

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
TASAVVUF BİLİM DALI

BANGLADEŞ’TE TASAVVUFUN VE TARİKATLARIN
DEĞERLENDİRİLMESİ, SOSYAL GELİŞİMLERİ VE
OYNADIKLARI ROL: YİRMİ BİRİNCİ YÜZYILDA BİR VAK'A
İNCELEMESİ

Yüksek Lisans Tezi

Saeyd Rashed Hasan CHOWDURY

ANKARA – 2019

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
TASAVVUF BİLİM DALI

BANGLADEŞ’TE TASAVVUFUN VE TARİKATLARIN
DEĞERLENDİRİLMESİ, SOSYAL GELİŞİMLERİ VE
OYNADIKLARI ROL: YİRMİ BİRİNCİ YÜZYILDA BİR VAK'A
İNCELEMESİ

Yüksek Lisans Tezi

Saeyd Rashed Hasan CHOWDURY

Tez Danışmanı
Prof. Dr. Vahit GÖKTAŞ

ANKARA – 2019

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
TASAVVUF BİLİM DALI

Saeyd Rashed Hasan Chowdury

BANGLADEŞ'TE TASAVVUFUN VE TARİKATLARIN DEĞERLENDİRİLMESİ,
SOSYAL GELİŞİMLERİ VE OYNADIKLARI ROL: YİRMİ BİRİNCİ YÜZYILDA
BİR VAK'A İNCELEMESİ

Yüksek Lisans Tezi

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Vahit GÖKTAŞ

Tez Jürisi Üyeleri

Adı ve Soyadı

İmzası

Prof. Dr. Vahit GÖKTAŞ

Dr.Öğr.Üyesi Öncel Demirdağ

Dr. Öğr. Üyesi Sevim Arslan

.....
.....
.....

Tez Sınavı Tarihi: 09.08.2019

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Bu belge ile bu tezdeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu beyan ederim. Bu kural ve ilkelerin gereği olarak, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce ve sonuçları andığımı ve kaynağını gösterdiğimi ayrıca beyan ederim. (...09.../...08.../2019...)

Tezi Hazırlayan Öğrencinin

Adı ve SOYADI

Saeyd Rashed Hasan CHOWDURY

İmzası

.....

ÖNSÖZ

Tüm övgüler lütfu ve yardımı ile "İslami Mistisizm (Tasavvuf)'in Bangladeş Perspektifinden Değerlendirilmesi: Tasavvuf'un Bangladeş'teki Rolü ve Sosyal Gelişimi, Yirmibirinci Yüzyılda Bir Örnek Olay İncelemesi" adlı çalışmamı tamamladığım Allah'adır. Salat ve selam Hz. Muhammed'in, ashabının tabiinin, sufilerin ve dünyanın dört bir yanında İslam adına fedakârlıklarla bulunanların üzerine olsun.

Yüksek lisans tezimi "Bangladeş'te Tasavvufun Değerlendirilmesi" üzerine yazmayı planladım. Çünkü Bangladeş'teki Tasavvufi kültür hakkında Türkçe'de neredeyse hiçbir çalışma bulunmamaktadır. Bengali olduğumdan, Tasavvufun Bangladeş'teki 169 milyon insanın her birinde de ne kadar büyük etkisinin olduğunu bilmekteyim. Her şeyden önce Tasavvuf Bangladeş halkı arasında dinsel nefretin ve aşırılığın azalmasına katkıda bulunmuştur. Böylece Tasavvuf, halk arasında eşitlik, sevgi ve kardeşlik sistemini kurmuştur. Bangladeş'te Tasavvufun tarihi ve etkisi bin yıldan fazla bir süreye tekabül etmektedir. Bangladeş, Müslüman sayısı bakımından da dünyadaki üçüncü ülkedir. Bu ülkedeki nüfusun yaklaşık %90'ı Müslüman'dır. Bu yüzden çalışmamın benden sonraki araştırmacılar için Bangladeş'te tasavvufun değerlendirilmesinde dönüm noktası olabileceğini düşünüyorum. Ve bu araştırmanın, Türkçe'de Bangladeş'te Tasavvufi kültür üzerine yapılmış ilk çalışma olduğunu söyleyebilirim.

Babam Mevlâna Saeyd Md. Ali Hussain Chowdury ve annem Hasina Begüm'e derinden saygı duyduğumu, onların benim için yaptıkları dualar, verdikleri tavsiye ve destekler sayesinde bu tezimi bitirdiğimi belirtmek isterim. Yüce Allah'tan onlara bu dünyada da ahirette de iyilikler ve güzellikler ihsan etmesini diliyorum. Bu tezi yazmamı tavsiye eden, düşünme, şekillendirme ve yazma aşamalarında hep yanımda olup bana rehberlik eden tez danışmanım Prof. Dr. Vahit Gökteş'a şükranlarımı ifade etmek istiyorum. Kendisi bana gerekli kaynakları ve çeşitli zamanlarda araştırma çalışmalarımı

ilerletmede izlemem gereken yolu gösterdi. Kendisinin ve ailesinin Allah'tan en güzel şekilde ecirlerini almalarını diliyorum.

Akademik hayatımı yönlendirmemi sağlayan, bana tam burs vererek desteklerini esirgemeyen ve böylece beni onurlandıran Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluğu Başkanlığı (YTB)'na, tüm kalbimle minnettarlığımı ifade etmek isterim. Destekleyici akademik programlar sağlayarak, YTB bana birçok farklı yönden katkıda bulundu. Akademik kariyerimi zenginleştirmemde bana rehberlik eden ve bana kaliteli bir eğitim alma fırsatı veren Ankara Üniversitesi'nin bir öğrencisi olarak kendimi tanıtmaktan da gurur duyuyorum. Bana okulun sadece belli ders ve müfredattan ibaret bir kurum değil aynı zamanda bir hayat rehberi niteliğini de taşıdığını gösteren ve alanlarında en üst konumlara gelmiş yetkin akademisyenlerle bir arada bulunarak, zamanımı en verimli şekilde geçirdiğime inanıyorum. Bana birçok konuda farklı bilgiler veren hocalarımdan her daim motivasyon ve ilham aldım. Prof. Dr. Ethem Cebecioğlu, Prof. Dr. Mustafa Aşkar, Prof. Dr. Ahmed Cahid Haksever, Dr. Öncel Demirdaş, Dr. Mehmet Yıldız, Arş. Gör. Harun Alkan ve Tasavvuf bilim dalında doktora öğrencisi olan Murat İsmailoğlu'na şükranlarımı sunarım. Bu onurlu öğretim üyelerine ömür boyu minnettar olacağım.

Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi öğrencisi, sevgili dostum Ömer Kalaycı'ya sürekli çabalarından dolayı şükranlarımı sunmak için herhangi bir kelime bulamadım. Her daim bana elinden geldiğince yardımcı oldu. Tezin her bölümünde katkısı unutulmaz. Tez için ondan yardım istediğimde, kişisel meşguliyetlerini bırakarak bu tez ile zaman geçirdi. Onun yardımı olmadan, tezimi bitirmem mümkün olmazdı. Benim ile o kadar çok işbirliği yaptı ki, onun için Allah'a dua etmekten başka bir yolum yok gibi görünüyor. Kendisini ve ailesini Allah'ın en iyi şekilde ödüllendirmesini diliyorum.

Uzun süreli yurt dışı hayatımda, her daim destekçim olarak gördüğüm, akıl hocam değerli abim Sabbir Hasan, akademik hayatımın başından beri, bitmek tükenmek bilmez çabalarıyla beni yönlendirerek hayatımda kilit rol oynadı. Yaratıcı akademisyenler olan

Rahmat Ullah ve Md. Nazmul İslam da hem tematik hem teorik açılardan beni motive edip harekete geçirdi. Bu üç değerli insana da içten bir şekilde minnettarım. Hajir Hat Hamedia Fazil Medresesi'nin müdürü Mevlâna Zaid Hossain Al Faruqi'ye ve Arapça öğretim görevlisi Mevlâna Hasan Al Mahmud'a beni her daim teşvik ettiklerinden ve bana her daim tavsiye verdiklerinden dolayı minnettarım.

Salih Çitil, Süleyman Kar, Furkan İşgen, Ali Cengiz, Furkan Yaylaçeşme, Alpaslan Kurt, Yasir İpek, Muhammed Hatip, Ali Ashraf, Afjalur Rahman Arafat, Burhan Uddin Azad, Habibur Rahman, Syed Magfur Ahmad, Md. Moynul Ahsan, Nazmus Sakib şimdiye kadar tanıştığım en iyi insanlar. Hem akademik hayatımda hem akademi dışı hayatımda; Türkiye'de hayatımın her yerinde, bu isimler hep benimleydi. Beni her zaman destekleyen bu dostlarıma minnettarım. Ayrıca küçük kardeşlerim Mohammed Naser Nafis Chowdhury'e, Sayed Tarek Mahmud'a, Sayed Yaser Tanvir Chowdhury'e, kız kardeşim Tahmina Akter Kulsum'e, yeğenlerim Tasfia ve Tabaccum'a ve kuzen Mehejabin'e minnettarım. Onları her zaman refakatçim olarak buldum. Sürekli destekleri ve geri dönüşleri bana çok yardımcı oldu. Yüce Allah onları bolca ödüllendirsin.

Okulda gerekli olduğunda bana kütüphane desteğini sağlayan değerli kütüphane çalışanlarına da içten minnettarım. Bu destek olmadan tezimi bitirmek kolay olmayacaktı. Bana rehberlik eden, yardımcı olan, beni motive eden ve ilk günden bugüne kadar her adımda beni destekleyen burada ismini zikrettiğim ve zikredemediğim tüm saygıdeğer dostlarımı minnetle anıyorum. Allah, hepsine bol miktarda ecir versin. Son olarak, tezimi, hayatımı şekillendiren sevgili anne ve babama adıyorum.

Saeyd Rashed Hasan CHOWDURY

Ankara, 2019

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	I
İÇİNDEKİLER.....	Iv
KISALTMALAR LİSTESİ.....	X
EKLER.....	Xi
GİRİŞ.....	01
A.1 Araştırma Problemi.....	03
A.2 Tezin Konusu.....	03
A.3 Tezin Amacı.....	03
A.4 Literatür Taraması.....	04
A.5 Araştırma Yöntemi.....	06
A.5.1. Birincil Araştırma Sorusu.....,	07
A.5.2. İkincil Araştırma Sorusu.....	07
A.6 Kuramsal Çerçeve.....	08

BİRİNCİ BÖLÜM BANGLADEŞ'TE TASAVVUFUN TEŞEKKÜLÜ VE TEDRİSATI

1.1. BENGAL'DE TASAVVUF'UN ORTAYA ÇIKIŞI VE ETKİSİ.....	09
1.1.1. Erken Tarih.....	09
1.1.2. Delhi Sultanlığı.....	12
1.1.3. İngiliz Dönemi.....	15
1.1.4. Pakistan Dönemi ve Bağımsız Bangladeş.....	16
1.2. BANGLADEŞ'TE TASAVVUF EĞİTİMİNİN GELİŞTİRİLMESİ.....	19
1.2.1. Geleneksel Kültür.....	19
1.2.2. Sufi Hankâhları.....	20
1.2.3. Langarkhana (Büyük YemeHanelerde Halka Bedava Yemek Verme Geleneği)	22
1.2.4. Dergâhlar.....	22
1.2.5. Senkrete Mistiklik.....	23
1.2.6. Ritüeller.....	24
1.2.7. Müzikal Etki.....	25

İKİNCİ BÖLÜM

BENGAL'DEKİ SUFİ TOPLULUKLARI VE GÜNÜMÜZDEKİ İZLERİ

2.1. BANGLADEŞ'TEKİ BAŞLICA SUFİ TARİKATLARI.....	27
2.1.1. Nakşibendiyye.....	28
2.1.2. Şâzeliyye.....	28
2.1.3. Çeştiyye.....	28
2.1.4. Kâdiriyye.....	30
2.1.5. Sühreverdiyye.....	31
2.1.6. Kübreviyye.....	31
2.1.7. Sühreverdiyye Kâdiriyye.....	32
2.1.8. Müceddidiyye.....	32

2.1.9.	Nurişeyh.....	32
2.1.10.	Madariyya.....	33
2.2.	SUFİ AZİZLERİNİN ADLARI İLE İSİMLENDİRİLEN BÖLGELER.....	34
2.2.1.	Meherpur İli.....	34
2.2.2.	Bagerhat İli.....	37
2.2.2.1.	Bagerhat: Camilerin Şehiri.....	38
2.2.2.2.	Coğrafya.....	39
2.2.2.3.	Tarihçe.....	39
2.2.2.4.	Mimari.....	41
2.2.2.5.	Camiler.....	41
2.2.2.6.	Shat Gombuj (Altmış kubbe) Camii.....	41
2.2.2.7.	Dokuz kubbe Camii.....	42
2.2.2.8.	Yapısı.....	43
2.2.2.9.	Singara Camisi.....	43
2.2.2.10.	Ronvijoypur Camii.....	44
2.2.2.11.	Chuna Khola Camii.....	45
2.2.2.12.	Altı Kubbeli Cami.....	46
2.2.2.13.	Müzecilik.....	46
2.2.3.	Cemalpur İli.....	47
2.2.4.	Şeriatpur İli.....	48
2.2.5.	Madaripur İli.....	51
2.2.6.	Munshiganj İli.....	52
2.2.7.	Mymensingh İli.....	53
2.2.8.	Faridpur İli.....	55
2.2.9.	Chandpur İli.....	56
2.2.10.	Habiganj İli.....	57
2.2.11.	Moulvibazar İli.....	58

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM BANGLADEŞ’TE ÖNDE GELEN SUFİLER

3.1.	ŞEYH CELAL (R.H.): İSLAM’IN ÖNDE GELEN SUFİ AZİZİ....	61
3.1.1.	Giriş.....	61
3.1.2.	İlk Yılları.....	61
3.1.3.	Soy Ağacı.....	62
3.1.4.	Maneviyat ve Tasavvufi Hayatı.....	63
3.1.5.	Sylhet’e Yolculuk	63
3.1.6.	Hindistan’a Giriş ve Nizamuddin Evliya (r.h.) ile Buluşması.....	64
3.1.7.	Şeyh Burhanuddin ve Nasiruddin ile Tanışması.....	65
3.1.8.	Gour Govinda’nın Ortadan Kaybolması.....	67
3.1.9.	Hazreti Şeyh Celal’ın Türbesi ve Dergâhı.....	68
3.1.10.	Dergâh’ın Ana Kapısı.....	69
3.1.11.	Dergâh ve Çevresi.....	70
3.1.12.	Mucize Gölet.....	72
3.1.13.	Eşyaları.....	72
3.1.14.	Bağlılık ve Saygı.....	73

3.2. ŞEYH PARAN(R.H.): İSLAM'IN ÖNDE GELEN MÜSTESNA ALİMLERİN'DEN BİRİ.....	74
3.2.1. Hayatı.....	74
3.2.2. Hz. Şeyh Paran'ın Kerametleri.....	76
3.2.3. Şeyh Paran'ın Türbesi, Bağlılık ve Saygı.....	77
3.3. BABA ADAM ŞEYHEED (R.H.): İSLAM'IN ÖNDE GELEN DAVETÇİLER'İNDEN BİRİ.....	79
3.3.1. Doğumu ve Erken Yaşamı.....	79
3.3.2. Bangladeş'e Gidiş Nedenleri.....	79
3.3.3. Bangladeş'te İslam'ın Tanıtımına Katkısı.....	80
3.3.4. Camii ve Dergâhı.....	84
3.3.5. Türbesi.....	85
3.4. ŞEYH MAHDUM RUPOSHEH (R.H.): İSLAM'IN ÖNDE GELEN VAİZLERİNDEN BİRİ.....	86
3.4.1. Doğuşu ve Hanedanının Kimliği.....	86
3.4.2. Şeyh Mahdum'un Soyu.....	88
3.4.3. Çocukluk ve Eğitim.....	89
3.4.4. Yüksek Öğretim.....	89
3.4.5. Hindistan'a Gelmesi.....	90
3.4.6. Rajsahi'ye Gelmesinin Nedeni.....	90
3.4.7. Bangladeş'e Gelişi ve O Dönemde Bangladeş'in Durumu.....	92
3.4.8. Şeyh Mahdum ve Hindu Kralları Arasındaki Savaş ve Çatışmalar.....	92
3.4.9. Hazreti Şeyh Mahdum'a Berberin Şikâyeti.....	93
3.4.10. Bangladeş'te İslam Vaazına Katkısı	94
3.4.11. Bangladeş'te İslami Eğitiminin Yayılmasına Katkısı.....	95
3.4.12. Timsahları ve Kaplanları.....	95
3.4.13. Vefatı.....	96
3.4.14. Mezar ve Oros (İslam kültür programı)	97
3.4.15. Şeyh Mahdum'un Etkisi.....	97
3.5. HAN CİHAN ALİ (R.H.): İSLAM'IN ÖNDE GELEN SOSYAL REFORMCULARINDAN BİRİ.....	99
3.5.1. Han Cihan'ın Türbesi.....	100
3.5.2. Altmış Kubbeli Camii.....	101
3.5.2.1. Yer ve Tarihçe.....	101
3.5.2.2. Plan ve Tanım.....	102
3.5.2.3. Neden Altmış Kubbeler Denir?.....	108
3.6. HACI ŞERİATULLAH (R.H.): FARAİZİ HAREKETİ'NİN KURUCUSU.....	109
3.6.1. Doğum ve Çocukluk.....	109
3.6.2. Eğitim Hayatı.....	110
3.6.3. İş Hayatı.....	111

3.6.4.	Ülkeye Dönüş.....	111
3.6.5.	Mekke'ye Gidiş.....	112
3.6.6.	Ünlü İslam Alimlerinin Mezarını Ziyaret Ettiğinde.....	113
3.6.7.	Hacı Şeriatullah Faraizi Hareketi.....	113
3.6.8.	Şeriatullah Hapishanede.....	117
3.6.9.	Vefatı	117
3.6.10.	Hatıralar.....	118
3.7.	MEVLÂNA KERAMET ALİ (R.H.): TASAVVUF'UN SÖNMEYEN KANDİLİ.....	119
3.7.1.	Doğumu ve Jounupur'un Durumu.....	120
3.7.2.	Nasıl 'Karamat' Olarak Adlandırıldı.....	121
3.7.3.	İslami Eğitimi.....	122
3.7.4.	İslam'ı Tebliği.....	123
3.7.5.	Camide Düzenli Olarak Ezan Okuması.....	125
3.7.6.	Zulme Uğraması.....	126
3.7.7.	Din Eğitimine Katkısı.....	126
3.7.8.	İslam'ın Yayılmasına Katkısı.....	128
3.7.9.	Faraizi Hareketi ve Onun Buna Bakışı.....	130
3.7.10.	Eserleri.....	130
3.7.11.	Önemli Mesajları.....	131
3.7.12.	Vefatı ve Mezarı.....	132
3.8.	SEYYİD TITUMIR (R.H.): BARASAT İSYANININ ÖNCÜSÜ VE BİR "ÖZGÜRLÜK SAVAŞÇISI"	133
3.8.1.	Doğuşu ve Çocukluğu.....	134
3.8.2.	Çocukluğu ve Gençliği.....	134
3.8.3.	Adının Titumir Olmasının Nedeni.....	135
3.8.4.	Meşguliyetleri.....	136
3.8.5.	Hayat Değiştiren Bir Gezi.....	136
3.8.6.	Eşi ve Ataları.....	137
3.8.7.	Asi Titumir.....	138
3.8.8.	Narikalbaria'daki Bambu Kalesi.....	139
3.8.9.	Titumir'in Son Savaşı.....	140
3.8.10.	Bu Savaşın Analizi.....	141
3.8.11.	Bengal 'de İslam'ın Kuruluşuna Katkısı.....	142
3.8.12.	Vefatı.....	142
3.8.13.	İtibar ve Saygı.....	143
3.9.	SAID AHMAD ULLAH MAİCVANDARİ (R.H.): MAİCVANDARİ TARİKATININ KURUCUSU VE HİNT YARIMADASI'NIN ÖNDE GELEN SUFİ AZİZİ.....	145
3.9.1.	Doğumu ve Ailesi.....	145
3.9.2.	Eğitim Hayatı.....	145
3.9.3.	Manevi Hayatının Başlangıcı.....	146
3.9.4.	Aile Hayatı.....	147
3.9.5.	Meşguliyetleri.....	147
3.9.6.	Belayet Başarısı.....	148
3.9.7.	Muhyiddin İbnü'l-Arabî'nin Kerameti.....	148

3.9.8.	Maicvadari Tarikatı'nın Kurulması.....	148
3.9.9.	Sonraki Halifelerin Belirlenmesi.....	149
3.9.10.	Kerametleri.....	151
3.9.11.	Onu Hakkında İslam Alimlerinin Görüşleri.....	152
3.9.12.	Vefatı.....	152
3.9.13.	Müritler.....	153
3.9.14.	Maicvadari Dergâhı'nda Tören (Ores): Takipçilerin Biraraya Geldiği Program.....	153
3.10.	ŞEYH SUFİ NESARUDDIN AHMET (R.H.): CHARCHINA DERGAHININ KURUCUSU.....	155
3.10.1.	Doğumu ve Babası.....	155
3.10.2.	Çocukluk Çağında Evliliği ve Babasının Ölümü.....	155
3.10.3.	Eğitim ve Çocukluk Dönemi.....	156
3.10.4.	Halifeligi Kabul Etmek.....	156
3.10.5.	Hacca Gitmek.....	157
3.10.6.	Bangladeş'te İslam Vaazına Katkı	157
3.10.7.	Vefatı.....	159
3.10.8.	Eserleri.....	159
3.10.9.	Charchina Darussununnat Kâmil Medresesi'nin Kurulması.....	160
3.10.10.	Hankâh'ın Kuruluşu: Charchina Dergâhı.....	162
3.10.11.	Halife Seçimi.....	162
3.10.12.	Medine'de Bir Konuk Evi Kurulması Dahil Diğer Faaliyetler.....	163
3.10.13.	Camia Hizbullah'ın Kurulması.....	163
3.10.14.	Hemayet İslam Fonunun Oluşumu.....	164
3.10.15.	Ehli Sünnet Fonunun Oluşumu.....	164
3.10.16.	Yaşamının Sonunda Hacca Gitmek.....	164
3.10.17.	Hizbullah Adında Bir Öğrenci Organizasyonu Kurulması.....	165
3.10.18.	Teknik Düzenlemenin Formülasyonu.....	165
3.10.19.	Özel Tavsiyesi.....	166
3.11.	SAID MUHAMMED İSHAK (R.H.): CHARMONAI DERGÂHINI KURUCUSU VE BAŞARILI BİR POLİTİKACI...	167
3.11.1.	Doğum ve Doğum Yeri.....	167
3.11.2.	Aile Kimliği.....	167
3.11.3.	Eğitim Hayatı.....	168
3.11.4.	Hilafetin Manevi Başlangıcı ve Başarısı.....	168
3.11.5.	Halifeler.....	169
4.11.5.1.	İlk Kategori.....	169
4.11.5.2.	İkinci Kategori.....	170
4.11.5.3.	Üçüncü kategori.....	171
3.11.6.	Bangladeş'te Kurtuluş Savaşındaki Rolü.....	172
3.11.7.	Eserleri.....	172
3.11.8.	Aile Hayatı.....	173
3.11.9.	Vefatı	173
3.11.10.	Bangladeş'te İslam'ın Tanıtımına Katkı.....	173
3.11.11.	Charmonai Dergâhı: Tarihçe ve Katkıları.....	174

3.11.12.	Charmonai Mahfil (İslami Program)	175
3.11.13.	Charmonai Medresesi'nin Kuruluşu.....	175
3.11.14.	Bangladeş'te İslami Hareket Partisi'nin Kuruluşu...	177
3.12.	MOHAMMAD AZHARUL İSLAM SİDDİQUEE (R.H.): TALİM E ZİKR MANİKGANJ DERGÂHI'NİN KURUCUSU.....	179
3.12.1.	Doğumu ve Soy.....	179
3.12.2.	Yüksek Çalışmalar ve İş Hayatı.....	180
3.12.3.	Büyük Şair.....	181
3.12.4.	Manevi Tefekkür Hayatı.....	181
3.12.5.	Manikganj Dergâhı'nın Kurulması.....	182
3.12.6.	Vefatı.....	183
3.12.7.	Halifeleri.....	183

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM BANGLADEŞ'TEKİ SUFİ AZİZLERİ VE SUFİ AZİZLERİ'NİN TOPLUM ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

4. 1.	Sufiler' in Asıl Nitelikleri.....	186
4. 2.	Bir Refah Devleti Oluşturmanın Rolü	187
4. 3.	Hem Müslümanlar Hem de Gayrimüslimler İçin Öğretim Faaliyetlerinin Yaygınlaştırılması.....	188
4. 4.	İnsani Yardım Faaliyetlerine Katılım.....	189
4. 5.	Gayrimüslimler'e Saygı.....	190
4. 6.	Açık Yürekli Yaklaşımlar.....	192
4. 7.	Toplumsal Uyuma Etkileri.....	193
4. 8.	Sosyal Önemi.....	194
4. 9.	Bilginin Yayılması ve Öğrenilmesi.....	196
4. 10.	Sufiler' in Yardımseverliği.....	196
4. 11.	Teslimiyet ve Memnuniyet.....	197
4. 12.	İnsanlığın Sığınağı.....	198
	DEĞERLENDİRME VE SONUÇ.....	200
	BİBLİYOGRAFYA	206
	EKLER.....	223
	ÖZET.....	233
	ABSTARCT.....	235

KISALTMALAR LİSTESİ

(s.a.v.)	: Sallallahu Aleyhi ve Sellem
(a.s.)	: Aleyhis Selam
Hz	: Hazret-i
(c.c.)	: Celle Celaluhu
(r.a.)	: Radiyallahu Anh:
M.Ö.	: Milattan Önce
M.S.	: Milattan Sonra
(r.h.)	: rahmetullahi aleyh
Çev	: Çeviren
ed.	: Editör
ö.	: Ölüm Tarihi
Dr.	: Doktor
s.	: Sayfa
vb.	: Ve benzeri
ss.	: Sayfa Aralığı
et.	: Erişim Tarihi
Hindistan Alt Kıtası	: Bangladeş, Pakistan ve Hindistan'ın bir köşeye çekilmiş, bir arada yer alan ülkeler bütünüdür.
E. Fa. Va	: İslam Vakfı Bangladeş
Elhamdülillah	: Hamd Allah'adır.
Celal	: Nihâyet derecede büyüklük. Azamet.
Bengal	: 1947 yılından sonra Doğu ve batı Bengal olmak üzere iki bölüme ayrılmıştır. Doğu Bengal Bangladeş'in büyük bir bölümünü meydana getirmektedir. Batı Bengal ise Hindistan'ın bir eyaletidir.

	EKLER	Sayfa
EK1	Bangladeş'in ana havalimanının ismi “Hazreti şeyh Celal Uluslararası Havalimanı” dır.	223
EK2	Bangladeş'in önde gelen bilim ve teknoloji üniversitelerinden biri olan “şeyh Celal Bilim ve Teknoloji Üniversitesi” Sufi şeyh Celal adıyla kurulmuştur.	224
EK3	Bangladeş'te “şeyh Celal İşlam Bankası” da bulunmaktadır.	225
EK4	Bangladeş'teki üçüncü büyük havaalanı Rajşehi bölge'de yer almaktadır ve onun adı, “şeyh Sufi Mahdum Havaalanı”dır.	226
EK5	şeyh Sufi Mahdum’ un adının verildiği, Rajşehi şehirinde bir Kolej de vardır.	227
EK6	Rajşehi Üniversitesi öğrencileri için şeyh Sufi Mahdum’ un adıyla bir yurt kurulmuştur.	228
EK7	şeyh Sufi Mahdum’ un adının verildiği, Hazreti şeyh Mahdum Ruposhi (r.h.) Merkez Eidgah, Rajşehi’da kurulmuştur.	229
EK8	şeyh Mahdum’ un adının verildiği, Rajşehi şehirinde “şeyh Mahdum Tıp Koleji ve Hastanesi” de bulunmaktadır.	230
EK9	Bangladeş Mühendislik Üniversitesi'nin (BUET) öğrenci yurdunun adı “Titumir yurdu” olarak adlandırıldı.	231
EK10	Bangladeş'in bağımsız olduğu 1971 yılında Muhammed Cinnah Koleji, “Titumir Koleji” olarak adlandırıldı.	232

GİRİŞ

Bangladeş Güney Asya’da bulunmaktadır. Hindistan ve Myanmar ile komşudur. Hindistan, Bangladeş’i kuzey, doğu ve batıda çevrelerken; Myanmar’ın, Bangladeş’le güneydoğu tarafında sınırı vardır ve Bangladeş’in güney sahili Bengal Körfezi’ndedir. Bu ülke 147.570 kilometrekarelik bir alana sahiptir ve 163 milyon nüfusu vardır.¹ Tarihsel süreçte, Bangladeş’in eski adı Bengal ve Bongodeş olmuştur. Bengal, 13. yüzyıldan 18.yüzyılın ortalarına doğru İngilizlerin ele geçirmesine kadar Müslümanların idaresi altındaydı. Bengal bölgesinde zaman zaman bazı değişiklikler yapıldı ancak bu çalışmanın kapsamı Bangladeş’in mevcut coğrafi alanıdır.²

Tasavvufun Bangladeş’te 1000 yıldan uzun süredir devam edegelen bir geçmişi vardır. Tasavvufun varlığı, Güney Asya’da İslam’ın ulaştığı alanları arttıran önde gelen bir etkidir. 8. yüzyıl başında İslam’ın girişine takriben sufi mistik gelenekleri, Delhi Sultanlığını 10. ve 11. yüzyıllarda daha güçlü ve gelişmiş hale getirdi. Delhi Sultanlığı, Türk, Afgan ve Pers topraklarının hükümdarlarından oluşuyordu. Bu Pers etkisi Güney Asya’yı, sufi düşünceye, senkretik değerlere, edebiyata, eğitime soktu ve bugün Hindistan’daki İslam varlığı üzerinde kalıcı bir etki oluşturdu. Sufi vaizler, tacirler ve misyonerler de deniz ticareti ve ticaret yoluyla kıyı Bengal ve Gücerat’a yerleştiler.

Bangladeş Arap ülkeler ile İslam öncesi dönemlerden beri köklü ilişkilerinde, zengin ticaret malları üzerinde belirleyici unsur olmuştur. Ebu Tawama (ö.1210), Şeyh Celal Tabrizi (ö.1244) Sylhet’de Faridpur’daki Şeyh Fariduddin Shakkarganj (1173-1266), Pabna’daki Makedd Şeyh Daulah Şeyhid (ö.1291), Hughli Pandua’daki Cafar Han (1290-1295), Rajşeyhi’deki Şeyh Makdum Ruposh (ö.1313), Şeyh Sultan Balkhi (ö.1343), Sylhet’deki Şeyh Celal Yameni (1271-1347), Gaur Pandua’daki Şeyh Alaul Haq (ö.1382), Khulna’daki Han Cehan Ali (ö.1459) ve İsmail Han Ghazi (ö.1474) gibi Türk, Afgan ve Yemen’den gelen sufiler vasıtasıyla Bangladeş’te tarikatlar başlamıştır.

¹ Rafiqul İslam, *Bangladeş Topluluğunda İslam*, Dakka: Güney Asya Kültür Yayınları, C. 2, 2009, s. 3.

² Muhammed Mohar Ali, *Müslümanın Bengal Tarihi*, Riyad: İmam Muhammed İbn Suud İslam Üniversitesi Yayınları, 1985, s. 1-26.

Onların kaleme aldığı eserler Bangladeş'in tasavvuf alanında genişlemesi için birçok faydalar ortaya çıkardı. İbn Batuta'nın seyahatnamesi, Bangladeş tasavvuf kültürü hakkında açıklama yaptığı birinci kitaptır. İkinci kitap ise 1409 yılında velilerin kerametlerinin, hususen Abdülkadir Geylani hazretlerinin anlatıldığı “Mühittin Mala”dır.³

Bölgenin İslam'la ilk hicri asırda peygamber'in gönderdiği sahabelerle tanışmış olması ve İslam'ın kendilerine asli şekliyle ulaşmış olması Bangladeş insanı için büyük bir bahtiyarlıktır.⁴ Bu tez, tasavvufun gelişmesini ve genişlemesini, oradaki insanların tasavvufu nasıl kabul ettiklerini, bu bölgelerde meşhur olan sufilerin sosyal, kültürel, politik etkisini ve tarihsel mirasını bulmayı amaçlıyor. Ayrıca oradaki tasavvuf anlayışı ile Bangladeş mistisizminin insanlar üzerindeki etkisini sufilerin temel fikirleri çerçevesinde açıklamayı amaçlamaktadır.

³ Muhammed Mojlum Han, *Bengal'in Müslüman Mirası*, İngiltere: Kube Yayıncılık Limited, 2013, s. 6.

⁴ Muhammed Mojlum Han, *Bengal'in Müslüman Mirası*, s. 11.

A.1. Araştırma Problemi

Bangladeş'te tasavvufun doğuşu gelişmesi ve sosyolojik etkilerinin araştırılmasıdır. 21. Yüzyılda problematik olarak tarikatların etkilerinin incelenmesi ve değerlendirilmesidir. Türkçe dilinde tezime benzer bir tez bulunmamaktadır. Bangladeş perspektifinde tasavvufun evrimi başlıklı tezim Türkçede ilk kaynak olacaktır. Bununla birlikte, benim tezime oldukça benzer nitelikte olan Bengal ve Hintçe dilinde bazı makaleler var. Bu nedenle, dil değişimi nedeniyle orijinal kaynakları toplamak için bazı problemlerle karşı karşıyayım. Son olarak Türk dilinde tezime yakın nitelikte olan nadir makaleler de var. Örneğin, Hint Alt-kıtasında İşlam tarikatları, güney doğu asya'da tarikatlar.

A.2. Tezin Konusu

Tezimizin konusu, Bangladeş'te tasavvufun ve tarikatların değerlendirilmesi, sosyal gelişimleri ve oynadıkları rol: 21. yüzyılda bir vak'a incelemesi ve günümüz tasavvuf tarihine katkılarının ortaya konulmasıdır. Bu çalışma, Bangladeş'in tasavvuf kùltürü ve eserleri hakkında önemli bir kaynak teşkil edecektir.

A.3. Tezin Amacı

Bu çalışma, Bangladeş'te tasavvufun ve tarikatların değerlendirilmesi, sosyal gelişimleri ve oynadıkları rolü hakkında ilk olacak ve önemli bir kaynak teşkil edecektir. Ayrıca bu çalışmada tasavvuf konularını içeren hikâyelerden, nasihatlerden ve şiirlerden oluşan Bangladeş eserlerinden yararlanılmıştır.

Bu araştırmanın asıl amacı, Tasavvuf 'un Bangladeş'in sosyal gelişiminde oynadığı rolü araştırmak ve belgelemektir. Çalışma için aşağıdaki hedefler belirlenmiştir:

- i. Tasavvuf ‘un Bangladeş’te İslam’ın etkisinin artırılmasındaki rolünün farklı yaklaşımlarla açıklanması.
- ii. Bangladeş’te Din Özgürlüğü, İnanç ve Dini Hoşgörü ile ilgili etkili faaliyetlerin belirlenmesi
- iii. Türkiye, İran, Afganistan ve Orta Doğu’dan sufilerin Bangladeş’e gelmesinin ana sebeplerini tespit etmek
- iv. Sufi Tarikatlarının faaliyetlerinin, Bangladeş’teki sosyal ve politik gelişim, ayrımcılığın azaltılması ve sükûnetin artması yönündeki katkıları
- v. Sufi Tarikatlarının, Bangladeş’te İslam’ı kabul etmeye yardımcı olması bakımından genel insanlara İslami faaliyetleri öğretme rolünün değerlendirilmesi.

A.4. Literatür Taraması

İslam tasavvuf yoluyla Bangladeş’te başladı. Tasavvuf araştırmacısı Dr. Muhammet Enamul Haque tasavvuf konusunda uzun süre çalıştı. Bengalce edebiyatında ilk tam teşekküllü sufi araştırma kitabı olan “Bengal’in Sufi Etkisi” adlı bir kitap yazdı. Kitap ilk olarak 1935 yılında Hindistan’da Kolkata’dan yayınlandı. Kitabında Dr. Enamul Haque göre, “Baba Âdem Bangladeş’te İslam’ı ilk vaaz eden sufi olduğu ortaya çıktı. Şeyh Muhammet Sultan Rumi, baba Âdem’dan sonra İslam’a davet vermek için Bengal’e (M.S. 1053) geldi. O aslında Bangladeş Mymensingh İslam’ı davet etti. Celaleddin Tabrizi (ö.1225) Şeyh Muhammet Sultan Rumi’nin ardından Bengal’e geldi. Ondan sonra Hazreti Şeyh Celal (r.h.) 1303 yılında Türkiye’den Bangladeş’e İslam’a vaaz vermeye geldi. Gelişinden sonra tasavvuf, Bangladeşli insanlara katkıda bulunmaya başladı. O zamanlar, çoğu insan Hz. Şeyh Celal (r.h.)’ı popüler sufi olarak biliyordu.”⁵

⁵ Muhammad Enamul Haq, *Bengal’de Tasavvuf Tarihi*, Dakka: Bengal Asya Topluluğu, 1975, s. 25.

Dr. Ahmad Şerif, Bengal dilbilimciydi. Bangladeş'te sufi edebiyatı üzerine dokuz kitaba editörlük yaptı. Mir Seyyid Sultan, "Gyan Chautisha (*Farklı bilgiler*)" başlıklı bir kitap yazdı. Ahmed Şerif bu kitabın editörlüğünü yaptı.⁶ Ayrıca, Şeyh Chand'in "Hargauri Sambad ve Talibnama'yı (Allah'a Uygulama)", Hacı Muhammet'in "*Suratnama veya Nurjamal (Aydınlanma)*", Mir Muhammet Shafi'nin Nuranama'nı bununla birlikte Şeyh Mansur tarafından "*Agam ve bilgi deniz*" ve Abdul Karim Sahityabisarad tarafından Bilgi Deniz kitaplarına editörlük yaptı. Bu kitaplar arasında Tasavvufun Bengal 'i Orta Çağ'da nasıl etkilediğinin bir açıklaması verilmiştir. Bu kitapların en dikkate değer olanı, sufiler Bengal'de İslam'a vaaz vermek için Ortadoğu, Türkiye ve İran'dan gelmesidir. Aslen, Türk General Ikhtiaruddin Muhammet Bin Bakhtiyar Khiljir'in Bengal'deki zaferinden bu yana, sufiler resmi olarak İslam'a davete başlattı. Milyonlardan daha fazla Bangladeş halkı sufiler tarafından İslam'ı kabul etti.⁷

Dewan Nurul Hussain Choudhury'ye göre, Bangladeş'te on dört sufi emri (Tariqat) vardı. Ve alt bölümleri çoktu. Kaderia, Suhrawardia, Chishtiya, Nakshbandiya tarikatleri de çok popülerdi. Bununla birlikte, Kalandariya, Madariya, Gawatmiya, Nizamia vb. Bangladeş'te de popülerdi. Bangladeş'te birçok Hindu ve Budist din vardır. Bunun bir sonucu olarak sufiler İslam'ı çeşitli sorunlarla karşı karşıya kalmaya davet etti. Daha sonra, Bengal'in sufileri Hindu Yogiler ve Budist keşişlerle daha da yakınlaşabildiler. Başlangıçta, tasavvuf bilginleri Hindu dinleri ve felsefeleri ile tantrizm ve bağımlılıklarını öğrenmeye hevesliydi. Bu nedenle, Bengal'in fethinden birkaç yıl sonra, Müslüman âlimlerin Hindu felsefesi ve mistisizm aşına olabilir görülmektedir. Bu sırada Hindu Yogası üzerine yazılmış '*Amritakand*' adlı bir kitabı vardı. Bu kitap Arapça ve Farsçaya tercüme edildiğinden, sufiler Hindu felsefesi ve tasavvufuyla aşına oldu. Hindu yogileri ile bağlantılı olarak, Müslüman sufiler, dış normların bazılarını benimsemiştir. Sufiler de onları Bangladeşli halkın hayatına

⁶ Ahmed Şerif, *Bengal Tasavvuf Edebiyatı*, Dakka: Time Yayınları, 2. Basım, 2011, s. 20-26.

⁷ Ahmed Şerif, *Baul ve Tasavvuf Edebiyatı*, Dakka: Anbasha Yayınları, 1995, s. 27.

bağladılar. Böylece, Bengal'in yaşamında yeni tasavvuf biçimi etkilendi. Bu yüzden insanlar İslam'a dönüştürüldü.⁸

“*Bilgi Denizi*” kitabının yazarı Abdul Karim Sahityabisarada göre, İslam'ın yayılmasının esas olarak Bangladeş'teki sufi azizleri aracılığıyla yayıldığına inanıyor. Bangladeş'in öncüleri arasında Hindu veya Hristiyan dininin çoğu takipçisi vardır. Sufiler İslam yolunda Bengal halkı çağrıldığında, İslam'ı çok kabul ettiler. Şu anda, Müslümanlar seleflerinin bazılarını dışlayamadı. Bu yüzden tasavvuf Budizm kültüründen, doğal tantrik arayıştan, yoga aktivitelerinden vb. etkilenmiştir.⁹

Muhammet Mohar Ali göre, Bengal'deki tasavvuf etkisinin 12. yüzyılın başında farkedildiğini söyledi. 13. yüzyılın sonunda ve 14. yüzyılın başında, Bangladeş'teki sufiler büyük iş çıkarırken, birçok kişi İslam'ı kabul etti. Tasavvuf, diğer dinlerden insanları kolayca İslam'a çekerdi.¹⁰

Seyyid Mahmudul Hasan'a göre, Şeyh Muhammet Sultan Rumi, Bengal'e gelen sufi azizlerden biridir. Tüm Hint alt kıtasındaki ilk sufi aziziydi. Onun tapınağı Bangladeş'in Netrokona bölgesinin Madanpur sendikasında yer almaktadır. O 445 Ah Madanpur'a geldi. Şeyh Sultan Rumi'nin tapınağının etrafındaki çeşitli yerlerinde onun takipçilerinin tapınağı da vardı. Bu sufi Aziz hayatı boyunca İslam'a davet etti.¹¹

A.5. Araştırma Yöntemi

Araştırmalarda en önemli unsurlardan bir tanesi kullanılan yöntemdir. Kullanılacak yöntem, araştırmanın başarılı olmasında ve istenilen neticenin elde edilmesinde önemli bir faktördür. Tezde uygulanacak yöntem ve araştırma teknikleri (veri toplama araçları ve analiz yöntemleri dâhil) ilgili literatüre atıf yapılarak (gerekirse

⁸ Choudhury, *Dewan Nurul Hussain. Ed. Amader Sufiaye Kiram*, Dakka: (Tasavvufun Yaşam-Kroki Koleksiyonu). 2. Baskı, İslam Vakfı, Bangladeş, 2004, s. 122.

⁹ Abdul Karim, *Bengal'deki Müslümanların Sosyal Tarihi*, (2. Baskı), Dakka: Jatiya Sahitta Prakash, 2007, s. 84.

¹⁰ M. Mohar Ali, *Bengal Müslümanlarının Tarihi*, vol. 1.A, Riyad: İmam Muhammed ibn Saud İslam Üniversitesi, 1985, s. 33-35.

¹¹ Seyyid Mahmudul Hasan, *İslâm. 2. baskı*, Dakka: İslam Vakfı Bangladeş, 1980, s. 122.

ön çalışma yapılarak) belirgin ve tutarlı bir şekilde ayrıntılı olarak açıklanmalı ve bu yöntem ve tekniklerin tezde öngörülen amaç ve hedeflere ulaşmaya elverişli olduğu ortaya konulmalıdır.

Bunun yanında günümüzde bu konu hakkında bilgi veren eserler incelenecek, onlardan da istifade yoluna gidilecektir. Özellikle son yıllarda yazılan çeşitli makaleler de incelenecektir. Önerilen bu çalışmada nitel veriler kullanılacaktır.

Anlatılan konuların önemi göz önünde bulundurularak, bu araştırmanın birincil ve ikincil olmak üzere iki tür araştırma sorusu olacaktır.

A.5.1. Birincil Araştırma Sorusu

Bu çalışmanın birincil araştırma sorusu,

Bangladeş coğrafi olarak Hindistan ve Myanmar arasında yer almaktadır. Bu iki ülkeye temelde Hindu ve Budist dinleri hâkim olmuştur. Bu bağlamda, sufi âlimler Bangladeş'te İslam'ı teşvik etmede nasıl bu kadar başarılı olabilmişlerdir?

A.5.2. İkincil Araştırma Sorusu

Bu çalışmanın ikincil araştırma soruları

- i. Bangladeş'te farklı dinlerden 33 etnik unsur var. Neden bu kadar çok insan kendi dinlerinden vazgeçerek İslam'ı ana din olarak kabul etti?
- ii. Bangladeş'te sufiler tarafından İslam'ın yayılmasına ne zaman başlanılmıştır?
- iii. Bangladeş, nüfus bakımından dünyanın en büyük üçüncü Müslüman ülkesi haline nasıl gelmiştir?
- iv. Sufi Tarikatları ve sufi dergâhları, Bangladeş'te İslam'ın yayılmasına nasıl katkıda bulunabildi?
- v. Bangladeş halkının yüzde 91'i İslam'ı kabul etti. Sufi âlimlerinin bu oranın oluşmasındaki katkısı nedir?

Sonuç olarak bütün bu yöntem çerçevesinde Bangladeş'te tasavvufun ve tarikatların değerlendirilmesi: sosyal gelişimleri ve oynadıkları rol ve günümüz tasavvufuna katkıları ortaya konulacaktır.

A.6. Kuramsal ereve

Kavramsal erevesinin belli olması araştırmanın başarılı bir sonuç elde etmesini sağlayacaktır. Tasavvuf literatürünün orijinal terminolojisi seçilecek ve değerlendirmelerimiz de bu doğrultuda olacaktır.

Ayrıca kullanılan yeni ve farklı kavramlar varsa tespit edilerek farklı anlam yüklenip yüklenmediği tespit edilmeye çalışılacak, tasavvuf terminolojisine varsa getirmiş olduğu yeni kavramlar sunulmaya gayret edilecektir.

Bu araştırma esas olarak ikincil veri ve bilgilere dayanılarak yapılmış ve kavram oluşturma için ilgili kitapları kapsayan kapsamlı bir literatür araştırması, konferans kâğıdı hazırlanmıştır. Yönetim literatürü, Gazeteler, Dergiler, kitaplar, ilgili araştırma makaleleri gibi her türlü maddi belge ikincil veri kaynağıdır. Bazı ilgili uzman ve akademisyenler önermiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

BANGLADEŞ'TE TASAVVUFUN TEŞEKKÜLÜ VE TEDRİSATI

1.1. BENGAL'DE TASAVVUF'UN ORTAYA ÇIKIŞI VE ETKİSİ

Bengal'de İslam'ın duyurulması ve yayılması, Hindu yönetiminin çöküşüne yol açtı. 1203 yılında, Müslüman Türk komutan İkhtiyar Uddin Muhammet bin Bakhtiyar Khilji Hint alt kıtasında Gaur savaşını kazandı. O andan itibaren, İslam dini, Bangladeş'te hızla yayıldı ve tasavvuf kavramının oluşumuna giden yol böylece kolaylaştırıldı. İkhtiyar Uddin Muhammet bin Bakhtiyar Khilji Tibet seferine gittiğinde, Coach bölgesinin kralının İslam'ı kabul etmesine vesile oldu. Daha sonra krala Ali Mech adını verdi ve Ali Mech daha sonra İkhtiyar Uddin Muhammet bin Bakhtiyar Khilji'nin danışmanı oldu. Hüsanuddin (1212-1226), Nasiruddin Mahmud Şeyh (1226-1228), Ruknuddin Barabak Şeyh (1459-1474) gibi diğer Müslüman yöneticiler de Bengal'de İslam'ın yayılmasına katkıda bulunmuşlardır.¹²

Dini inançlarının bir sonucu olarak, pek çok sufi aziz de Türkiye'den, Arap ülkelerinden, Pers topraklarından ve Bağdat'tan İslam'ı yaymak için Hint ve Bengal'e geldiler.¹³ Sultanların himayesi sonucunda, bu ülke sufilerin faaliyetlerinin bir kalesi haline geldi. Orta çağ Bangladeş'inin sosyal ve dini tarihinin gösterdiğine göre, İslami fikirler bu ülkede Müslüman tüccarların, sufi azizlerin ve muhtelif yöneticilerin yardımıyla yayıldı. Bu sufi azizlerinin yaşam tarzı ilginç ve öğreticiydi.

1.1.1. Erken Tarih

Müslümanlar, 711'de Arap komutanı Muhammet bin Kasım'ın komutası altında Hint yarımadasına girdiler ve Sind ve Multan bölgelerini fethettiler. Bu tarihi başarı, Güney Asya'yı Müslüman hükümlüğüne bağladı. Aynı zamanda, Arap Müslümanlar

¹² Muhammed Mojlum Han, *Bengal'in Müslüman Mirası*, s. 5.

¹³ Muhammed Mojlum Han, *Bengal'in Müslüman Mirası*, s. 6.

ticaret ve iş girişimleri için Hint Yarımadası (Hindistan, Pakistan ve Bangladeş) limanları boyunca içtenlikte karşılandılar. Hilafetin Müslüman kültürü böylece Hindistan ve Bangladeş'e nüfuz etmeye başladı.¹⁴

Müslümanlar, Sindh'in başkenti Multan'ı fethetti ve böylece İslam devletini Hindistan'a doğru genişlettiler. Hint Yarımadası'nı Akdeniz dünyasına ve hatta Güneydoğu Asya'ya bağlayan bu ticaret yolu 900'e kadar barışçıl bir şekilde sürdü. Bu dönemde Abbasi Halifeliği (750-1258) Bağdat'ta yerleşmişti. Bağdat aynı zamanda Ali ibn Ebu Talib, Hasan El Basri ve Rabiah gibi önemli isimlerin ikamet ettiği ve tasavvufun doğduğu yerd. İslâm'ın mistik geleneği, Bağdat'tan (Irak) bugün İran ve Afganistan olarak bilinen Pers topraklarına kadar yayılan önemli bir zemin kazandı. 901'de bir Türk komutan olan Sabuktigin, Gazne şehrinde bir Afgan krallığı kurdu. Oğlu Mahmud, Pencap (Pakistan)'tan kaynakların ve zenginliklerin gelişi sırasında, bölgelerini Hint Pencap bölgesine kadar genişletti. 11. yüzyılın başlarında, Gaznaliler Hindistan'ın sınırlarına doğru birçok âlimi getirdiler. Gazneli Mahmud Arap etkisinden önce ilk Pers temelli Müslüman kültürünü oluşturmuştur.¹⁵

1151 yılında Guridler adı verilen başka bir Orta Asya grubu, Hindistan'da Gaznelilerin kontrolünün zayıf olduğu toprakları ele geçirdi. Bir süre sonra Türk kökenli bir vali olan Mu'izz el-Din Ghuri, büyük Hindistan akınını başlattı. Önceki Gazneli bölgelerini Delhi ve Ajmer'e doğru genişletti. 1186 yılına gelindiğinde, Kuzey Hindistan ayırt edilemez nitelikteydi. Bağdat'ın kozmopolit kültürünün, Gazne Saltanatı'nın Fars-Türk gelenekleriyle karışmasının bir kombinasyonu, Hindistan'daki sufi entelektüalizmini hızlandırdı. Orta Asya ve İran'dan gelen âlimler, şairler ve sufiler Hindistan ve Bangladeş'te birleştiler. 1204 yılında Guridler, Müslüman egemenliğini Bengal bölgesine tanıtan Benaras (Varanasi), Kanaug, Rajasthan, Bihar ve Dakka'da egemenlik kurdular.

¹⁴ Muhammed Mojlum Han, *Bengal'in Müslüman Mirası*, s. 7.

¹⁵ Muhammed Mojlum Han, *Bengal'in Müslüman Mirası*, s. 8.

Arapça ve Farsça metinlerin (Kur'an, Hadis, Tasavvuf edebiyatı gibi) yerel dillere çevrilmesinin vurgulanması, Hindistan ve Bangladeş'te İslamlaşmanın hızlanmasına yardımcı oldu. Özellikle kırsal alanlarda, sufiler, İslam'dan önceki çok tanrılı nüfus arasında geniş bir şekilde yayılmasına yardım ettiler. Tarihçiler arasındaki genel fikir birliği, bu erken dönemde kuvvete dayalı olarak kaydedilen herhangi bir zorunlu kitle dönüşümünün asla bulunmadığı üzerinedir.12. ve 13. yüzyıllar arasında sufi kardeşliği kuzey Hindistan ve Bangladeş'te sağlam bir şekilde pekiştirilmiştir. Sufiler İslam'ı öğretiyi halk arasında yaymak için girişimlerde bulunmuşlardır.

Bengal'de Tasavvuf'un ortaya çıkışı Müslüman ve sufi vaizlerinin Afganistan'dan ve Türkiye'den gelmesi yoluyla on ikinci yüzyıla kadar gelişimini sağlamıştır. Sonraki altı yüzyıl boyunca da, sufiler ve azizler Arabistan, Türkiye, Yemen, Irak, İran, Horasan, Orta Asya ve Kuzey Hindistan'dan Bengal'e ulaşmaya devam ettiler.¹⁶ Bengal'deki tasavvuf, Kuzey Hindistan'daki tasavvufun bir devamıydı. Kuzey Hindistan'ın sufileri ile Bengal'in azizleri arasındaki ilişki son derece samimiydi. Bengal sufilerinin inancı, Kuzey Hindistan sufilerinin inancıyla aynıydı. Sufi tarihçisi Muhammet Enamül Haq'a göre, 12. yüzyılın sonlarına doğru Bengal'e, Kuzey Hindistan'dan düzenli ve kesintisiz bir sufi akımı oldu ve bu akım, 14. yüzyılın sonuna kadar devam etti.¹⁷

16. ve 17. yüzyıllarda, Bengal'de tasavvuf, Hindistan'da tasavvuf ile birlikte metamorfik bir aşamadaydı.¹⁸ Sufilerin Bengal'e gelişinden sonra Muhammet Enamül Haq'ın görüşüne göre Bengal'deki sufi tarihini aşağıdaki dönemlere ayırabiliriz:¹⁹

- İlk dönem (12. ile 14. yüzyıllar)
- Orta dönem (15.- 17. yüzyıllar)
- Son dönem (18.- 21. yüzyıllar)

¹⁶ Dewan Nurul Hussain Choudhury, *Amader Sufiaye Kiram*, Sufilerin Yaşam Krokisinin bir koleksiyonu, Dakka: Bangladeş İslam Vakfı, 2004, s. 39.

¹⁷ Muhammed Mojlum Han, *Bengal'in Müslüman Mirası*, s. 8.

¹⁸ Muhammed Enamül Haq, *Bengal'de Tasavvuf Tarihi*, Dakka: Bengal Asyatik Topluluğu, 1975, s. 2.

¹⁹ Muhammed Enamul Haq, *Bengal'de Tasavvuf Tarihi*, s.154-158.

İlk dönemlerde, Bengal’de İslam’ın yayılması Kuzey Hindistan’dan gerçekleşti. Bu çağın tüm sufileri, Kuzey Hindistan’ın Suharwardi ve Chishti tarikatlarından oluşmaktaydı. Bu kişiler İslam’a davet yolu olarak tefekkür, uyum ve kontrol kullanmayı tercih ettiler. İslam’ın yayılma zamanında sufiler, Bengal kitleleri arasında imanlarını arttırmak ile meşguldüler. Bernard, İslam’ın Bengal’de çok sayıda bireysel dönüşümle yayıldığını savunuyor. Sufiler yerel koşullar ve geleneklerden etkilenmişler ve Bengal halkıyla bir bütün haline gelmişler. Bengal yerel halkının fikirlerinin, inançlarının ve uygulamalarının o zamandan itibaren tasavvuf’da yer bulmaya başladığı düşünülmektedir.²⁰

Farklı ülkelerden Bengal’e gelen Sufiler, sık sık mucizevi çalışmalar gerçekleştirdiler ve bölgenin insanlarını kendilerine hayran bıraktılar. Eski dinin yöneticilerinin çoğu, onların gelişlerini ve din tanıtımlarını kolayca kabul edemediler. Fakat İslam’ın temel prensipleri ve tevhit düşüncesi ve onun altında yatan manevi güç put ibadetine karşı durabildi. İslam’ın özgürlük, sosyal hayat ve ekonomi gibi konulardaki hareket tarzı çok cezbediciydi. Bu nedenle insanlar İslam’ı severek kabul ettiler. Ayrıca Hindular’ın alt kastı, Hindu Brahminlerin ırkçılığını ve komünalizmini daha fazla kaldıramadı. Brahminler gibi birinci sınıf Hindular da onları öldürmekten hiçbir zaman çekinmediler. Bu durum alt sınıf Hinduların İslam’ı kolayca kabul etmesini sağladı.²¹

1.1.2. Delhi Sultanlığı

1206-1526 dönemi, Delhi Saltanatı olarak bilinmektedir. Bu zaman dilimi, Hint Yarımadası’nın belirli bölgelerini yöneten beş ayrı hanedandan oluşur: Memlük, Halcis, Tuhlak, Sayyid ve Lodi. Tarihte Delhi Saltanatına, halefi Babür Hanedanlığı’na kıyasla genellikle marjinal bir dikkat gösteriliyor. Zirvede, Delhi Sultanlığı tüm Kuzey

²⁰ Bernard Hours, *Bangladeş’te İslam ve gelişme*, çevirmen: S.M. Imamul Haq, Dakka: Sosyal Araştırmalar Merkezi, 1995, s. 10.

²¹ Muhammed Mojum Han, *Bengal’in Müslüman Mirası*, s. 12.

Hindistan'ı, Afgan sınırını ve Bengal'i kontrol ediyordu. Topraklarının güvenliği Hindistan'ı 1206 ve 1294 yılları arasında Asya'nın geri kalanında terör estiren Moğol saldırılarından korudu. Moğollar, Abbasi Halifeliği'nin başkenti olan Bağdat'ı yok etmeyi başardılar ve bu durum, bu şiddet saltanatının hiç de küçük olmadığını kanıtladı. Moğol istilası Orta Asya'ya girdiğinde kaçan mülteciler güvenli bir hedef olarak Hint Yarımadası'nı seçtiler. Bu tarihsel hareket, Hint yarımadasındaki tasavvuf düşüncesinin önemli bir katalizörü olarak kabul edilebilir.

Âlimler, öğrenciler, esnaflar ve tüm halk Delhi Sultanlığı'ndaki ilk hanedan olan Memlük yöneticilerinin korumasına eriştiler. Kısa süre sonra bölge, Pers topraklarından ve Orta Asya'dan gelen çok çeşitli kültürlerin, inançların ve edebiyatların akınına uğradı. Tasavvuf, bütün ortamlarda ana unsurdur. Bu orta çağ döneminde tasavvuf, 1290-1388 Tuhlak hanedanının başarılarıyla Deccan platosuna kadar genişleyen çeşitli bölgelere yayıldı. Bu süre zarfında, Saltanat hanedanlarının Müslüman yöneticileri mutlaka Ortodoks İslam'a mensup olmak zorunda değillerdi yine de güçlü sayılırlardı. Müslüman din âlimleri (Ulema) ve özellikle de sufiler (meşeyi) Hanedan sultanlarının danışmanları arasındaydılar. Her ne kadar tasavvuf'un uygulanması nadiren politik olarak arzuluyor olsa da, Seyyid ve Lodi hanedanlarının (1414-1517) azalan etik saltanatı yenilenmiş liderlik gerektiriyordu.²²

Bangladeş 1204-5'te Bakhtiar Khalci tarafından fethedildiğinde, hem Şeriat hem de Marifet teşvik edildi ve hızla yayıldı. İslam'ı yaymaya yoğunlaşmak için yönetici sınıfla birlikte birçok Pir ve aziz ülkeye geldi. Bu dönemde, Şeyh Celaluddin Tabrizi (r.h.), Şeyh Celal (r.h.), Şeyh Alaul Şeyh (r.h.), Han Cihan Ali (r.h.), Şarfuddin Abu Taawama (r.h.) ve Şeyh Fariduddin (r.h.) gibi bazı önemli sufiler bulunmaktaydı ve Bangladeş'te İslami ve Tasavvufu teşvik etmek için önemli bir rol oynadılar. Tasavvufun manevi ilkelerini yayan bu önde gelen sufilerden halk büyük ölçüde

²² Muhammed Mojlum Han, *Bengal'in Müslüman Mirası*, s. 12.

etkilendi böylece bu doktrin Bengal'in farklı bölgelerinde gelişti. Sufilerin gelmesinden önce Bengal'de Hinduizm ve Budizm yaşıyordu. O zamanlar bunlar, birçok farklı doktrinden de etkilenmişlerdi. Sufiler, İslam'ı halka duyurmaya başladığında, inanmayanların çoğu İslam'ı kolayca kabul ederdi. Çünkü sufiler insanları sevgiyle İslam'a çağırdılar. Tasavvufun ana teması da zaten yaratılanları severek yaratıcının sevgisine ulaşmaktı.

Bu dönemlerde, Orta Asya'dan Kuzey Hindistan'a kadar yüzlerce sufi ve vaiz farklı zamanlarda Bengal'e ulaştı. Birçoğu İslam'ın Bengal'de yayılmasıyla alâkalıydı. Bazı seçkin Bengal sufilerin öğretileri temelinde ortaya çıkan birçok yeni tarikat Bengal'in tasavvufun gelişmesi için verimli bir toprak olduğunu kanıtladı. Böylece tasavvuf, İslam'ın yayılmasında ve Müslüman toplumun gelişmesinde önemli bir rol oynadı. 11-15. yüzyıllar boyunca Bengal'e gelen tanınmış sufiler şunlardır: 1053 yılında Bengal'e gelen Şeyh Sultan Rumi ve Sonargaon'daki Şeyhik Şerfeddin Ebu Tawama (ö.1210), Şeyh Celal Tabrizi (ö.1244) Sylhet'de Faridpur'daki Şeyh Fariduddin Shakkarganj (1173-1266), Pabna'daki Makedd Şeyh Daulah Şeyhid (ö.1291), Hughli Pandua'daki Cafar Han (1290-1295), Rajşeyhi'deki Şeyh Makdum Ruposh (ö.1313), Şeyh Sultan Balkhi (ö.1343), Sylhet'deki Şeyh Celal Yameni (1271-1347), Gaur Pandua'daki Şeyh Alaul Haq (ö.1382), Khulna'daki Han Cihan Ali (ö.1459) ve Sylhet'deki İsmail Han Ghazi (ö.1474) idi.²³

Müslüman düşüncenin ve Bengal'de siyasi nüfusun istikrarlı bir şekilde birleşme dönemiydi. Bağımsız Bengal Sultanları sufilere, ülkenin çeşitli bölgelerinde kalıcı olarak yerleşme ve halkla yakın temas kurma konusunda birçok fırsatı verdiler. Bengali sufilerin ülkenin siyasetine dâhil olması bu çağın bir diğer özelliğidir. Bağımsız Bengal Sultanları'nın çoğu aynı zamanda bir sufinin müridiydi. Sultanların bir kısmının ailelerinde pir (şeyh) vardı. Bengal sufilerin bu ülkenin siyasi önderiyle olan bu manevi

²³ Muhammed Mojlum Han, *Bengal'in Müslüman Mirası*, s. 12.

bağlantıları, kendilerini ülkenin siyasi işlerine dâhil etmek için onlara eşsiz fırsatlar verdi.²⁴

1.1.3. İngiliz Dönemi

1757 yılında, Bengal'in Müslüman başkanı Siraj Ud Daulah ile İngilizler arasında Plassey'de bir savaş oldu. Siraj-Ud-Daulah, İngiliz Doğu Hindistan Şirketi'nin maceracı genç memuru olan Robert Clive tarafından mağlup edildi. Clive'nin zaferi, 1764 yılında, Babür imparatorunu mağlup ettiği Ganj'daki Buxar Savaşı'yla taçlandı. Sonuç olarak, İngiliz Doğu Hindistan Şirketi Bengal, Bihar ve Orissa bölgelerinde divan [gelir toplayıcı unvanını aldı ve bu onu yalnızca unvanı olan değil aynı zamanda hükümet gücünü elinde bulunduran en yetkili kimse haline getirdi. Bundan sonra İngilizler Bengal'i yönetecekler ve oradan da yönetimlerini tüm Hindistan'a doğru genişleteceklerdi. 1815 yılında, İngiliz Doğu Hindistan şirketinin üstünlüğü tartışılmazdı.²⁵

1850'de ise İngilizler, Bengal'de farklı bölgelere yayılmışlardı.²⁶ Sonraları, Bengallilerin ve Hinduların gerçekleştirdiği birçok özgürlük faaliyetleri sayesinde Hint Yarımadası 1947'de Pakistan ve Hindistan olmak üzere iki bağımsız devlete ayrıldı. O zamanlarda birçok sufi de Bengal'in farklı bölgelerinde devam eden İngiliz yönetimini protesto eden faaliyetlerin içinde bulunmuştu.

Bu dönemlerde, Bengal sufilerinin bozulma, tükenme, ahlaki ve manevi çöküş dönemi idi. Bengal müslümanlarının bütün dini yaşamı, çoğunlukla yaşadıkları çevre tarafından etkileniyordu. Pir tarafından mürit kabulü uygulaması, bu dönemde çokça vurgulanmıştı. Müslümanlar, bir Pire karşı bağlanmanın kesinlikle üzerinde bağlayıcı ve zorunlu olduğuna inanmaya başladı; böyle bir inanç yavaş yavaş halkın zihninde çok yönlü bağlılık doğurdu ve ölü ya da canlı olarak pirlere adak sunumları ve çok miktarda para ya da malzeme bağışı yapmaya başladılar. Sufiler ve azizlerin mezarları, ibadet

²⁴ Abdullah El Ahsan, *Mugal Bengal Öncesinde İslam'ın Yayılması*, s. 41-55.

²⁵ Muhammed Mojlum Han, *Bengal'in Müslüman Mirası*, s. 11.

²⁶ Muhammed Mojlum Han, *Bengal'in Müslüman Mirası*, s. 11.

yerleri haline geldi. Bengal tasavvufundaki bu sapma ve farklılık, Bengal Hindularının kültürel etkisi nedeniyle meydana gelmiştir.²⁷

1.1.4. Pakistan Dönemi ve Bağımsız Bangladeş

Pakistan'ın 1947'de Hindistan'dan ayrılması “iki uluslu” teoriden doğmuştu. Hindistan'daki Müslümanlar ve Hindular birlikte yaşamak istemeyen iki farklı “millet” idiler. O zaman, Pakistan Müslüman çoğunluk, Hindistan ise Hindu çoğunluk temelinde kuruldu. Pakistan'ın bünyesinde iki bölge vardı. Bir eyalet Batı Pakistan'dı. Bir diğeri Doğu Pakistan'dı. Bengal ile Batı Pakistan halkları arasında birçok kültürel farklılıklar vardı. Batı, Doğu'ya resmi dil olarak Urduca empoze etmeye çalıştığından, dilsel-kültürel bir muhalefet hareketi başladı. Bu bağlamda Bangladeş, kültürel ve dilsel kimlik temelinde kuruldu. Müslümanlar, Hindular, Hristiyanlar, Budistler ve animistler, ortak bir dil ve ortak bir kültürde birleştiler, özgürlükleri için Pakistan ile mücadele ettiler.²⁸ Böylece, Batı Pakistan (şimdi Pakistan) ve Doğu Pakistan (şimdi Bangladeş) arasında 1971'de yaklaşık dokuz ay süren ve Bangladeş Kurtuluş Savaşı veya Bangladeş Özgürlük Savaşı olarak adlandırılan silahlı bir savaş meydana geldi. Bu savaş sırasında Pakistan askerleri tarafından acımasızca işlenen bazı suçlar bazıları tarafından soykırım olarak adlandırılmaktadır. Bazı önde gelen sufilerin de aralarında bulunduğu Bangladeşli insanların bu mücadelesi, Bangladeş'in 1971'de Pakistan'dan bağımsızlığıyla sonuçlandı.

Bengal'e tasavvuf girdikten sonra sadeliği ile insanları kendine hayran bıraktı. Aynı zamanda Bengal folklorü, inançları ve gelenekleri ile de kaynaştı. Ülke insanların geneli tasavvuf fikrine kolayca uyum sağladılar. Sufiler her türlü insanla iletişim kurmuş ve etkileşim halinde olmuştur. Bu nedenle, Pir ve sufilerden kalan manevi servet bu ülkenin ortak halkına aittir. Pir ve sufilerin Doğu Bengal'in sosyal ve

²⁷ Brannon Ingram, *Sufiler, akademisyenler ve günah keçileri: Rashid Ahmad Gangohi (1905, d.) Ve Deobandi'nin tasavvuf eleştirisi*, Kelly Pemberton 2009, s. 278-501.

²⁸ Muhammed Mojlum Han, *Bengal'in Müslüman Mirası*, s. 12.

kültürel değişimlerine katkısı göz ardı edilemez. Gerçekten de sufiler, Bangladeş'te İslam'ın ve Müslüman toplumun gerçek temsilcileriydiler. İslam'ın derin fikriyatından ilham alan sufiler, kendilerini gerçek dinin ve insanlık mefhumunun yayılmasına Âdemışlardı.

Sufilerin ve önde gelen İslam âlimlerinin Bangladeş'te oynadıkları rol gerçekten etkileyicidir. Birçok farklı ülkeden gelen bu insanlardan bazıları nehir yoluyla, bazıları ise yürüyerek Bengale ulaşmışlardır. İbn Battuta da on dördüncü yüzyılda İslam'ın yayılması için Bangladeş'e gelenlerden biridir. O sıralarda Bengal'de önde gelen sufiler ile de tanışmıştır. İbn Battuta, Bengal'in gıda ve diğer tüketim mallarının ucuzluğundan da etkilenmiştir. Öte yandan, Bengal'deki hava ise onu dehşete düşürmüştür.

Sufiler, kast ve mezhepten bağımsız olarak bu ülkenin sıradan insanların kalplerini fethedebildiler, ideal yaşamı, tasavvuf sevgisini ve tasavvuf kardeşliğini teşvik ettiler. Hatta bazıları efsane oldular. Birçok insan hala türbelerini ziyaret ederek Pirlar için dua etmektedir. Bazı insanlar düzenli olarak onlar için Kur'an-ı Kerim okumaktadır. Yaratıcı ve yaratılan sevgisi gibi tasavvufun birçok ilkesi Vaisnava (Hindu) dinini, yerel mucizeleri, Baul kültürünü ve diğer birçok bağıllığı etkiledi. Sufilerin etkisi sıradan insanların normal yaşamlarında fark edilir oldu. Örneğin nehirlerde ve denizlerdeki yolculukları sırasında, kayıkçılar Badr Pir'in tavsiyelerini ve şarkılarının anılarını hatırlarlardı. Çeşitli Pirların hayatlarından uyarlanmış halk ezgileri olan Murshidi-Marfati şarkısı, Gajir'in şarkısı, Gaziklu-Champawati şiirleri ve Sona Pir'in şarkısı bunlara örnek verilebilir. Ayrıca denizciler, pirlere duydukları derin sevgi ve bağıllığın bir göstergesi olarak isimlerini ve tavsiyelerini kayıklarına yazmışlardı.

Bu şekilde, Bengal'deki tasavvufun, halkın dini, sosyal, kültürel ve maddi yaşamındaki etkisi bozulmadan kalmıştır. Bengal halkı ve sufileri hakkında ulaştığımız sonuçlar bazı tarihi bilgiler, gelenekler, yazıtlar ve genel izlenimler üzerine kuruludur. Her zaman çok kesin ve tatmin edici olmayabilirler. Bengal'deki sufilerin etkileri

zamanlarının ötesine geçtiğinden tam bir tarih tespiti zor olmaktadır. Tasavvuf faaliyetleri ilk zamanlar yerel bir karaktere sahip olduğundan dolayı da net bilgilere ulaşmak zorlaşmaktadır.

1.2. BANGLADEŞ’TE TASAVVUF EĞİTİMİNİN GELİŞTİRİLMESİ

Bangladeş’te farklı kuruluşlar aracılığıyla gerçekleştirilen tasavvuf eğitimi Bengal’de İslam’ı yaymak için tamamlayıcı bir rol oynamıştır.

1.2.1. Geleneksel Kültür

901-1151 yılları arasında Gazneliler, mescitlere bitişik ve bağlı, medrese adı verilen çok sayıda okul inşa etmeye başladılar. Bu kitlesel hareket Hindistan ve Bangladeş’in eğitim sistemlerinde istikrar sağladı. Mevcut bilginler de Kuzey Batı Hindistan’da başlayan Kur’an ve hadis çalışmalarını teşvik ettiler.²⁹ Delhi Sultanlığı zamanında, Hindistan sakinlerinin entelektüel kapasiteleri Moğol akınları nedeniyle katlanarak arttı. İran, Afganistan ve Orta Asya gibi bölgelerden gelen çeşitli aydınlar, başkent Delhi’nin kültürel ve edebi yaşamını zenginleştirmeye başladı.³⁰

Saltanat döneminde var olan dini seçkinler arasında iki ana sınıf vardı. Ulema, İslam hukuk dallarına hâkim olan özel din âlimleriydi. Şeriat odaklıydılar ve Müslüman pratikleri konusunda daha ortodoks olma eğilimindeydiler. Diğer dini elitler grubu sufi mistikleri veya fakirler olarak adlandırılıyorlardı.³¹ Bu grup, genellikle Müslüman olmayan geleneklere daha hoşgörülü olan daha kapsayıcı bir gruptu. Şeriatın uygulanmasına bağlılık bir sufi temeli olmaya devam etmekle birlikte, Hint yarımadasındaki erken dönem sufileri daha ziyade hizmet çalışmaları yoluyla fakirlere yardım etmeye odaklandılar.³² Delhi Sultanlığı sırasında, İslam’a yönelik mistik yaklaşımın yaygınlaşması ve yükselişe geçmesi medrese eğitiminin ya da geleneksel irfanın yerine geçmedi. Zira tasavvuf öğretileri medrese eğitiminin temelleri üzerine

²⁹ Sajida Sultana Alvi, *Babür Hindistan'a Bakış Açıları: Yöneticiler, Tarihçiler, Ulama ve Sufiler*, Karaçi: Oxford Üniversitesi Yayınları, 2012, s.11.

³⁰ D. N. Majumdar ve C. R. Rao, *Bengal'deki Irk Elemanları*, Kalküta: Asya Yayınevi, 1960, s. 96.

³¹ Sajida Sultana Alvi, *Babür Hindistan'a Bakış Açıları: Yöneticiler, Tarihçiler, Ulama ve Sufiler*, s.12.

³² Syed Anwar Husain, *Bengal'de İnsan Hakları: Atish Dipankar- Sufiler*, s. 112.

inşa edilmişti. Tasavvufun manevi yönelimi yalnızca ilahi olanın bilincini iyileştirmeye, dindarlığı yoğunlaştırmaya ve insancıl bir tutumu yerleştirmeye çalıştı.³³

1.2.2. Sufi Hankâhları

İslam'ın Hint Yarımadası'nda daha da tercih edilebilir hale gelmesini sağlayanlardan biri de hankâhların kurulmasıydı. Hankâh, genellikle, sufiler tarafından işletilen bir bakımevi, kır evi, topluluk merkezi ya da yatakhane olarak tanımlanmaktadır.³⁴ Hankâhlar ayrıca “*Cemaat Hanası*” yani büyük toplantı salonları olarak da biliniyordu.³⁵ Yapısal olarak hankâh, büyük bir oda veya ek konut alanını da barındıran kompleks bir yapı olabilir. Bazı hankâh kuruluşları büyük finansman veya himayelerden bağımsız olmakla birlikte, birçoğu devam eden hizmetler için hayırseverlerden bağış almıştır. Zamanla, tasavvuf'un Bangladeş'te pekişmesiyle geleneksel sufi hankâhlarının işlevi de tekâmül etmiştir.³⁶

Öncelikli olarak, sufi hankâh hayatı, usta-öğretmen-şeyh ile öğrencileri arasında yakın ve verimli bir ilişkiyi ortaya koydu. Hankâh'daki öğrenciler birlikte dua eder, ibadet eder, ders çalışır ve kitap okurlardı. Tasavvuf literatürünün medresede görülen hukukî ve teolojik işlerin yanı sıra akademik endişesi de vardı.³⁷ Güney Asya'da incelenen üç ana mistik eser kategorisi vardı; homografik yazı, öğretmen söylemleri ve ustanın mektupları. Sufiler ayrıca davranış kuralları (adab)'nı açıklayan çeşitli diğer kılavuzları da okurdu. Acem bir sufi olan Najm al-Din Razi'nin yazdığı “*Özlerinden Tanrı'nın Kullarının Ona Dönüş Yolu*” metni, yazarın yaşamı boyunca Hint Yarımadası'na yayılmıştır. Bu faaliyetler neticesinde Bangladeş'te tasavvuf düşüncesi, okumak için giderek daha dikkat çekici hale geliyordu. Bugün bile, korunmuş mistik

³³ Anniemarie Schimmel, “*Hint-Pakistan'da Tasavvuf: İslam'ın Mistik Boyutları*”, ABD: Kuzey Carolina Üniversitesi Yayınları, 1975, s. 344.

³⁴ Peter Hardy, “*Modern European and Muslim Explanations of Conversion to Islam in South Asia: A Preliminary Survey of the Literature*,” in *Conversion to Islam*, ed. Nehemia Levtzion, New York: Holmes & Meier, 1979, s. 78.

³⁵ Syed Anwar Husain, *Bengal'de İnsan Hakları: Atish Dipankar- Sufiler*, s. 116.

³⁶ Anniemarie Schimmel, “*Hint-Pakistan'da Tasavvuf: İslam'ın Mistik Boyutları*”, s. 344.

³⁷ Anniemarie Schimmel, “*Hint-Pakistan'da Tasavvuf: İslam'ın Mistik Boyutları*”, s. 345.

edebiyat, Bangladeş'te sufilerin dini ve sosyal tarihinin bir kaynağı olarak paha biçilemez değerini kanıtlamıştır.

Hankâh'ın diğer büyük işlevi barınak olmasıydı. Bu tesislerin birçoğu düşük kasta mensup olan ve kırsal bölgelerde yaşayan Hindular için inşa edilmişti. Özellikle Bangladeş'teki çoğu Tarikatı, mütevazı misafirperverliği ve cömertliği, en yüksek biçimde hankâhlarda gösterdi. Kapısı herkese açık olan hankâhlar, tüm insanlara açık ve özgür bir şekilde manevi rehberlik, psikolojik destek ve danışmanlık hizmeti sundular. Ruhani açıdan aç ve depresif kast üyelerine hem ücretsiz bir hizmet sunuldu hem de temel eğitim sağlandı.³⁸ Tabakalı kast sistemi içinde eşitlikçi topluluklar oluşturarak, sufiler, sevgi, maneviyat ve uyum öğretilerini başarıyla yaydılar. İnsanları da İslam dinine çeken işte bu sufi kardeşliği ve eşitlik örneğiydi. Kısa süre sonra bu hankâhlar, her türden etnik ve dinsel kökenli insanlar için ve her iki cinsiyet için de sosyal, kültürel ve teolojik merkez üssü haline geldi. Hankâhlardaki mütevazı hizmetleri sayesinde sufiler, İslam'ın gerçek biçimini ortaya koydular ve alt sınıf Hinduların gönüllü büyük ölçekli dönüşümleri için bir yol hazırladılar.³⁹

Hankâh, İslam'ın yayılmasında ve desteklenmesinde çok önemli bir rol oynadı. Langarkhana (büyük yemekhanelerde tüm insanlara açık, bedava yemek verme geleneği), İslam'ın sosyal yönünün gerçek bir örneğiydi ve hankâh, İslam'ın teorik eğitim merkeziydi. Sufiler ise birer antrenördü. Langarakhana'da ücretsiz bir şekilde yiyecekler yenebilir, sömürülen ve yoksun bırakılan insanlar hayatta kalabilirdi. Birçok insan İslam hakkında bilgi edinmek için hankâh'a giderdi. Hankâh insanları İslam'a girişleri için zihinsel olarak hazırladı. Bu bağlamda, Müslüman olmayanlar kolayca İslam'ı kabul ettiler.⁴⁰ Bengal'de İslam'ın genişlemesinde sufi faaliyetlerinin rolü hakkında bir alıntı gerçekçi bir açıklama için alınabilir. Şöyle ki Seyyid Anwar

³⁸ Anniemarie Schimmel, *"Hint-Pakistan'da Tasavvuf: İslam'ın Mistik Boyutları"*, s. 346.

³⁹ Syed Anwar Husain, *Bengal'de İnsan Hakları: Atish Dipankar- Sufiler*, s. 117.

⁴⁰ Anniemarie Schimmel, *"Hint-Pakistan'da Tasavvuf: İslam'ın Mistik Boyutları"*, s. 347.

Husain'e göre, "Bazen insanlar fakirleşiyordu ve sufilerden barınak istiyorlardı. O zaman, sufiler önce langarkhana ve daha sonra hankâh da bu insanları ağırlıyorlardı."⁴¹

1.2.3. Langarkhana (Büyük Yemekhanelerde Halka Bedava Yemek Verme Geleneği)

İslam'ın tanıtımına ve yayılmasına katkıda bulunan en önemli organizasyon langarkhana'ydı.⁴² Yemekhanelerde, din, kast ve inançtan bağımsız olarak tüm insanlara sufiler tarafından ücretsiz yiyecek sağlandı. Mali destek, genellikle, Müslüman yöneticilerin hazinesinden geldi. Bu sistem en çok, Ortodoks Hindu Sen'in hükümranlılığı (1161-1204) sırasında faydasını gösterdi. Biçimlendirilmemiş topluluk üyeleri, kast ayrımcılığına maruz kalıyorlardı, çünkü Hinduizm kast sistemi içinde en düşük pozisyondaydılar.⁴³ Namasudradaras adındaki Hindu kastı farklı zamanlarda Hinduizmin kast geleneği gereği saldırıya uğramaktaydı. Müslümanların hiçbir ücret ödemediği yiyecek verdiğini ve bu dinin Hinduizmde olmayan sosyal eşitliği sağladığını gördüklerinde çok etkilendiler ve zamanla Müslüman olmaya başladılar.⁴⁴

1.2.4. Dergâhlar

Bengal'de İslam'ın yayılmasında özel rol oynayan önemli kurumlardan biri de dergâhlardı. İnsanların çoğu hala kullanılmakta olan bu dergâhlarda bir araya gelmekteydi.⁴⁵ Hankâhlar ise dergâhların bir parçasıydı. Bengal'de dergâhların hâkimiyeti, Hüseyin Şeyh (1493-1538) döneminde başlamıştır. Bu dergâhlarda hala görülebilecek bazı İslami uygulamalar vardı. Tarihçi Profesör Abdul Kerim'in aktardığına göre sufiler, "dergâhları genelde Bangladeş'in şehir kesimlerinde

⁴¹ Syed Anwar Husain, *Bengal'de İnsan Hakları: Atish Dipankar- Sufiler*, s. 118.

⁴² Carl.w. Ernst, *Eternal Garden-Mysticism*, State University of New York Press, New York: History, and Politics at a South Asian Sufi Centre, 2001, p.18.

⁴³ Carl.w. Ernst, *Eternal Garden-Mysticism*, p.19.

⁴⁴ Carl.w. Ernst, *Eternal Garden-Mysticism*, p.20.

⁴⁵ D. N. Majumdar ve C. R. Rao, *Bengal'deki Irk Elemanları*, Asya Yayınevi, Kalküta, 1960, s. 96-114.

oluşturmaktaydı. Böylece Bengal tarihi boyunca dergâh aracılığıyla İslam'ı yaydılar. Aynı zamanda şu da eklenmelidir ki İslam'ın yayılmasında Müslüman hükümdarlar büyük bir rol üstlenmişlerdir fakat İslam sadece ve sadece bu yolla yayılmamıştır. Diğer faktörlerin yanında tasavvuf ile de Bengal'de İslam'ın ışığı yayılmıştır.”⁴⁶

1.2.5. Senkrete Mistiklik

Bangladeş'te tasavvufun mistik yönlerine katkıda bulunan tek din İslam değildi. Bunun yanında Bhakti hareketi sayesinde, Hindistan ve Bangladeş üzerinden yaygınlaşan mistisizm popülaritesi daha da arttı. Bhakti hareketi dil, coğrafya ve kültür olarak kimlikleri birbirine bağlayan Hinduizmin ihlaslı bir ibadet yöntemiyle bölgesel olarak yeniden canlanmasıdır.⁴⁷ Bhakti bu anlamıyla Bhagavad Gita'da ortaya çıkmış ve ilk mezhepleri güney Hindistan'da 7. Ve 10. Yüzyıl arasında ortaya çıkmıştır. Uygulamaları ve teolojik görüşleri sufilere çok benzemekte olan Bhakti hareketi Müslümanlar ve Hindular arasındaki farklı düşünceleri ortak bir paydada sentezlemiştir.

Bhakti adanmışları *puja* 'yı (Hinduizm'deki bir ibadet) azizler ve hayat teorileri ile ilgili şarkılarla ilişkilendirmişler; şarkı söylemek ve ibadet etmek için sık sık toplanmışlardır.⁴⁸ Brahman Bhaktis, sufi azizler tarafından savunulanlara benzer mistik felsefeler geliştirmiştir. Örneğin, Bhaktiler hayat illüzyonunun altında özel bir gerçek olduğuna inanıyordu; bu gerçeğin Hinduizm'deki reenkarnasyon olmadığı bilinmelidir. Dahası, mokşa yani Hinduizmin nihai hedefi yeryüzünden kurtulmaktır. Bu öğretiler, dünya, tarikat ve ahiret ile ilgili sufi kavramlarına neredeyse paraleldir.

Sufiler, Afgan Delhi Sultanlığının yöneticilerinin toplumla iyi ve yakın ilişkiler geliştirmelerine yardım etti. Tasavvuf azizleri, gayrimüslimlere hoşgörülü davranarak ve onlara değer vererek, ortak ve barışçıl bir orta çağ kültürü inşa etmişler, Bangladeş'

⁴⁶ Abdul Karim, *Bengal'deki Müslümanların Sosyal Tarihi*, (2. basım), Dakka: Ulusal Edebi Yayınlar, 2007, s. 84.

⁴⁷ Anniemarie Schimmel, "*Hint-Pakistan'da Tasavvuf: İslam'ın Mistik Boyutları*", s. 238.

⁴⁸ D. N. Majumdar ve C. R. Rao, *Bengal'deki Irk Elemanları*, Kalküta: Asya Yayınevi, 1960, s. 96-114.

te istikrarın oluşmasına, edebiyatın ve müzik kültürünün büyümesine katkıda bulunmuşlardır.⁴⁹ Bir Sufi mistik, Saiyid Muhammet Ghaus Gwaliori, sufi çevrelerinde meditasyon uygulamalarını yaygınlaştırdı. Bhakti hareketi, aynı zamanda, Saltanat döneminde tarihte sarsıcı etkiler oluşturdu. Sufi azizler, yogiler (bir Hindu grubu) ve Bhakti Brahmanlar arasındaki dostluk sayesinde bugün orta çağdaki dinler var olmuş ve bugün Bangladeş'te huzurla yaşanmaya devam etmiştir.⁵⁰

1.2.6. Ritüeller

Tasavvufta en popüler davranışlardan biri, tasavvuf azizleri'nin mezarlarına gitmektir. Bunlar sufi türbelerine dönüşmüştür ve Bangladeş'in kültürel ve dini manzaraları arasında kendini göstermektedir.⁵¹ Bu anlamda türbelere gitmek ziyaret olarak adlandırılıyor. Buna en yaygın örnek, Hz. Muhammet'in Mescidi Nebevi'sini ve Suudi Arabistan'da bulunan Medine mezarlığını ziyaret etmektir. Bir azizin mezarı, duaların ve bereketin ölen kişiye ulaşmaya devam ettiği, ziyaret eden dindarlara fayda sağladığına inanılan ve büyük saygı gören bir alandır. Sufi azizlere saygılarını gösterme anlamında krallar ve soylular, mezarları korumak ve onarmak için büyük bağışlar yaptılar ve olanaklar sağladılar.⁵² Zamanla, bu bağışlar, ritüeller ve yıllık anmalar ayrıntılı bir sistematığe oturdu.

Sufi uygulamasının bu biçimleri, bir gelenek halinde devam ederek manevi ve dini bir atmosfer oluşturdu. Birçok akılcı ve modern İslamcı, bu mezar ziyaretlerini özellikle de insanların türbede şeyhleri aracı kılarak dua etmelerini kınarlar. Bununla birlikte, bu ritüeller nesillerce ayakta kalmıştır ve kalmakta da kararlıdır.

⁴⁹ Abdul Karim, *Bengal'deki Müslümanların Sosyal Tarihi*, (2. basım), Dakka: Ulusal Edebi Yayınlar, 2007, s. 88.

⁵⁰ Judith E. Walsh, *"Hindistan'ın Kısa Tarihi"*, New York: New York Eyalet Üniversitesi Yayınları, 2006, s. 59.

⁵¹ Judith E. Walsh, *"Hindistan'ın Kısa Tarihi"*. s. 60.

⁵² D. N. Majumdar ve C. R. Rao, *Bengal'deki Irk Elemanları*, Kalküta: Asya Yayınevi, 1960, s. 96-114.

1.2.7. Müzikal Etki

Müzik, Bangladeş'teki tüm dinler arasında her zaman zengin bir gelenek olarak var olmuştur. Müzik her yaştan insanın ilgisini çekmiş ve fikirlerin yayılmasında etkili olmuştur.⁵³ Bangladeş'teki dinleyiciler zaten yerel dillerinde de bulunduğu ilahlara aşinaydılar. Bu sayede sufilerin dini içerikteki şarkıları toplum arasında anında başarılı oldu. Müzik sufilerin fikirlerini kesintisiz olarak onlara ilettiler. Tasavvufta, müzik terimi Sama olarak adlandırılır.⁵⁴ Şiir enstrümantal müzikle birlikte söylenmekte ve bu ritüel sufilere manevi bir coşkunluk vermektedir. Sema ile birlikte, beyaz cübbe giyinmiş dervişlerin dönmesi ortak bir tablo ortaya çıkarıyor. Çoğu tasavvuf geleneğinde şiir ve müzik eğitimin bir parçası olarak kabul edilmektedir.⁵⁵

Tasavvuf, kitlelere ulaşan popüler şarkılarındaki öğretileri ile yaygınlaştı. Bu şarkılardan kadınlar özellikle etkilenmişler; bu şarkıları bazı günler düzenlenen kadın toplantılarında söylemişlerdir. Bugünkü tasavvuf toplantıları "qawwali" olarak bilinir. Müzikal sufi geleneğine en büyük katkıda bulunanlardan biri Amir Khusro (ö.1325)'dur.⁵⁶ Nizamuddin Chishti'nin öğrencisi olarak bilinen Amir, Hindistan ve Bangladeş'in İslamla tanıştığı ilk zamanlar en yetenekli müzik şairi olarak bilinirdi. Amir Khusro, Bangladeş'teki yükselen bu sufi pop kültürü aracılığıyla Chishti üyeliğini daha da ilerletti.⁵⁷ İslam'ın doğumundan yaklaşık 600 yıl sonra, Bengal'deki Müslümanların çoğu sufilerin İslam'ı güzel yansıttasının etkisi altında kalmışlardır. Bengal'de önceleri Hinduizm, Budizm ve daha başka dinler bulunmaktaydı. Sufi azizlerinin Bengal'deki etkisini bugün de devam ettirmektedir.⁵⁸ Celaleddin Rumi (r.h.), İbn El Arabi (r.h.), Hafız Şirazi (r.h.) gibi sufiler sufi doktrininde ve sufi şarkılarında etkilerini göstermektedirler. Özellikle Hassan Raca'nın şarkısı Lalon Şeyh, benzeri

⁵³ Anniemarie Schimmel, "Hint-Pakistan'da Tasavvuf: İslam'ın Mistik Boyutları", s. 347

⁵⁴ Abdul Karim, *Bengal'deki Müslümanların Sosyal Tarihi*, (2. basım), Dakka: Ulusal Edebi Yayınlar, 2007, s. 89.

⁵⁵ Judith E. Walsh, "Hindistan'ın Kısa Tarihi". s. 60.

⁵⁶ Judith E. Walsh, "Hindistan'ın Kısa Tarihi". s. 61.

⁵⁷ Anniemarie Schimmel, "Hint-Pakistan'da Tasavvuf: İslam'ın Mistik Boyutları", s. 347

⁵⁸ D. N. Majumdar ve C. R. Rao, *Bengal'deki Irk Elemanları*, Asya Yayınevi, Kalküta, 1960, s. 96-114.

görölmemiş bir şekilde sufi etkilerini yansıtmaktadır ve hala daha bu ilahi söylenmektedir.⁵⁹

⁵⁹ Abdul Karim, *Bengal'deki Müslümanların Sosyal Tarihi*, (2. basım), Dakka: Ulusal Edebi Yayınlar, 2007, s. 91.

İKİNCİ BÖLÜM

BENGAL'DEKİ SUFİ TOPLULUKLARI VE GÜNÜMÜZDEKİ İZLERİ

2.1. BANGLADEŞ'TEKİ BAŞLICA SUFİ TARİKATLARI

Tasavvuf dünyanın dört bir yanında birçok farklı uygulamayı ve tarikatı bünyesinde barındırır. Birçok tarikat dünyaya her dönemde tanıtılmıştır. İslam yolunda vaaz verip çağrıda bulunan ve çağrı ve davetlerinden etkilenilen sufiler sayesinde pek çok insan İslam'ı kabul etti. Temel olarak, Bangladeş'te insanların takip ettiği on iki sufi tarikatı vardır. Bölgenin çeşitli kültürleri ile sufi tarikatları zamanla birbiri ile sentezlenmiştir. Tasavvuf'un Bangladeş halkı üzerindeki etkisini inkâr etmenin yolu yoktur. Bu ülkenin halkının binlerce yıldır kültür ve uygarlığında tasavvufun etkisi süregelmiştir. Budizm ve Hinduizm'in bazı doktrinlerinin onunla etkileşime girdiği de doğrudur. Yine de, Bangladeş'te geliştirilen basitleştirilmiş felsefe, tasavvuf'un eliyle gerçekleşmiştir.

Bangladeş tarikatları için iyi bir topraktır, çünkü onun istikrarının ve güvenliğinin dahi tarikatların sayesinde olduğunu düşünülmektedir. Nakşebendiyye, Çiştîyye, Sühreverdiyye, Şiziliyye, Desûkiyye, Rifaiyye gibi temel büyük tarikatların hepsi Bangladeş'in saygınlığının yükselmesinde büyük bir rol oynamıştır.⁶⁰ Bangladeş'teki en çok takip ve intisap edilen tarikat ise Kadiriye'dir. Büyük mutasavvıflara göre tarikat tektir, o da tarikatı Muhammetiye'dir. Sünnî daire içerisinde gelişen çeşitli tarikatlar aslında bu tek olan tarikatı Muhammetiye'nin şubeleridir. Teferruata ait birtakım inceliklerde, meşrepte çeşitlilik vardır. Tarikatların sayısı konusunda da değişik görüşler vardır. Ne kadar insan varsa o kadar yol vardır düşüncesinden hareket edenler tarikat sayısını belli bir rakamda dondurmazlar.

⁶⁰ Attar, *Memories of Saints*, Çev. Bankey Behari, Yeni Delhi: Âdem Yayınları, 1988, s. 143.

2.1.1. Nakşibendiyye

Bu tarikatın kaynağı, Orta Asya’da yaşayan Hâce Yûsuf el-Hemedânî’ye (ö.1390) dayanır. Daha sonra Bahâeddin Nakşibend (1318-1389) tarafından Tacik ve Türk kökenli olarak sistemleştirildi. Bu yüzden Nakşibend çoğunlukla Nakşibendi düzeninin kurucusu olarak anılır.⁶¹ Kaca Muhammet el-Baqi Billah Berang (ö.1603) Nakşibendiyye’yi Bangladeş’e tanıttı.⁶² Bu emir, özellikle, 1526 yılında Babür Krallığı’nın lideri olan ve atalarına bağlı olan Kaca el-Hamadani’nin desteğiyle, Moğollar; Bangladeş, Hindistan ve Pakistan’ı fethetmeden önce Nakşibendi düzenini başlatmıştır. Kralın desteği, emir ve Nakşibendiyye’ye büyük bir ivme kazandırdı. Bu emir, tüm sufi emirleri arasında en ortodoks olarak kabul edilmiştir. Tasavvufun müzik, dans ve diğer liberal içeriklerini kesinlikle yasaklar.

2.1.2. Şâzeliyye

Hindistan’ın Madurai kentinde, Bangladeş’teki Şâzelî sufi azizlerinin mezarında bulunan Ebü’l-Hasen Nûruddîn Alî b. Abdillâh b. Abdilcebbâr eş-Şâzelî (ö. 656/1258) tarafından kuruldu. Şâzeliyye’nin Fasiya şubesi, Kayalpatnam’daki Şeyh Aboobakkar Miskeen ve Madurai’nin Şeyh Mir Ahmad İbrahim Raziyaallah tarafından Bangladeş’e getirildi. Mir Ahmad İbrahim, Tamil Nadu’daki Madurai Maqbara’da saygı duyulan üç sufi azizin ilkidir. Şâzeliyye’nin 70’den fazla şubesi Hindistan’da ve Bangladeş’te bulunmaktadır.

2.1.3. Çeştiye

Çeştiye düzeni Orta Asya ve Pers’ten gelmiştir. İlk aziz, Afganistan’daki Çeştiye Şerif’te Çeştiye düzenini kuran Ebu İsaq Shami (ö. 940-41) idi. Ancak Çeştiye, Hindistan’daki emiri destekleyen ve bugün Hindistan’daki en büyük emirlerden biri

⁶¹ Lal, Mohan. *Hint edebiyatı ansiklopedisi*. 5. s. 42-43.

⁶² Ohtsuka, Kazuo. *Tasavvuf*, Oxford Islamic Studies.com. Alınan. 18-01-2018.

haline getiren ünlü aziz Muinuddin Hasan Çeştî (ö. 633/1235) ile kök salmıştır. Araştırmacılar, Abu Najib Suhrawardi'nin yarı zamanlı bir öğrencisi olduğunu da belirtiyorlar. Muinuddin Hasan Çeştî aslen Sistan'da (doğu İran, Afganistan'ın güneybatısında) ve Orta Asya, Orta Doğu ve Güney Asya'da insanlarla iyi geçinmiş bir şeyh olarak tanınmıştır. Gürîd egemenliğinin sona ermesi sırasında 1193 yılında Delhi'ye ulaştı ve daha sonra Delhi Sultanlığı'nın kuruluşunda Ajmer-Rajasthan'a yerleşti.

Muinuddin Hasan Çeştî'nin tasavvuf ve sosyal refah faaliyetleri Ajmer'i "*Orta ve Güney Hindistan'ın İslamlaştırılması için çekirdek*" olarak adlandırdı. Çeştîye emiri yerel topluluklara ulaşmak için hankâh kurarak İslam'ı hayır işi ile yaygınlaştırdı. İslam, kan dökme veya zorla dönüştürme ile değil Çeştîye hankâhlarının kurulmasıyla ve insanlık, barış ve cömertlik üzerine basit öğretileri ile ünlüdür. Bu grup şimdiye kadar benzeri görülmemiş şekilde Hindularla iletişim kurarak kast sisteminin olumsuz etkilerini bir nebze engellemeye çalışmışlardır. Bugün hala Müslümanlar ve gayrimüslimler Muinuddin Hasan Çeştî'nin meşhur mezarını ziyaret ediyorlar hatta bu yer popüler bir turizm merkezi ve ziyaret yeri haline geldi. Celaluddin Muhammad Akbar (ö.1605) 3. Mugal hükümdarı, Acmer'in halk için geleneksel bir ziyaret yeri haline gelmesini başlatan insandır. Muinuddin Hasan Çeştî'nin sekiz değerli yardımcısı vardır ve birlikte bu isimler Orta Çağ Çeştîye düzeninin sekizinci nesli olarak kabul edilmektedir.

Bengal ve Hindistan'da bulunan Çeştîye tarikat'ın önde gelen sufileri şunlardır: Nuddin Çeştîye (ö. 1233) Hindistan'ın Acmer'de, Qutbuddin Bakhtiar Kaki (ö.1236), Hindistan'ın Delhide, Fariduddin Ganjshakar (ö.1265) Pakistan'ın Pakpattan'da, Nizamuddin Evliya (ö.1335) Hindistan'ın Delhide, Nasiruddin Chiragh Dehlavi Bande Nawaz (1422) Hindistan'ın Gulbargada, Seyyid baqaullah Şeyh kareemi Safipur (ö.1362/ 1269) Unnao da, Akhi Siraj Ainae Hind (ö.1357) Bangladeş ve Hindistanda,

Alaul Haq Pandavi ve Ashraf Cihangir Semnanide (ö.1386) Hindistan'ın Kichaucha bölgesinde bulunmaktadır.

2.1.4. Kādiriyye

“*Sufilerin kutbu*” diye bilinen Abdülkâdir-i Geylânî'nin (ö. 561/1165-66) kurduğu bu tarikat, Bangladeş ve Hindistan'ın diğer güney yerlerinde epeyce takip edilen önemli bir mistik yoldur. İslam temellerine güçlü bağlılık, Allah'a yolculuk ve Peygamberlere ve Salihlere sevgi üzerine bina edilen Kādiriyye, daha önce bahsedilen tarikatların aksine, Arap (Bağdat) kökünden teşekkül edip beslenmiştir.⁶³

Şeyh Cainuddin Mahdüm, Şeyh Feriduddin bin Abdülkadir Kurasani ve Seyid Alavi Mevleddevile gibi Yemen'den gelen sufiler aracılığı ile Bangladeş'in bir eyaletinde Kādiriyye tarikatı başlamıştır. Yemen eşrafından olan ve âlim ailesinden gelen Mehdümler 12. asırda Bangladeş'e gelip orta Bangladeş'teki Barishal bölgesine yerleşmişlerdir. Cainuddin Mehdüm'ün medrese, cami ve yüksek İslami külliyesi kurmasıyla Bangladeş İslami bir merkez olup, Barishal “*Bangladeş'in Mekkesi*” adıyla bilinmiştir. Kendisi Hidayet-ül Edkiya ile Tarik-il Evliya gibi tasavvuf üzerine önemli eserler yazıp, tasavvuf literatürünün ve Kādiriyye tarikatı'nın ilerlemesinde büyük bir rol oynamıştır.⁶⁴

Kādiriyye'nin teşekkülünün ilk döneminde Yemen'den Feridüddin bin Abdul Kādir Hurasani'nin Bangladeş'e gelip Kādiriyye'nin yayılmasında katkıda bulunduğu belirtilmiştir.⁶⁵ Mahdum âlimleriyle Kaliket gazileri tarikatı'n Bangladeş'teki yönetimini üstlendiler. Kaliket gazilerinin öncüsü olan Gazi Muhammet'in yazdığı, Abdülkâdir-i Geylânî'nin kerametlerini anlatan “*Muhiddin Mala*” eseri, tüm Müslümanların saygıyla okuduğu ve istifade ettiği bir kitap olmuştur.

⁶³ Gladney, Dru. "Müslüman Türbeler ve Etnik Halk Bilimi: Hui Kimliği Şartları", *Asya Çalışmaları Dergisi*, Ağustos 1987, C. 46 (3): 495-532; s. 48-49.

⁶⁴ K Aliqy Musliyar, *İslam alemi*, 1423, s. 450.

⁶⁵ K C abdul Rahman, *Sufis of Malappuram and their creative social interferences*, Darul Huda İslam üniversitesi yüksek lisans tezi, Malappuram, 2012, s. 57.

Bangladeş ve güney Hindistan’da takip edilen Al Mabari tarikatı, Kādiriyye’nin koludur. Az sayıda kalan birkaç şeyh tarafından büyük emeklerle yaşatılmaya çalışılan ve bu sayede varlığını sürdüren Kādiriyye, halen Bangladeş’in birinci tarikatı konumundadır.

2.1.5. Sühreverdiyye

Bu tarikatın kurucusu şeyhi Ebü’n-Necîb es-Sühreverdî (ö. 1168)’ dir. O aynı zamanda Ebu Hamid Gazali’nin küçük kardeşi olan Ahmed Gazali’nin öğrencisidir. Bu bağlamda Ahmed Gazali’nin öğretileri bu düzenin oluşumunda büyük katkı sağlamıştır. Bu tarikat, Moğol istilasını sebebiyle İran halkının Hindistan’a ve Bangladeş’e göç etmesinden önce, İran’da varlığını sürdürmüştü. Sonuç olarak Sühreverdiyye’yi ana akım bilincine getiren şey Sühreverdiyye’nin yeğeni Ebü’n-Necîb idi. Ebû Hafs Şehâbeddin (ö. 1243) tasavvuf teorileri üzerine çok sayıda yazı yazmıştır.

En önemlisi olan “*Derin Bilginin Hediyesi: Awa’rif al-Maarif*” çok yaygın bir şekilde okundu ve Bangladeş medreselerinde vazgeçilmez bir kitap haline geldi. Bu Sühreverdiyye’nin sufi öğretilerinin yayılmasına yardımcı oldu Ebû Hafs zamanının küresel bir elçisiydi. Bağdat’tan Hindistan’a öğretim amacıyla gitmekten, Mısır’daki Eyyubi hükümdarlar ile Suriye arasındaki diplomasiye kadar, Ebû Hafs her alanda atılım gösteren bir sufi lideriydi. Ebû Hafs, İslam devletleri ile samimi ilişkiler sürdürerek onların liderliğini ve sufi emirlerinin siyasi katılımını onaylamaya devam etti.

2.1.6. Kübreviyye

Bu tarikat, Özbekistan ile Türkmenistan arasındaki sınırdan gelen Necmüddîn-i Kübrâ isimli Ebü’l-Cennâb Necmüddîn-i Kübrâ Ahmed b. Ömer el-Hîvekî el-Hârizmî (ö. 618/1221) tarafından kuruldu. Bu aziz sufi, Türkiye, İran ve Keşmir yolculuklarıyla

çokça tanınan ve övgü alan bir öğretmendi. Onun verdiği eğitim öğrencilerinin kendilerini daha değerli ve kutsal hissetmelerini ve böylece onun fikirlerinin nesiller boyu devam etmesini sağlıyordu. Bu emir, özellikle 14. yüzyılın sonlarında Keşmir’de önem kazanmıştır. O ve öğrencileri tasavvuf edebiyatında mistik tasavvuf, mistik psikoloji, “*Al-Usul el-Ashara*” ve “*Mirsad ul Ibad*” gibi öğretim literatürüne önemli katkılar sağlamıştır. Bu metinler olarak halen Hindistan ve Bangladeş’te mistik kabul edilmektedir.

2.1.7. Sühreverdiyye Kādiriyye

Sühreverdiyye Kādiriyye tarikatı, Katâyıa emirinden ayrılan Sultan Bahu tarafından kuruldu. Dolayısıyla emirin aynı yaklaşımını izler, ancak çoğu sufi emirinden farklı olarak, belirli bir kıyafet kuralına ve fiziki aktivitelere uymaz. Ana akım felsefesi direkt olarak kalbe bağlıdır yani Allah adına, kendi kalbinde yazılmış olan Allah’ın sözü üzerine düşünmektedir.⁶⁶

2.1.8. Müceddidiyye

Bangladeş’teki bu tarikat ve bu tarikatın emirleri hakkında yeterince sağlıklı bilgi yoktur. Ama bazı bölgelerde bulunmaktadır. Ayrıca, bu tarikat Bangladeş’in güney tarafındaki Chottogram gibi bölgelerde’ de çok popüler idi ve günümüzde çoğu insan hala bu tarikatı takip etmektedir.

2.1.9. Nurişeyh

Bangladeş ve güney Hindistan dâhil 40 ülkede bulunan Nurişeyh Tarikatı ise orta Hindistan’ın Heiderabad şehrinde Seyid Ahmed Mühyiddin Nurişeyh Geylani tarafından kurulmuştur. Kendisi Peygamber ailesinden olup, Abdulkadir Geylani’nin

⁶⁶ Sultān Bāhū, Jamal J. Elias, *Ölmeden Önce Ölüm: Sultan Bahu'nun Sufi Şiirleri*, Kaliforniya: Kaliforniya Üniversitesi Basın Bülteni, 1998.

21. torunu olduğu söylenmektedir. Çeştiye, Nakşibendiyye, Sühreverdiiyye ve Akbari tarikatlarının silsilesinin kendisine vardığını, özellikle Kādiriyye ve Çeştiye tarikatlarının halifesi, Faydan ve Birkası olduğunu belirtmiştir. 20. asrın Tarikat müceddidi ve Gavsı olan kendisi, “Şeyhleri şeyhi” diye bilinir. Nurişeyh hazretleri, ikinci İbn-ül Arab adıyla meşhur olan Kenzul İrfan Gouzişeyh’in halifesidir. Şu an tarikatın başında olan kişi Nurişeyh hazretlerinin oğlu, Seyyid Muhammet Nurullah Şeyh Muhammet Arifuddin Geylanidir.⁶⁷ Bu tarikatın müridi ve hankâhları Kerala’da çok bulunur Kādiriyye’nin kolu olduğunu söylenen bu tarikatın bazı uygulamaları sünni cemaatler tarafından reddedilmiştir.

2.1.10. Madariyya

Madariyye Kuzey Hindistan’da, özellikle Uttar Pradesh, Mewat bölgesi, Bihar ve Bengal’de ve ayrıca Nepal ve Bangladeş’te popüler olan bir sufi tarikatıdır. Senkretik yönleri, dış dini uygulamaya vurgu eksikliği ve iç zikiri odaklanmasıyla bilinen “*Kutub-ul-Madar*” isimli sufi aziz “Sayed Badiuddin Zinda Şeyh Madar” (ö.1434) tarafından başlatılmış ve Uttar Pradesh’in Kanpur ilçesi Makanpur’daki tapınağı (dergâh) kendisine yer edinmiştir.

⁶⁷ Alavi Saqafi Kolavathur,” Nurişeyh Tarikatın hakikatleri”, *Sunni voice dergesi*, <https://sunnivoice.net/>, 2017

2.2. SUFİ AZİZLERİNİN ADLARI İLE İSİMLENDİRİLEN BÖLGELER

Bangladeş coğrafi olarak Güney Asya'da; Hindistan, Nepal ve Myanmar'ın yanında yer almaktadır. Hindistan, Nepal ve Myanmar dini bakımdan Hindu ve Budist devletlerdir. Bangladeş bu devletlerin ortasında yer almasına rağmen 146 milyon Müslüman nüfusa sahiptir. Bunun nedenlerinden biri tasavvufun yayılması ve davet faaliyetlerinin çağrısının etkisidir. Bu ülkede 64 il ve 8 bölge bulunmaktadır. Her ilin ve bölgenin kendine özgü bir tarihi vardır ve isimlerinin arka planında birçok hikâye yatmaktadır. Muhtemelen birçok kişi hangi bölgenin adının nereden geldiğini bilmiyordu. Bu semtlerin birçoğu ünlü Bengal sufileri'nin adını almıştır.⁶⁸ Bangladeş'teki 64 ilden 11'i sufi Azizleri'nin isimleriyle isimlendiriliyor. Bu durum ülkede tasavvufun ne kadar popüler olduğunu gösteriyor.

Ayrıca sufiler birçok işkence ve zulme maruz kalmalarına rağmen birçok insanı İslam'a davet ettiler. Bu sayede, birçok insan kendi dinini bırakmış ve İslamiyet'i kabul etmiştir. Antik Bengal'in sufi azizleri'nin isimlerine göre isimlendirilen iller aşağıda incelenecektir.⁶⁹

2.2.1. Meherpur İli

Meherpur, Bangladeş'in ortasındaki Khulna bölgesinde bulunan, yönetsel işlerin yürütüldüğü bir ildir.⁷⁰ Bu il 716.08 km²'lik bir alana sahiptir. Sınırları kuzeyde Kushtia ili ve Batı Bengal (Hindistan), güneyde Chuadanga ve Batı Bengal (Hindistan), doğuda Chuadanga ve Kushtia illeri, batıda Batı Bengal (Hindistan) dir.⁷¹ Nüfusu

⁶⁸ Aslam Nujrul, *Sufi Azizler adına ilçelerin isimleri*, thejoban.com, (Erişim tarihi: 06 Şubat 2019).

⁶⁹ *Tasavvuf azizleri ile ilgili ilçelerin isimleri*, amardesh, Erişim adresi: (Erişim tarihi: 24 Şubat 2019).

⁷⁰ Bangladeş Ulusal Bilgi Merkezi (Haziran 2014), *"Bir Bakış Bölgesi"*, Bangladeş Halk Cumhuriyeti Hükümeti, (Erişim Tarih:- 28 Nisan, 2019)

⁷¹ *"Meherpur nüfus sayımı"*, Meherpur haberleri 24.com, (Erişim tarihi: 28 Şubat 2019).

591436 dır; 303166sı erkek, 288827 si kadın 576960'ı Müslüman, 6779'u Hindu, 7389u Budist, 21i Hristiyan ve geri kalan 285 kişi de diğer inançlar altında sınıflandırılmıştır.⁷²

Güneybatı Bangladeş'te bulunan Meherpur kadim bir ilçedir. Bununla birlikte, bir zamanlar Nadia bölgesinin bu eski ilçesinin ne kadar gelişmiş bir yer olduğu şu an bilinmemektedir. Şehrin Vikramaditya döneminde kurulduğu nakledilmektedir. Eski zaman tarihçisi Kumudanath Mallick'e göre, *"Bazı kimseler bu yerden Mihir-Hana'nın konut yeri olarak bahsetmiş ve ilk isminin Mihirpur olup Mihirin adından geldiğini ardından Maherpura dönüştüğünü ileri sürmüşlerdir."*⁷³ Bu fikir bir varsayımdır ve imgesel bir adlandırmadır. Maherpurun adı hakkında daha birçok görüş bulunmaktadır.

Dr. Eşref Siddiqui'ye göre, *"Bu bölge, 16. Yüzyıl sufi azizlerinden Şeyh Mehar Ali'nin isminden adını almıştır. İlin kimliği oluşmadan önce, Meherpur'un eski hali daha farklıydı. M.S 2. Yüzyılda, Ptolemy'nin ünlü haritası, Ganj Nehri havzasında birkaç küçük adayı içeriyordu. Mehenpur Kushtia ve Chuadanga'nın bu adalardan olduğu düşünülmektedir."*⁷⁴

1204 yılında Bengal'deki Hindu Kralı Laxman Sen'in saltanatı döneminde, Bihar bölgesinden olup çok cesur bir kumandan olan Müslüman bir Türk İkhtiyar Uddin Muhammet Bakhtiar Khilji sadece 18 atlı Âdemı ile Laxman Sen'in başkenti olan Nadia'yı fethetti. Doğrusu, o zamanlar Laxman Sena devleti yönetmekteki ihmalkârlığı ve işlerindeki yolsuzluğu yüzünden asalet ve saltanat sahibi devletin ulusal yapısını zayıflatmıştı.⁷⁵ Bu nedenle, Türk saldırısına direnme yeteneğine ve bunun için gerekli cesarete sahip değildi. Bakhtiyar Khilji saraya saldırdı, Nadia'yı ele geçirdi ve Gaura'ya gitti. Bakhtiyarın Nadiayı fethi, bu bölgedeki Müslüman hükümlerliliğinin başlangıcı

⁷² "Meherpur Ili," Banglapedia-Bangladeş Ulusal Ansiklopedisi, Bangladeş Asya Topluluğu, Dakka, 2012, Erişim Tarih:- 29 Nisan, 2019.

⁷³ Kumudanath Mallick, *Nadia Hikayesi*, Dakka, Hareket yayın, 1998, s. 145.

⁷⁴ Dr. Eşref Siddiqui, *Bangladeşli edebi ve miras*, Dakka, Bangladeş, Choyon yayını, 2001, s. 67

⁷⁵ Aslam Nujrul, *Sufi Azizler Adina ilçelerin isimleri*, ErişimTarih-i, 18 Nisan, 2019.

olarak kabul edilir. Bengal'in ilk Müslüman yönetiminin ömrü yaklaşık altı yüzyıl devam etti.⁷⁶

Onüçüncü yüzyılın ilk yarısında, Hinduizm'in son bağımsız hükümdarının düşmesinden sonra, Nadia'nın başkentindeki Müslüman yönetiminin yükselişi ve tüm Bengal bölgesindeki Müslüman yönetiminin gelişimi 1204 yılından itibaren İngiliz Doğu Hindistan Şirketi'nin Bangladeşe geldiği 1765'e kadar 561 yıllık süreçte devam etti. Bu süre içinde toplam 76 alt-Badar, Nazım, Raja ve Nawab (Bengal Yönetici Unvanları) Bengal'i yönetmiştir. Meherpur hepsinin egemenliği ile sentezlendi. İslam'ın bu bölgede yayılması büyük bir şekilde ilk olarak bu dönemde başladı. Sultani döneminde Meherpur'un çok zengin bir bölge olduğu bilinmektedir.⁷⁷ On dördüncü yüzyılda birkaç evliya ve sufi, Meherpur'da İslam'ı yaymak için buraya gelmişlerdir.

Moğol İmparatoru Ekber'in yönetimi altında, Meherpur Bagone'nu Bhawananda Mazumder (r.h.) "*Nadia Hanedanı*" adında büyük bir hanedan kurdu.⁷⁸ Ayrıca Nadia hanedanlığı Nadia olarak adlandırılan Zamindari bölgesini oluşturdu. Bu zamanlarda Zamindari bölgesinin alanı 3,151 mil karedir. Meherpur, Nadia bölgesinin en önemli yerlerinden biri olmuş ve Kral Krishna Chandra'nın yönetimi altında uzun bir süre yönetilmiştir.

1757'de Müslümanlar, Palashi Savaşı'nda Mirzafar'ın İngiltere ile işbirliği yaparak ihanet etmesinden dolayı bozguna uğramışlardır. İngilizlerin bu savaşta kazandığı zafer yüzünden Müslümanların Bengal'deki bağımsızlığı bozuldu ve yerini kargaşaya bıraktı. 1765 yılında, Doğu Hindistan Şirketi Bengal, Bihar ve Orissa'nın yönetimlerini ele geçirdi.⁷⁹ Bu sırada Nadia ve Meherpur İngilizlerin kontrolüne geçti. Doğu Hindistan Şirketi 1857 yılında Meherpur'un ismini Muquma olarak değiştirdi.

⁷⁶ Bangladeş Ulusal Bilgi Merkezi (Haziran 2014), "*Bir Bakış Bölgesi*", Bangladeş Halk Cumhuriyeti Hükümeti, Erişim Tarih-i, 28 Nisan, 2019.

⁷⁷ Aslam Nujrul, *Sufi Azizler Adına ilçelerin isimleri*, ErişimTarih-i, 18 Nisan, 2019.

⁷⁸ Bangladeş Ulusal Bilgi Merkezi (Haziran 2014), "*Bir Bakış Bölgesi*", Bangladeş Halk Cumhuriyeti Hükümeti, Erişim Tarih-i, 28 Nisan, 2019.

⁷⁹ Dr. Muhammet Bahauddin, *Bangladeş'in Sufi Azizi*, ErişimTarih-i, 20 Nisan, 2019.

1947’de Bengal’in bağımsızlığını kazanması ile Meherpur, Gangni ve Meherpur belediyeleri olmak üzere ikiye ayrıldı. 24 Şubat 1984’te Bangladeş ve Pakistan’ın ayrılması ile Ganghi ve Meherpur tek bir ad olarak Meherpur adı altında resmi olarak bölge statüsünü aldı.⁸⁰

Meherpur ilçesinin adlandırılmasıyla ilgili birçok bilgi ileri sürülse de, en çok kabul edilen görüş, İslam vaizi ve sufi Meher Ali’nin ismiyle adlandırılmasıdır. Meher Ali 605 yılında Yemen’de doğdu. O, Kur’an, Şeriat, Hakikat, Hadis, Tasavvuf, Tefsir ve Fıkıh alanlarında geniş bilgi aldı. Sonra İslam’ı yaymak için Yemen’den Hint Yarımadasına geldi. Hindistan’dan da 1659 yılında Meherpur’a ulaştı. O buraya geldi ve bir hankâh kurdu. Ayrıca, insanları İslam yoluna davet etti. Birçok insan ona geldi ve İslam’ı kabul etti.⁸¹ Meherpur’da tasavvufun, tarihi ve kadim yerlerde bulunan çeşitli sembolleri vardır. Sufiler bazı medreseler ve camiler inşa etmiştir. Günümüzde turistlerin farklı zamanlarda seyahat etmeyi sevdiği yerlere örnek olarak Karmadi Gosainiddubi cami, Barkat Bibi türbesi, Baghul Pir dergâhı örnek verilebilir.⁸²

2.2.2. Bagerhat İli

Bagerhat İli Khulna bölgesinde yer almaktadır. Alanı: 3959,11 km karedir. Sınırlarını kuzeyde Gopalganj ve Narail illeri, güneyde Bengal Körfezi, doğuda Gopalganj, Pirojpur ve barguna illeri, batıda Khulna bölgesi oluşturmaktadır. Nüfusu1549031dır; 804143’ü erkek 744888’i kadın 1237862si Müslüman, 304427si Hindu, 6261’i Budist, 54’ü Hristiyan ve 42 si ise diğer kategorisi altında değerlendirilmektedir. Bagerhat ilçesi 1984 yılında kuruldu. Bağerhat’ın eski adı Khalifatabad’dı. Aryan olmayan insanlar ilk olarak Bağerhat’ta yerleşti.⁸³ Bunlar

⁸⁰ Bangladeş Ulusal Bilgi Merkezi (Haziran 2014), "*Bir Bakış Bölgesi*", Bangladeş Halk Cumhuriyeti Hükümeti, Erişim Tarih-i, 28 Nisan, 2019.

⁸¹ Dr. Muhammet Bahauddin, *Bangladeş’in Sufi Azizi*, Günlük Samakal Gazetesi, ErişimTarih-i, 24 Nisan, 2019.

⁸² *Tasavvuf azizleri ile ilgili ilçelerin isimleri*, amardesh, ErişimTarih-i, 24 Nisan, 2019.

⁸³ *Bagerhat ili*, Bangladeş-Bangladeş Ulusal Ansiklopedisi, Dakka: Bangladeş Asya Topluluğu, 2012.

Austricler Draviadianlar ve Akdeniz’de yaşayan Moğollardır. Daha sonra bu bölge uzun bir süre Budistler’in işgali altında kaldı.⁸⁴

13. Yüzyılda bu bölge Müslümanların kontrolü altına girdi. M.S. 1440 yılında, önde gelen sufi ve Müslüman vaizlerden Han Cihan Ali, Gaur sultanlarının temsilcisi olarak bölgeyi yönetmeye geldi. Han Cihan Ali (r.h.)’nin burada bir bahçesi vardı. İsmi Bagicha’ydı. Bagerhat Bagicha kelimesinden türemiştir. Bu fikir bu konuda en yüksek Kabul gören fikirdir. Han Cihan Ali burada çeşitli medreseler ve camiler kurdu ve insanları İslam’a davet etti. Birçok kişi onun davetiyle İslam’a girdi. Ancak bazı insanlar, Bagerhat’ın Awgha Baqar ismine göre isimlendirildiğini düşünmektedir. Bazıları ise Bagerhat’ın Bakır Han’ın ismine göre isimlendirildiğini söylemektedir.⁸⁵

Bagerhat ilinde tasavvufun birçok işareti vardır; bunların arasında Altmış Kubbe Camii, Han Cihan Ali’nin Mezarı, Reze Koda Camii, Zinde Pir Camii, Cesur Pir Camii, Singair Camii, Bibi Puruni Camii, Chunakhola Camii, Dokuz kubbe Camii, Ranbijaypur Camii ve On Kubbe Camii de vardır.⁸⁶

2.2.2.1. Bagerhat: Camilerin Şehiri

Bagerhat, Bangladeş’in güneybatısında Khulna Bölgesi’nde yer alan eski bir şehirdir. Bagerhat, Khulna’nın yaklaşık 15 mil güney doğusunda ve Dakka’nın 200 mil güneybatısında yer almaktadır. Aslen halifetebed olarak bilinen ve “Bengal Sultanlığının Mint kasabası” lakaplı olan Şehir, 15. Yüzyılda savaşçı aziz Türk Ulugh Han Cihan tarafından kurulmuştur. Forbes tarafından dünyadaki 15 kayıp şehirden biri olarak listelenen tarihi kent, Hint-İslam mimarisinin farklı Bengal varyantlarında 50’den fazla İslami esere sahipti. Bunlar, yüzlerce yıl boyunca onları görünmez kılan bitki örtüsünü ortadan kaldırdıktan sonra ortaya çıkarıldı.

⁸⁴ Bangladeş Ulusal Bilgi Merkezi (Haziran 2014), "*Bir bakışta Bagerhat*", Bangladeş Halk Cumhuriyeti Hükümeti, Erişim Tarih-i, 29 Nisan, 2019,

⁸⁵ "*Bagerhat Tarihi Camii şehiri*", Unesco.org. 15 Mayıs 2019'da alındı.

⁸⁶ "*Değerlendirme Raporu: Tarihi Bagerhat Camii Şehiri*" (pdf). Unesco.org. 15 Mayıs 2019'da alındı.

Bu site 1983 yılında “*İnsanlık tarihinin önemli bir aşamasını gösteren mimari topluluğun seçkin bir örneği olarak*” UNESCO⁸⁷ Dünya Mirası Alanı kabul edildi.⁸⁸ Bu eserlerden 60 sütun ve 77 kubbeden oluşan Altmış Sütun Cami (Bengalce Shat Gombuj Mescidi), en bilinenidir. Bunların dışında UNESCO, Han Cihan’ın Türbesini, Singarü Bibi Begni, Rıza koda ve Zindavir camilerini eşsiz anıtlar olarak kabul etmiştir.⁸⁹

2.2.2.2. Coğrafya

Cami şehiri, Ganj ve Brahmaputra nehirlerinin birleştiği noktada, deniz kıyısından en fazla 60 kilometre (37 mil) uzaklıkta yer almaktadır. Şehir 50 kilometrekarelik bir alana, 6 kilometre (3, 7 mil) boyunca Bhairab Nehri’nin Moribund yakasının kıyısında doğu-batı yönünde olmak üzere ve sundarbans (mangrov) ormanlarının bir parçasını oluşturmak suretiyle kuzey-güney yönünde yaklaşık 25 kilometre (16 mil) uzanır. Nümismatiklere göre Şehir, 15. Yüzyılda inşa edilmişti ve 16. Yüzyılda Halifetebed adıyla biliniyordu. Geniş orman habitatı ve özellikle birçok kaplana ev sahipliği etmesi bakımından şehir yaşanılabilir hale getirilmek için benzersiz bir planlama ile geliştirilmiştir. Bugün tüm anıtlar palmye ağaçları ile çevrili olup tarım alanları içinde bulunmaktadır.⁹⁰

2.2.2.3. Tarihçe

Bugünkü Bagerhat’ın tarihi, Sultan Nasır el-din Mahmut Şeyh (1442-1459) yönetiminde Bengal Sultanlığı’na kadar uzanır. 15. yüzyılda padişahın altında bir yönetici olan Uluğ Han Cihan (1433–1459) tarafından kurulmuştur. Ölüm tarihinin 1459 olarak yazıldığı mezar yazıtı, 15’inci yüzyılın ortalarında kentin inşa edildiğini

⁸⁷ United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (UNESCO), Birleşmiş Milletler’in özel bir kurumu olarak, Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Kurumu adıyla, İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra 16 Kasım 1945’te Londra’da 44 ülkenin katılımı ile kurulmuştur.

⁸⁸ “*Binalar ve Öneriler*” (PDF). Onarımı için Bireysel Tarihin Pratik Araştırması: Bagerhat ve çevresi. Unesco.org. 1980, s.16-22. 15 Mayıs 2019’da alındı.

⁸⁹ Brennan, Morgan; Cerone, Michelle. “*Resimlerde: Dünyanın 15 Kayıp Şehiri*”. Forbes.com. 14 Mayıs 2019’da alındı.

⁹⁰ “*Değerlendirme Raporu: Tarihi Bagerhat Camii Şehiri*” (pdf). Unesco.org. 15 Mayıs 2019’da alındı.

kanıtlamaktadır. Uluğ Han Cihan yollar, köprüler ve su kaynağı göletler-ikisi hala ayaktadır: Ghoradighi ve dergâh dighi-sarnıçlar, çok sayıda camii, mezarlar, saraylar ve kendi türbesini de içeren planlı bir ilçe kurmaktan sorumluydu; hepsi “*Han Cihan tarzında*” yapıldı ve ona atfedildi; Han Cihan kasabada yaşadı ve kapsamlı hayır işleri yaptı.⁹¹

Kaynaklarda siyasi ve dini nedenlerden dolayı Delhi Sultanlığının, Bengal’de-Hindistan’ın o zamanki uzak bölgesinde–bir karakol kurmak istediğinden ve Uluğ Hanın cesur bir şekilde bu görevi yerine getirmekle görevlendirildiğinden bahsetmektedir.⁹² Uluğ Han eşsiz kabiliyete sahip bir yönetici ve mimar olarak tanındı. O ayrıca, kendisinin yüceltilmesinden hoşlanmayan ve bundan sakınan (yüceltici unvanları reddeden ve ismiyle birlikte başka bir unvan kullanmayan) bir aziz ve şeyhti. Onun mezarı bundan dolayı Bangladeş’te çok saygı gösterilen ve çok sayıda insanı kendisine çeken bir yer haline gelmiştir.

Şehirde görülen on caminin ve mezarın incelenmesi bunlardan yedisinin altmış kubbe Camii onun içinde bulunan Uluğ Han Türbesi, Ranbijaypur Camisi, Bibi Begni Camisi, Shingra Camisi, Chunakhola Camisi ve Dokuz Kubbeli Caminin-Uluğ Han tarzında olduğunu ortaya koymaktadır. Daha sonraki döneme ait diğer üç eser ise On Kubbeli Camii, Recai Han Camii ve Zinde Pir Türbesidir.

1895 yılında bölgenin kapsamlı bir araştırması yapılmış ve 1903-04 yılında altmış kubbe Camii’nde restorasyon çalışmalarına başlanmıştır. 1907’de çatının 8 kısmı ve camiinin 28 kubbesi restore edilmiş. 1982-83 yıllarında UNESCO, Bagerhat bölgesi için bir ana plan hazırlamış ve bölge 1985’te Dünya Mirası Alanı olmuştur.⁹³

⁹¹ Hasan Arasında, *Sultanlar ve camiler: Bangladeş’in erken dönem Müslüman mimarisi*. I.B. Tauris. Pp, 2007, s. 72.

⁹² “Dünya Mirası: Asya’da Bu Kez”. TSLBuzz. 15 Mayıs 2019’da alındı.

⁹³ *Bangladeş’ten medrese ders kitapları: Sınıf VII, 9-10 için aktif iletişimsel İngilizce gramer*. 2004. S. 221, 224, 226. 16 Mayıs 2019’da alınmıştır.

2.2.2.4. Mimari

Şehrin planlanması İslam mimari tarzının belirgin bir şekilde hâkimiyeti altındadır; özellikle süslemeler, Moğol ve Türk mimari tarzlarının birleşimidir. Şehir 360 camiyi (çoğu özdeş tasarım), birçok kamu binasını, türbeleri, köprüleri, yollar ve su rezervuarlarını kapsıyordu. İnşaatta kullanılan malzeme, yüzyıllar boyunca toprak ve atmosferin tuzlu koşulları altında oluşan pişmiş tuğlaydı.⁹⁴ Tarihi kentin çevresindeki bitkisel büyümenin yakın zamanda kaldırılmasından sonra ortaya çıkan yerleşim, Şehrin iki ayrı bölgede geliştiğini göstermektedir; Ana bölge, Sait Gumbaz Camiidir. Onun çevresi ve doğusundaki diğer bölgeler Han Cihanın türbesini çevrelemektedir. İki bölge 6.5 kilometrelik (4.0 mil) bir mesafe ile ayrılmıştır. Minareler, camilerin ön köşelerini süslemektedir. Uzunlukları cephe yüksekliğinin iki katı kadardır. Arka köşelerindeki kuleler de benzer şekilde tasarlanmıştır. Minareler çift katlı ve yuvarlak şekildedir; çıkıntılı pervazlar minare orta yüksekliğe kadar milleri çevreler ve orta yükseklikteki bir pencere havalandırma ve ışık sağlar. Ayrıca bu minarelerde bir sarmal merdiven yukarı çıkmaktadır. Suni fildişleri minarelerin dışını süslemektedir.⁹⁵

2.2.2.5. Camiler

Şehirdeki çok sayıda harabe alan arasından restore edilen camiler, türbeler, lahitler ve diğer anıtlar.⁹⁶

2.2.2.6. Shat Gombuj (Altmış kubbe) Camii

Güney Bangladeş'te bulunan Bagerhat'taki altmış sütunlu Cami (Shat Gombuj), tatlı su sarnıcının veya yapay göletin (Takur digni) doğu kıyısında bulunan ülkenin en eski camilerinden biridir ve "Müslüman Bengal'in altın çağını temsil eden tarihi Cami"

⁹⁴ Bangladeş Asya Topluluğu, *Bangladeş Asya Topluluğu Dergisi: Beşerî Bilimler*, 2003. s. 71. 12 Mayıs 2019'da alındı

⁹⁵ "Bagerhat Tarihi Camii Şehiri", Unesco.org. 15 Mayıs 2019'da alındı.

⁹⁶ "Bagerhat Tarihi Camii Şehiri", Unesco.org. 15 Mayıs 2019'da alındı.

olarak tanımlanmaktadır. 160 feet (49.m.) ve 108 feet (33.m.) ölçülerinde bir alan üzerinde yer almaktadır.⁹⁷ Camii, zamanla aşınmış “*düşük ve bodur kubbelerini*” destekleyen 77 zarif kavisli 60 direğe sahip olması nedeniyle benzersizdir; dört taraflı ve Bengal tarzı yedi merkezi kubbeye sahiptir. 1440 yılında Han Cihan Ali tarafından kurulmuştur. Bir toplantı salonu, medrese (İslam okulu) ve ibadetlerin yerine getirilmesi için bir mescit olarak kullanıldı. Yetmiş yedi kubbe çatının üstündedir ve dört köşedeki dört küçük kubbe ise minarelerdedir.⁹⁸

Büyük ibadet salonunun doğu tarafında 11 adet kemerli kapı, kuzey ve güneyinde ise havalandırmayı ve ışıklandırmayı sağlayan yedişer tane kemerli kapı bulunmaktadır. Taştan yapılmış ince sütunların ortasında 7 uzunlamasına koridor ve 11 geniş hol vardır. Bu sütunlar kubbeler tarafından üst üste konulan kavisli kemerleri desteklemektedir. İç kısımdaki batı duvarı, taş işçiliği ile kilden yapılmış on bir mihraba sahiptir ve zemini tuğladır.⁹⁹ Duvarlar ve mihraplar sülfattan etkilenmiştir fakat hasarların çoğu düzeltilmiştir. Kemerler, içi boş ve yuvarlak duvarlar üzerinde hafif bir inceltme ile 6 fit (1.8 m.) kalınlığındadır. Camii ayrıca Han Cihan Ali'nin mahkemesi olarak görev yapmıştır. Şimdi çok sayıda turist ve ziyaretçiyi kendine çeken camii çoğunlukla pişmiş toprak ve tuğlalarla dekore edilmiştir.¹⁰⁰

2.2.2.7. Dokuz kubbe Camii

Dokuz Kubbe Camii, Bangladeş'in Bagerhat şehrinde bulunan tarihi bir camidir. On beşinci yüzyılda Babür'ün emriyle bir Moğol generali tarafından inşa edilmiş ve daha sonra Hümayun tarafından idare edilmiştir. Dokuz Kubbe Camii, Takur Dighi sarnıcının batısında yer almakta ve 15. Yüzyılda inşa edilmiş olup, Han Cihan Ali Türbesi'ne yakın bulunmaktadır. Batı duvarı konvansiyel olarak batıya doğru Mekke'ye

⁹⁷ "Bagerhat Tarihi Camii Şehiri", *Unesco.org*. 19 Mayıs 2019'da alındı.

⁹⁸ "Bagerhat Tarihi Camii Şehiri", *Unesco.org*. 15 Mayıs 2019'da alındı.

⁹⁹ "Bagerhat Tarihi Camii Şehiri", *Unesco.org*. 15 Mayıs 2019'da alındı.

¹⁰⁰ "Bagerhat Tarihi Camii Şehiri", Dünya Mirası Patrimon Mondalının resmi plaketi. 15 Mayıs 2019'da alındı.

bakmaktadır.¹⁰¹ O zamandan beri önemli ölçüde restore edilmiştir. Zinde Pir Camii ve harabe mezar Dokuz Kubbe Camiinin yakınında bulunmaktadır.

2.2.2.8. Yapısı

Yaklaşık 16.76 m dış ve 12.19 m iç ölçülere sahip olan tuğladan oluşan bir kare yapıdır. Kuzey, güney ve doğu taraflarındaki 2.44 m kalınlığındaki duvarlar, her iki yandan üç kemerli açıklık ile delinir. Dikdörtgen bir çerçeve içinde yer alan merkez, yan taraftakilerden daha büyüktür. Bagerhat ilinde bulunan Dokuz kubbeli Camii her sütunun sırasında dokuz bağımsız kare oluşacak şekilde iki taş sütun tarafından 3 koridora ve 3-hole bölünmüştür. Her holün üstü ters fincan şeklindeki kubbe ile kaplıdır.

Tüm dokuz kubbe yan duvarlara bağlı taş ve tuğla sütunlarla kesişen kemerler üzerinde taşınır. Kible duvarı, doğu cephesinde bulunan üç kemere karşılık gelen üç kuşaklı kemerli mihrap ile içten girintilidir. Burada ayrıca merkezdeki mihrap, yandakilerden daha büyüktür ve bir dış projeksiyona sahiptir.¹⁰² Kubbeli çatıyı başı ve sonu kare şeklinde olan sütunlar desteklemektedir Şaftları sekizgendir ve yükseltilmiş şeritler tarafından sütun başları ve sütun sonlarından ayrılmaktadır. Binanın dört dış açısını vurgulayan köşe kuleleri, Han Cihanı tarzında daireseldir. Şekilli tabanları olan tüm bu kuleler çatı seviyesinin üzerine çıkmamaktadır. Pervazlar kıvrımlı şekilde dizayn edilmiştir.

2.2.2.9. Singara Camisi

Singara Camii yedi kubbe Camiinin güney tarafında ve onun karşısındaki yolda bulunmaktadır. Ağır ve geniş bir şekilde inşa edilmiş tek bir kubbeye sahiptir. Han Cihan Ali'nin tipik tarzında, kubbe kalın duvarlarda desteklenmektedir ve kavisli bir

¹⁰¹ "Bagerhat Tarihi Camii Şehiri", Dünya Mirası Patrimon Mondalının resmi plaketi. 15 Mayıs 2019'da alındı.

¹⁰² "Değerlendirme Raporu: Tarihi Bagerhat Camii Şehiri" (pdf). Unesco.org. 15 Mayıs 2019'da alındı.

pervaz ile kaplıdır. Bigi Begni Camii ve Chuna Kola Camileri de tek kubbe tipindedir ancak Singara Camisine kıyasla kubbeleri daha büyüktür. Singara Camii çürümenin ve yıkılmanın eşiğine gelmiş fakat günümüzde yapılan restorasyon çalışmaları ile ıslah diriltirmiştir.¹⁰³

2.2.2.10. Ronvijoypur Camii

Ronvijoypur Camii, Bangladeş'teki en büyük kubbeye sahiptir. Kubbe kemerler ve pandantifler ile desteklenmekle birlikte 11 metre (36 ft.) genişliğindedir. Dış pervaz ince kavislere sahipken camiinin köşelerinde yavaşça incelen nitelikte küçük kuleler bulunmaktadır. Caminin iç kısmı oldukça yalındır. Bununla birlikte ana mihrabın çiçek şeklinde desenlerden oluşan süslemeleri vardır. Camii, Khulna Bagerhat yolu üzerindeki Han Cihan Türbesi'nin karşı tarafında yer almaktadır. Han Cihan mimari tarzına göre inşa edilmiştir. 1960 ve 70'lerde birçok kez restore edilmiştir. Bununla birlikte, mezarın içindeki nemin önlenmesi ve ayrıca dış yüzeylerdeki tuğlaların onarımı için daha çok restorasyon çalışmalarının yapılması gerekmektedir.¹⁰⁴

Kuzeyden Thakur Dighiye giden sokakta yer alan bu görkemli ve tıknaz 15. Yüzyıl Camisi garip bir biçimde etkileyicidir. Bangladeş'in 11 metre genişliğindeki en büyük kubbesi bu camide bulunmaktadır ve 3 m kalınlığında tuğla duvarlarla desteklenmektedir. Caminin iç kısmı düzdür, ancak ana mihraplar (nişler) bazı zarif çiçek desenleriyle dekore edilmiştir. Bu tek kubbeli caminin yer yer, günümüzde Bagerhat olarak adlandırılan halifetebed'deki Han Cihan Ali tarzı camilerle çağdaş olduğu düşünülmektedir. Mimari tarza dayalı olarak, inşaat tarihi on beşinci yüzyılın ortaları (K. Alamgir) olarak tahmin edilebilir. Ranabijoypur Camii, tek bir kubbe ile

¹⁰³ "Bagerhat Tarihi Camii Şehiri", Dünya Mirası Patrimon Mondalının resmi plaketi. 15 Mayıs 2019'da alındı.

¹⁰⁴ George Michell, *Bengal'in İslam Mirası*, Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü (UNESCO), Paris, 1984, s. 19.

taçlanmış bir Sultan camisidir. Cami, Han Cihan Ali Türbe kompleksinin kuzeyinde yer alır ve türbe ile aynı hizadadır.¹⁰⁵

Camii dışarıdan 59'10 "x 59'10" 'lik bir karedir ve içeride ise 35'4 "x 35'4" lik bir kare plana sahiptir. Yapı yarım küre şeklindeki bir kubbe ile örtülü olup tek bir kısımdır. Doğu, kuzey ve güney cepheleri, ibadet salonuna açılan üç kemerli açıklığa sahiptir. Dokuz kubbenin tamamı, iç taraftan yan duvarlara bitişik taş sütunlarla bağlantılı dört kesişen kemer tarafından taşınır. Her biri doğuda üç girişle hizalı üç mihrap vardır ve kible duvarının merkezi kısmı yerden çatıya doğru batıya yönelecek şekilde uzanmaktadır. Stil olarak bu tarz Han Cihan Ali mimarisi olarak bilinir ve genel olarak Bangladeş'in güneybatı kısmının içinde ve çevresinde gözlemlenebilir. Kare yapı dört büyük köşede bulunan dairesel yapıdaki kulelerle desteklenmiştir. Bu kuleler koruma duvarlarının olduğu kademede sona ermektedir ve tipik Bengal Sultanlığı tarzında çıkıntı ve kabartmalara sahiptir.¹⁰⁶

Cepheler, Moğol öncesi tipte eğrisel pervazlarla kaplıdır. Merkez girişi biraz daha dar ve bodur olan yanlardan daha büyüktür. Kible duvarında üç adet terakota mihrap vardır; merkezi olanı daha büyüktür ve yan cepheler de ön cepheye benzer şekilde dar ve bodurdurlar. Üç mihrap da terakota sütunlarla desteklenmiştir. Cami Bangladeş'teki Arkeoloji bakanlık tarafından bir ölçüde onarılmıştır ve şimdi koruma altında bulunmaktadır.

2.2.2.11. Chuna Khola Camii

15. Yüzyılda inşa edilen Chuna Khola Camii, Chuna Khola Köyündeki (geçmişte burada moda olan kireçtaşı çıkartma işinden sonra adını almıştır) pirinç tarlalarının ortasında yer almaktadır. Bangladeş Arkeoloji Müdürlüğü tarafından

¹⁰⁵ Hasan, P., *Sultanlar ve Camiler: Bangladeş'in Erken Müslüman Mimarisi*, Londra: I. B. Tauris, 2007, s. 119.

¹⁰⁶ İslam, I. ve Noble A, Bangladeş'te Cami Mimarisi: Arketip ve Değişen Morfolojisi, *Kültürel Coğrafya Dergisi*, 17 (2), 1998, s. 5-25.

etrafıca onarılmış ve yenilenmiştir. Han Cihan tarzı anıtlardan bir geçişi temsil ettiği tespit edilmiştir.¹⁰⁷

2, 24 metre (7 ft. 4 inç.) kalınlığında duvarlardan oluşan 7.7 metre (25 ft.) kare bir binadır. Doğuda, Kuzeyde ve Güneyde üç girişi olmak üzere toplam dokuz girişi vardır. Dışa doğru tasarlanmış ve boyut olarak en büyüklerini oluşturan orta mihrapla birlikte toplamda üç mihrabı vardır.¹⁰⁸ Cephesel kemer ile birlikte yarımküre şeklinde kubbeye sahiptir. Dış dekorasyonlarında, özellikle Doğu cephesinde, Han Cihan tarzından belirgin bir şekilde ayrılmaktadır. Eğri pervazlı dört kulesi vardır. Özellikle tuğla duvarlar sülfat etkisi nedeniyle hasar görmüştür. UNESCO tarafından belirlenen kurallara göre 1980’lerde yenilenmiştir.¹⁰⁹

2.2.2.12. Altı Kubbeli Camii

15. Yüzyılda thakur dighi göletinin yakınında inşa edilen altı kubbeli Cami (*Rezakodha Mescidi*) olarak da bilinir, taş kolonlarla desteklenen altı kubbeye sahiptir. Eski Eserler Yasası kapsamında korunan ana mihrap zincir şeklinde motiflerle süslenmiştir. Bununla birlikte, zaman içinde harabe olan yapı yeniden eski haline benzer şekilde inşa edilmiştir.¹¹⁰

2.2.2.13. Müzecilik

Bangladeş Arkeoloji Müdürlüğü tarafından UNESCO ile işbirliği içinde Altı kubbe Camiinin önünde Bagerhat tarihi hakkında bilgi veren tarihi bir alandan toplanan eski eserlerle küçük bir müze kurulmuştur. Bu müzenin içinde ayrıca, yazıtlar, çanak çömlekler, pişmiş toprak plaklar ve süs tuğlalarını içeren, “Bagerhat Tarihi Camii

¹⁰⁷ Asher, C. B. Anahtar Anıtların Envanteri. *Bengal’in İslam Mirası*, George Michell, editör. Paris: Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü (UNESCO), 1984.

¹⁰⁸ Hasan, P. *Sultanlar ve Camiler: Bangladeş’in Erken Müslüman Mimarisi*, Londra: I. B. Tauris, 2007.

¹⁰⁹ İslam, I. ve Noble, A., *Bangladeş’te Cami Mimarisi: Arketip ve Değişen Morfolojisi. Kültürel Coğrafya Dergisi*, 17 (2), 1998, s. 5-25.

¹¹⁰ “Bagerhat Tarihi Camii Şehiri”, Dünya Mirası Patrimon Mondalının resmi plaketi. 15 Mayıs 2019’da alındı.

Şehir’’ ile ilgili üç sergi galerisi bulunmaktadır.¹¹¹ Bangladeş’in önemli tarihi binalarının resimleri de burada sergilerin bir parçasını oluşturmaktadır.

2.2.3. Cemalpur İli

Cemalpur Bangladeş’in 20. ilidir. Bu bölgenin coğrafi konumu çok büyüleyicidir. Cemalpur, sufi azizi Hazreti Şeyh Cemal (r.h.) vesilesiyle hatırlanan Garo Tepelerinin eteklerinde Mymensingh bölgesinde yer almaktadır. Bu bölgenin alanı 2031.98 kilometrekare olup bölge Antik Brahmaputra Nehri’nin batı kıyısında yer almaktadır. Tarım ürünlerinin ticaret merkezi olması bakımından özel bir önem arz etmektedir. Cemalpur, Hindistan’dan ithal edilen malların ve ihracatın ana merkezlerinden biridir.¹¹²

Ülkenin en büyük gübre fabrikası burada bulunmaktadır. Sınırlarını kuzeyde Hindistan’ın Meghalaya eyaleti, güneyde Tangail ili, güneyde Mymensingh ve Sherpur illeri, batıda Camuna nehri ve batıda Bogra, Sirajganj ve Gaibandha illeri oluşturmaktadır. Mymensingh bölgesinde Cemalpur ili yüzölçümü açısından altıncı sırada yer almaktadır. Bangladeş’in 64 ili arasında ise 33. sıradadır. Nüfusu 2107209 dur; 1075694 ü erkek, 1031515 i Kadın, 2067685 i Müslüman, 37449 u Hindu, 848i Budist, 66 sı Hristiyanıdır.1161 kişi ise diğer inançlar altında değerlendirilmektedir. Cemalpur İli 1978 yılında kurulmuştur.¹¹³

Tarihî kaynaklar, Delhi İmparatoru Ekber (1556-1605) döneminde Hazreti Şeyh Cemal (r.h.) adlı bir davetçinin Yemen’den İslam’ı yaymak için 200 takipçi ile bölgeye geldiğini aktarmaktadır. Bu yerin doğal güzelliğinden etkilenen Hazreti Şeyh Cemal Brahmaputra Nehri kıyısında kendi evini kurmuş daha sonra, dini bir lider olarak hızla

¹¹¹ "Bagerhat Müzesi, Bagerhat". Bangladesh.com'a tur. 12 Mayıs 2019'da alındı.

¹¹² Bangladeş Ulusal Bilgi Merkezi (Haziran 2014), "*Bir Bakışta Cemalpur Ilinin Temel Bilgileri*", Bangladeş Halk Cumhuriyeti Hükümeti, (Erişim Tarih-i: 28 Nisan, 2019)

¹¹³ *Cemalpur İli (Dakka Bölümü)*, Banglapedia-Bangladeş Ulusal Ansiklopedisi, Bangladeş Asya Topluluğu, Dakka, 2012, Erişim Adresi: http://bn.banglapedia.org/index.php?title=%E0%A6%9C%E0%A6%BE%E0%A6%AE%E0%A6%BE%E0%A6%B2%E0%A6%AA%E0%A7%81%E0%A6%B0_%E0%A6%9C%E0%A7%87%E0%A6%B2%E0%A6%BE

meşhur olmuştur. Üzü Delhi'ye ulaştığında, İmparator Ekber ona hankâh vermiş Daha sonra bölge Şeyh Cemal'in anısını yâd etmek için "*Cemalpur*" olarak değiştirilmiştir.¹¹⁴ Hazreti Şeyh Cemal bölgede ünlü bir sufi olmuş ve pek çok kişi, onun davetiyle İslam'ı kabul etmiştir. Cemalpur 26 Aralık 1978'de Bangladeş'in 20. Bölgesi olarak ilan edilmiştir.

Bu bölgede, tasavvufî alakalı birçok işaret bulunmaktadır. Hazreti Şeyh Cemal (r.h.) ve Hazreti Şeyh Kamal (r.h.) in türbeleri büyük bir değer taşımaktadır. Ayrıca bu bölgede farklı dinlerin eserleri de bulunmaktadır. Örneğin 4202 cami, 44 sinagog, 39 kilise ve 13 türbe dir. Burada sufi azizleri tarafından kurulan çok göz alıcı mekânlar da bulunmaktadır.¹¹⁵ En tanınmışları Şilkandha Camii ve Gauripur Kachari Camileridir.

2.2.4. Şeriatpur İli

Şeriatpur, Bangladeş'in en önemli illerinden biridir. Şeriatpur İli, Dakka bölgesinin idari işlerinin yürütüldüğü bir ildir. Bu İlin alanı 1181.53 kilometrekaredir. Kuzeyinde Munshiganj bölgesi, güneyinde Barisal bölgesi, doğusunda Chandpur bölgesi, batısında ise Madaripur bölgesi bulunmaktadır.¹¹⁶ Nüfusu 1082300 dür. 543838'i Erkek, 538462 si kadın, 1041584 ü Müslüman, 4049'u Hindu, 60'ı Budist, 28'i Hristiyan ve 137 kişi ise diğer inançlar altında değerlendirilmektedir.¹¹⁷

Şeriatpur ili 1 Mart 1984'te kurulmuş olup adını, İngiliz karşıtı hareketin lideri Hacı Şeriat Ullah'tan almıştır. İlk olarak 10 Ağustos 1977'de ilçe olan Şeriatpur 1984'te ile çevrilmiştir. 1984 yılında kurulmuş olmasına rağmen, bölge gelişme ve ilerleme açısından Bangladeş'in diğer illerinin önüne geçmiştir.¹¹⁸ Bu bölge antik çağlardan beri çeşitli krallar tarafından yönetilmiştir. Kadim zamanlarda Şeriatpur bölgesi 'Vanga'

¹¹⁴ Aslam Nujrul, *Sufi Azizler Adına ilçelerin isimleri*, ErişimTarih-i, 18 Nisan, 2019.

¹¹⁵ *Tasavvuf azizleri ile ilgili ilçelerin isimleri*, amardesh, ErişimTarih-i, 24 Nisan, 2019.

¹¹⁶ *Şeriatpur İli*, Banglapedia-Bangladeş Ulusal Ansiklopedisi, Bangladeş Asya Topluluğu, Dakka, 2012.

¹¹⁷ Bangladeş İstatistik Bürosu (Haziran 2014). "*Sayım 2011*" (PDF), <http://bbs.gov.bd/>. Erişim Tarih-i, 29 Nisan, 2019

¹¹⁸ Bangladeş Ulusal Bilgi Merkezi (Haziran 2014), "*Bir noktada şeriatpur*", Bangladeş Halk Cumhuriyeti Hükümeti, Erişim Tarih-i, 28 Nisan, 2019

egemenliği altındaydı. İkinci Chandragupta (M.S 380/A.D.412) döneminde, ünlü şair Kalidas, Raghuvansha adlı kitabında, bu bölgeyi Ganc nehrinin ada ulusu olarak adlandırdı. Gupta İmparatorluğunun (4. yüzyıldan 544'e kadar) yıkılmasından sonra, M.S 615 ve 620 yılları arasında ise “*Samachar*” adlı bağımsız bir kral tarafından yönetildi.¹¹⁹

Ünlü Çinli gezgin Hiuen Tsang, Harsavardhana Hindistan'daki en güçlü bölgelerden biriymken 630 ve 643 arasında Hindistan'ın çeşitli bölgelerini ziyaret etti. Onun yazıları vesilesiyle, yedinci yüzyılın ortalarında Harsavardhana imparatorluğuna “*Bang*” ın da dâhil edildiği bilinmektedir. M.S. 1080'den 1150'ye kadar, Dakka'daki Bikrampur ilinden olan “*Barman*” adlı Hindu ailesi bu bölgeye hükmetti.¹²⁰ Sonra Sean hanedanının egemenliği başladı. Sean hanedanının üçüncü Kralı Vijayasena (1097-1160), Şeriatpur bölgesinin hükümdarıydı.¹²¹ Ardından Kral Lakshman 1204 yılına kadar bölgeyi yönetti. 1204'te Müslüman komutan, Ikhtiar Uddin Muhammet Bin Bakhtiyar Khilji Bengal'ya saldırdı ve Sena kralının başkenti Nadia'yı ele geçirdi. Sonuç olarak, yaşlı kral başkentten kaçtı ve Dakka'daki Bikrampur'a gitti. Daha sonra, torunları bu bölgeyi birkaç on yıl boyunca yönetti.¹²²

1206 ve 1220 yılları arasında Biswhoropsun kralı bu bölgeye hükmetti. Onüçüncü yüzyılın ortalarına gelindiğinde, bölge herhangi bir kısıtlama olmaksızın Sean hükümdarlarınca yönetildi. Dasharathadevi, Şeriatpur bölgesi de dâhil olmak üzere Güney-Doğu Bengal 'i yöneten son Hindu kralı olarak bilinmekte olup bölge bundan sonra Bölge Müslüman hâkimiyeti altına girmiştir.¹²³

1330 yılına gelindiğinde Muhammet bin Tughlaq Doğu Bengal' i fethetti ve bölgeyi üç vilayete böldü. Lakhhanuti, Satgaon ve Sonargaon. Sonargaonun valisi Tatar

¹¹⁹ Dr. Moinuddin Ahmad Khan, *Bengal'de Faraizi Hareketi Tarihi*, Dakka, Bangla Akademisi, 2007, s. 1-153.

¹²⁰ Dr. Moinuddin Ahmad Khan, *Bengal'de Faraizi Hareketi Tarihi*, s. 154.

¹²¹ James Wise, *Notes on the Races, Castes and Trades of Eastern Bengal*. London, 1884.

¹²² Amir Ali, *A cry for the Indian Mohamedans*, Nineteenth Century. New York, vol. xii. A.D.1882, p. 183.

¹²³ Dr. A.R. Mallick, *Brithish policy and the Muslims in Bengal 1757-1856, A study of the development of the Muslims in Bengal with special reference to their education*, Dhaka, 196.

Bahram Han'dı. Moğolların hâkimiyeti (1576-1757) döneminde Ekbar'ın emrine uygun olarak, bir komutan olan Murad Han 1574'te Güneydoğu Bengal'de seferlere başladı.¹²⁴ Ekber Nama'nın aktardığına göre, komutan, Fatehabad (Faridpur)'ı ve Bakerganji ele geçirdi. Daha sonra Murad Han, Faridpur'a gitti ve altı yıl sonra burada öldü. Faridpur'a 21 km uzaklıktaki Han Hanpur, muhtemelen ikametgâh ettiği yeri.¹²⁵

Birçok kez, Delhi'nin Moğol İmparatoru Ekber, bu Bengal bölgesini işgal etmek için güçlü bir ordu gönderdi. İslam Han (1608-1613) döneminde, Bengal Valisi oğlu Cihangir, bu ülkedeki Moğol egemenliğinin temelini atmıştır.¹²⁶ 1765 yılında Plaseyi Muharebesi'nde Sirajuddaula'nın yenilgisinden sonra, bu bölge Doğu Hindistan Şirketi yönetiminin altına girdi. Şariatpur ve Faridpur'ın güney kısmı birleştirilerek Dakka Niyabat vilayeti kuruldu. Dakka Niavat, Dakka'nın merkezi olarak bir Naib Subadar kabul edildi.¹²⁷

Feodalizmin öncüsü Hacı Şariatullah'dı. Ayrıca Hindistan'da gerçekleşen Faraizi hareketinin de öncülüğünü yapan Hacı Shariatullah, aynı zamanda o dönemin dinî sapmalarını ıslah eden ıslahatçı bir sufiydi. 1799'da Mekke'ye gittikten sonra 1818'de Bengal'e döndü ve dini ıslahat çalışmalarına başladı.¹²⁸ Ayrıca o ve onun sevenleri yoksul insanlara birçok defa yardım ettiler. Dakka bölgesindeki Şariatpur ilinin adının ondan geldiği kabul edilmektedir.¹²⁹

Şariatpur bölgesi daha önce büyük Bikrampur'un bir parçasıydı. 1869'da yönetim kolaylığının sağlanması için Bakerganj bölgesinin bir parçası haline getirildi.¹³⁰ 14 Ağustos 1947'de Hindistan İngiltere'den bağımsızlığını ilan etti ve Hindistan'ın batısında Batı Pakistan doğusunda ise Doğu Pakistan olmak üzere Pakistan devleti kuruldu. Doğu Bengal 14 Ağustos 1947'den 15 Aralık 1971'e kadar Pakistan'ın bir

¹²⁴ Dr. Muhammad Abdul Bari, *A comparative study of the early Wahabi Doctrines and contemporary Reform Movements in Indian Islam*, Queen's College, Oxford, 1953.

¹²⁵ James Taylor. *A sketch of the Topography and Statistics of Dhaka*, Calcutta. 1840, p. 250.

¹²⁶ Keramet Ali, *Quttowat Al Iman*, Kalküta, 1837, s. 135.

¹²⁷ L. Bevan Jones, *Cami İnsanları*, Londra, 1932, s. 206.

¹²⁸ JASP. Vol. iii. 1958. s. 187-98.

¹²⁹ Vahhabilerin Tarihi ve Doktrinleri. Çeviren J. Okinealy JASB vol. xiii, Kalkutta, 1874, s.68.

¹³⁰ *Özgürlük Hareketinin Tarihi*, Karaçi, 1957, s.570.

parçasıydı. Bundan dolayı Şeriatpur bölgesi de Pakistan'ın bir parçasıydı.¹³¹ Bengal'in bağımsızlığından sonra, 1976 yılında, Madaripur'un doğu bölgesinde yeni bir ilin kurulmasına karar verildi. 7 Mart 1983'te Şeriatpur il ilan edildi. Şu anda, Şeriatpur Bangladeş'in kadim bir bölgesidir.¹³²

Bu bölgede tasavvufun birçok sembolü bulunmaktadır. Burir Hat Camisi bunlardan biridir. Bu caminin yeri, Şeriatpur Bhedarganj Upazila'daki Burhi Hat Pazarı'nda yer almaktadır. Neredeyse yüz yıl önce inşa edilen cami, İslam mimarisinin muhteşem bir örneğidir. Ayrıca, Sureshwar Darbar Şerif **Bir Tūr Hankâh**¹³³ de bu sembollere örnek verilebilir.

2.2.5. Madaripur İli

Madaripur ili, coğrafi olarak Bangladeş'in ortasında bulunmakla beraber aynı zamanda yönetsel işlerin yürütüldüğü bir idir. Madaripur ili uzun zaman önce nüfus olarak zengin bir şehirdir. İsmi 15. Yüzyılda yaşamış sufi azizi Hazreti Badiuddin Zinda Şeyh Maadar (r.h.)'dan almıştır. Bu bölgenin alanı 1144.96 kilometrekaredir. Kuzeyinde Faridpur ve Munshiganj ilçeleri, güneyinde Barisal ve Gopalganj ilçeleri, doğusunda Şeriatpur bölgesi, batısında Faridpur bölgesi bulunmaktadır.¹³⁴ Nüfusu 1082300 dür; 584016'sı Erkek, 562333'ü Kadın, 1001316'sı Müslüman, 143093 ü Hindu, 1729'u Budist, 39'u Hristiyan olup 172 kişi ise diğer kategorisi altında değerlendirilmektedir.¹³⁵

Eski zamanlarda Madaripur'un ismi İdilpur'du. Idilpur, Chandradvipa eyaletinde gelişmiş bir mezra idi. Bu bölgenin idari adı Navvomondol idi. Kotalipara, Bengal uygarlığının merkezlerinden biriydi. İdilpur ve Kotalipara, M.S. dördüncü yüzyılda

¹³¹ *Özgürlük Hareketinin Tarihi*, Karaçi, 1957, s.571.

¹³² History and Doctrines of the Wahhabis. Translated by J. Okinealy JASB vol. xiii, Külkutta, 1874, s. 68.

¹³³ Dr. Moinuddin Ahmad Khan, *Bengal'de Faraizi Hareketi Tarihi*, s. 154.

¹³⁴ *Madaripur Ili*, Banglapedia-Bangladeş Ulusal Ansiklopedisi, Dakka: Bangladeş Asya Topluluğu, 2012.

¹³⁵ Bangladeş İstatistik Bürosu (Haziran 2014). *"Sayım 2011"* (PDF). <http://bbs.gov.bd/>. Erişim Tarih-i, 29 Nisan, 2019.

ticaretin yaygın olduğu ünlü ehirlerdendi. Hindistan'ın Büyük skender tarafından işgaline yani M.S. 327'e kadar Kotalipara bölgesini Gangesriler bağımsız bir şekilde yönettiler.¹³⁶ Sonra bu bölge (320-496) Guptas'ın egemenliğı altına girdi. Bengal'in bağımsız hükümdarı Shashanka'nın ölümünden sonraki yüzyıl (650-750), Bengal tarihinde "*Matsayan*" olarak bilinir.¹³⁷

750 yılında, Gopal kral olarak seçildi. Pala Hanedanı, Bengal'i M.S. 750'den 1224'e kadar yönetti. Onbeinci yüzyıl Pir-Auliyadlarından birisi de, Hz. Badiuddin eyh Maadar (r.h.) di. İlçenin adı ondan gelmektedir. 1984 yılında Madaripur bölge olarak kabul edildi.¹³⁸ Bu bölgeye birçok sufi-Aziz geldi. Bu Azizlerden bazıları şunlardır: nl sufi aziz eyh Maadar (13-14.Yüzyıl), dini ıslahatçı ve Faraizi hareketinin kurucusu Hacı eriatullah (1780-1840), Urdu airi ve yazar Moulubi Abdul Jabbar Faridpuri (1801-1876); Pir Muhsinuddin Dudu Mia (1819-1862), nl manevi aziz sufi Amir eyh (. 1944), seçkin slam limi ve politikacı Aba Khaled Raid Uddin (1884-1956).¹³⁹ u anda bölgede sufi Amir eyh (r.h.) türbesi, eyh Mather (r.h.) derghı gibi sufilere ait çeşitli eserler bulunmaktadır.¹⁴⁰

2.2.6. Munshiganj li

Munshiganj, Dakka bölgesinde idari ilerin yürütüldüğü bir ildir. Munshiganj 954.96 km²'dir. Kuzeyinde Dakka ve Narayanganj illeri, güneyinde Madaripur ve eriatpur illeri, batısında Dakka ve Faridpur illeri doğıusunda Comilla ve Chandpur illeri bulunmaktadır.¹⁴¹ Nüfusu 1293972 dir. 655585'i Erkek, 638387 si Kadın, 1181012 si Müslüman, 110804  Hindu, 1922 si Budist, 103  Hristiyan olup 308 kişi ise diğەر

¹³⁶ Bangladesh Ulusal Bilgi Merkezi (Haziran 2014), "*Bir bakışta Madaripur*", Bangladesh Halk Cumhuriyeti Hükümeti, Erişim Tarih-i, 28 Nisan, 2019.

¹³⁷ *Tasavvuf azizleri ile ilgili ilçelerin isimleri*, amardesh, EriimTarih-i, 24 Nisan, 2019.

¹³⁸ Aslam Nujrul, *Sufi Azizler Adina ilçelerin isimleri*, EriimTarih-i, 18 Nisan, 2019.

¹³⁹ Dr. Ashok Biswas, *Bangladesh nehir hücreleri*, Hareket yayını, Dakka, 2011, s. 397.

¹⁴⁰ Asl Bangladesh Ulusal Bilgi Merkezi (Haziran 2014), "*Bir bakışta Madaripur*", Bangladesh Halk Cumhuriyeti Hükümeti, Erişim Tarih-i, 28 Nisan, 2019, am Nujrul, *Sufi Azizler Adina ilçelerin isimleri*, EriimTarih-i, 18 Nisan, 2019.

¹⁴¹ *Munshiganj Ili*, Banglapedia-Bangladesh Ulusal Ansiklopedisi, Dakka: Bangladesh Asya Topluluğı, 2012.

kategorisi altında değerlendirilmektedir. Munshiganj ilçesi 1984 yılında ile dönüştürülmüştür. Moğol yönetimi sırasında Munshiganj'ın adı Idrakpur'du.¹⁴²

Kalıcı yerleşim hareketinden sonra, Idrakpurun ismi Rampaldaki Kazi Kasaba köyünün yönetici (Zamindarı) Muhtarı Munshi Enayet Ali'nin isminden Munshiganj olmuştur. Birçoklarına göre, Munshiganj, ismini, Moğol yönetimi sırasında Ceza Mahkemesi başkanı olarak görev yapan Haider Ali Münşiden almıştır.¹⁴³ En çok göze çarpan şey Munshi Haider Hossain'ın Moğol yönetimi sırasında Idrakpur köyünde ikamet etmesidir. O Moğol yöneticileri tarafından, Bikrampur'da hukuk kurallarının infazının yerine getirilmesi faaliyetlerinin başkanı olarak atanmıştır.¹⁴⁴

Idrakpur'ın adı hakkındaki diğer bir görüş ise, büyük bir hayırsever ve aziz bir insan olan Munshi Haider Hossain'ın adı vesilesiyle değiştirilmesidir. Munshiganj şüphesiz antik çağlardaki en önemli siyasi merkezdi.¹⁴⁵ Bölge, 10. Yüzyılın başından onüçüncü yüzyılın başlarına kadar Chandra, Varman ve Sen krallarının başkentiydi. Daha sonra, idari işlerin kolayca halledilebilmesi için Munshiganj ilçeye yükseltildi. 1 Mart 1984'te Munshiganj ile dönüştürüldü.¹⁴⁶

2.2.7. Mymensingh İli

Mymensingh, Bangladeş'in merkezinde bulunan ve geniş bir alan üzerine 1787 yılında kurulmuş bir ildir. 1970 yılında Bangladeş'teki en büyük yüz ölçümüne sahip olan ildi. Bununla beraber Mymensingh şehri, Bangladeş'in en eski şehirlerinden biridir. Bu şehrin adı Bengal edebiyatının birçok eski kitabında bulunur. Mymensinghle özdeşleşen şeylerden en bilineni Mymensingh şairleri tarafından derlenen halk şarkılarından oluşan Mymensing Geetikalarıdır. Bugünkü Mymensingh, Netrokona,

¹⁴² Bangladeş Ulusal Bilgi Merkezi (Haziran 2014), "*Bir bakışta Munshiganj İli*", Bangladeş Halk Cumhuriyeti Hükümeti, Erişim Tarih-i, 28 Nisan, 2019.

¹⁴³ Aslam Nujrul, *Sufi Azizler Adına ilçelerin isimleri*, ErişimTarih-i, 18 Nisan, 2019.

¹⁴⁴ Bangladeş Ulusal Bilgi Merkezi (Haziran 2014), "*Bir bakışta Munshiganj İli*", Bangladeş Halk Cumhuriyeti Hükümeti, Erişim Tarih-i, 30 Nisan, 2019.

¹⁴⁵ *Tasavvuf azizleri ile ilgili ilçelerin isimleri*, amardesh, ErişimTarih-i, 24 Nisan, 2019.

¹⁴⁶ Muhammet Bahauddin, *Bangladeş'in Sufi Azizi*, ErişimTarih-i, 20 Nisan, 2019.

Sherpur, Tangail, Cemalpur, Kishoreganj ve Gazipur bölgelerinden oluşmaktadır. Mymensing günümüzde Bangladeş'in en büyük dördüncü büyük şehridir. Mymensingh, merkezindeki kadim Brahmaputra Nehri'nin etrafında kurulmuştur.

Mymensingh ili 4363, 48 km²'lik bir alana sahiptir. Kuzeyde Garo Tepeler' i ve Meghalaya Eyaleti, güneyde Gazipur İlçesi, doğuda Netrokona ve Kishoreganj ilçeleri ve batıda Şerpur, Cemalpur ve Tangail ilçeleri sınırlarını oluşturmaktadır.¹⁴⁷ Nüfusu 4489726 dır; 2297302'i Erkek, 21.224.424 ü kadın, 4289789'u Müslüman, 168135'i Hindu, 2799-u Budist, 330-u Hristiyan olup 3473 kişi ise diğer inançlar altında değerlendirilmektedir.¹⁴⁸

Mymensingh bölgesinin adı hakkında tarihçilerin farklı görüşleri bulunmaktadır. Bunlardan biri bölgenin Mymensingden önceki adıyla alakalıdır.¹⁴⁹ On altıncı yüzyılda, Seyyid Alâeddin Hoşsan Şeyh Bengal'in bağımsız bir sultanıydı. Mekkeli Şerif Seyyid Eşref Hossaini Al Fatimi Al Makki'nin oğluydu. Seyyid Alâeddin Hossain Şeyh'in oğlu Seyyid Nasir Uddin, Nasrat Şeyh adına bölgede yeni bir devlet kurdu. Bu addan esinlenerek adı Nasrat Şeyhi veya Nasirabad oldu. İkinci görüş ise Akrebi Kanunu adlı kitapta Mymensingin isminin '*Mahmanşehi*' ve '*Mononningsh*' olarak yazılı olduğu ve kaynağını buradan aldığıdır. Bu görüşe göre, "*Mymensingh adı İmparator Akbar'ın hükümranlığından itibaren bu şekildeydi. Resmi olarak ise adını, İngilizlerin bölgeyi yönettiği dönemde zengin zamindarların veya Mymenshing bölgesinin kralının, hükümetten bölgeye Mymensingh adının verilmesini talep etmesiyle almıştır.*"¹⁵⁰ Birçok insan Mymensingh' in adının İmparator Akbar'ın başkomutanı Man Singh Singh'den geldiğini düşünmektedir. Diğer bir görüş ise Nasirabad'ın adının bir hata nedeniyle Mymensingh olarak değiştirildiğidir.

¹⁴⁷ Bangladeş Ulusal Bilgi Merkezi (Haziran 2014), "*Bir Bakışta Ili*", Bangladeş Halk Cumhuriyeti Hükümeti, Erişim Tarih-i, 28 Nisan, 2019.

¹⁴⁸ *Mymensingh Ili*, Banglapedia-Bangladeş Ulusal Ansiklopedisi, Bangladeş Asya Topluluğu, Dakka, 2012.

¹⁴⁹ Dr. Muhammet Bahauddin, *Bangladeş'in Sufi Azizi*, ErişimTarih-i, 20 Nisan, 2019.

¹⁵⁰ Dr. Ashok Biswas, Bangladeş nehri hücresi, Dakka: Hareketi Yayınları, Şubat 2011, s. 399-400.

Şöyle ki bir şirket bazı tarımsal ürünler sipariş etti ve bunların Nasirabada**Bangladeş*'teki *Nasirabad**¹⁵¹ gönderilmesini talep etti. Bu malzemeler yanlışlıkla Rajputanadaki**Hindistan*'ın bir bölgesi*¹⁵² olan Nasirabad tren istasyonuna gönderildi. Bu konu birçok mağduriyete yol açtığından dolayı Bangladeş'teki Nasirabadın ismi Mymensinghe dönüştürüldü. Son olarak Mymensinghde birçok tasavvufi sembol bulunmaktadır. Bunlara Bara Camii ve Bhati Kashar Camii örnek verilebilir.

2.2.8. Faridpur İli

Faridpur Bangladeş'in ortasında bulunan ve yönetsel işlerin yürütüldüğü bir ildir. Alanı 2072.72 km²'dir. Kuzeyinde Rajbari ve Manikganj illeri, güneyinde Gopalganj İli, doğusunda Dakka, Munshiganj ve Madaripur illeri, batısında Narail ve Magura illeri bulunmaktadır.¹⁵³ Nüfusu 1756470 dir; 893358'i Erkek, 863112 si kadın, 1576713 ü Müslüman, 178354 ü Hindu, 1073 ü Budist, 58'i Hristiyan olup 370 kişi ise diğer inançlar altında değerlendirilmektedir.¹⁵⁴ Faridpur bölgesi 1815 yılında kurulmuştur. Faridpur, Khwaja Moinuddin Chishti (r.h.)'nin müridi olan ünlü Aziz sufi Şeyh Fariduddin'den adını almıştır.¹⁵⁵

Faridpur 1786 yılında kurulmuş olmasına rağmen o zaman ismi Faridpur değil Celalpurdu ve merkezi Dakka idi. 1807 yılında, Dakka Jalalpur'dan ayrıldı ve Celalpur, Faridpur olarak adlandırıldı ve Faridpurda onunla aynı adı taşıyan ve onun merkezini oluşturacak olan bir kasaba kuruldu.¹⁵⁶ Faridpur, Goalanda, Faridpur Sadar, Madaripur

¹⁵¹ Aslam Nujrul, *Sufi Azizler Adına ilçelerin isimleri*, ErişimTarih-i, 18 Nisan, 2019.

¹⁵² *Tasavvuf azizleri ile ilgili ilçelerin isimleri*, amardesh, ErişimTarih-i, 24 Nisan, 2019.

¹⁵³ *Faridpur Ili*, Banglapedia-Bangladeş Ulusal Ansiklopedisi, Bangladeş Asya Topluluğu, Dakka, 2012.

¹⁵⁴ Bangladeş Ulusal Bilgi Merkezi (Haziran 2014), *"Bir Bakışta Faridpur"*, Bangladeş Halk Cumhuriyeti Hükümeti, Erişim Tarih-i, 28 Nisan, 2019.

¹⁵⁵ *Tasavvuf azizleri ile ilgili ilçelerin isimleri*, amardesh, ErişimTarih-i, 24 Nisan, 2019.

¹⁵⁶ Aslam Nujrul, *Sufi Azizler Adına ilçelerin isimleri*, ErişimTarih-i, 18 Nisan, 2019.

ve Gopalganj olmak üzere dört ilçeye ayrıldı. Şimdi ise Faridpur ilinde, adları Faridpur, Rajbari, Gopalganj, Madaripur ve Şariatpur olan beş ilçe bulunmaktadır.¹⁵⁷

Bu bölge birçok aziz ve sufi ile ilişkilendirilmektedir. Bu bölgedeki eski camilere Gheda Camii (1013), Pathreel ve Dighi mescitleri (1493-1519), Sattar Şeyhi Camii (1519 M.S.) örnek verilebilir.¹⁵⁸

2.2.9. Chandpur İli

Chandpur, Bangladeş'in güneydoğusunda bulunan ve Chattogram bölgesindeki idari işlerin yürütüldüğü bir ildir. Bu bölge Padma, Meghna ve Dakatia'nın birleştiği yerde yer almaktadır. Chandpur halkı misafirperverlikleri ile ünlüdür.

Bu bölgenin alanı 1704.06 km²'dir. Kuzeyinde Munshiganj ve Comilla illeri, güneyinde Noakhali, Lakshmipur ve Barisal illeri, doğusunda Comilla ili, batısında Meghna Nehri, Şariatpur ve Munshiganj illeri bulunmaktadır.¹⁵⁹ 1878'de Chandpur ilkin bir ilçe olarak kuruldu. 1 Ekim 1896'da Chandpur şehiri kendi yerel yönetim teşkilatı olan bir bölge ilan edildi.15 Şubat 1984'te bir il statüsü kazandı. Nüfusu 2271229 dır; 1124488'i Erkek, 1146347 si kadın, 214397 si Müslüman, 145003'ü Hindu, 539'u Budist, 106'sı Hristiyan olup 1184 kişi ise diğer inançlar altında değerlendirilmektedir.¹⁶⁰

Bazılarına göre Chandpur, ismini Purnandpur Mahallesinde yaşamış olan Chand Fakir adlı kişiden almıştır.¹⁶¹ Tarihçi J.M. Sengupta'da bu görüştedir. Bazılarına göre ise, Şeyh Ahmed Chandra adında bir yönetici, on beşinci yüzyılda Delhi'den bir nehir

¹⁵⁷ Dr. Muhammet Bahauddin, *Bangladeş'in Sufi Azizi*, ErişimTarih-i, 20 Nisan, 2019.

¹⁵⁸ Bangladeş Ulusal Bilgi Merkezi (Haziran 2014), " *Bir Bakışta Faridpur*", Bangladeş Halk Cumhuriyeti Hükümeti, Erişim Tarih-i, 06 Mayıs, 2019.

¹⁵⁹ *Chandpur Ili (Chattogram Bölümü)*, Banglapedia-Bangladeş Ulusal Ansiklopedisi, Bangladeş Asya Topluluğu, Dakka, 2012.

¹⁶⁰ Bangladeş Ulusal Bilgi Merkezi (Haziran 2014), " *Bir bakışta Chandpur Ili*", Bangladeş Halk Cumhuriyeti Hükümeti, Erişim Tarih-i, 30 Nisan, 2019.

¹⁶¹ Dr. Muhammet Bahauddin, *Bangladeş'in Sufi Azizi*, ErişimTarih-i, 20 Nisan, 2019.

limanı kurmak için buraya gelmiş ve Chandpur ismini onun adından almıştır.¹⁶² Tasavvuf, bu ünlü bölgede büyük bir etki oluşturmuştur ve geriye birçok eser bırakmıştır.¹⁶³ Bunlara Bakhtiyar Han Camii, Hajiganj Bara Camii, Hazreti Şeyhrati (r.h.) Camii, Raghu Moğol dönemine ait bir mekân olan Shastri ve 3 Kubbeli Camii örnek verilebilir.¹⁶⁴

2.2.10. Habiganj İli

Habiganj İli Sylhet bölgesinde yer almaktadır. Alanı: 2636.58 kilometrekaredir. Kuzeyinde Sunamganj ili, güneyinde Hindistanda bulunan Tripura eyaleti, doğusunda Moulvibazar ve Sylhet illeri, batısında Brahmanbaria ve Kishoreganj illeri bulunmaktadır.¹⁶⁵ Nüfusu 1757665'dür; 893020 si Erkek, 864645 i Kadın, 1431886 sı Müslüman, 321077 si Hindu, 1973 ü Budist, 258 i Hristiyan olup 2471 kişi ise diğer kategorisi altında değerlendirilmektedir.¹⁶⁶ Sufi aziz Hazreti Şeyh Celal (r.h.)'ın takipçisi olan Seyyid Nasiruddin (r.h.)'in anısıyla tanınan bu bölge, bugünkü Sylhet bölgesinde Habiganj olarak bilinir.¹⁶⁷ 1 Mart 1984'te tarihi şehir Habiganj il seviyesine yükseltilmiştir.

Seyyid Habib Ullah Khoyi Nehrinin kıyısında Ganj adında bir ticaret merkezi kurdu ve Habiganj ismini bundan aldı.¹⁶⁸ Habiganj 1867'de İngiliz egemenliği sırasında gayri resmi olarak ilçe kabul edildi ve 1878'de ise resmi olarak ilçe statüsü kazandı. 1 Mart 1984'te ise ilçe yükseltildi.¹⁶⁹

¹⁶² Bangladeş Ulusal Bilgi Merkezi (Haziran 2014), " *Bir bakışta Chandpur İli*", Bangladeş Halk Cumhuriyeti Hükümeti, Erişim Tarih-i, 08 Mayıs, 2019.

¹⁶³ Aslam Nujrul, *Sufi Azizler Adına ilçelerin isimleri*, ErişimTarih-i, 18 Nisan, 2019.

¹⁶⁴ *Tasavvuf azizleri ile ilgili ilçelerin isimleri*, amardesh, ErişimTarih-i, 24 Nisan, 2019.

¹⁶⁵ *Habiganj İli*, Banglapedia-Bangladeş Ulusal Ansiklopedisi, Dakka: Bangladeş Asya Topluluğu, 2012.

¹⁶⁶ Bangladeş Ulusal Bilgi Merkezi (Haziran 2014), " *Bir bakışta, Habiganj*", Bangladeş Halk Cumhuriyeti Hükümeti, Erişim Tarih-i, 2 Mayıs, 2019.

¹⁶⁷ *Tasavvuf azizleri ile ilgili ilçelerin isimleri*, amardesh, ErişimTarih-i, 24 Nisan, 2019.

¹⁶⁸ Aslam Nujrul, *Sufi Azizler Adına ilçelerin isimleri*, ErişimTarih-i, 18 Nisan, 2019.

¹⁶⁹ Bangladeş Ulusal Bilgi Merkezi (Haziran 2014), " *Bir bakışta Chandpur İli*", Bangladeş Halk Cumhuriyeti Hükümeti, Erişim Tarih-i, 08 Mayıs, 2019.

2.2.11. Moulvibazar İli

Doğal güzelliği ile ünlü olan Moulvibazar ili, ülkenin kuzeydoğusunda yer almaktadır. Aynı zamanda Sylhet bölgesindeki idari işler buradan yürütülmektedir. Moulvibazar, Bangladeş'in en güzel yerlerinden biri olarak kabul edilmektedir. Bu bölgenin alanı 2601.84 kilometrekaredir. Kuzeyinde Sylhet ili, güneyinde Hindistanın Tripura Eyaleti, doğusunda Hindistanın Assam ve Tripura Eyaletleri, batısında Habiganj ili bulunmaktadır.¹⁷⁰ Nüfusu 1780797 dir; 904918'i Erkek, 875879'u Kadın, 1281773 ü Müslüman, 482 si Hindu, 1252 si Budist, 14189'u Hristiyan olup 30 kişi ise diğer inançlar altında değerlendirilmektedir.¹⁷¹ Manipuris, Khasia, Tripura ve Halam burada bulunan kabileler arasındadır.

1810 yılında, Manu Nehri'nin kıyısında, tanınmış bir kimse olan Maulvi Seyyid Qudrat Ullah tarafından bir ticaret merkezi kuruldu.¹⁷² Bu yerin kurulmasından kısa bir süre sonra, bölgedeki insan sayısında ve ulaşımın elverişliliğinde bir artış oldu. Moulvibazar alıcıların ve satıcıların sayesinde büyük bir şöhret kazandı. Daha sonra, 1 Nisan 1882'de Maulvi Seyyid Qudrat Ullah tarafından kurulan bu ticaret merkezi Güney Shreehatta ilçesinin 26 Pargana**alt bölgesinin**¹⁷³ merkezi halinde haline geldi.

1960 yılında, Güney Sylhette de bulunan bu ilçenin ismi Moulvibazar'a olarak değiştirildi. 22 Şubat 1984 tarihinde ise Moulvibazar ile yükseltildi.¹⁷⁴ Moulvibazar ilinin cazibe merkezleri arasında “Hazreti Şeyh Mustafa Türbesi” ve “Bangladeş Çay Araştırma Enstitüsü ve Doğal Gaz İletim Tesisi” bulunmaktadır.

¹⁷⁰ *Moulvibazar İli*, Banglapedia-Bangladeş Ulusal Ansiklopedisi, Dakka: Bangladeş Asya Topluluğu, 2012.

¹⁷¹ Bangladeş Ulusal Bilgi Merkezi (Haziran 2014), “*Bir Bakışta Moulvibazar İli*”, Bangladeş Halk Cumhuriyeti Hükümeti, Erişim Tarih-i, 2 Mayıs, 2019.

¹⁷² Dr. Muhammet Bahauddin, *Bangladeş'in Sufi Azizi*, ErişimTarih-i, 20 Nisan, 2019.

¹⁷³ Aslam Nujrul, *Sufi Azizler Adına ilçelerin isimleri*, ErişimTarih-i, 18 Nisan, 2019.

¹⁷⁴ *Tasavvuf azizleri ile ilgili ilçelerin isimleri*, amardesh, ErişimTarih-i, 24 Nisan, 2019.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BANGLADEŞ'TE ÖNDE GELEN SUFİLER

Bazı tasavvufi gruplar, Müslümanların askeri güç ile ortaya çıkmasından önce Hint kıtasına geldiler. Hatta Bangladeş'e kadar ulaştılar. Ülkenin genişlemesiyle beraber, sufilerin faaliyetleri yüzyıllarca devam etti.¹⁷⁵ Müslüman yönetimi sırasında, sufiler, iktidar gücünün yardımıyla tasavvuf faaliyetlerini yaydılar. Müslüman hükümrانlık döneminde Bengal, sufi azizleriyle çok iyi temas halindeydi.¹⁷⁶ On birinci yüzyılın ortalarından on yedinci yüzyıla kadar ülkede İslam'ın en büyük kampanyası ve yayılması gerçekleşti. 11. ve 12. yüzyılda İslam'ı yaymaya kendilerini adayan sufi azizler arasında, en dikkat çekenleri şunlardır: Şeyh Sultan Rumi (r.h.), Baba Âdem Şeyheed (r.h.), Şeyh Sultan Balkhi, Şeyh Niyamatullah Boatsaken (r.h.), Şeyh Mahdum Ruposh (r.h.), Şeyh Fariduddin Shkkarganj (r.h.), Mahdum Şeyh Dowah Şeyheed (r.h.).¹⁷⁷

Onlar İslam hukukunda yetkinlerdi. Ayrıca çeşitli kerametlerinin de olduğu belirtilmektedir. Olağanüstü bilgi birikimleri, açık sözlülükleri ve insan sevgileri sayesinde bu ülkenin insanları tasavvuf'a yöneldi. Bu şekilde, tasavvuf Bangladeş'te yavaş yavaş gelişti.¹⁷⁸ Bu arada, Kuzey Hindistan tasavvufu, yarım asırda güçlü bir anlam kazanmıştı; Ganga'nın Kuzey Hindistan sufi doktrini Bangladeş'e geldi.¹⁷⁹ Bangla'de tasavvufun yayılmasında ve İslam'ın yayılmasında en etkili olan Kuzey Hint sufiler'i arasında Muînüddîn-i Çeştî, Khwaja Kutubuddin Bakhtiyar Khaki, Şeyh Fariduddin Ganje Shakar, Nizamuddin Evliya, Şeyh Sharfuddin, Ali Şeyh Qalandar, Badi Şeyh Mardar Şeyh Ahmad Sarhind Mazdade Alfesani (r.h.) sayılabilir.¹⁸⁰

¹⁷⁵ Muhammed Mojlum Han, *Bengal'in Müslüman Mirası*, s. 02.

¹⁷⁶ Muhammed Mojlum Han, *Bengal'in Müslüman Mirası*, s. 03.

¹⁷⁷ A.N. M. Bazlur Rashid, *Our Sufi-Sadhak*, Dakka: *İslami Vakıf Bangladeş*, 1984, s. 11-20.

¹⁷⁸ Michell, George, *Bengal'in İslam Mirası*, s.111.

¹⁷⁹ Muhammed Enamul Haque, *Bengal'deki Tasavvufun etkisi*, Dakka: Ramon Yayıncıları, 2011, s. 5.

¹⁸⁰ Abdul Karim, *Bengal'deki Müslümanların Sosyal Tarihi*, Chattogram, 1985.

Hazreti Şeyh Şerif Zindani (r.h.) Sundarbans eyaletinde, Baba Âdem (r.h.) Bogra eyaletinde, Malma (r.h.) Dakka Sonargaw bölgesinde, Şeyh Celal ve Şeyh Ali (r.h.) Dakka bölgesinde, Şeyh Afzal Mahmud (r.h.) ve Gazi Şeyh Makh Muhammet Bahadur (r.h.) Pabna bölgesinde, Şeyh Muajam (r.h.) Rajşahi bölgesinde, Şeyh Âdem Kashmeeri (r.h.) ve Şeyh Camal (r.h.) Tangail bölgesinde, Şeyhpur (r.h.) ve Qazi Mujarjirjil (r.h.) Chattogram bölgesinde, diğer birçok sufiler ile birlikte Bangladeş'te İslam'ın yayılmasında büyük bir rol oynamışlardır.¹⁸¹ Bu isimlere ek olarak birçok farklı sufi'de Bengal'e geldi. Sufiler Bangladeş'teki Sylhet-Chattogram'dan Hindistan'daki Bardhaman'ın Mangalakot'una ve Güney Bagerhat'tan Dinajpur bölgesine kadar her yandan insanları İslama davet ettiler.¹⁸²

İslam için çeşitli etkinlikler düzenlediler. Onbeşinci yüzyılın başından itibaren, Müslüman hükümrânlığı Bengal'de sağlam bir şekilde kuruldu. Artık bundan sonra İslam'ın davetçileri için tebliğ yolu nispeten daha kolaydı.¹⁸³ Bazı tarihçiler, bugüne kadar Bangladeş'te bir milyondan fazla sufinin İslam'ı vaaz ettiğini ve yaydığını belirtmektedirler. Bangladeş'in tarihindeki en önemli on iki sufi aşağıda anlatılmaktadır.¹⁸⁴

¹⁸¹ Abdul Karim, *Bengal'deki Müslümanların Sosyal Tarihi*, Chattogram, 1985.

¹⁸² M, E. HAQ, *Bengal'de Tasavvufun Tarihçesi*, Dakka, 1975. s.11.

¹⁸³ Muhammed Mojlum Han, *Bengal'in Müslüman Mirası*, s.09.

¹⁸⁴ Muhammed Mojlum Han, *Bengal'in Müslüman Mirası*, s. 10.

3.1. ŞEYH CELAL (R.H.): İSLAM'IN ÖNDE GELEN SUFİ AZİZİ

3.1.1. Giriş

Şeyh Celal (Günümüz Türkiye Cumhuriyeti'nin Konya şehrinde 671/1271 yılda doğmuş ve 740/1341 yılda Bangladeş'te vefat etmektedir) Hint Yarımadası'nın ünlü bir sufi azizidir.¹⁸⁵ Tam adı Şeyh Celal Qianat Mujarrad'dır.¹⁸⁶ İngiliz kaynaklarında 1303 yılında, 32 yaşındayken Bangladeş halkının İslam inançını geliştirmek için Bangladş'ın Sylhet bölgesine gittiğine inanılıyordu.¹⁸⁷

Her ne kadar Sylhet'e gidişi hakkında farklı görüşler olsa da, Şeyh Celal'ın mezarına pers dili ile yazılmış olan aynı tarih gidiş tarihi olarak kabul edilir. Ayrıca Şeyh Celal ve beraberindeki 360 kişinin Sylhete ziyareti tarihte önemli bir olaydır. Çünkü Sylhet'te, İslam onun ve arkadaşlarının vesilesiyle geniş alanlara yayılımı.¹⁸⁸ Sylhet'in fethinden sonra, Şeyh Celal'ın takipçilerinin ve onların soyundan gelenlerin çoğu, Sylhet de dâhil olmak üzere Bangladeş'in farklı yerlerinde yaşadı. Ölümünden sonra Sylhet'e gömüldü. İran'da yazılmış ve ona ait olan plaketler şu anda Dakka Müzesi'nde korunmaktadır.¹⁸⁹

3.1.2. İlk Yılları

Hicri, altıncı yüzyılın sonlarında Hicaz topraklarının güneybatısındaki Yemen bölgesinde yaşamaktaydı. Babasının ismi İbrahim'dir. Suhaili Yamani'ye göre, Hazreti Şeyh Celal 32 yaşında 1303 yılında Sylhet'e geldi. Süleyman Yamanlı'da yer alan bilgilere göre, 1271 yılında Türkiye'nin Konya bölgesinde Mevlâna Muhammet Celeleddin-i Rumi'nin vefat etmeden önce Şeyh Celal'ın doğduğu bilinmektedir. Aslen

¹⁸⁵ Mostafa Selim, *Srihatta'nın Tarih Öncüsü*, Kaynak yayını, Dakka, 2004, İkinci cilt, bölüm 2, s. 84

¹⁸⁶ Sylhet Bölgesi Bilgi Bağlantısı, *Hazrat Şeyhjalal (r.h.) ve Hazrat Şeyhpuran (r.h.)'in Mazar*, Bangladeş Ulusal Bilgi Merkezi Yayını, Sylhet. (Erişim tarihi: 09 Şubat 2015).

¹⁸⁷ Muhammed Mojlum Han, *Bengal'in Müslüman Mirası*, s. 21.

¹⁸⁸ Müftü Azharuddin Siddiqui, *Srihatta'da İslam'ın ışığı*, Dakka: Kaynak yayını, 2002, s. 41.

¹⁸⁹ Barbara Daly Metcalf, *Güney Asya'da İslam*, UK: Princeton Üniversitesi basını, 2009, s. 383 - 385.

Türkiye Cumhuriyeti'nin yedi coğrafi bölgesinden biri olan İç Anadolu bölgesine bağlı Konyalı'dır.¹⁹⁰ Şeyh Celal annesi öldüğünde üç aylıktı. Şeyh Celal, çocukluğunda yetim kaldı ve beş yaşında babasını kaybetti. Amcası Ahmed Kabir onun bakımını üstlendi.¹⁹¹ Ahmed Kabir, Kur'an-ı Kerim'in Arapça'da, İslam'ın temel meseleleri (dua, oruç, namaz.) üzerine tanıtılmasının önemini bildiğinden Şeyh Celal'ın bu eğitimleri almasını sağladı. Ahmed Kabir Şeyh Celal'ı Konya'dan Yemen'e götürdü. Daha sonra, Şeyh Celal'ı Yemen'den Mekke'ye götürdü. Mekke şehrinde Ahmed Kabir bir yurtta (hojara) kaldı. Yurtta kalan Şeyh Celal arkadaşlarıyla dini bir eğitim alarak kendini geliştirdi.¹⁹²

3.1.3. Soy Ağacı

Şeyh Celal'ın amcası ve eğitimcisi Seyyid Şeyh Ahmed Kabir Suhrawardy; halk arasında Ahmed Kabir olarak bilinir. Seyyid Ahmed Kabir'in babası Seyyid Celal Surukh Buhari Şeyh Celal'ın doğumundan önce Hindistan'da İslam'ı yaymak için Hindistan'ın bir sehri olan Aul'a geldi ve İslamı yaymak için faaliyetlerde bulunurken vefat etti. Seyyid Ahmed Kabir Suhrawardy'nin babası Seyyid Celal Surukh Buhari, Mürşed idi. Şeyh Celal (r.h.) soy ağacı listesi aşağıda verilmiştir.¹⁹³ Hz. Muhammet (s.v.), Hz. Ali (r.a.), Şeyh Hasan Basri, Şeyh Habib Ajmi, Şeyh Maruf Karchi, Şeyh Singhvi Sukti, Şeyh Mumshad Sikandari, Şeyh Ahmed Dinnuri, Şeyh Amubiya, Şeyh Aaji Uddin Suhrawardy, Şeyh Ebu Najib Ziauddin, Şeyh hesabı heyecanlı, Şeyh Mahdum, Şeyh Bahauddin Zakaria, Seyyid Jalal Surukh Buhari, Seyyid Şeyh Ahmed Kabir Suhrawardy ve Şeyh Celal dır.¹⁹⁴

¹⁹⁰ Seyyid Mostafa Kamal, *Sylhet Bölümünün Coğrafi Tarihi Profili*, Sylhet: Palash Services Güven Yayını, 2011, s. 30.

¹⁹¹ Barbara Daly Metcalf, *Güney Asya'da İslam*, s. 383 - 385.

¹⁹² Müftü Azharuddin Siddiqui, *Srihatta'da İslam'ın ışıltısı*, s. 41.

¹⁹³ Barbara Daly Metcalf, *Güney Asya'da İslam*, s. 383 - 385.

¹⁹⁴ Mostafa Selim, *Srihatta'nın Tarih Öncüsü*, s. 84

3.1.4. Maneviyat ve Tasavvufi Hayatı

Ahmed Kabir'in asıl amacının Şeyh Celal'ı tasavvufa yönlendirmek olduğu biliniyor. Bu nedenle Ahmed Kabir Şeyh Celal ile birlikte Mekke'ye geldi. Ahmed Kabir, Mekke şehrinde Suhrawardy tarikatının kurucusu Siharuddin tarafından kurulan Hocalı sufi Okulu başyardımcısıydı. Ahmed Kabir, Şeyh Celal'ı hem İslam'ın hem de Marifat'ın bilgilerini öğrenmeye ikna etti.¹⁹⁵

Şeyh Celal, İslam'ı esaslara riayet eden bir ailede doğdu. Babası mücahiddi ve yemende yapılan din savaşlarında şehit oldu.¹⁹⁶ Anne tarafından Seyyid hanedanı ünlü aziz Seyyid Celaleddin Buharinın torunu idi. Ayrıca, Şeyh Celal'e öğretmenlik de yapan annesi, aynı zamanda, Tattal'ın meşhur bir azizi olarak da anılmıştır. Annesi vefat edince amcası, Ahmed Kabir Şeyh Celal'in bakımını üstlenmiştir.¹⁹⁷ Amcası Şeyh Celale bakım sorumluluğunu üstlendiği zaman ona tarikat yaşam tarzını öğretmiştir.

3.1.5. Sylhet'e Yolculuk

Şeyh Celal Mucarred amcası Seyyid Ahmad Kabir ile birlikte Arap ülkesinde bulunuyordu. O sıralarda Şeyh Celal bir rüya gördü. Rüyasında Hindistandaki insanlara İslamı ilimler öğretiyordu. Uyanınca rüyasını amcasına anlattı amcası ise, Şeyh Celal'e gördüğü bu rüya neticesinde Hindistan'a gitmesini ve orada İslamiyet'i yaymak için çalışmasını tavsiye etti. Şeyh Celal bu tavsiyeyi kabul etti ve yolculuk için hazırlanmaya başladı. Hazırlık bitince amcasının yanına vedalaşmak için geldi.¹⁹⁸ Vedalaşırken Kabir Şeyh, Celal'a yağlı bir toprak verdi ve şöyle dedi: "bu toprağa iyi bak. Hindistan'a gittiğinde bu toprağın kokusu ve rengi hangi bölgede aynı olursa orası İslam'ı yaymak

¹⁹⁵ Barbara Daly Metcalf, *Güney Asya'da İslam*, s. 383 - 385.

¹⁹⁶ Seyyid Mostafa Kamal, *Sylhet Bölümünün Coğrafi Tarihi Profili*, s. 31.

¹⁹⁷ Muhammed Mojlum Han, *Bengal'in Müslüman Mirası*, s. 23.

¹⁹⁸ Muhammed Mojlum Han, *Bengal'in Müslüman Mirası*, s. 24.

için çalışacağım yer olsun. Böylece amcası mürşit Seyyid Muhammet Kebir'in vesilesiyle Şeyh Celal'in İslamiyet'i yayma çalışmaları başlamıştır.”¹⁹⁹

3.1.6. Hindistan'a Giriş ve Nizamuddin Evliya (r.h.) ile Buluşması

Şeyh Celal Mekkadan Hindistan'a giderken yolda tanıştığı Hâkî Yusuf, Hacı Khaleel, Hacı Darya ve bazı bölgelerden çok ünlü hocalar Şeyh Celal'i takip ederek ondan ders almak için Şeyh Celal ile birlikte Hindistan'a geldi.²⁰⁰ Örneğin, Samarband'tan Seyyid Omar, Roma'dan Karimadad, Nizamuddin, İran'dan Cekeriyya ve Şeyh Daud, Bağdat'tan Sayed Muhammet. Şeyh Celal Hindistan'a gelince Hindistan'ın ünlü âlimleri tarafından da saygı gördü.²⁰¹ Örneğin, Sultan'dan Arif, Gujarat'dan Cunayed, Ejmer Şerif'den Muhammet Şerif, Deccan'dan Seyyid Qasim, Madya Pradeş'in Helim Uddin'i ve beraberindekiler ona saygı gösterenler arasındaydı ve ondan ders almak istiyorlardı. Şeyh Celal böylece Delhi'ye geldi, pesine takılanlar ile beraber öğrencilerinin sayısı 240 olarak tahmin ediliyordu.²⁰²

Delhi'ye gittikten sonra, büyük bir sufi olan Nizamuddin Evliya'nın müritlerinden iki kişi Şeyh Celal'in ders halkasına katıldı. Şeyh Celal'in sohbetini dinledi. Sohbet bittikten sonra Nizamuddin Evliya'nın yanına giderek Nizamuddin Evliya Şeyh Celalden övücü sözlerle bahsetti. Müritlerinin Şeyh Celal'i övdüğünü duyan Nizamuddin Evliya Şeyh Celal ile tanışmak istedi. Bunun için Nizamuddin Evliya müritlerinden iki kişi ile Şeyh Celale selam gönderdi. Şeyh Celal ise Nizamuddin Evliya'nın selamına karşı Nizameddin Evliya hediye gönderdi.²⁰³

Nizamuddin Evliya hediye görüncü Hazreti Şeyh Celal'in manevi gücünü anladı ve Şeyh Celal'i huzuruna davet etti. Şeyh Celal davete icabet edip onun ile huzurunda buluştu. Buluşma neticesinde Şeyh Celal Nizamuddin Evliyadan sufilik

¹⁹⁹ Müftü Azharuddin Siddiqui, *Srihatta'da İslam'ın ışığı*, s. 41.

²⁰⁰ Sylhet Bölgesi Bilgi Bağlantısı, *Hazrat Şeyhjalal (r.h.) ve Hazrat Şeyhpuran (r.h.)'ın Mazar*, s.76.

²⁰¹ Mostafa Selim, *Srihatta'nın Tarih Öncüsü*, s. 84.

²⁰² Barbara Daly Metcalf, *Güney Asya'da İslam*, s. 383 - 385.

²⁰³ Müftü Azharuddin Siddiqui, *Srihatta'da İslam'ın ışığı*, s. 42.

konusunda çok önemli dersler aldı. Fakat bu buluşma uzun sürmedi ve Şeyh Celal Nizamuddin Evliya'nın huzurundan ayrıldı.²⁰⁴ Nizamuddin Evliya Şeyh Celal'e ayrılırken iki tane güvercin hediye etti. Günümüzde Şeyh Celal'in mezarı çevresinde çok güvercin olduğu için Nizamuddin Evliya'nın hediye ettiği bu güvercin türleri Celal'i güvercini olarak anılmaktadır.

3.1.7. Şeyh Burhanuddin ve Nasiruddin ile Tanışması

Bangladeş'in bir bölgesi olan Srihatta'ya Türk fetihleriyle İslamiyet yayılmıştır. Türk fetihleri ile birlikte Müslümanlar Sylhet ve Habiganj bölgelerine yerleşmiştir.²⁰⁵ Fakat Srihatta'da Gaur-Govinda adlı Hindu bir kral vardır. Bu kral Hindistanın gaur eyaletini yönetmekteydi. Gaur eyaletinin sakini olan Burhanuddin adlı bir Müslümanın oğlu oldu. Burhanuddin bu sevinçle bir inek kesti. İneğin kesilmesi haberi Hindu kralın kulağına ulaştı ve Hindu kral Gaur Govinda Burhanuddin'ı huzuruna çağırdı. Hinduların kutsal kabul ettiği ineği kesmesinden dolayı ona ceza verdi. Bu cezanın sonucu olarak Müslüman olan Burhanuddin'in elleri kesildi ve oğlu öldürüldü.²⁰⁶

Srihattada bunlar yaşanırken Hindistan'ın Bengal bölgesinde Samsuddin Firuj Şeyh isminde Müslüman bir kral vardı. Burhanuddin almış olduğu cezaların ardından Hindu kralın huzurundan ayrılmış ve Müslüman kralın huzuruna çıkmıştır.²⁰⁷ Başından gecen olayları Müslüman krala anlatan Burhanuddin Müslüman kraldan yardım istemiştir. Bunun üzerine Müslüman kral komutan askeri yanına çağırdı ve Hindu kralın karşısına bir ordu gönderilmesini emretti. Bu haber Hindu kralın kulağına ulaştı. Hindu kralda bu durum karşısında savunmaya geçti. Müslüman askerler Brahmaputra Nehri'ni geçmeye çalışırken, Hindu kralın askerleri Müslüman askerlere ateş etti. Bu ateşe

²⁰⁴ Barbara Daly Metcalf, *Güney Asya'da İslam*, s. 383 - 385.

²⁰⁵ Muhammed Mojlum Han, *Bengal'in Müslüman Mirası*, s. 25.

²⁰⁶ Mostafa Selim, *Srihatta'nın Tarih Öncüsü*, s. 84

²⁰⁷ Seyyid Mostafa Kamal, *Sylhet Bölümünün Coğrafi Tarihi Profili*, s. 32.

hazırlıksız yakalanan birçok Müslüman asker şehit oldu ve Müslüman kralın ordusu savaşı kaybetti.²⁰⁸

Bu durum karşısında Müslüman kral Hindistan'ın Müslüman imparator başkanından yardım istedi. O zamanlarda imparatorluğun Müslüman askerleri savaş konusunda çok başarılıydı.²⁰⁹ Müslüman kralın yardım isteğini reddetmeyen Müslüman imparator Saîd Nasır Hosaini isimli bir komutanı ordusuyla beraber Hindu kralın üzerine gönderdi. Burhanuddin o zamanlarda Hindistan'da bulunan Şeyh Celal'e de durumunu anlatmak istedi ve böylelikle tanışmış oldular. Ardından Müslüman imparatorun ordusuyla karşılaşan Şeyh Celal ve Burhanuddin ordunun komutanı olan Seyid Nasır Hosaini ile de tanıştılar.²¹⁰

Tanışma faslından sonra Şeyh Celal ve beraberindekiler bu ordunun Hindularla savaşmaya gittiğini öğrenirler. Onlar da savaşa katılmak için komutandan izin isterler. Komutan Şeyh Celal ve beraberindekilerin savaşa katılması için müsaade eder. Böylelikle yola koyulurlar.²¹¹ Yolda giderken kalabalığı gören Hindistan'daki Müslüman halkı ordunun savaşa gideceğini öğrenince onlarda savaşa katılmak için kalabalığa karışırlar. Böylelikle Müslüman ordusunun sayısı iyice artarak Hindu ordusuyla çarpışmak için yol alıyordu.²¹² Ayrıca orduya katılanlar arasında Hisamuddin ve Ebu Muzaffer Hindistan'ın ünlü isimleri olarak dikkat çekmektedir. Böylelikle yaklaşık olarak dört bin asker üç yüz altmış kişi de halkla beraber dört bin üç yüz altmış kişi Hindularla savaşmak için yol alıyordu.²¹³

Şeyh Celal ordu dinlenmek için mola verdiği sırada Bangladeş'in ünlü komutanı olan Sikandar Gazi ile tanıştı. Sikandar Gazının Hindu kralın Müslüman Burhan Uddin'e verdiği cezadan haberi olmuştu. Şeyh Celal'ın de orduyla birlikte Hindularla

²⁰⁸ Barbara Daly Metcalf, *Güney Asya'da İslam*, s. 383 - 385.

²⁰⁹ Muhammed Mojlum Han, *Bengal'in Müslüman Mirası*, s. 24.

²¹⁰ Müftü Azharuddin Siddiqui, *Srihatta'da İslam'ın ışığı*, s. 41.

²¹¹ Mostafa Selim, *Srihatta'nın Tarih Öncüsü*, s. 84

²¹² Barbara Daly Metcalf, *Güney Asya'da İslam*, s. 383 - 385.

²¹³ Barbara Daly Metcalf, *Güney Asya'da İslam*, s. 383 - 385.

savaşmaya gideceğini öğrenince askerleri ile beraber o da orduya katıldı. Böylelikle Müslüman ordusu güçlenerek yola devam ediyordu.²¹⁴ Müslüman ordusu Hindularla savaşmak için yola devam ederken Hindu kral Müslümanların büyük bir orduyla kendisine savaşmak için geldiği haberini aldı. Müslüman ordusunu durdurmak amacıyla hemen harekete geçti.²¹⁵ Bunun için Müslümanların geçeceği Brahmaputra nehrindeki bütün gemileri yaktırdı. Müslüman ordusu nehre gelince gemilerin yakıldığını gördü.

Bu durumda Müslüman ordusu nehri geçememiş olacaktı. Müslüman ordusu karşıya geçmek için bir plan yaptı. Plana göre, Şeyh Celal ve berberindeki yaklaşık üç yüz altmış kişi Musallâ taşını kullanarak nehri geçecekler ve Müslümanlara gemi göndereceklerdi. Plan başarılı bir şekilde uygulamaya koyuldu ve Müslüman ordusu yeni gelen gemilerle nehri geçti.²¹⁶

3.1.8. Gour Govinda'nın Ortadan Kaybolması

Hindu kral Müslüman ordusunun nehri geçtiğini ve ordunun kendisinin üzerine doğru geldiğini haber aldı. Bu haber karşısında çok şaşırان Hindu kral Müslüman ordusunun gemisiz bir halde nehri geçtiklerine göre çok güçlü olduğunu düşündü ve hemen Hindistan'a kaçmak için çalışmalara başladı.²¹⁷ Sonuç olarak Hindu kralı bulamayan Müslüman ordusu büyük bir zafer kazandı. Bu zaferin neticesinde Müslüman ordusu Şeyh Celal'inde etkisiyle Hindu halkına hiçbir zarar vermemiş onlara hoşgörölü davranmıştır. Hindu halkı Müslümanların bu hoşgörölü tutumu karşısında hayrete düşmüş ve kendi rızalarıyla Müslüman olmuşlardır.

Hindu kraldan ise bu olaydan sonra bir daha haber alınamamıştır.²¹⁸ Şeyh Celal ve beraberindekiler orada da İslam'ı faaliyetlerine devam etmişler ve birçok insana yol

²¹⁴ Seyyid Mostafa Kamal, *Sylhet Bölümünün Coğrafi Tarihi Profili*, s. 33.

²¹⁵ Barbara Daly Metcalf, *Güney Asya'da İslam*, s. 383 - 385.

²¹⁶ Müftü Azharuddin Siddiqui, *Srihatta'da İslam'ın ışığı*, s. 44.

²¹⁷²¹⁷ Mostafa Selim, *Srihatta'nın Tarih Öncüsü*, s. 86.

²¹⁸ Muhammed Mojlum Han, *Bengal'in Müslüman Mirası*, s. 25.

göstermişler ve manevi yönden gelişimlerine katkıda bulunmuşlardır.²¹⁹ Ayrıca o bölgelere birçok tekke Camii Medrese gibi İslamı yönden eğitim verecek eserler bırakmışlardır. Bu eserler günümüzde de varlığını sürdürmektedir. Şeyh Celal ise burada çalışmalarını yürütürken 1341 yılında vefat etmiştir.²²⁰

3.1.9. Hazreti Şeyh Celal'ın Türbesi ve Dergâhı

Hazreti Şeyh Celal (r.h.) ünlü bir eren ve pirdir. O evliya-i kiramdan olan veli biri olarak kabul edilir. Onun aracılığıyla İslam, Bangladeş'in Sylhet bölgesine yayılmıştır. Raja Gour Govinda, Sylhet bölgesinde önde gelen Müslümanlardan Şeyh Burhaneddin'e zulmetmiş ve Şeyh Burhaneddin bunun üzerine Delhi İmparatorluğu'ndan yardım talep etmiştir. Bunun üzerine Delhi İmparatorluğu bölgeye Hazreti Şeyh Celal'ı göndermiştir. Bu bağlamda Hazreti Şeyh Celal ve onun 360 müridinin Sylhet'e gelmeleri Bangladeş tarihine kayda değer bir olay olarak geçmiştir.²²¹

İnsanların ırklarına ve sosyal sınıflarına bakmaksızın onlara manevi güç veren Şeyh Celal (r.h.) saygıdeğer ve soylu bir insandı. Sylhet bölgesinin Bengal dilinde yazılan ilk tarihi metni olan Sreehatta Darpan'da, Hazreti Şeyh Celal (r.h.)'ın sonradan defnedildiği küçük tepede yaşadığı söylenir. Hazretin defninin ardından mezarının etrafı küçük bir yükselti ile çevrelenmiş ve yanına da bir cami inşa edilmiştir. Camideki işaretlerden anlaşılmaktadır ki Hazret Sylhet'e 1303 yılında gelmiştir ve 1340 yılında 69 yaşında vefat etmiştir.²²² İnsanlar tarafından ıslahatçı olarak görülen Şeyh Celal hazretleri hiç evlenmemiştir. Aslen bir ikametgâh vazifesinde olup sonraları Şeyh Celal'in türbesine dönüşen Şeyh Celal dergâhı Sylhet şehrindeki manevi müesseselerden biridir. Bu dergâh Sylhet şehrinin kuzeyinde bir tepe üzerine

²¹⁹ Seyyid Mostafa Kamal, *Sylhet Bölümünün Coğrafi Tarihi Profili*, s. 35.

²²⁰ Barbara Daly Metcalf, *Güney Asya'da İslam*, s. 383 - 385.

²²¹ Müftü Azharuddin Siddiqui, *Srihatta'da İslam'ın ışığı*, s. 45.

²²² Mostafa Selim, *Srihatta'nın Tarih Öncüsü*, s. 87.

konumlanmıştır. Sylhet'te Müslüman medeniyeti ve kültürü bu dergâh etrafında gelişmiş ve yayılmıştır. Dergâh Şeyh Celal'in ünü ve mucizevi hatıratı ile ilişkilendirilerek bilinmektedir ve bölgede mübarek olarak görülen ziyaret mekânlarından biridir.

Tarihçi Achutcharan Chowdhury'nin aktardığına göre, “Dakka, Mymensingh, Tripura, Comilla ve Assam gibi bölgelerde Müslüman kültürünün ve mirasının yayılımı Şeyh Celal Hazretleri'nin dergâhından gönderilen müritleri tarafından gerçekleştirilmiştir.”²²³ Bangladeş'ten, Hindistan'dan, Pakistan'dan ve yurtdışındaki birçok ülkeden dergâha yıllık buluşma için her yıl binlerce kişi akın etmektedir.²²⁴

3.1.10. Dergâh'ın Ana Kapısı

Sylhet'in fethinden sonra Delhi'deki Sultan Shamsuddin Firoz, Şeyh Celal'e Sylhet'in yönetimini devralmayı önerdi. Ancak Şeyh Celal bu teklifi reddetti. Daha sonra, Sultan özel bir duyuru yayınladı ve Sylhet kentinden vergiyi serbest bırakarak Şeyh Celal'ı onurlandırdı. Dergâh bölgesinin vergi muafiyeti hala devam etmektedir.²²⁵ Saltanat döneminin geleneğine göre, “Raj'dan, Chattgram'dan ve diğer farklı şehirlerden gelenler ve Saltanat yetkilileri dergâh içinde birçok farklı yapı inşa etmişler ve dergâhı onarmışlardır. Dergâhın çevresinde Sultanlık ve Babür dönemlerinde inşa edilen çeşitli yapılar bulunmaktadır. Dergâhın içinde bakır levhalar ve taş sütunlar formunda kendini gösteren birçok desen bulunmaktadır. Bunun gibi Sylhet kentindeki en büyük dergâh-camii olan Şeyh Celal dergâhının kapısının üzerinde, Bengal Sultanları tarafından 1400 yılında yaptırıldığı yazılıdır.”²²⁶

Şeyh Celal'in mezarının çevresinde bir duvar bulunmaktadır. Bunun üzerinde de bu duvarı inşa edenin Lütfullah Âmin Bakshi olduğu yazmaktadır. Neticede dergâhın

²²³ Muhammed Mojlum Han, *Bengal'in Müslüman Mirası*, s. 26.

²²⁴ Müftü Azharuddin Siddiqui, *Srihatta'da İslam'ın ışığı*, s. 45.

²²⁵ Seyyid Mostafa Kamal, *Sylhet Bölümünün Coğrafi Tarihi Profili*, s. 35.

²²⁶ Barbara Daly Metcalf, *Güney Asya'da İslam*, s. 383 - 385.

çevresinde farklı zamanlarda çeşitli yöneticiler tarafından yaptırılmış yapılar, camiler ve göletler bulunmaktadır.²²⁷

Birçok farklı metinlerde bahsedilen çeşitli krallar ve sultanlar Şeyh Celal'in hatırasını saygıyla yâd etmişlerdir.²²⁸ Bunun dışında Sultanlar ve Babür kralları tarafından dergâha para bağışı, dergâh ışıklandırılması vb. gibi birçok yardımda bulunulmuştur.²²⁹ Geleneğe göre, ne zaman Delhi prensleri Sylhet'e yönetici olarak atansa yönetimi devralmadan önce dergâha ziyarette bulunmuşlardır.²³⁰ Dergâhın ortaya çıkan eski kayıtlarının aktardığına göre de Bangladeş halkı, yöneticiler Şeyh Celal'e saygılarını sunana kadar onların yönetimini tanımamıştır. Bu uygulama bölgede İngiliz kuralları geçerli olana dek sürmüştür.

3.1.11. Dergâh ve Çevresi

Dergâh'ın içinde üzerinde Allah lafzı yazılı olan büyük bir kule bulunmaktadır. Tyler'ın kuzey ucunda yer alan Şeyh Celal Türbesi "*Dergâh Tila*" olarak da adlandırılır. Dört köşesinde dört sütun bulunacak şekilde tasarlanmıştır. Türbenin batı kenarında Babür İmparatorluğu tarafından restore edilmiş bir cami vardır.²³¹ Şeyh Celal'in Türbesi'nin doğu-batı uzantısında Yamanlı İbrahim, Şeyh Ali ve Gauda eyaleti yöneticisi Vajir Mokbul Han metfundur. Hacı Yusuf, Ebu Turab, Hacı Halil ve Hacı Dariya, Şeyh Celal'in bu dört müridinin mezarları ise Şeyh Celal'in dergâhının güney tarafında yer almaktadır.²³² Dergâh'ın Batı girişinde ise Şeyh Celal'in iki müridi Ebu Nasir'in ve Ebu Naser'in mezarları yer almaktadır.

Dergâh'ın güneyinde bir saat kulesi bulunmaktadır. Bu bölgede güçlü bir yapı olarak bilinen saat kulesinin doğusunda ise bir kubbe vardır. Bu kubbe, İmparator

²²⁷ Müftü Azharuddin Siddiqui, *Srihatta'da İslam'ın ışığı*, s. 46.

²²⁸ Sylhet Bölgesi Bilgi Bağlantısı, *Hazrat Şeyhjalal (r.h.) ve Hazrat Şeyhpuran (r.h.)'in Mazarı*, s.78.

²²⁹ Muhammed Mojlum Han, *Bengal'in Müslüman Mirası*, s. 26.

²³⁰ Mostafa Selim, *Srihatta'nın Tarih Öncüsü*, s. 88

²³¹ Sylhet Bölgesi Bilgi Bağlantısı, *Hazrat Şeyhjalal (r.h.) ve Hazrat Şeyhpuran (r.h.)'in Mazarı*, s. 77.

²³² Barbara Daly Metcalf, *Güney Asya'da İslam*, s. 383 - 385.

Aurangzeb'in hükümdarlığı döneminde Farhad Han tarafından tasarlanmıştır. Kubbenin güneyinde bir dergâh-cami vardır. Bu camiyi Bengal sultanı Ebu Mujaffar Yusuf Şeyh (1400 M.S.) zamanında, onun bakanı Meclis Ata yaptırmıştır.²³³

Daha sonra Baharam Han zamanında ise (1744 M.S.) tam halini almıştır. Bu camii Sylhet şehrinin en büyük camisidir. Caminin önünde geniş bir alan vardır. Yukarıdan inmek için ise bir merdiven bulunmaktadır. Merdivenlerin altında bir ev görülebilir. Bu ev kadın ziyaretçilere tahsis edilmiştir. Kuzeyde bir abdest alma yeri ve farklı gojar balığı türlerinin bulunduğu büyük bir gölet vardır. Şeyh Celal de bu balıkları beslemiştir ve ziyaretçiler de Şeyh Celal'in hatırası olan bu balıklara karşı bir yakınlık hissetmektedirler.²³⁴ Göletin sağ tarafında geniş bir alan vardır ve buranın kuzeydoğusunda turistler, ziyaretçiler ve yoksul insanlar için bir aşevi bulunmaktadır.²³⁵

Aşevinin doğu tarafındaki bir bölümde iki büyük kazan vardır. Bunlardan biri yedi ineği ve 240 kg pirinci birlikte pişirebilecek kapasitededir. Kazanın kenarına Farsça şunlar yazılmıştır: "Ramazan 1106 A.H. (1695 M.S.)'da Şeyh Ebu Sa'id bunu yaptı ve Murad Baksh aracılığıyla dergâha gönderdi." Bu kazanların yanında dergâhın ana girişi vardır. Burası dergâh Kapısı olarak bilinir. Dergâh Kapısı'nın güney tarafında pansiyonlu bir hafızlık medresesi bulunmaktadır.²³⁶

Dergâhın etrafındaki kuşlar ise Hazreti Nizamuddin Auliya (r.h.)'nın, Hz. Şeyh Celal'in (r.h.) manevi gücünü fark ederek onu memnuniyetle karşılaması ve ona sevgisinin sembolü olarak, bir çift güvercin hediye etmesinden gelmektedir. Şu anda Sylhet ve çevresinde bulunan güvercinler Celali güvercinlerinin soyu olarak bilinmektedir. Sylhet'te bulunan güvercinlere karşı büyük bir ilgi bulunmaktadır. Sylhet'te sosyal statüsü ne olursa olsun hiç kimse güvercinlere zarar vermez ve onları

²³³ Seyyid Mostafa Kamal, *Sylhet Bölümünün Coğrafi Tarihi Profili*, s. 36.

²³⁴ Barbara Daly Metcalf, *Güney Asya'da İslam*, s. 383 - 385.

²³⁵ Mostafa Selim, *Srihatta'nın Tarih Öncüsü*, s. 89.

²³⁶ Muhammed Mojlum Han, *Bengal'in Müslüman Mirası*, s. 26.

yemez. Aksine, insanlar onlara yiyecek verirler ve barınak sağlarlar. Özellikle dergâh yetkilileri bu güvercinlerin yiyecekleri ile ilgilenmektedirler.²³⁷

3.1.12. Mucize Gölet

Dergâh Tila'nın batısında Şeyh Celal Gölet'i bulunmaktadır. Şeyh Celal'in çeşitli mucizelerinin eserleri hala Gölet'in merkezinde kendisini göstermektedir. Sylhet halkı, hastalar için şelalenin suyunun bir tedavi olduğuna inanmaktadırlar. Şeyh Celal'in evinin yanında bir gölet ve dergâhın tepesinde de bir cami bulunmaktaydı. Sylhet'in tüm halkı Hindu olsun Müslüman olsun onun suyunu kullanırlardı.²³⁸ Şeyh Celal banyo yaptığı suyun kutsal görülmesinden endişe etti ve müritlerine batıda bir havuz yeri kazmalarını emretti. Yer kazıldıktan sonra Hazret, Allaha dua etti ve asası ile kazılan yere vurdu.²³⁹ Ardından yerden su çıkarak havuzu (hala bu havuz görülebilir) doldurmaya başladı ve ayrıca balıklar var oldu. Sonrasında havuzun etrafı duvarla çevrelendi ve kuzey kısmına iki taş yerleştirildi. Şimdi de bu taşlardan su akmaya devam etmektedir. Geçmişte içten bağıllık ve inançla içilen su, günümüzde pet şişelerde satılmaktadır.²⁴⁰

3.1.13. Eşyaları

Şeyh Celal Türbesi'nin yanında ziyaretçilerin de görebileceği çeşitli eşyalar vardır. Bunlar arasında, hazret tarafından kullanılan kılıç, geyik derisinden yapılan seccade, tabaklar ve üzerinde Kuran'dan ayetler bulunan, bakırdan yapılmış kâseler vardır. İnsanlar, bu kâsedan su içtikten sonra şifa bulacaklarına inanırlar.²⁴¹

²³⁷ Müftü Azharuddin Siddiqui, *Srihatta'da İslam'ın ışığı*, s. 47.

²³⁸ Mostafa Selim, *Srihatta'nın Tarih Öncüsü*, s. 90.

²³⁹ Sylhet Bölgesi Bilgi Bağlantısı, *Hazrat Şeyhjalal (r.h.) ve Hazrat Şeyhpuran (r.h.)'ın Mazarı*, s. 78.

²⁴⁰ Barbara Daly Metcalf, *Güney Asya'da İslam*, s. 383 - 385.

²⁴¹ Muhammed Mojlum Han, *Bengal'in Müslüman Mirası*, s. 26.

3.1.14. Bağlılık ve Saygı

Şeyh Celal, Bangladeş halkı tarafından büyük bir saygı duyulur. Bölgede hala tüm hatıraları saygı ve ihtiramla muhafaza edilmektedir. Her gün binlerce insan dergâhına gelmekte ayrıca, Bangladeş'e ve dünyanın diğer ülkelerine yayılan Bangladeşliler, onu Bangladeş için Allah'ın rahmeti olarak görmektedirler.²⁴² Bangladeş'te ve yurtdışında Şeyh Celal'in adı verilerek çok sayıda yerleşim yeri, okul, kolej, medrese, mektep, cami, pansiyon, mağaza ve market vb. kurulmuştur. Böylece, sevenleri Sylhet'e gelerek onu hatırlarına getirmektedirler. Onun anısına birçok gazel, şiir ve şarkı yazılmıştır. Her gün ülkenin farklı bölgelerinden olan binlerce insan, türbeyi ziyaret etmek için Sylhet'e gelmektedir.²⁴³

Şu anda, Bangladeş'in ana havalimanının ismi “*Hazret'i Şeyh Celal Uluslararası Havalimanı*”dır.²⁴⁴ Ayrıca, Bangladeş'in önde gelen bilim ve teknoloji üniversitelerinden biri olan “*Şeyh Celal Bilim ve Teknoloji Üniversitesi*” onun adıyla kurulmuştur.²⁴⁵ Bununla birlikte Bangladeş'te “*Şeyh Celal İslam Bankası*” da bulunmaktadır. Bunların dışında onun adıyla adlandırılan birçok kuruluş da vardır.²⁴⁶

²⁴² Seyyid Mostafa Kamal, *Sylhet Bölümünün Coğrafi Tarihi Profili*, s. 36.

²⁴³ Muhammed Mojlum Han, *Bengal'in Müslüman Mirası*, s. 28.

²⁴⁴ Mostafa Selim, *Srihatta'nın Tarih Öncüsü*, s. 91.

²⁴⁵ Sylhet Bölgesi Bilgi Bağlantısı, *Hazrat Şeyhjalal (r.h.) ve Hazrat Şeyhpuran (r.h.)'ın Mazarı*, s.79.

²⁴⁶ Müftü Azharuddin Siddiqui, *Srihatta'da İslam'ın ışığı*, s. 41.

3.2. ŞEYH PARAN(R.H.): İSLAM'IN ÖNDE GELEN MÜSTESNA ALİMLERİN'DEN BİRİ

Şeyh Paran Bangladeş'te İslam adına fedakârlıkta bulunup birçok büyük iş ortaya koyan kimselerden biridir. Onun bilinilirliği Şeyh Celal'in hemen ardından gelmektedir. Şeyh Paran marifeti elde etmiş evliyalardan biri olarak düşünülmektedir.²⁴⁷

3.2.1. Hayatı

Şeyh Paran (r.h.) Sühreverdiyye tarikatındandır ve Şeyh Celal'in takipçisidir. Yemen'de doğan Şeyh Paran, Şeyh Celal'in yeğenidir.²⁴⁸ Şeyh Paran, 1303 yılında Bangladeş'in Sylhet eyaletinin seferine Şeyh Celal (r.h.) ile birlikte katılanlar arasındadır. Sylhet'in çeşitli yerlerinde, İslami vaazlarla meşgul olduktan sonra, Sylhet şehrine yaklaşık yedi kilometre mesafede bulunan ve Khadim Nagar tarafından kurulan hankâhta ruhani bir meşguliyet içerisine girmiştir. Sylhet'te İslam'ın yayılmasında ve Müslüman hükümrancılığının gerçekleştirilmesinde Şeyh Paran'ın oynadığı rol Bangladeş tarihi açısından belirleyicidir.²⁴⁹

Şeyh Paran'ın ataları aslen Buhari'yle aynı şehirdendir. Büyükbabası, ünlü bir âlim olan Şeyh Cemaluddin, Buhari'nin vaizi olmak için önce Semerkand'a, daha sonra da Türkistan'a geldi. Onun doğduğu sırada orada görevli bulunan kadınların doğum sırasında ondan “Allah Allah” seslerini işittiği söylenilir.²⁵⁰ Şeyh Paran'ın babası Muhammet de aynı zamanda saygın bir dini Şeyhsiyetti. Annesi ise Şeyh Celal'in kız kardeşi idi. Bu nedenle Şeyh Paran, Şeyh Celal'in yeğenidir.²⁵¹

Şeyh Paran 11 yaşındayken babasını kaybetti. Annesi dini bütün ve iyi bir kadındı. Çok gelişmiş bir karakterin sahibiydi. Hz. Şeyh Paran'ın veli bir kimse olmasında annesinin çok payı vardır. Şeyh Paran'ın çocukluğu zamanlarında annesinin

²⁴⁷ Barbara Daly Metcalf, *Güney Asya'da İslam*, s. 383 - 385.

²⁴⁸ Muminul Haque, *Sylhet Bölümünün Tarihi: Hz. Şah Paran (R)*, Sylhet Yayınları, Sylhet, 2010, s. 69.

²⁴⁹ Müftü Azharuddin Siddiqui, *Srihatta'da İslam'ın ışığı*, s. 47.

²⁵⁰ Seyyid Mostafa Kamal, *Sylhet Bölümünün Coğrafi Tarihi Profili*, s. 40.

²⁵¹ Müftü Azharuddin Siddiqui, *Srihatta'da İslam'ın ışığı*, s. 49.

karakteri onun çok ilgisini çekmiş ve onu çok etkilemişti. Annesi oğlunun hayatının kurulmasında ve başarılarında büyük bir rol oynamıştır.²⁵² Şeyh Paran Hazretleri ilk eğitimi çocukluk ve ergenlik dönemlerinde annesinden almıştır. Bu yüzden yüksek eğitimi için başka bir hoca aramıştır. İsfahan'ın büyük ve bilinen âlimlerinden Kemaleddin Hazretleri başlıca hocalarındandı. Şeyh Paran, ondan tefsir, hadis, fıkıh ve mantık dersleri almıştır.²⁵³

Daha sonra İslam'ın farklı konularında Seyyid Ahmad Kabir'den, ruhani deruni meselelerde de Pagla Âmin'den eğitim almıştır. Şeyh Celal İslam'ı vazetmek için Bangladeş'e seyahat etme kararını aldığında Şeyh Paran, ona katılmak için Hindistan'a geldi. Ardından birlikte Bangladeş'e geçtiler ve İslam'ı farklı illerde vazettiler.²⁵⁴ Hazret'i Şeyh Paran (r.h.) kemaliyat makamını Hz. Şeyh Celal'den öğrendi. Aynı zamanda Kemaliyatı elde ettikten sonra, 'Murakaba' ve 'Müşehede' aşamaları hakkında öğrendi. Sylhet'in fethinden sonra, kendisini Şeyh Celal'ın emri altında İslam'ı vaaz etmeye adadı. Şeyh Paran Sylhet'in fethedilmesinde özel katkıları olan diğer evliyalar gibi Sylhet'in; Taraf, Ita, Langa, Jainta, Bundishal, Nabiganj, Habiganc dâhil olmak üzere farklı yerlerinde İslam'ı tebliğ etti. Böylece Sylhet'in hemen hemen tüm bölgelerinde çalışmış olduğu görülüyor. Bu arada Şeyh Paran'ın birçok kerameti de zuhur etti.²⁵⁵ Şeyh Celal'ın yönlendirmesi ile, Şeyh Paran İslam'ı vaaz etmek için Sylhet şehrinden altı mil uzakta olan Khadem Nagar bölgesine gitti. Oraya yerleşti ve orada islamı vefat edene kadar vazetti. Yine oraya defnedildi. Ardından bu yer Şeyh Paran bölgesi olarak bilindi. O kalbi huzur ve İslama adanmışlıkla, sıradan insanlarla birlikte basit bir hayat yaşadı.

²⁵² Muminul Haque, *Sylhet Bölümünün Tarihi: Hz. Şah Paran (R)*, s. 69.

²⁵³ Barbara Daly Metcalf, *Güney Asya'da İslam*, s. 383 - 385.

²⁵⁴ Mostafa Selim, *Srihatta'nın Tarih Öncüsü*, s. 89.

²⁵⁵ Müftü Azharuddin Siddiqui, *Srihatta'da İslam'ın ışığı*, s. 49.

3.2.2. Hz. Şeyh Paran'ın Kerametleri

Şeyh Paran'ın (r.h.) birçok kerametleri vardır. Burada iki tanesinden bahsedilecektir.²⁵⁶

İlki, Şeyh Paran (r.h.) beş ya da altı yaşındayken gerçekleşen ünlü bir olaydır. Şeyh Paran (r.h.) bir zamanlar babasının yanında oturuyor ve Kuran okumayı öğreniyordu. O sırada bir Âdem geldi ve onlara müşkilatımı dinleyin dedi. Bir çocuğum var. Ama onu kim aldı, bilmiyorum. Üç ay geçti ama şimdiye kadar ondan haber alamadım. Hiçbir yerde bulamadım. Ben yaşlı bir Âdemim. Oğlumu kaybettim ve hüznün içerisindeyim.²⁵⁷ Karım da oğlunu kaybetti. Her gün ağlıyor. Lütfen oğlumun bize geri dönmesi için dua edin dedi. Şeyh Paran'ın babası (r.h.) bir şey söylemeden önce Şeyh Paran *“Git ve merak etme”* dedi.²⁵⁸ *“Eve dönmekten çekinmeyin. Eve gidin ve onun için yemek hazırlayın. Oğlunuz İnşallah, akşam namazından önce eve dönecektir. Allah için her şey mümkündür. Onun gücünü kim anlayabilir ki?”* diye ekledi. Şeyh Paran'ın bu sözleri söylemesinde babasını şaşırtan bir vaziyet vardı. Babası oğluna, nasıl bundan emin olabiliyorsun dedi.²⁵⁹ Hazret babasına kurandan bir âyet ile durumu anlattı. Bu Hızır ve Musa kıssası idi. Ardından şunu söyledi: Allah kimi dilerse ona hikmeti verir. Şeyh Paran, yaşlı Âdem'in tamamıyla samimi ve dürüst olduğunu ve bu sayede oğlunun akşam namazından önce eve döneceğini söyleyerek bitirdi.²⁶⁰

İkincisi, Şeyh Celal (r.h.), Hazret Nizam Uddin Evliya (r.h.)'nın saygın konuğu olarak birkaç gün boyunca Yeni Delhi'de kalmıştı. Delhi'den Sylhet'e dönerken Nizamuddin Evliya ona bir çift güvercin hediye etti. Sylhet'e geldikten sonra iki güvercin büyüdü. Yüzyıllar geçtikten sonra bile pek çok insan hala bu Celal'ı güvercinlerini Şeyh Celal'e (r.h.) saygı duyduklarından dolayı yemiyorlar. Öte yandan, Şeyh Paran (r.h.) bir zamanlar her gün bir güvercin yemeye başlamıştı. Güvercin

²⁵⁶ Mostafa Selim, *Srihatta'nın Tarih Öncüsü*, s. 90.

²⁵⁷ Muminul Haque, *Sylhet Bölümünün Tarihi: Hz. Şah Paran (R)*, s.70.

²⁵⁸ Seyyid Mostafa Kamal, *Sylhet Bölümünün Coğrafi Tarihi Profili*, s. 40.

²⁵⁹ Barbara Daly Metcalf, *Güney Asya'da İslam*, s. 383 - 385.

²⁶⁰ Müftü Azharuddin Siddiqui, *Srihatta'da İslam'ın ışığı*, s. 49.

tüylerini de özenle saklardı. Her gün güvercin yediğinden dolayı güvercinlerin sayısı azaldı.

Şeyh Celal (r.h.) bir gün güvercinleri saymaya başladı ve bu durumu farketti. İnsanlara olayın nedenini sorduğunda, ona meseleyi söylediler. Buna muttasıl olan Şeyh Paran (r.h.) camide idi.²⁶¹ Bir süre bekleyin, güvercinleri getireceğim dedi. Sonra hücre tarafındaki tüyleri kapının önünde durup havaya doğru üfledi ve dedi ki: Gidin ve Allah'ın izniyle Şeyh Celal'e uçun. O anda güvercinler hayattar bir şekilde uçtular. Şeyh Celal (r.h.), yeğeninde böylesi bir durumu görmekten çok memnun oldu. Ona İslamı tebliğ için farklı bir bölgeye gitmesini emretti. Şeyh Paran da amcasının emriyle Khadim Para'ya gitti ve İslamın tebliği işine yoğunlaştı.²⁶²

3.2.3. Şeyh Paran'ın Türbesi, Bağlılık ve Saygı

Şeyh Paran'ın türbesi Sylhet şehrindeki manevi müesseselerden biridir. O 1303 yılında Orta Doğu'dan İslam'ı yaymak için Bangladeş'e gelen ve İslami tebliğ faaliyetlerinin mücadelecisi Şeyh Celal'e eşlik edenlerden biriydi. Sylhet şehrinin doğu tarafında konumlanan Kadir Nagar'da vefat etti. Şeyh Paran Türbesi, Şeyh Celal'in dergâhından yaklaşık sekiz kilometre uzaklıktadır.²⁶³ Şeyh Celal'in türbesi gibi, bu türbeye de birçok ziyaretçi gelmektedir.²⁶⁴ Tarihçi Muminul, Bangladeş ve Hindistan'ın çeşitli bölgelerinde İslam dininin ve kültürünün yayılmasında Şeyh Paran'ın büyük bir rolünün bulunduğunu yazmıştır.²⁶⁵

Sylhet şehrinin doğu tarafında, Khadim Nagar bölgesindeki tepede büyük bir ağaç vardır. Şeyh Paran'ın kabri bu ağacın altındadır. Türbeye ulaşmak için türbenin kuzeyinde ve güneyinde bulunan ve Babür döneminde inşa edilen merdivenler kullanılır. Türbenin batı tarafındaki üç kubbeli cami de Babür kralının mimari tarzında

²⁶¹ Seyyid Mostafa Kamal, *Sylhet Bölümünün Coğrafi Tarihi Profili*, s. 41.

²⁶² Mostafa Selim, *Srihatta'nın Tarih Öncüsü*, s. 90.

²⁶³ Muminul Haque, *Sylhet Bölümünün Tarihi: Hz. Şah Paran (R)*, s.69.

²⁶⁴ Muminul Haque, *Sylhet Bölümünün Tarihi: Hz. Şah Paran (R)*, s.70.

²⁶⁵ Sylhet Bölgesi Bilgi Bağlantısı, *Hazrat Şeyhjalal (r.h.) ve Hazrat Şeyhpuran (r.h.)'in Mazarı*, s.80.

inşa edilmiştir.²⁶⁶ Bu camide yaklaşık 500 mümin beraber namaz kılabilir.²⁶⁷ Türbenin güneybatısında kadın turistler için tahsis edilmiş yaklaşık 15/20 feet ölçülerinde bir oda vardır. Yine türbenin güneybatısında bir başka oda daha bulunmaktadır. Burası ise temel olarak tüm yabancı turistlere tahsis edilmiştir. Bu odanın yanında serinlemek için bir de gölet bulunmaktadır.²⁶⁸

Bugün de birçok kişi her gün türbeyi ziyaret etmektedir. Özellikle Rebiülevvel ayının 4, 5 ve 6. günleri her yıl insanlar burada toplanmakta ve Hazret için dua etmektedirler. Hazretin mezarı küçük tepede tuğla ile döşenmiştir.²⁶⁹ Mezarın kuzeyinde dalları tüm türbeye yayılmış eski bir ağaç vardır. Ağacın adı 'Ashagacha' dır.²⁷⁰ Ağacın yapraklarından, ağacın incir, mango ve diğer başka bir tür ağaç sentezinden oluştuğu anlaşılmaktadır. Türbenin yanında eski bir cami bulunmaktadır. Camii 1989-91 yıllarında yenilenmiştir.²⁷¹

Bugün bile, dünyanın çeşitli yerlerinden birçok insan, her gün Şeyh Celal (r.h.)'ın türbesini ziyaret ettikten sonra, Hazret Şeyh Paran'ın (r.h.) türbesini de ziyaret etmektedir. Devlet başkanı, hükümet başkanı, bakanlar, milletvekilleri bile seçim çalışmalarına buradan başlamaktadırlar. Burada gece gündüz dua edilmekte Kuranı Kerim okunmaktadır.²⁷² Burada tüm insanlar sonsuz bir huzur duygusu ile dolarlar. Pirler, meczuplar ve arayanlar buradan manevi ışık alırlar. Âlimler-ulemalar ise batını bilgi elde ederler.²⁷³

²⁶⁶ Muminul Haque, *Sylhet Bölümünün Tarihi: Hz. Şah Paran (R)*, s.70.

²⁶⁷ Mostafa Selim, *Srihatta'nın Tarih Öncüsü*, s. 90.

²⁶⁸ Barbara Daly Metcalf, *Güney Asya'da İslam*, s. 383 - 385.

²⁶⁹ Muminul Haque, *Sylhet Bölümünün Tarihi: Hz. Şah Paran (R)*, s.70.

²⁷⁰ Seyyid Mostafa Kamal, *Sylhet Bölümünün Coğrafi Tarihi Profili*, s. 41.

²⁷¹ Müftü Azharuddin Siddiqui, *Srihatta'da İslam'ın ışığı*, s. 51.

²⁷² Sylhet Bölgesi Bilgi Bağlantısı, *Hazrat Şeyhjalal (r.h.) ve Hazrat Şeyhpuran (r.h.)'ın Mazarı*, s. 81.

²⁷³ Mostafa Selim, *Srihatta'nın Tarih Öncüsü*, s. 91.

3. 3. BABA ÂDEM ŞEYHEED (R.H.): İSLAM'IN ÖNDE GELEN DAVETÇİLER'İNDEN BİRİ

Baba Âdem Şeyheed, Bangladeş'te İslam mücadelesine bir efsane olarak adını yazdırdı. Özellikle Munshiganj-Bikrampur bölgesinde, halen önde gelen bir sufi aziz olarak bilinir.²⁷⁴ O Bengal'e İslam'ı vaaz etmek için Arabistan'dan geldi. Baba Âdem Şeyheed türbesi ve çevresindeki camii, hala onu ve onun İslam'ın yayılmasına olan katkısını hatırlatmaktadır.

3.3.1. Doğumu ve Erken Yaşamı

Baba Âdem Şeyheed, önde gelen sufilerden biridir. 1099'da Baba Âdem Suudi Arabistan'ın Taif beldesinde doğdu. Aynı yıl babası Haçlı Seferi'nde şehit oldu. Babası öldükten sonra, Âdem Şeyheed doğdu. Horasan eyaletinde ilk eğitimini aldıktan sonra, Baba Âdem (r.h.) Bağdat'taki Nizâmiye Medresesi'ne yüksek çalışmalar için kabul edildi.²⁷⁵ Nizâmiye Medresesi'nde yükseköğrenim gördü. Daha sonra manevi bilgiyi arama yolunda, Abdulkadir Geylani (r.h.) ile görüşmek üzere Bağdat'a gitti.

Orada ilk önce tasavvuf hakkında bilgi sahibi oldu. Daha sonra, tanınmış bir sufi oldu.²⁷⁶ Tasavvufun ileri noktalarında yol aldı. Suudi Arabistan'da doğdu fakat orada kalmadı. Sadece İslam'ı duyurma amacını güderek farklı ülkelere gitti. Hatta İslama teşvik için Hint yarımadasına Bangladeş'e bile geldi.²⁷⁷

3.3.2. Bangladeş'e Gidiş Nedenleri

Rivayetlerden birine göre, Baba Âdem Şeyheed, Mekke'de tanınmış bir sufi olarak yaşıyordu. O zamanlarda Bangladeş'in Rampal bölgesinin yakınlarında Kan-chang adı verilen bir köy vardı. Burada bölgenin yerlisi Müslüman bir hükümdar vardı.

²⁷⁴ A.N. M. Bazlur Rashid, *Our Sufi-Sadhak*, Dakka: *İslami Vakıf Bangladeş*, 1984, s. 20.

²⁷⁵ Dr. Abu Sayeed, *Bangladeş'teki Cami Mimarisi*, s.98.

²⁷⁶ *Asya Bengal Topluluğu Dergisi*, LVII, Calcutta, 1889.

²⁷⁷ Michell, George, *Bengal'in İslam Mirası*, s.128.

Baba Âdem'dan Hindu Kralı Balal Sen'in zulmüne karşı müdahalede bulunmasını istedi. Müslüman hükümdar, oğlunun doğumunu kutlamak için bir ineği kurban etmişti. Bundan dolayı Hindu kralı ona işkence yapmıştı. Sonuç olarak, o da ülkeden kaçmış ve Mekke'ye gitmişti. Orada, talihsiz durumunu ve başına gelenleri Baba Âdem Şeyheed'e anlattı. Zulme karşı hassas olan Âdem Şeyheed, altı ila yedi bin takipçisiyle 1178 yılında, Shashan döneminde, Bangladeş'in Munshiganj ilçesine ona yardım etmeye geldi.²⁷⁸

Bu zamanlarda Bikrampur, Munshiganj Kralı Ballal Sen'in hükümrânlığı altındaydı. Hindu kralı ordusunu Müslümanlara karşı gönderdi. Ordu Müslümanları tamamen tahrip edemediği için kralın kendisi savaş alanında yer almak zorunda kaldı.²⁷⁹ Kral ve ailesi Müslümanlara teslim olmak yerine kendilerini ateşe atarak intihar etmeyi tercih ettiler. Baba Âdem Şeyheed de bu savaşta şehit edildi.²⁸⁰

Şu anda, Baba Âdem Munshiganj bölgesinde bulunan Rampal yakınlarında, Bikrampur'daki eski bir caminin avlusunda medfundur. Abdul Karim'e göre, "Baba Âdem Şeyheed, Türk fethinden önce Bengal'e gelen sufilerden biriydi. Baba Âdem'in yaşadığı zamanın, on ikinci yüzyıl olduğu söylenebilir."²⁸¹

3.3.3. Bangladeş'te İslam'ın Tanıtımına Katkısı

Bikrampur (Munshiganj), antik Bangladeş tarihinde önemli bir yerdi. Bikrampur, eski Bengal'in başkentiydi. O zamanlarda İslam'ı vaaz etmek için Bengal'e gelen büyük sufiler vardı. Bu manevi önderlerden ve hayatını İslama adayanlardan biri de Baba Âdem Şeyheed idi. Bir rivayete göre, Baba Âdem Şeyheed (r.h.), İslam'ı yaymak için 12 Arap vatandaşının sevkıyatı ile M.S. 1122'de Bangladeş'in Chattogram bölgesine ulaştı. Antik Hindistan kitabının yazarı Mujibur Rahman Makana göre,

²⁷⁸ Ahmed, Dr. Nazimuddin, *Discover the Monuments of Bangladesh*, s.158.

²⁷⁹ A.N. M. Bazlur Rashid, *Our Sufi-Sadhak*, s. 20.

²⁸⁰ A.N. M. Bazlur Rashid, *Our Sufi-Sadhak*, s. 19.

²⁸¹ Michell, George, *Bengal'in İslam Mirası*, s.128.

1142’de Hazreti Baba Âdem Şeyheed (r.h.), Murşid olarak antik Hindistan’a gelmiştir. O zamanda Hazreti Baba Âdem adında üç zat vardır. Bunlardan biri olan Batı Bengal’in 24 Parganasından biri olan Mymensingh bölgesinin Bahra köyünden olan Âdem Kashmiri ile baba Âdem Şeyheed birbirinden tamamen farklı kişilerdir.²⁸²

Baba Âdem (r.h.), ilk önce Mahasthangarh’ta Kaderia Hankâhını kurarak İslam’ı vaaz etmeye başladı. 12 takipçisiyle beraberinde bölgedeki su sıkıntısını gidermek için adımlar attı.²⁸³ Bu süre zarfında, halkın tamamının kullanımına açık havuzlar, eğitim merkezleri ve tıbbi tesislerin temelini attı.

Baba Âdem (r.h.), Mahasthangarh’da güvenilir ve tarafsız bir şekilde adaletin dağıtılması için on iki yargıçtan oluşan bir konsey kurdu. Bunun yanı sıra, takipçileri Âdem Şeyheed’in öncülüğünde birçok alanda İslam’ı vaaz ettiler. O ve takipçileri Bikrampur, Mahasthangarh, Chattogram, Nangalkot, Lakshmipur, Bengal, Devkot, Indraprastha, Prayag, Patuliputra, Nagpur, Pu-Vardhan bölgeleri gibi Hint Yarımadasının birçok yerinde İslam’ı duyurdular.²⁸⁴ Atadığı 12 hâkimin 5 tanesinin Munshiganj’da bulunduğu bahsedilmektedir. Onlardan biri olan Şeyh Mahdum Al Muayasis’in (r.h.) türbesi Munshiganj’da yer almaktadır. Diğer dördünün ismi ise: Az Jairah bin Seyyid (r.h.), Abrahad ibn Mudakkik, Imamuddin Bağdat, Mashabrian Alsabari şeklindedir. Meşhur halifelerinden Baburampur’da (Munshiganj) Baba Âdem’in bazı görevlerini yerine getirenler arasında, Kewar ve Ram Gopalpur sayılabilir. Onlar 1152’de İslam’ı vaaz etmişlerdir.²⁸⁵

İslami faaliyetlerin gerçekleştirilmesi esnasında Sultan Şeyh Mahdum el Muhassis ile Kral Ballal Sen’in memurları arasında bir anlaşmazlık çıkmıştı. Kral Ballal Sen bunun üzerine onu Tongibari Dhirpur’da hapse atmıştı. Âdem Şeyheed (r.h.) bu haberi duyduktan sonra Mahasthangarh’dan Bikrampur’a geldi.

²⁸² Abdul Karim, *Bengal'deki Müslümanların Sosyal Tarihi*, Chattogram, 1985.

²⁸³ Ahmed, Dr. Nazimuddin, *Discover the Monuments of Bangladesh*, s. 158.

²⁸⁴ A.N. M. Bazlur Rashid, *Our Sufi-Sadhak*, s. 20.

²⁸⁵ *Asya Bengal Topluluğu Dergisi*, LVII, Calcutta, 1889.

O zamanlar, Kral Vallal Sen'in Madurai Sen adında bir yeğeni vardı. Maduri Sen hapisteki Şeyh Mahdum'u gördüğü zaman ondan etkilendi ve İslam'ı kabul etti.²⁸⁶ Kral, bu haberi duyduktan sonra Müslümanlara savaş ilan etti. Hindular, 1174'te Bikrampur'daki Kalichang Maidana Savaşı'nda Müslümanlarla savaştılar. Hindu kralı, Âdem Şeyhid'e karşı kurtuluş savaşını yönetti. Böylece birkaç kez Baba Âdem ve Vallal Sen kara ve deniz savaşlarında karşı karşıya geldiler.

10-20 Eylül 1178'de Munshiganj'da Kanyakang Maidan'da 10 gün süren çetin bir savaşta çok sayıda asker ve mücahidin öldüğü söylenmektedir.²⁸⁷ Bu savaşta Vallal Sen'in ordusu 20 bin iken, Âdem ve gönüllü güçlerin sayısı 7 bin idi. Savaşta yenilgiye uğrama korkusuyla, Vallal Sen, 20 Eylül 1178'de ateşkes ilan etti. Bu öneri Âdem Şeyheed tarafından kabul edildi. Fakat Vallal Sen o gece ihanet etti. Yatsı namazından sonra, Âdem Şeyheed (r.h.) Moracaba'nın Bikrampur dergâhındaki evine girip onu kılıcıyla öldürdü. Baba Âdem, ölümünden sonra, Rakıbi Bazar ve Digharpara caddelerinin yanına gömüldü. 1449 yılında, Bikrampur'un büyük hükümdarı olan Kâfur Şeyh, Baba Âdem için güzel bir camii inşa etti.

Dr. Cames Wise, Baba Âdem'in Bangladeş'e gelişiyle ilgili başka bir hikâyeden bahsetmektedir. Bikrampur Kralı Raja Ballal Sen, Ortodoks bir Hindu kralıydı. Camileri, dini hoşgörüsüzlükle tapınaklara dönüştürdü ve Bikrampur'da, ineklerin etinin yenmesini yasakladı.²⁸⁸ Ayrıca namazın kılınmasının önüne geçmek için ezan okunmasını da yasakladı. Bu sıralarda Rampal yakınlarındaki Abdullahpur köyünden bir Müslüman, oğlunun doğumu vesilesiyle inek kurban etti. Bazı insanların bu durumu Ballal Sen'a haber vermesi üzerine o çok kızdı ve durumu anlamak için bir hafiye görevlendirdi.²⁸⁹ O Müslüman ise bunun üzerine Bikrampur'dan işkence göreceği korkusuyla kaçtı ve Mekke'ye geldi.

²⁸⁶ Ahmed, Dr. Nazimuddin, *Discover the Monuments of Bangladesh*, s. 158.

²⁸⁷ Michell, George, *Bengal'in İslam Mirası*, s. 128.

²⁸⁸ A.N. M. Bazlur Rashid, *Our Sufi-Sadhak*, s. 20.

²⁸⁹ ²⁸⁹ *Asya Bengal Topluluğu Dergisi*, LVII, Calcutta, 1889.

Mekke'de Âdem Şeyheed ile karşılaştı ve ondan insanları zalim Hindu kralın zulmünden kurtarmasını istedi. Âdem Şeyheed'in içinde onları bu zalim yöneticiden kurtarma arzusu doğdu. Bu amaçla 7 (yedi) bin asker topladı. Ve bu orduyla Mekke'den Bikrampur'a uzun bir yolculuğa başlamış oldu. Yolda çeşitli engeller vardı.

Bir noktaya geldiklerinde o ve askerleri, Rampal kıyısındaki Dargabari'de burçlar oluşturdular. Burada bir camii inşa edildi ve camiye “*Baba Âdem Camii*” adı verildi. Âdem Şeyheed, bu caminin önünde halka açık bir şekilde namaz kıldırma ve herkesin duyabileceği şekilde ezan okumaya başladı. Bu ezanın sesi Vallal Sen'in sarayına kadar ulaştı. Bunu duyan Vallal Sen sinirlendi ve yeni oluşan Müslüman ordunun lideri olan Baba Âdem'a bir elçi gönderdi. Vallal Büyükelçisi, Âdem Şeyheed'e geldi ve “*Ya Vikrampur'dan ayrıl ya da Hindu geleneklerini engellemekten vazgeç.*” dedi.²⁹⁰ Âdem Şeyheed ise kendinden emin Ballal Sen'e, sayısız takipçisi adına gözüpek bir cevap gönderdi. Âdem Şeyheed dedi ki, “*Allah'tan başka ilah yoktur ve Muhammet onun elçisidir. Kralın pagan keşişe ne dediği önemli değil, ne olursa olsun, ibadetlerimizi yapmaktan asla taviz vermeyeceğiz.*”²⁹¹ Vallal Sen bu cevabı alır almaz asker toplamaya başladı. Böylece Kral Vallal, Âdem Şeyheed ve takipçilerine karşı bir savaş başlatmış oldu.

Kral Vallal, Müslüman ordunun gücünü doğudaki farklı yerlerden öğrenmişti. Bu yüzden ordusunun mağlup olması ihtimaline karşı, bir Müslümanın elinde tutsak olmamak için planlar yapmıştı. Yanına bir güvercin aldı ve güvercinin yalnız saraya dönmesi halinde kraliçenin ve kraliyet ailesinin diğer üyelerinin kralın savaşta mağlup edildiğini anlaması gerektiğini ve kastın korunması için kendilerini ateşe atarak feda etmeleri gerektiğini ailesine söyledi.²⁹² Ve bu nedenle, sarayda çoktan bir ateş yakmışlardı. Kainting bölgesinde, başkent Rampal'a iki kilometre uzaklıkta kanlı bir savaş oldu.

²⁹⁰ Abdul Karim, *Bengal'deki Müslümanların Sosyal Tarihi*, Chattogram, 1985.

²⁹¹ Muhammed Enamul Haque, *Bengal'deki Tasavvufun etkisi*, Dakka: Ramon Yayıncıları, 2011, s. 8.

²⁹² M, E. HAQ, *Bengal'de Tasavvufun Tarihçesi*, Dakka, 1975. s.18.

Vallal ve ordusu bu savaşı komplo ile kazandılar. Savaş'ın ardından Vallal bedenini yıkamak için gölete gitti. Bu arada güvercin kaçtı ve saraya gitti ve bunun üzerine kraliçe ve kraliyet ailesinin diğer üyeleri kralın mağlup olduğunu sandılar. Bu yüzden önceden planladıkları gibi yanan ateşin içine atlayarak kendilerini feda ettiler. Kuşun gittiğini farkedene Vallal ise olabildiğince çabuk bir şekilde başkent Rampal'a ulaşmaya çalıştı. Oraya vardığında artık çok geçti ve herkes çoktan ölmüştü. Bu acıyı kaldıramayan Kral Vallal kendisini ateşe atarak intihar etti.²⁹³

Sonuç olarak, Müslümanlar Bikrampur'un gücüne tekrar kavuştular. Âdem Şeyheed'in ordusu kazandı ve Müslüman egemenliği Bikrampur'da kalıcı olarak kuruldu. Baba Âdem, caminin doğu tarafına gömüldü. O zamandan beri, caminin adı “Âdem Şeyheed” camisidir ve türbenin adı “*Baba Âdem Dergâhı*”dır.²⁹⁴

3.3.4. Camii ve Dergâhı

Baba Âdem'in Camii, Bangladeş'in Munshiganj Bölgesi'nin Kazi Qasba köyünde bulunmaktadır.²⁹⁵ Camii, Malik Kâfur tarafından 1483 yılında yaptırılmıştır. Baba Âdem Şeyheed'in mezarı caminin yanında durmaktadır. Caminin adı “*Aziz Âdem Şeyheed Camii*”dir.²⁹⁶

Aziz Âdem Şeyheed Camii, Munshiganj bölgesinin Rampal ilçesinde, eski Hindu yerleşiminde, ayakta kalan tek yapıdır. Adını yerli Hindu Rajasına karşı mücadele eden ve bu yolda şehit olan Baba Âdem Şeyheed'den almaktadır.²⁹⁷ Camii, 1483-84 yılında, Sultan Celal el-din Fath Şeyh'in saltanatı sırasında Malik Kâfur tarafından yaptırılmıştır.²⁹⁸ Baba Âdem Şeyheed'in mezarı caminin yanında

²⁹³ Michell, George, *Bengal'in İslam Mirası*, s.128.

²⁹⁴ A.N. M. Bazlur Rashid, *Our Sufi-Sadhak*, s. 20.

²⁹⁵ Tanvir Hasan, "Baba Âdem Camii", *Daily prothom Alo Gazetesi*, Erişim tarihi: 12 Nisan 2019.

²⁹⁶ Dr. Abu Sayeed, *Bangladeş'teki Cami Mimarisi*, s. 98.

²⁹⁷ Dr. Abu Sayeed, *Bangladeş'teki Cami Mimarisi*, s.98.

²⁹⁸ M, E. HAQ, *Bengal'de Tasavvufun Tarihçesi*, Dakka, 1975. s.19.

durmaktadır. Baba Âdem'in Camii şimdi, Bangladeş Arkeoloji Bölümü tarafından korunan bir anıttır. Yenilenmiştir ve nispeten iyi bir koruma içindedir.²⁹⁹

Caminin tüm girişleri ve mihrapları dikdörtgen çerçevelere yerleştirilmiştir. Güney ve kuzey duvarları dikdörtgen nişler içermektedir.³⁰⁰ Caminin minaresi yoktur. Merkezi giriş kapısının her iki yanında, iki adet çok köşeli dikdörtgen panel vardır. Kemerler, yönlü küçük sütunlar üzerinde desteklenir ve pişmiş toprak üzerine çiçek tasarımı-asma motifi ile süslenmiştir. Bu tür bir cephe dekorasyonu, Şeyhjadpur camisinde (Serajganj) de bulunmaktadır.³⁰¹

3.3.5. Türbesi

Âdem Şeyheed (r.h.), Bikrampur'un Munshiganj ilçesinde dergâhının bulunduğu köye defnedilmiştir. Baba Âdem'in türbesi caminin meydanında yer almaktadır.³⁰² Bu cami Hicri 888 veya M.S. 1483 yılında yaptırılmıştır.³⁰³ Ve Aziz Âdem Şeyheed Camii olarak adlandırılmıştır.³⁰⁴ Caminin yapımı 4 yıl sürmüştür. Hindistan'ın Arkeolojik Araştırmalar Birimi, 1909 yılında bu camiye yenilemiş ve onu korumak için adımlar atmıştır. 1948 yılından bu yana, Pakistan Hükümeti Arkeoloji Bölümü bu yapının bakımı ile ilgilenmektedir.³⁰⁵ 1991 yılında ise Bangladeş Arkeoloji Bölümü tarafından etrafı demir kenarlıklı çitlerle çevrelenmiştir. Bangladeş'teki birçok insan Monshigonj'a gitmekte ve Âdem Şeyheed'e dualar edip onu anmaktadırlar.³⁰⁶

²⁹⁹ Tanvir Hasan, "Baba Âdem Camii", *Daily prothom Alo Gazetesi*, Erişim tarihi: 12 Nisan 2019.

³⁰⁰ Michell, George, *Bengal'in İslam Mirası*, s.128.

³⁰¹ Dr. Abu Sayeed, *Bangladeş'teki Cami Mimarisi*, s.98.

³⁰² M, E. HAQ, *Bengal'de Tasavvufun Tarihçesi*, Dakka, 1975. s.27.

³⁰³ Dr. Abu Sayeed, *Bangladeş'teki Cami Mimarisi*, s.98.

³⁰⁴ Tanvir Hasan, "Baba Âdem Camii", *Daily prothom Alo Gazetesi*, Erişim tarihi: 12 Nisan 2019.

³⁰⁵ Abdul Karim, *Bengal'deki Müslümanların Sosyal Tarihi*, Chattogram, 1985.

³⁰⁶ Ibn Saij Uddin, Baba Âdem Shaheed, Dakka, *Günlük Sangram Gazetesi*, 2014, Erişim tarihi: 14 Nisan 2019.

3.4. ŞEYH MAHDUM RUPOSHEH (R.H.): İSLAM'IN ÖNDE GELEN VAİZLERİNDEN BİRİ

Bangladeş'e İslam'ı ulaştırmak için herhangi bir peygamber gelmedi fakat orada pirlar ve evliyalara vardı. Onların yardımseverlikleri, cömertlikleri Bangladeş halkını etkiledi. Birçok ezilen insan, Hindu krallarının onlara işkence etmesinin ardından sufilerin davranışlarından etkilenecek İslam'ı kabul etti.³⁰⁷ Şeyh Mahdum (1216-1313) da Bengal'in en bilinen sufi erenlerinden ve vaizlerinden biridir. Onun gelişiyile, Kuzey Bengal'de özellikle Rajşehi bölgesinde İslam'ın nüfuzu büyük ölçüde artmıştır. O Bangladeş ve özellikle Rajşehi bölgesinde 13. yüzyılın sonları ve 14. yüzyılın başlarında İslam'ın mesajını duyurmuştur. Yüzbinlerce insan İslam'ı memnuniyetle kabul etmiştir.³⁰⁸

Şu anda, Müslümanların çoğunlukta olduğu Varendra ve Gaur bölgelerinde İslam, ilk olarak Mahdum'un faaliyetleri ile yayılmıştır. Şeyh Mahdum'un gerçek adı Abdul Kuddüs'tür. Din ve bilginin peşinde benzersiz bir örnek oluşturduğu için, çeşitli zamanlarda “Şeyh”, “Mahdum”, “Ruposh” vb. ünvanlarla anılmıştır. Tüm dünyada Şeyh Mahdum Ruposha adıyla ünlüdür.³⁰⁹

3.4.1. Doğuşu ve Hanedanının Kimliği

Şeyh Makdum'un gerçek adı tartışmalıdır. Dr Enamul Haque “*Bengal'de Tasavvuf*” adlı kitabının 231. Sayfasında ‘Mahdum'un adının’ Hazret Şeyh Ruposh olduğunu ileri sürmüştür. “Bangladeş'te İslam'ın yazarı Abdul Mannan Talib ise, Ruposhi'nin herhangi bir isim veya ismin bir parçası olamayacağını söylemiştir.”³¹⁰ Ruposh (Farsça), örtülü yüz anlamına gelir. Bu yüzden, Hazreti Şeyh Mahdum

³⁰⁷ Karim, Abdul, *Bengal'deki Müslümanların Sosyal Tarihi, A.D. 1538'e kadar*, Pakistan Asya Birliği, Dakka, 1959.

³⁰⁸ Nur Alam Himel, *Şah Makhdum'un türbesinin eşsiz mimarisi*, Banglanews24.com, Dakka, 2017, çevrimiçi Erişim: <https://www.banglanews24.com/feature/news/bd/597065.details>

³⁰⁹ Sirajul Islam, *Banglapedia: Shah Makhdum Rupos (R)*, Bangladeş Asya Topluluğu, 2015.

³¹⁰ Wali, Maclavi Abdul, *Shahzadpur'un Eskiği ve Gelenekleri Üzerine*, " Asya Bengal Topluluğu Dergisi: Ocak-Aralık 1904, Kalküta, s. 2,

Ruposhi'nin gerçek adını bilmek çok mümkün değildir. Şeyh Mahdum Celaluddin Ruposh'un adı, Bangladeş'in Rajshahi bölgesinde İslam'ı tebliğ eden pirlere ve Sufi azizlerin arasında özellikle dikkat çekicidir. Onun adı bazen Pir Şeyh Mahdum Celaluddin Ruposh olarak da söylenir. Başka bir yerde ise Hazreti Şeyh Mahdum Ruposhi'nin adı Abdul Quddus Celaluddin olarak geçmektedir.³¹¹

Şeyh Mahdum'un doğumu ve babasının Bangladeş'e gelmesi ile ilgili farklı görüşler vardır. Bununla birlikte doğduğu yer hakkında da farklı görüşler vardır. Bir görüşe göre, Şeyh Mahdum'un babası Roshoosh (r.h.), Yemen'de 1475 yılında doğmuştur. Nishapura'da eğitim almıştır. Tarihçi Rajab'a göre ise Şeyh Makdum 1208 yılında Bağdad şehrinde doğmuştur.³¹² Yine Bangladeş İslami Kuruluşu tarafından yayınlanan ve Muhammet Yahuda'nın yazarı olduğu "*Hazreti Şeyh Mahdum Ruposhi'nin (r.h.) Harika Hayatı ve Eserleri*" adlı eserde de doğumu 1208 olarak geçmektedir.³¹³

Şeyh Mahdum (r.h.), Abdülkâdir-İ Geylânî (r.h.)'ın oğlu Azalla Şeyh'in oğluydu. Yani o Abdülkâdir-İ Geylânî (r.h.)'ın torunuydu. Şeyh Mahdumun soyu Hz. Ali (r.a.) ye dayanmaktadır. Hem babası hem de annesi, Hz. Muhammet'in-sav soyundandı. Hazret Azlaa Şeyh, Hazret Abd el-Kadir Jilani'nin (r.h.) 27 oğlundan biriydi. Hazreti Azla Şeyh'in ise üç oğlu vardı. Hazreti Ajla Şeyh'in ikinci oğlu Hazreti Şeyh Mahdum Ruposhi (r.h.)'dir.³¹⁴ Diğer iki oğlu ise Seyyid Munir Ahmet (r.h.) ve Seyyid Ahmad Tanu (r.h.) dur. Hazreti Şeyhd Mahdum'un babası olan Hz. Azalla Şeyh de büyük bir veli idi. Şeyh Mahdum hazretlerinin ailesinin büyük bölümü manevi hassalara sahiptiler.³¹⁵

³¹¹ Wali, Maclavi Abdul, *Shahzadpur'un Eskiliği ve Gelenekleri Üzerine*, s. 4.

³¹² Bangla Haber Editör, "*Şah Makhdum ve Şah Noor (Rah)*", banglanews24.com, Dakka, Erişim tarihi, 12.04. 2019.

³¹³ Sirajul Islam, Banglapedia: *Shah Makhdum Rupos (R)*, s. 128.

³¹⁴ Karim, Abdul, *Bengal'deki Müslümanların Sosyal Tarihi, A.D. 1538'e kadar*, s. 122.

³¹⁵ Nur Alam Himel, *Şah Makhdum'un türbesinin eşsiz mimarisi*, s. 70.

3.4.2. Şeyh Mahdum'un Soyu

Hazreti Seyyid Abd El-Kuddus'un diğer adıyla Hazret Şeyh Mahdum'un (r.h.) babasının adı, (1). Hazret Seyyid Azlaa Şeyh (r.h.). (2). Onun babasının adı: Abdur-Qadir Jilani (r.h.)'dir. (3). Onun babasının adı: Hz. Seyyid Ebu Abdullah Musa (r.h.). (4). Onun babasının adı: Hazret Seyyid Abu Abdullah (r.h.). (5). Onun babasının adı: Seyyid Yahya Zahid (r.h.). (6). Onun babasının adı: Seyyid Muhammet (r.h.). (7). Onun babasının adı: Hazret Seyyid Dawood (r.h.). (8). Onun babasının adı: Hazret Seyyid Musa Sani (r.h.). (9). Onun babasının adı: Hazret Seyyid Abdullah Sani (r.h.). (10). Onun babasının adı: Hazret Seyyid Musa el-john (r.h.). (11). Onun babasının adı: Hazret Seyyid Abdullah Al Mahaj (r.h.). (12). Onun babasının adı: Hazret Sai (r.h.). (13). Onun babasının adı: Seyyid Hasan (r.h.). (14). Onun babasının adı: Hazret Ali Mortaza (r.h.) dır. Bu şekilde Şeyh Makdum'un soyu Hz. Muhammet (a.s.)'e dayanmaktadır.³¹⁶

Şeyh Mahdum'un anne tarafı da Abdülkâdir-İ Geylânî (r.h.)'ın soyağacında olduğu gibidir. Bu durumda, Şeyh Mahdum'un annesinin on dördüncü kaynağı ile babasının 12. kaynağı, Hazret Ali (r.a.)'de bir araya gelmektedir. Şeyh Mahdum (r.h.)'un bütün ailesi veli ve erendir. Dini yüceltme adına İslam'ı farklı beldelerde yaymışlardır.³¹⁷ Şeyh Al-Mahdum (r.h.)'un ağabeyi Hazreti Ahmed Tannuri ve Hazret Abdülkâdir-İ Geylânî (r.h.) rüyalarında, Şeyh Mahdum'un Delhi'den bazı müritleri ile birlikte Alakah Pandua'ya geldiğini görmüşlerdir. Hazret de gerçekten Pandua'da putperestliği ortadan kaldırdıktan sonra, Noakhali bölgesine geçmiş ve orada kalıcı bir barınma yeri kurmuştur. Bu sadır Noakhali'de yer almaktadır.³¹⁸

³¹⁶ Wali, Maclavi Abdul, *Shahzadpur'un Eskiliği ve Gelenekleri Üzerine*, s. 7.

³¹⁷ Md. Abul Kasem, *Şah Makhdum Ruposheh (Rh): Dönemin rağbet* (2. basım), Rajshahi: Shah Makhdum Ruposhesh (rah) Darga Emlak Yayınları, 2017, s. 158-159.

³¹⁸ Sirajul Islam, Banglapedia: *Shah Makhdum Rupos (R)*, s.128.

3.4.3. Çocukluk ve Eğitim

Şeyh Mahdum Ruposh'un (r.h.) çocukluğu ve eğitimi hakkında kaynaklar kısıtlı nitelik arz etmektedir. Bazı metinlerde sadece birkaç cümle belirtilmiştir. Hazret Şeyh Mahdum (r.h.) soylu bir aileden gelmiştir. Babası o zamanın ünlü erenlerinden biriydi. Büyükbabası da önde gelen erenlerden Hazret Seyyid Mohiuddin Abdul Kadir Cilani (r.h.) idi. Seyyid Ahmad Tannur, Şeyh Mahdum'un ağabeyi idi. O da aynı zamanda bir eren ve sufiydi.³¹⁹

Şeyh Mahdum çocukluğundan beri iyi eğitimliydi. İlk eğitimini babası Seyyid Adalah Şeyh Rah'dan aldı. Seyyid Adalah Şeyh oğlunun davranışını gözlemleyerek, gelecekte bir eren olacağını fark etti. Böylece eğitimine daha çok dikkat etti. Ve ona İslam'ın çeşitli dallarında bilgiler öğretti.³²⁰ Abdülkâdir-İ Geylânî tarafından kurulan Bağdat'taki Kadariya Medrese'sine gönderdi ve onu İslam hakkında yüksek bir bilgiye sahip olacak şekilde yetiştirdi.³²¹

3.4.4. Yüksek Öğretim

Şeyh Mahdum'un ailesi Bağdat'tan ayrıldıktan sonra Hindistan Sindh'e yerleşti. Şeyh Mahdum oradayken, ünlü Sufi Celal Uddin Şeyh Tune'un medresesine kabul edildi. İslam'da yükseköğrenim üzerine çalışmalarına başladı. Ayrıca yükseköğretimde yetenekli olduğunun farkına vardı.³²² Sufi'nin sürekli öğrenmesi gerektiğine olan inancıyla Kadiri tarikatının önde gelen isimlerinden biri haline geldi. O sırada "Mahdum" unvanını aldı. Çalışmalarını tamamladıktan sonra babasına geri döndü.³²³

³¹⁹ Haq, Muhammed Enamul, Bengal'de Tasavvufun Tarihi, s. 180.

³²⁰ Md. Abul Kasem, *Şah Makhdum Ruposheh (Rh): Dönemin rağbet*, s. 159.

³²¹ Karim, Abdul, *Bengal'deki Müslümanların Sosyal Tarihi, A.D. 1538'e kadar*, s. 123.

³²² Sirajul Islam, *Banglapedia: Shah Makhdum Rupos (R)*, s.129.

³²³ Wali, Maclavi Abdul, *Shahzadpur'un Eskiliği ve Gelenekleri Üzerine*, s. 6.

3.4.5. Hindistan'a Gelmesi

Tatarlar Bağdat'ı yıktıklarında, Azalullah Şeyh'in ailesi Bağdat'tan çıkarıldıktan sonra Delhi'ye geldi. Ve orada yaşamaya başladılar. O zamanda Delhi imparatoru Nasiruddin'di. Ghiyasuddin Balban ise devleti gerçek manada yöneten kişiydi. Her ikisinin de Azalullah Şeyh ve Şeyh Mahdum ile iyi ilişkileri vardı.³²⁴ Delhi'deki yaşamı sırasında Azalullah Şeyh, üç oğlu Seyyid Ahmed Ali Tonari, Şeyh Mahdum ve Seyyid Monir Ahmed Şeyh'ı tasavvufun çeşitli konularında eğitti.³²⁵ Oğullarına, İslam'ı tebliğ etmeleri için Doğu Hindistan ve Bangladeş'e gitmelerini emretti. Halqu Han'ın ölümünden sonra, Azalullah Şeyh Bağdat'a döndü ve üç oğlu da İslam'ı vaaz etmek için Hindistan ve Bangladeş'te yaşadı.³²⁶

3.4.6. Rajşehi'ye Gelmesinin Nedeni

Hazreti Türkan Şeyh'in (r.h.) Bangladeş'te acımasızca Şehit edildiğini duyunca Şeyh Mahdum onun hakkını almak için dört önde gelen Sufi ereniyle birlikte nehir yoluyla Boaila'ya geldi. Diğer kaynaklardan elde edilen bilgilere göre, Türkan Şeyh (r.h.) adında bir Sufi eren Hazret Şeyh Mahdum gelmeden önce, bazı müritleri ile birlikte Bangladeş'teki Rajşehi bölgesine İslam'ı tebliğ etmeye gelmişti. Rajşehi Bhagudeb Kralı Chandvandi Burmvose ve Bhagdeweb Kralı Kherjur hepsine işkence etmiş ve onları öldürmüştü.

Bu elim hadise yaklaşık 677/1279'da meydana geldi.³²⁷ Bu olaydan on yıl sonra, Bağdat'ta bulunan Abdülkâdir-İ Geylânî'nin manevi işaretiyle Şeyh Mahdum bu katilleri cezalandırmak için Bengal'e geldi. Tarih yaklaşık hicri 687 A.H. idi. İlk birkaç

³²⁴ Bangla Haber Editör, "Şah Makhdum ve Şah Noor (Rah), s. 8

³²⁵ Nur Alam Himel, *Şah Makhdum'un türbesinin eşsiz mimarisi*, s. 71.

³²⁶ Wali, Maclavi Abdul, *Shahzadpur'un Eskiği ve Gelenekleri Üzerine*, s. 6.

³²⁷ Md. Abul Kasem, *Şah Makhdum Ruposheh (Rh): Dönemin rağbet*, s. 159.

gün boyunca, Noakhali semtinin Shampur Sadar'ında kaldıktan sonra Şeyh Mahdum, dört erenle birlikte Mahdum kasabasına geldi ve burada kalıcı konutlar inşa etti.³²⁸

Bazı kaynaklara göre, Şeyh Mahdum, Noakhali bölgesindeki Shampur Makam'dan Rajshahi'ye gitti. Rajshahi Bagha'da bir kale, Mahdum Nagar olarak adlandırıldı. Mahdum şehrinde olmakla birlikte, mümin olmayan birçok kişi yavaş yavaş İslam'ı benimsedi.³²⁹ Bu yeni Müslüman ve dindar bilgelerin çabaları ile İslam'ın mesajı hızla yayıldı. Mahdum şehrinde, Şeyh Mahdum hicri 687 tarihinde bir hankâh kurdu. Bagha yakınlarında küçük bir hisar inşa etti ve kendisini İslam'ı yayma faaliyetini orada yapmaya adanmıştı. Miladi 1326 Hicri 726'da, Şeyh Mahdum, mücahitlerin gücüyle buradan Rampur Mahakalgarh'a saldırdı ve orayı ele geçirdi. Bu zaferin anıtı, Mahdum Nagar'daki Padma kıyılarında hala görülebilir.

Şeyh Mahdum zaferin ardından buradaki askerleri hemen göndermedi, bunu yapması için hazır koşulların oluşmasını bekledi. Mahdum şehrindeki sufi azizlerinin dörtte biri İslam dinini tebliğ ve irşat faaliyetlerinin içindeydi. Bu bölgedeki birçok Müslüman olmayan, İslam'dan etkilendi ve İslam'ı kabul etti.³³⁰ Böylece, İslam'ın gücü bölgede yavaş yavaş artmaya başladı. Bir süre sonra Şeyh Mahdum, Mahdum Nagar'daki müritleriyle birlikte, Mahakalagarh'ın Hindu kralına savaştı. Ve bu savaşı kazandı.³³¹

Şeyh Mahdum'un memleketi olan Bağdat'ın perişan hali de, Rajshahi'ye gelişinin diğer nedenlerinden biridir. 1258'de, Halqu Han Bağdat'a saldırdı ve gerçekten hayal edilemez bir katliam gerçekleştirdi. Saldırganlıkları halkı dehşete düşürmüştür. Tüm bölge perişan olmuştu.³³²

³²⁸ Sirajul Islam, Banglapedia: *Shah Makhdum Rupos (R)*, s.129.

³²⁹ Karim, Abdul, *Bengal'deki Müslümanların Sosyal Tarihi, A.D. 1538'e kadar*, s. 122.

³³⁰ Bangla Haber Editör, "*Şah Makhdum ve Şah Noor (R.h.)*", s. 8

³³¹ Md. Abul Kasem, *Şah Makhdum Ruposheh (Rh): Dönemin rağbet*, s. 159.

³³² Haq, Muhammed Enamul, *Bengal'de Tasavvufun Tarihi*, s. 181.

3.4.7. Bangladeş'e Gelişi ve O Dönemde Bangladeş'in Durumu

Şeyh Mahdum Bangladeş'e geldiği zaman, Bangladeş'in sosyal sistemi hiç iyi durumda değildi. Siyasi durum ise tam olarak Müslümanlara karşı menfi bir tutum içindeydi. Hindu kralları İslam vaizlerini kabul etmediler ve onlara işkence ettiler. Askeri gücün kullanılması sufilerin faaliyetlerini durduruyordu. Sonuç olarak, Sufi vaizlerinin topyekûn bu ülkenin Hindu feodalizmine karşı savaşa gönderilmesi gerekiyordu. Bu savaşlarda birçok Sufi şehit edildi. Fakat onların yaşamları, eylemleri, karakterleri ve düşünceleri Müslüman olmayan nüfus üzerinde büyük bir etki bıraktı.³³³

Daha sonra, İslam'ın yayılma eğilimi devam etti. Sonuç olarak, birçok bölge İslam'ın ışıyla aydınlandı. Sufilerin ve erenlerin birçoğunun manevi bereketleri ve kerametleri bölge halkını etkiledi ve sonuç olarak, Hindu halkının birçoğu İslam'ı kabul etti.³³⁴

3.4.8. Şeyh Mahdum ve Hindu Kralları Arasındaki Savaş ve Çatışmalar

Şeyh Mahdum, Rajşehi'nin orijinal adı Mahakal Ghor iken bölgeye geldi. Hindu kralları, çeşitli batıl inançları ve zulümleri ile bölge insanlarının kafasında korku ve yoğun bir öfke oluşturmuştu. Krallıkları Rajşehi şehrinin tamamında mevcuttu. Ayrıca burada manastır, tapınak ve putların oluşturduğu bir meclis de vardı.³³⁵ Tanrıçaları olan Mahakal Deo'nun heykeli de bu manastırdı. İnsan hayatının güvenliği yoktu. Çeşitli önyargılar vardı. Çıplaklık ve barbarlık sosyal yaşamda hüküm sürüyordu. Böylece karanlıklar içinde olan bu topluma Şeyh Mahdum bir ışık oldu, onlara doğru yolu gösterdi.³³⁶

Başka bir yerde, Şeyh Mahdum'un çalışmalarını tamamladıktan sonra, birçok Mevlâna, Fakir ve Gazi ile Hindu krallığını yıkmak ve İslam'ı yaymak amacıyla

³³³ Sirajul Islam, Banglapedia: *Shah Makhdum Rupos (R.h.)*, s.130.

³³⁴ Bangla Haber Editör, "*Şah Makhdum ve Şah Noor (R.h.)*", s. 8

³³⁵ Karim, Abdul, *Bengal'deki Müslümanların Sosyal Tarihi, A.D. 1538'e kadar*, s. 123.

³³⁶ Wali, Maclavi Abdul, *Shahzadpur'un Eskiği ve Gelenekleri Üzerine*, s. 7.

Rajşehi'ye geldiği söylenir. Tarihsel bilgiler Şeyh Mahdum'un Bangladeş'te İslam'ı yaymasının ilk aşamasında on iki müridi ile Gauda Panduada bir pozisyon aldığını göstermektedir.³³⁷ Daha sonra putperestlikle mücadele için Noakhali bölgesine geldiler. Orada yaşamaya başladılar. Mahavir Seyyid Ahmad Tannuri İslam'ı yaymak için hicri 685 yılında Bağdat'ı Şeriften Bangladeş'e geldi. Miran Şeyh Lakshmipur İlçesinde kanchanpur kurdu ve Şeyh Mahdum da kanchanpur yakınlarındaki Shyampur'da hankâh kurdu.³³⁸

Şeyh Mahdum iki yıl Shyampur bölgesinde kaldı ve İslam'ı vaaz etmeye 1287-1898 tarihleri arasında devam etti. Burada başka bir dergâh daha vardı ve kurucusu Zakayuddin Humani'nin, Şeyh Mahdum Ruposh'un önde gelen bir öğrencisi olduğu bilinmektedir. Şeyh Mahdum, dergâhı zakiruddin öğrencisine teslim etti.³³⁹ Dört erene Gauda krallığına kadar eşlik etti. Yoldaşlarının adları,

- I. Hazret Seyyid Şeyh Abbas (r.h.);
- II. Hazret Şeyh Sultan (r.h.);
- III. Hazret Şeyh Karam Ali (r.h.) ve
- IV. Hazret Seyyid Dinal Şeyh Buhari (r.h.) dir.³⁴⁰

3.4.9. Şeyh Mahdum'a Berberin Şikâyeti

Rampur'daki Mahakal tapınağında her yıl kralın emrine göre, ritüel gerçekleştirmek için her kesimden genç bir çocuk feda edilirdi. Babasının karşı çıkışlarına rağmen, bu zorla gerçekleştirilirdi. Şeyh Mahdum (r.h.) bölgedeki bir berberden Hindu krallarının büyüsünü öğrendi. Berberin çocuğu, Tanrı'ya kurban edilmek için tapınağa götürülmüştü.

³³⁷ Haq, Muhammed Enamul, Bengal'de Tasavvufun Tarihi, s. 182.

³³⁸ Sirajul Islam, Banglapedia: *Shah Makhdum Rupos (R.h.)*, s.130.

³³⁹ Md. Abul Kasem, *Şah Makhdum Ruposheh (Rh): Dönemin rağbet*, s. 160.

³⁴⁰ Bangla Haber Editör, "*Şah Makhdum ve Şah Noor (R.h.)*", s. 8

Dev Raja tapınağının büyüünün görülebilmesi için bir göl gerekiyordu. Dev kral, sihirciliği yönetiyordu. Çünkü Tanrı olduğunu iddia etmesi için mucizevi bir eser göstermesi gerekiyordu.³⁴¹ Şeyh Mahdum bu bilgiyi berberden aldı. Ve onun manevi gücü, sihirbaz Hindu krallarının büyüünü mahvetti. Bu sayede birçok denemeye rağmen berberin oğlunu kurban etmeleri mümkün olmadı.³⁴² Kralın emriyle saraydan bir bufalo getirildi ve onu tanrılara kurban ettiler. Kral, değerlerini böylece korumuş oldu.

O sırada Şeyh Mahdum (r.h.) tapınağa geldi. Şeyh Mahdum, Hindu kralına “Ey Kral! Neden çocukları öldürüyorsun? Bunun manası nedir?” diye sordu. Hindu kral, “Tanrılar için feda edilen kişinin kaderi gerçekten iyidir. Fedakârlığı nedeniyle, o ve yedi arkadaşı, Cennete gitme şansına sahipler. Şeyh Mahdum (r.h.) dedi ki: Peki! İyi, iyi. Sonra tekrar Kral’a sordu, çocuğunuz var mı? Kral tabiki var dedi. Altı oğlum var. Şeyh Mahdum (r.h.) dedi ki, “*Çok mutluyum. Ey kral! Neden bu altı çocuğunuzu kurban ederek 42 kişiyi kutsama şansınızı kaçırmıyorsunuz?*” dedi.³⁴³ Kral, Hazret Şeyh Mahdum’a karşı kızgın bir şekilde savaş ilan etti. Savaşta kral mağlup oldu ve Şeyh Mahdum Bangladeş’teki Rajşehi eyaletinin iktidarını ve kontrolünü aldı.

3.4.10. Bangladeş’te İslam Vaazına Katkısı

Bugün Bangladeş’in Rajşehi bölgesinde Müslümanlar çoğunluktalar. Şeyh Mahdum İslam’a hizmet etmek için birçok zaman birçok farklı faaliyette bulundu. İslam’ın tanıtımına katkılarından dolayı “*Şeyh*”, “*Mahdum*”, “*Ruposh*” vb.³⁴⁴ unvanlarına layık görüldü. Eski Varendra ve Gauda bölgelerinde İslam’ın kuruluşunu güçlendirdi. Şeyh Mahdum (r.h.), İslam’ı anlatmak için Bağdat’tan Rajşehi’ye geldi.

³⁴¹ Md. Abul Kasem, *Şah Makhdum Ruposheh (Rh): Dönemin rağbet*, s. 160.

³⁴² Haq, Muhammed Enamul, Bengal’de Tasavvufun Tarihi, s. 182.

³⁴³ Wali, Maclavi Abdul, *Shahzadpur’un Eskiliği ve Gelenekleri Üzerine*, s. 7.

³⁴⁴ Karim, Abdul, *Bengal’deki Müslümanların Sosyal Tarihi, A.D. 1538’e kadar*, s. 124.

Farsça olup yüzü kaplı kişi anlamına gelen “*Rouposh*” kelimesi onun ünvanıydı. Gerçek adı ise Seyyid Abdul Kuddus idi. Bir eğitimci, âlim ve bilge bir kişi olarak tanındı. Mahdum Şeyh Ruposha “*Kuddise sirruh*” olarak anılır bunun manası ise Allah onun sırrını mübarek ve daimî kılsın anlamındadır.³⁴⁵

3.4.11. Bangladeş’te İslami Eğitiminin Yayılmasına Katkısı

Şeyh Mahdum, bütün hayatını İslam’ı yaymak ve vaaz etmek için harcadı. Ayrıca, İslam’ın uygun bir şekilde öğretilmesi için de düzenlemeler yaptı. Şeyh Mahdum (r.h.), birçok kişiyi İslama davet etti ve onlar da bu daveti kabul ettiler. Müritlerinin birkaçını farklı bölgelere gönderdi. Ayrıca, çeşitli insanlara farklı görevler verdi.³⁴⁶ Kendisi de evinin yanına bir cami inşa ederek caminin bitişiğinde “*Mahdumi Kadriya Medresesi*” adında bir medrese kurdu. Medresesinde, İslam’ın nasıl öğretilmesi gerektiğine dair bir örneklik oluşturdu. Bu büyük girişimi sayesinde, yeni Müslümanlar İslam’ın öğretilerini doğru bir şekilde öğrenme fırsatı buldu. Bundan sonra, bu bölgede İslamın aydınlığı giderek arttı. Tarihçi Abul Kashem da “Şeyh Mahdumun bu alanda İslamiyet’i duyurmak için bu medreseyi kurduğunu belirtmektedir.”³⁴⁷

3.4.12. Timsahları ve Kaplanları

Şeyh Mahdum (r.h.)’dan kalan hatıralar arasında iki timsah ve iki kaplan da vardı. Timsahlar “*Bunda-Bukhi*” olarak biliniyordu. Dergâhta diğer öğrenciler gibi özel bir statüsü vardı.³⁴⁸ Şeyh Mahdum’un (r.h.) aracı olarak, bu iki büyük timsah onunla birlikte getirildi. Büyük Göller’de yaşıyorlardı. İnsanlar onları adları ile çağırırdı ve onlar insanlarla kalan evcil hayvanlar gibiydiler. Hatta birçok insan bu timsahlara

³⁴⁵ Sirajul Islam, Banglapedia: *Shah Makhdum Rupos (R.h.)*, s. 131.

³⁴⁶ Wali, Maclavi Abdul, *Shahzadpur'un Eskiliği ve Gelenekleri Üzerine*, s. 8.

³⁴⁷ Md. Abul Kasem, *Şah Makhdum Ruposheh (R.h.): Dönemin rağbet*, s. 160.

³⁴⁸ Bangla Haber Editör, “*Şah Makhdum ve Şah Noor (R.h.)*”, s. 8.

binerek onlarla oynuyordu.³⁴⁹ Fakat onlar hiç kimseye zarar vermediler. Kaplanlar ise pazartesi ve cuma geceleri gelirlerdi. Kaplanlar, dergâhın etrafında dolaşıyorlardı ve oturuyorlardı. Ama asla belli bir çizgiyi geçmiyorlardı. Dergâhta bir saatten fazla durmazlardı. Kaplanlara “*Sherbabbas*” adı verildi.³⁵⁰ Onlar da timsahlar gibi kimseye zarar vermiyorlardı. Bununla birlikte, insanlar dergâha rahatsızlık verenleri onların yiyeceğine inandılar. Kaplanın Şeyh Mahdum’un (r.h.) bir aracı olduğuna şüphe yoktur. Bu dergâh’a hizmet eden insanlardan birçoğu da Şeyh Mahdum ve Şeyh Noor’un kaplanlara bindiğini görmüştür. Bu yüzden özellikle cuma ve pazartesi gecesi müritlerin sayısı dergâhta artmaktaydı.³⁵¹

3.4.13. Vefatı

Şeyh Mahdum ölümünden önce ona hizmet eden herkesle buluşacağını söyledi. 1331 yılında, Şeyh Mahdum’un talimatıyla, dört halifesi de dâhil olmak üzere birçok kişi onun yanındaydı. Kısa bir süre içinde tüm erenler ve görevlileri geldi. Öğle namazı kılındıktan sonra Şeyh Mahdum dört halifesi de dâhil olmak üzere oradaki müritlerine hutbe irat etti. Şeyh Abbas (r.h.), Şeyh Sultan (r.h.), Şeyh Karam Ali (r.h.) ve Seyyid Dillal Şeyh Buhari’nin daimî halife olarak atandığını duyurdu. Üvey evlatlarından olan Şeyh Daud ve Şeyh Garibi, Dargaparanın ve Şeyh Mahdum (r.h.)’un türbesinin yönetimi ile görevlendirdi. Bununla birlikte, diğer kaynaklarda ise Şeyh Calil ve Şeyh Niamat’a hankâhın sorumluluğunu verdiği söylenmektedir.³⁵²

Kısacası Şeyh Mahdum (r.h.) dört müridine dört yerdeki dört halifesinin mesuliyetini ve ardında bıraktığı evi ve medresesinin bakımı görevini verdi. O müritlerine bir dizi gizli gizemi ve kehaneti açıkladı. Ve onlara çeşitli görevler verdi. Sonra şöyle söyledi. Kardeşimin oğlu Şeyh Nur, Bağdat Şerif’ten buraya gelip benim

³⁴⁹ Sirajul Islam, Banglapedia: *Shah Makhdum Rupos (R.h.)*, s.131.

³⁵⁰ Md. Abul Kasem, *Şah Makhdum Ruposheh (Rh): Dönemin rağbet*, s. 163.

³⁵¹ Wali, Maclavi Abdul, *Shahzadpur’un Eskiği ve Gelenekleri Üzerine*, s. 8.

³⁵² Bangla Haber Editör, “*Şah Makhdum ve Şah Noor (R.h.)*”, s. 8.

görevimi üstlenecek. Ondan başka hiçbir, bu kalenin halefi olmayacak dedi. Şeyh Nur'un mezarı sağ tarafımda olacak. Burada onurlandırılacaklar.³⁵³ Daha sonra İkinci namazı kılındıktan sonra herkesin önünde küçük bir konuşma yaptı. Kur'an, Hadis ve tüm İslam Şariat kurallarını uygulamaktan başka, Allah'a yaklaşmak mümkün değildir dedi. Bunu yaparken, rahatsızlandı.³⁵⁴ Ardından, Khadem Şeyh Daud, Şeyh Garib ve diğer halifelerle birlikte mezara gitti. Oraya gitti ve elindeki sopayla mezarın yerini belirledi.

Sonra, Camide Akşam namazı kıldıktan sonra dua yaptı. Duanın sonunda, herkese tavsiye verdi bu olaydan kısa bir süre sonra evine döndü. Kendi yerine döndükten sonra, yatağında uykuya daldı. Hiç kimse bunun bu büyük erenin son uykusu olacağını hayal bile edemezdi.³⁵⁵ Uzun bir süre sonra uyanmadı. Daha sonra öğrencisi, onun üzerindeki örtüyü çıkardı ve vefat ettiğini gördü. Gözyaşları içinde ağlamaya başladı. Böylece, miladi 1331 yılında halifelerinden birinin namazını kıldırması ve yüzlerce insanın iştirakiyle bu büyük eren toprağa verildi.

3.4.14. Mezar ve Oros (İslam kültür programı)

Her yıl Recep ayının 27'sinde, Oros (İslam kültür programı) Şeyh Mahdum (r.h.) türbesinde kutlanır.³⁵⁶ Şeyh Mahdum'un binlerce takipçisi yurtiçinden ve yurtdışından o gün türbesini ziyaret etmeye gelir.³⁵⁷

3.4.15. Şeyh Mahdum'un Etkisi

Şeyh Mahdum (r.h.) hala Bangladeşli insanların hatıralarındadır. Bangladeş'te birçok mimariye onun adı verilmektedir. Bangladeş'teki üçüncü büyük havaalanı

³⁵³ Karim, Abdul, *Bengal'deki Müslümanların Sosyal Tarihi, A.D. 1538'e kadar*, s. 125.

³⁵⁴ Md. Abul Kasem, *Şah Makhdum Ruposheh (R.h.): Dönemin rağbet*, s. 164.

³⁵⁵ Wali, Maclavi Abdul, *Shahzadpur'un Eskiliği ve Gelenekleri Üzerine*, s. 8.

³⁵⁶ Sirajul Islam, *Banglapedia: Shah Makhdum Rupos (R)*, s. 132.

³⁵⁷ Md. Abul Kasem, *Şah Makhdum Ruposheh (R.h.): Dönemin rağbet*, s. 165.

Rajşehi’de yer almaktadır. Ve onun adı, “Şeyh Mahdum Havaalanı”dır.³⁵⁸ Yine Şeyh Mahdum’un adının verildiği, Rajşehi şehir’inde bir polis karakolu da vardır. Rajşehi Üniversitesi öğrencileri için onu adıyla bir yurt kurulmuştur. Ayrıca, onun adıyla bir tıp fakültesi ve lise de vardır. Rajşehi’deki pek çok dükkân, araç, alışveriş merkezi, yol, bina vb. Şeyh Mahdum’un adını almıştır.³⁵⁹

³⁵⁸ Md. Abul Kasem, *Şah Makhdum Ruposheh (R.h.): Dönemin rağbet*, s. 166.

³⁵⁹ Bangla Haber Editör, "*Şah Makhdum ve Şah Noor (Rah)*", s. 8.

3.5. HAN CİHAN ALİ (R.H.): İSLAM'IN ÖNDE GELEN SOSYAL REFORMCULARINDAN BİRİ

Ünlü bir Sufi Aziz olan Han Cihan (Ö. 25 Ekim 1459), Cessore ve Hulna Bölgesinin Hukumdarı olarak bilinmektedir. Han Cihan on beşinci Yüzyılın ilk yarısında Halifatabad'da (Bagerhat) dünyaya gelmiştir. Bu sıralarda Iliyas Şii Sultan Nasiruddin Mahmut Şeyh (1435-1459) Gaur'da iktidardadır.³⁶⁰ Han Cihan bölgedeki insanlar için Sultan Nasiruddin Mahmud Şeyhdan izin alarak büyük Altmış Gumbuc Camii'ni inşa ettirmiştir.

Tughlaqs'ın emrinde soylu biri olan Han Cihanın, Timur'un hâkimiyetindeki Delhi bölgesini hâkimiyeti altına aldıktan sonra (1398) Bangladeş'e geldiği söyleniyor. Sundarbaların orman bölgesini Delhi Sultanı adına savaşıarak ele geçirdi ve sonraki zamanlarda da Bengal hükümrânlığı bölgede devam etti. Sundarban bölgesindeki yoğun ormanlık alanı yerleşim yerleri için uygun hale getirdi. Kaynaklara göre Han Cihan, Cessore ve Khulna bölgelerinin bir kısmını yöneten ilk Müslüman yöneticidir. Ulugh Han ve Han-I-Azam Han Cihan'ın Mezarına yazılan yazılar, Bağımsız serbest bir çalışan olmadığını, gaurun Sultanına bağlı olduğunu belirtiyor. Bununla Birlikte, Naral'ın kuzeyindeki Naldi'ye kadar uzanan Khalifatabad'ın Pargana'sını yönetti.³⁶¹

Han Cihan orada İlçeler, camiler, Medreseler, Yollar, Köprüler, göletler yapılmasına vesile olarak bölgeyi imar etti. Bagerhat'tan Chattogram'a, Samantasena'dan Badhkhali'ye yirmi mil uzunluğunda bir yol ve Shuvabara'dan Khulna'daki Daulatpur'a giden bir yol inşa ettiği söyleniyor. Onun mimari anıtlarının en önemlileri arasında Bagerhat Shatgumbad Camii (1450), köy mescitken camii (1450), Bagerhat yakın kendi mezarı (1459) ve şu an mezarının da bulunduğu tek kubbeli cami gösterilebilir. İnsanların faydalanabilmesi amacıyla çok fazla kuyu

³⁶⁰ Ahmed, Nazimuddin, *Bagerhat ve çevresindeki Han Jahan'ın binaları*, Üniversite Basını, 15 Mayıs 2019'da alındı, s. 8.

³⁶¹ Nihāra Ghosha (2003), *Orta çağ Bengal İslami sanatı, mimari bezemeler*, Suchetana. 15 Nisan 2019'da alındı.

açtırdı.³⁶² Hanjali kuyusu (1450) o zamanın su ihtiyacının giderilmesi için en önemli kuyularından biriydi. Hatta Han Cihan vefat edince bu kuyunun yakınlarına defnedildi, ayrıca Altmış Kubbeli Cami'nin batısında Ghoradighi kuyusu (1500'x750 ölçme) yer almaktadır. Han Cihan tarzı mimari Khulna, Cessore ve Barisal gibi büyük ilçelerde ki bir grup binada da görülür.³⁶³

Han Cihan, 25 Ekim 1459 tarihinde (27 zilhicce 863 a.h.) vefat etmiştir ve kendisi tarafından inşa edilen mezara defnedilmiştir. İnsanlar onun için büyük saygı duyar ve çok sayıda insan mezarını ziyaret eder. Mongla'da daki bir havaalanına isminin verilmesi için çalışmalar yapılmış ve en sonda ismi bu havaalanına verilmiştir.

3.5.1. Han Cihan'ın Türbesi

Han Cihan'ın Türbesi veya mezarı, Bengalce dilinde Thakur gölet adı verilen bir su tankının kuzey kıyısında (*timsahlarla istila edilen bir gölet*) yer almaktadır. Gölet şekli karedir ve göletten çıkarılan materyaller türbenin inşasında kullanılmıştır.³⁶⁴

Türbe 45 feet (14. m.) karelik bir plan üzerine inşa edilmiş tek kubbeli bir yapıya sahiptir. Bina bodrum katıyla beraber beş katlı tuğla ile oluşturulan bir yapıya sahiptir. 1866 yılındaki kaynaklardan edindiğimiz bilgiye göre, türbedeki döşemelerin farklı tasarım ve renklerde (çoğunlukla mavi, beyaz ve sâri) altıgen seklinde enine çini ile kaplanmış olduğu belirtilmektedir. Fakat günümüzdeki mevcut haliyle yapıdaki bu tip döşemeler, türbenin kendisinin sadece birkaç yerinde görülür. Türbenin yapımında siyah taşlar kullanılmıştır ve üç basamaktan oluşmaktadır.³⁶⁵ Ayrıca üzerinde kurandan ayetler de vardır ayetler Arapça ve Farsça olarak yazılmıştır. Ayrıca türbenin

³⁶² Han Cahan, *Sundarbans'ın Koruyucu Azizi*. İslam Vakfı Bangladeş, 15 Mayıs 2019'da alındı, s. 4.

³⁶³ Nihāra Ghosha, *Orta çağ Bengal İslami sanatı, mimari bezemeler*, Suchetana. 15 Nisan 2019'da alındı.

³⁶⁴ "Han Jahan Mozolesi". ArchNet Dijital Kütüphanesi. 9 Mayıs 2019'da alındı.

³⁶⁵ "Han Jahan Mozolesi". ArchNet Dijital Kütüphanesi. 9 Mayıs 2019'da alındı.

duvarlarında, Ulugh Han Cihan'ın hayatı hakkında tarihsel bilgi veren açıklamalar mevcuttur.³⁶⁶

Emekli olduktan sonra Han Cihan emeklilik yıllarını bu bölgede sürdürdü bu bölgede yasama gözlerini Yuman Han Cihan 25 Ekim 1459'da vefat itti ve bu bölgeye defnedildi. Artık bu bölge ömrünü insanlara hizmet için Âdemış bir insana saygı duyulan kutsal bir mekân haline gelmiştir.³⁶⁷ Han Cihan'ın yakın arkadaşı olan Pitr Ali de vefat edince Han Cihan'ın türbesinin yakınlarına onun için türbe yapılmıştır yapılan türbe Han Cihan'ın türbesiyle aynı düzendedir.

3.5.2. Altmış Kubbeli Camii

(*Bengalce de Shait Gambuj Mescit; daha yaygın olarak bilinen adi da Shatt Gambuj Camii olan*), altmış kubbeli cami UNESCO dünya mirası listesine girmiştir ayrıca Sultanat döneminde inşa edilen bu cami ülkenin en büyük camisidir. Hint Yarımadası'nda da "en etkileyici Müslüman anıtlar arasında nitelendirilmektedir."³⁶⁸

3.5.2.1. Yer ve Tarihçe

Cami Khulna bölgesinde bulunan güney Bangladeş'in Bagerhat ilçesinde yer almaktadır. Bagerhat'ın ana kasabasına yaklaşık 4, 8 km uzaklıktadır. Bagerhat, Bangladeş'in başkenti Dakka'ya yaklaşık 200 km uzaklıktadır.³⁶⁹

15. Yüzyılın ortalarında, Sundarbanlar'ın mangrov ormanında, Bağdat ilinde Sahile yakın bir yerde, Hâkim Ali hani olarak adlandırılan bir aziz Müslüman bir bölge kurmuştur. Daha sonra Sultan Nasiruddin Mahmud Şeyh'in saltanatı sırasında "Halifetebed" olarak bilinen varlıklı bir şehir'inde vaaz verdi.³⁷⁰

³⁶⁶ Nihāra Ghosha, *Orta çağ Bengal İslami sanatı, mimari bezemeler*, Suchetana. 15 Nisan 2019'da alındı.

³⁶⁷ "Han Jahan Mozolesi". ArchNet Dijital Kütüphanesi. 9 Mayıs 2019'da alındı.

³⁶⁸ J. Westland, *Jessore Bölgesi Üzerine Bir Rapor*, Kalküta, 1874, s. 84.

³⁶⁹ Hasan Arasında (2007), *Sultanlar ve Camiler: Bangladeş'in erken dönem Müslüman mimarisi*. I.B. Tauris. Sayfa 144-147. 13 Nisan 2019'da alındı.

³⁷⁰ A. H Dani, *Bengal'deki Müslüman Mimarisi*, 1961;

Han Cihan, bu şehiri bir düzineden fazla camiyle süsledi; cami yapımında Bangladeş'teki görkemli ve büyük çok kubbeli camileri örnek aldı ve shat-gumbad mescidi (160'×108') adında bir cami inşa etti. Caminin inşası 1442 yılında başlamış ve 1459 yılında tamamlanmıştır.³⁷¹ Camii namaz kılmak, Medrese eğitimi ve kararların alındığı Meclis salonu olarak kullanılmıştır.

3.5.2.2. Plan ve Tanım

Orijinal olarak bir dış duvarla çevrili olan cami, bugünkü Bagerhat kasabasının yaklaşık üç mil batısında, Ghoradighi'nin doğu kıyısında yer almaktadır.³⁷²

Orijinal olarak iki tane giriş kapısı mevcuttur biri doğudan, şimdi restore edilmiş ve onarılmış olup diğeri ise artık mevcut değildir. Caminin ana kemeri olan ana kapıya bakan doğu geçidi, kendi başına bir anıt gibi görünmektedir. 7.62m 2.44m ölçüsünde olup, üzerinde 2.44m'lik bir açıklığa sahip bir kemerin üst kısmında güzel bir eğriliği vardır. Özellikle tuğladan inşa edilen cami, geniş bir dikdörtgen şeklindedir, iki katlı büyük kuleleri, kuzeyden güneye 48.77 m ve doğudan batıya 32.92 m olarak ölçülmüştür.³⁷³ Caminin içerisine doğudan on bir, kuzey ve güneyin her birinden yedi, batıdan bir kapıdan girilebilir. Caminin iç kısmı 43.89 m ile 26.82 m ölçülerinden oluşmaktadır. Altı sıra halinde olan sütunlar kuzeyden güneye doğru yedi uzunlamasına geçide ve doğudan batıya doğru on bir bölüme ayrılmıştır.³⁷⁴

On bir bölümün her biri, merkezi olan bölümün hemen kuzeyinde, kible duvarında yarı dairesel bir mihrap ile sona erer. Bu yüzden, camide toplam on mihrap bulunmaktadır. Merkezi bölüme karşılık gelen merkezi mihrap, diğer bölgelerden daha büyüktür ve dışarıdan bakıldığında çatı seviyesine kadar uzanan dikdörtgen şeklinde bir iz düşümü gösterir. Binanın kapı kemerleri, iki merkezli sivri uçludur ve duvarları

³⁷¹ Hasan Arasında (2007). *Sultanlar ve camiler: Bangladeş'in erken dönem Müslüman mimarisi*. I.B. Tauris. Sayfa 144-147, 13 Nisan 2019'da alındı.

³⁷² "Bagerhat Müzesi". Lonely Planet.com. 11 Mayıs 2019'da alındı.

³⁷³ G Michell (ed), *Bengal İslam Mirası*, UNESCO, Paris, 1984, s. 112.

³⁷⁴ Sayed Mahmudul Hasan; *Isalāmika Phāuñdeşana*, Bangladeş, 2004, s. 28.

belinden yaylıdır.³⁷⁵ Doğu cephesinin tüm kemerleri, Kuzey ve Güney duvarlarının merkezi ve kible duvarının tek biri hafifçe girintili dikdörtgenler içerisine yerleştirilmiştir. Kemerin geri kalanı birbirini izleyen iki kemerden oluşur, iç kısmı dıştan biraz daha büyüktür. Doğu duvarı hariç diğer duvarların dış yüzeyi, dikey ofset çıkıntıları ve çift girintilerle renklendirilmiştir. Binanın siperleri ve kornişleri kavislidir. Ancak, normal eğrisel formun aksine, doğu cephedeki korniş, orta kemer üzerinde tuhaf bir üçgensel alan şeklindedir.³⁷⁶

Dış açılarda bulunan dört dairesel tepeye doğru hafifçe inceler. Açık kemerli bir oda, bu kulelerin her birini, tepenin yukarısına yükselen, taç gibi küçük bir kubbe ile yükseltir. İki ön kulenin üst bölmesi dört adet kardinal olarak ayarlanmış kemerli pencereye sahipken, arka taraftakilerin ikisi güneyde, diğeri ise kuzeyde bir çifttir. Arka kulelerin camları tam olarak aynı ekseninde değildir. İki ön kulenin her birinin yukarıda 26 kemerli bir sarmal merdiven içerdiğini belirtmek gerekir; Merdivenin kapısına sadece cami içinden ulaşılabilir. Her iki kapı da yakın zamanda tuğla dolgusuyla kapatılmıştır. Bu iki ön kulenin aksine, arka kuleler tavan seviyesine kadar katıdır ve yukarıdaki kemerli odalarına ancak caminin çatısından ulaşabilmektedir.

Caminin en ilgi çekici kısmı, uzunlamasına bir çizgide doğudan batıya uzanan geniş orta bölümüdür. Her biri yaklaşık 4, 88 m. x 3, 96 m. olan yedi bağımsız dikdörtgen koydan oluşan bu caminin iç kısmını iki eşit kanada böler ve sivri kemerlerle kuzey ve güney yönünde açılır. Yan kanatlar toplamda yetmiş tane numara ile kare bölmelere ayrılmıştır. Yan kanatların her biri üzerinde 3.96 m. ölçülerindeki kare bölmeler, ters çevrilmiş kubbelerle örtülüdür; orta bölümün dikdörtgen yuvaları ise Chau-Chala tonozları ile örtülmüştür. Bu tonozlar ve bardak şeklindeki kubbeler, sütunlardan çıkan kesişen kemerler üzerinde taşınır ve kemerler arasındaki köşeler

³⁷⁵ A. H Dani, *Bengal'deki Müslüman Mimarisi*, 1961.

³⁷⁶ "Bagerhat Müzesi". Lonely Planet.com, 11 Mayıs 2019'da alındı.

karakteristik Bengalce sarkaçlarıyla doldurulur.³⁷⁷ Böylece bina, köşe kulelerinde dört, yan kanatlarda yetmiş orta bölüm üzerinde yedi Chau-Chala tonozunda toplamda seksen tane kubbe sergiliyor.³⁷⁸

Binanın devasa çok kubbeli çatısı, doğudan batıya uzanan, her sıraya altı olmak üzere on sıra sütun ile desteklenmiştir. Bu nedenle, cami, çoğunluğu ince taşlı olan altmış sütun, altı tanesi masif, tuğla veya ebatlı taş bloklarla kaplanmış ve orijinal görünmektedir. Üst üste iki ya da üç taş parçasından oluşan ve bir geçmeli delik ve demir-çatlaklar sistemi ile sıkı sıkıya birleştirilen tüm taş sütunlar, aynı zamanda tuğla ya da taş mahfazaları ile orijinal bir hal almıştır. Sekizgen şaftlı kare başlıkları ve kaideleri tasvir eden ince taş sütunlar, son zamanlarda bir dış cephe kaplama tuğla ile orijinal şekillerine restore edilmiştir.³⁷⁹ Westland (1874) tarafından kaydedilen cami, bir zamanlar ortadaki mihrap yakınında, diğeri ise orta kısmın kuzeyine yakın olan bölgenin doğu ucunda olmak üzere iki alçak tuğlalı platformla donatıldı.³⁸⁰

Caminin yapımında çoğunlukla tuğlalar kullanılmıştır kılı toptrakla sıvanan tuğlalar aynı zamanda nadir bir taş oymacılığı örneğidir. Süslemenin büyük bir kısmı zamanın yıkımları nedeniyle ortadan kalkmış olsa da, kapı kemerleri, mihraplar, kubbelerin altında bulunan kesişen kemerler, Chau-Chala tonozlarının iç kısmı, köşenin yükseltilmiş pervazları yıkımlara rağmen ayakta kalmasını bilmiştir. Tüm yapının kornişi, eşkenar dörtgen şeklindeki kalıplar ile bezenmiştir. Giriş kemerlerini içeren hafif girintili dikdörtgenler üst kısımlarında süs tuğlaları kalıplarına sahipken, giriş kemerlerinin dışlileri ve diğör bölümleri içten ve dıştan tasarım çeşitleriyle dekore edilmiştir. Doğü cephesindeki orta kapı kemerinin değnekleri günümüze kadar bozulmadan gelmiş ve eşkenar dörtgen şeklindeki dekorasyonu hala durmaktadır.³⁸¹

³⁷⁷ "Bagerhat Müzesi". Lonely Planet.com, 11 Mayıs 2019'da alındı.

³⁷⁸ A. H Dani, *Bengal'deki Müslüman Mimarisi*, 1961, s. 76.

³⁷⁹ "Bagerhat Müzesi", Lonely Planet.com, 11 Mayıs 2019'da alındı.

³⁸⁰ J. Westland, *Jessore Bölgesi Üzerine Bir Rapor*, Kalküta, 1874, s. 119.

³⁸¹ "Bagerhat Müzesi, Bagerhat", Bangladesh.com'a tur. 12 Mayıs 2019'da alındı.

Kemerin üstünde, hafifçe yansıtılmış üç yatay bant bulunur-en alt kısımda bir dizi asma çiçek gösterilir, orta kısımda küçük rozetlerle değişen eşkenar dörtgen şeklindeki dekorasyonlar gösterilir ve üst kısımda ise dört yapraklı çiçek serisi bulunur. Bu gruplar arasında iki dar panel vardır.³⁸² Üst panel, nilüfer çiçeklerini halkalar içinde gösteren kâğıtlarla zenginleştirilmiştir. Kalan panel, yine palmiye ağaçları, ortada küçük rozetleri olan kilitli kareler ve çiçekler ile yapraklı bitkiler gibi tasarımlarla süslenmiş kısımları içermektedir.³⁸³ Süsü şimdi tamamen ortadan kalkmış olan güzel bir üçgen alınlık, bu yapıyı taçlandırıyor. Geçit kemerlerinin geri kalanı da aşağı yukarı benzer pişmiş toprak tasarımlarla süslenmiştir. İçeride, giriş kemerlerinin üst kısımları çoğunlukla motifleri girişten girişe kadar değişen kıllı toprakla süslenmiştir.³⁸⁴

Kible duvarı, içten oyulmuş on kemerli Mihrapla süslenmiştir. Merkezi mihrâb, benzerlerinden ve Han Cihan döneminin diğer binalarından farklı olarak, tamamen gri renkli kumtaşı ile az süsleme ve düşük kabartma oyma şeklinde Müslüman tarzında yapılır. Dekoratif motiflerin çoğu kaybolmuş durumdadır, günümüze ulaşanlar ise çürümek üzeredir fakat kontrol altına alınmıştır. Mihrâbın geniş, çok oyuklu kemeri, iki yönlü dekoratif taş plasterden çıkarılmıştır. Bu kemerin köseleri, yükselen yaprak ve çiçekleri olan dallardan oluşan ağaç motifi ile tasvir edilmiştir. Kemerin zirvesinin hemen üstünde rozetler ile dönüşümlü bir dizi eşkenar dörtgen ile süslenmiş yatay bir bant bulunur. Yarı dairesel mihrap bölümü, rozetlerle dönüşümlü bir eşkenar dörtgen friziyle oyulmuş hafif yükseltilmiş bir bant tarafından dâhili olarak iki yarıya ayrılmıştır. Yarım kubbe şeklini alan üst kısmı rozet sıraları, ağ desenleri ve nilüfer yaprakları ile oyulmuştur. Nişin yarı dairesel olan alt yarısı, her biri dokuz sıra olmak üzere iki yatay dikdörtgen panel sırası ile kavislidir. Bu panellerin her biri, diğerinden ince bir bantla ayrılır, ortada bir rozet ve köşelerdeki benzer küçük rozetleri birbirine

³⁸² G Michell (ed), *Bengal İslam Mirası*, UNESCO, Paris, 1984, s. 97.

³⁸³ "Bagerhat Müzesi, Bagerhat". Bangladesh.com'a tur. 12 Mayıs 2019'da alındı.

³⁸⁴ A. H Dani, *Bengal'deki Müslüman Mimarisi*, 1961, s. 119.

bağlayan ağaç motifini gösteren kavisli bir kemer gösterir. Nişin bölme bandının ortasından, adeta dikdörtgen bir kolye ile biten tek kesikli zincir aşağı sarkar.³⁸⁵

Bu kolye, ortasında ve kenarlarında bir rozet bulunan, kavisli bir kemerle tasvir edilmiştir. Mihrap, çürüyen bir durumda, çeşitli tasarımlarla dolu geniş bir dikdörtgen sınır içerisinde bulunur. Bu dikdörtgen kenarlık, nilüfer yaprakları ve rozetlerin frizleri ile oyulmuş, bir çift kalıp ile tepesinde bulunmaktadır. Bütün bu yapı ortada bir işlemeli kare siyah taş panel ile taçlandırılmıştır. Bu panelin ortasında, geniş katmanlı bir rozet var olup kalan dokuz mihrap, tamamen yüzlerini kestiğini gösteren tuğlalardan yapılmıştır. Süslemelerinin çoğu kaybolmuş olsa da, bunlar merkez mihraptan farklı olarak orijinal haliyle zarif bir şekilde dekore edilmiş, aynı zamanda kıllı topraktan yapıldığını gösterir şekilde hayatta kalmıştır. Kullanılan motif ve tasarımlar aynıdır, ancak düzenlemelerinde mihraptan mihraba farklılık gösterirler.³⁸⁶

Kuzey ve güney duvarları içten her duvarda on iki adet dekoratif oyulmuş niş ile işaretlenmiştir. Bu nişlerin her biri birkaç pervaz ile tepelenmiştir. Bu kalıpların, aralarındaki boşluk kıllı topraklardaki çiçek tomurcukları ile süslenmiştir. Bengal Çerçeve, her biri girişlerin ve yatay tuğla bantlarının buluşma noktasına yerleştirilmiş killi topraktaki Nilüfer çiçekleri ile daha da belirginleşir. Yukarıdaki kubbeleri destekleme amacına hizmet eden, köşeye ve kenarına yerleştirilmiş yatay tuğla sıralarından oluşan tuğla ayarı benzersizdir ve özenle oyulmuş bir desenin yüksek kabartma olarak görünmesini sağlar. Bu teknik, Saltanat dönemi boyunca ve hatta Babür döneminde yapılan çeşitli anıtlarda, hem inşaat hem de dekoratif amaçlar için yaygın olarak kullanılmaya devam etmiştir.³⁸⁷

Bagerhat'taki Shatgumbad Camii, Han Cihan'ın en eski mimari eseri olarak görülüyor. Dışarıdan, çekici dört köşe kulesi ve çatıda yetmiş yedi kubbesi olan cami, göze muhteşem bir gösteri sunuyor. Mimari olarak cami, Bengal'de daha önce başlamış

³⁸⁵ J. Westland, *Jessore Bölgesi Üzerine Bir Rapor*, Kalküta, 1874, s. 72.

³⁸⁶ G Michell (ed), *Bengal İslam Mirası*, UNESCO, Paris, 1984, s. 113.

³⁸⁷ A. H Dani, *Bengal'deki Müslüman Mimarisi*, 1961, s. 112.

olan bina stilinin sürekliliğini göstererek hem bölgeden hem de dışarıdan ilham alan yeni gelişmelere işaret ediyor. Yuvarlak tavanları ve çatının üzerinde yükselen iki katta sivrilmiş köşe kuleleri, Khirki (1375) ve Delhi'deki Kalan Camileri'nin (1380) benzer Tughlaqian örnekleri tarafından belirlendi. Bu köşe kulelerinin dairesel şekli, Han Cihan'ı anıt grubunu Khalifatabad'ın diğer binalarından ayıran özelliklerindendir.³⁸⁸

Caminin iç planı-yan kanatları olan büyük bir merkezi sınırlık kez adına camisinde (1375) kullanılan mimariye benzer nitelikler taşımaktadır. Doğu cephesindeki merkezi kapı üzerinde bulunan güzel üçgen tabanın, do-Chala kulübesinin üçgen uçlarından da kopyalandığı söylenebilir. Benzer şekilde, duvarların dış yüzeyi, Bengal'in ahşap ve sınıksız bir kulübe çerçevesini taklit ediyor gibi görünmektedir. Caminin mimarisinin önemli bir özelliği, Bengal'de alışılmadık olmasına rağmen, kuzey Hindistan'daki birçok cemaat camisinde görülmesidir.³⁸⁹ Bu mimari fikri İslam'ın ilk dönem camilerinden alınmış olabilir. İslam'ın başlarında caminin önden açılmasının sadece halifeler, valiler veya imamlar için kullanıldığı bilinmektedir. Bu nedenle, Shatgumbad Camii'nin batı kapısının birkaç metre uzağında yer alan Khalifatabad valisi Han Cihan için ayrılması pek olası değildir. Daha önce de belirttiğimiz iki tuğla platformdan biri, merkezi mihrabın yakınındaki belki de idari işleri yapmak için Han Cihan tarafından kullanıldı ve diğeri Doğu kapısının yakınlarında oturan ve insanlara İslam'ı ders veren dini bir öğretmen içindi. Bu nedenle, Shatgumbad Camii, üçlü amaca hizmet etmiş gibi görünüyor: bir cemaat camisi, erken İslam'ınki gibi bir parlamento veya meclis salonu ve İsfahan Camii ve İran Ardistan Mescid-i-Camii gibi görünüyor.³⁹⁰

³⁸⁸ *Bengal'deki Eski Anıtların Listesi*, Kalküta, 1896, s. 87.

³⁸⁹ *Bengal'deki Eski Anıtların Listesi*, Kalküta, 1896, s. 56.

³⁹⁰ A. H Dani, *Bengal'deki Müslüman Mimarisi*, 1961, s. 32.

3.5.2.3. Neden Altmış Kubbeler Denir?

“*Shatgumbad*” terimi altmış kubbe anlamına gelir, ama gerçekte, caminin çatısı boyunca yetmiş yedi, köşe kulesi üzerinde dört tane olmak üzere toplamda seksen bir kubbesi vardır. Bu konuda iki öneride bulunabilir: İlk olarak, merkezi üzerindeki yedi Chau-Chala tonozu, binaya Satgumbad adını vermiş olabilir (Sat; yedi ve gumbad, kubbe anlamına gelir). Bu, zaman içinde muhtemelen Shatgumbad’a dönüşmüştür. İkincisi, yukarıdaki büyük kubbeli çatıyı destekleyen altmış sütun, aslında camiye “*Shat Khumbaz*” adını vermiş olabilir (altmış anlamına gelir ve khumbaz sütunu anlamına gelir).³⁹¹

Khumbaz kelimesinin daha sonra binaya “*Shatgumbad*” popüler adını vermek için gumbad’a dönüşmüş olma ihtimali bir hayli yüksektir. İki öneriden ikincisi daha muhtemel görünüyor.³⁹²

³⁹¹ G Michell (ed), *Bengal İslam Mirası*, UNESCO, Paris, 1984, s. 132.

³⁹² *Bengal'deki Eski Anıtların Listesi*, Kalküta, 1896, s. 56.

3.6. HACI ŞERİATULLAH (R.H.): FARAİZİ HAREKETİ'NİN KURUCUSU

Hacı Şeriatullah, Bangladeş'teki çalışmaları ve uğraşları ile tanınan en ünlü âlimlerden biridir. Hacı Şeriatullah (1781-1840) dini bir davetçi ve feodal karşıtı bir İndigo lideriydi. Hindistan ve Bangladeş'te gerçekleşen Faraizi hareketinin de lideriydi.³⁹³ Sadece dini bir vaiz değildi, aynı zamanda çiftçileri, dokumacıları ve diğer çalışan insanları sömürüden kurtarmak için bir reform hareketi de yönetti.³⁹⁴

3.6.1. Doğum ve Çocukluk

Faraizi hareketinin lideri Hacı Şeriatullah 1781 yılında Madaripur'da doğdu. Madaripur ilçesi, Arial Kha Nehri'nin kıyısında yer almaktadır. Şeriatullah, bugünkü Madaripur bölgesindeki Shibchar ilçe'deki Bahadurpur Shyamail köyünün Talukder ailesindendir. Babasının adı Abdul Celil Talukder'di. Nazik, kibar ve konuksever bir yöneticiydi (zamindardı). Bu yüzden herkes onu sevdi. Diğer yöneticiler gibi, insanlara baskı yapmadı. Sıradan insanların mutluluğunu ve üzüntüsünü paylaştı.³⁹⁵ Her insanı değerli gördü ve herkese elinden geldiğince yardım etti. Bu yüzden adı çok geniş bölgelere kadar ulaştı.³⁹⁶

Abdul Celil Talukdar oğlunun eğitimli, örnek teşkil eden dürüst bir Âdem olmasını istedi. Oğlunun kendisini tüm insanların hizmetine adayacağını öngördü. Baba Abdul Celil Talukdar'ın rüyasını Şeriatullah da gerçekleştirdi. Ama babası bunu göremedi. Şeriatullah, babası 1789'da öldüğünde sekiz yaşındaydı. Öte yandan, Şeriatullah'ın annesi babasından önce öldü. Daha sonra amcası Muhammet Azam ve eşi ile büyüdü. Muhammet Azam'ın ise hiç çocuğu yoktu.³⁹⁷

³⁹³ Muhammed Mojlum Han, *Bengal'in Müslüman Mirası*, s. 80

³⁹⁴ Dr. Moinuddin Ahmad Khan, *Bengal'de Faraizi Hareketi Tarihi*, s. 154.

³⁹⁵ Barbara Daly Metcalf, *Güney Asya'da İslam*, s. 389.

³⁹⁶ Mueen-ud-din Ahmad Khan, *Bengal'de Fara'idi Hareketi Tarihi (1818-1906)*, Dakka: Pakistan Tarih Kurumu, 1984 P. s. 114.

³⁹⁷ Munshi Abdul Halim, *Hacı Şeriatullah (Bengalce)*, ASB Koleksiyonu, Dakka. s.36.

3.6.2. Eğitim Hayatı

Şeriatullah'ın eğitimi ailesiyle başladı. Özellikle de babasından ilk eğitimini almıştır. Daha sonra 12 yaşında köyündeki mektepten eğitim almıştır. Amcasıyla bir sebepten dolayı anlaşmazlık yaşadı ve ona kızarak ilköğretimden sonra 1793'te Kalküta'ya taşındı Burada Barashat Aliya Medresesi'ne kabul edildi.³⁹⁸ Şeriatullah ünlü âlim ve Kuran öğretmeni Mevlâna Basharat Ali ile tanıştı. Mevlâna Basharat Ali, Şeriatullah'ın eğitime ilgili olduğunu gördükten sonra onu Kur'an eğitim sınıfına soktu. Son derece samimiyet ve şefkatle Şeriatullah'a Kuran'ı öğretti. Daha sonra, Şeriatullah, hocasının tavsiyesi üzerine Hooghly ilçesindeki Furfura'ya gitti. Daha sonra Furfur Şerif Medresesi'nden eğitim aldı. Ayrıca orada Arapça ve Farsça dil dersleri de aldı.³⁹⁹

Sonra Arapça ve Farsça okumak için Murshidabad mahkemesinde çalışan amcası Ashik Mia'ya gitti. Bir yıl burada kaldıktan sonra, amcası Ashik Mia ile birlikte köyüne gitmeye karar verdi.⁴⁰⁰ Amcasıyla birlikte köyüne gitmek için küçük bir teknedelerken Ganj Nehri'nde aniden fırtına başladı. Tekne fırtına anında battı. Şeriatullah fırtına ve dalgalar üzerinde sürüklendi. Fakat hayatta kaldı. Karaya ulaşır nehre baktığında, hiçbir yerde amcasını ve tekneyi bulamadı. Her ne kadar Şeriatullah kazadan kurtulsa da amcası öldü. Amcasının ölümünden duyduğu üzüntüden dolayı köye gitme konusundaki isteği ondan uzaklaştı.⁴⁰¹ Köye gitmeden Kalküta'ya döndü. Eski öğretmeni Mevlâna Basharat Ali ile karşılaştı ve kazadan bahsetti. O bunu duyunca çok şaşırıldı ve öğrencisini teselli etti.

Yine o zamanlarda, Mevlâna Basharat Ali, İngiliz yönetiminden kurtulmak için Mekke'ye gitmeye karar vermişti. Şeriatullah da ayrıca bir hoca ile Mekke'ye gitme niyetini de ifade etmişti. Böylece 1799'da birlikte Mekke'ye gittiler. Şeriatullah Mekke'de, Arapça edebiyatı ve İslam hukuku alanlarında eğitimini Mevlâna Murad'tan

³⁹⁸ Munshi Abdul Halim, *Hacı Şeriatullah (Bengalce)*, s. 37.

³⁹⁹ Muhammed Mojlum Han, *Bengal'in Müslüman Mirası*, s. 82.

⁴⁰⁰ Mueen-ud-din Ahmad Khan, *Bengal'de Fara'idi Hareketi Tarihi (1818-1906)*, s. 114.

⁴⁰¹ Barbara Daly Metcalf, *Güney Asya'da İslam*, s. 389.

aldı. Bu süre zarfında Mevlâna Murad'ın evinde yaşıyordu. Daha sonra Şeriatullah hukukçu Mevlâna Taher Shobal ile temasa geçerek dinin her dalında bilgi edinmeyi başardı. Aynı zamanda Tasavvuf hakkında çok fazla bilgi edindi. Bu süre zarfında, Kadiri Tarikatı'nın sadık bir takipçisi oldu. Daha sonra Kahire'deki ünlü El Ezhar Üniversitesi'nde Arapça edebiyatı, hadis, tefsir, fıkıh ve İslam'ı eğitim okudu.

1799'da, Şeriatullah 18 yaşında Mekke'ye geçtiği sıralarda, Bengal halkı, indigo yetiştiricileri tarafından zihinsel ve fiziksel olarak işkence görüyordu. 1793 yılından başlayarak, İndigo ekicileri ile birlikte marwari topluluğu kalıcı yerleşim adı altında büyük zamindariler almaya başlamıştı.⁴⁰² Bunlar Doğu Hindistan şirket yetkililerinin özel işlerini gören gruplardı. Bu çalışanlar, ülke genelinde pazarlarda ve nehir limanlarında özel kontrol sahibi oldular. Toplu olarak düzenlenen şiddet ve baskı Orta çağ Avrupa'sının kölelik aşamasına gidişti.⁴⁰³ Bu korkunç sosyal değişiklikler o zaman İngiliz polis komiserinin yıllık raporunda 'nefret dolu devrim' olarak geçmiştir.

3.6.3. İş Hayatı

Hacı Şeriatullah Mekke'de çok eğitimli bir âlim olarak özel ün kazandı. Derin bilgisi ve irfanından etkilenildi ve öğretmen olarak atandı. Hacı Şeriatullah yirmi yıl Mekke'de kaldığı süre içinde öğretim mesleğini seçti.⁴⁰⁴

3.6.4. Ülkeye Dönüş

1818'de ülkeye döndü. Tek yaşayan amcası Muhammet Azim Talukder'i çok hasta gördü. Tanıdık yüzlerin çoğunu göremiyordu. Müslümanların çektiği acıdan dolayı derin bir şekilde müteessir oldu.⁴⁰⁵ Önyargı, cehalet, işsizlik, yoksulluk ve sömürüyü gerçek manada burada müşahade etti. Bengal halkının İngilizler tarafından

⁴⁰² Barbara Daly Metcalf, *Güney Asya'da İslam*, s. 391.

⁴⁰³ Mueen-ud-din Ahmad Khan, *Bengal'de Fara'idi Hareketi Tarihi (1818-1906)*, p. 115.

⁴⁰⁴ Muhammed Mojlum Han, *Bengal'in Müslüman Mirası*, s. 83

⁴⁰⁵ Munshi Abdul Halim, *Hacı Şeriatullah (Bengalce)*, s. 38.

sömürülmesine ve baskı altına alınmasına çok üzüldü. Baskıcı yöneticilerin (Zamindarların) sömürü işkencesi her yerde devam ediyordu. Kurtuluşa giden yolu düşündü.

Öte yandan, ezilen insanların uyanmaya başladıklarını gördü. Zalim Hindu yöneticilerine (Zamindarlarına) ve İngiliz sömürücülüğüne karşı harekette seferber oldu. Böylece bu hareketin bir parçası oldu. İnsanların Hindu yöneticilerinden (Zamindarlarından) ve İngiliz yönetiminden daha fazla haberdar olmaları için çeşitli faaliyetlere başladı. Müslümanları ahlaki öğretilere uymaya teşvik etti.⁴⁰⁶ Aynı zamanda İngilizlere ve baskıcı Hindu yöneticilerine (Zamindarlarına) karşı durmaya çağırdı. İnsanlar ona bilgisi ve maneviyatı nedeniyle “*Kutubul Bengal*” unvanını verdiler.

3.6.5. Mekke’ye Gidiş

Kendi bölgelerinde yaşayan insanların çoğu, oruç ve dua ile Allah’ın ibadetini unuttuktan sonra, kültürlerini de unuttular ve batıl inanç kültürünün esiri oldular. Hinduların uzun süredir etkisinde olmalarından dolayı Hindu ayinlerinin ve Hindu kültürünün etkisi altında çırpınmaktaydılar. Şeriatullah bu durumu gördüğünde çok etkilendi. İnsanlara İslam’ın mesajını öğretmeye başladı.⁴⁰⁷ Ancak köyün Müslümanları o kadar karanlıktaydılar ki, Hacı Şeriatullah’tan gelen çağrılara cevap veremediler. Şeriatullah halkından cevap alamadığı zaman onlar için hakikat yolunu dileyerek, biraz hayal kırıklığına uğradı ve tekrar Mekke’ye gitti.

1818 yılında, Hacı Şeriatullah çeşitli başarısızlıklarla karşılaştı. Temel propaganda teorisi ve çalışmaları halkı cezbedemedi.⁴⁰⁸ Tasavvuf hakkında Mekke’deki bir öğretmen olan Taher Shambal’dan çok fazla bilgi aldı. Ve Kaderia düzeninin destekçisi oldu. Tasavvufun vaaz edilmesinde çok önemli bir rol oynadı.⁴⁰⁹

⁴⁰⁶ Mueen-ud-din Ahmad Khan, *Bengal’de Fara’idi Hareketi Tarihi (1818-1906)*, s. 115.

⁴⁰⁷ Muhammed Mojlum Han, *Bengal’in Müslüman Mirası*, s. 84.

⁴⁰⁸ Wahhabilerin Tarihi ve Doktrinleri. Çeviren J. Okinealy JASB vol. xiii Külkutta, 1874, s. 68.

⁴⁰⁹ Barbara Daly Metcalf, *Güney Asya’da İslam*, s. 391.

3.6.6. Ünlü İslam Âlimlerinin Mezarını Ziyaret Ettiğinde

Şeriatullah Mekke'ye giderken Bağdat'a da uğradı. Orada İmam Hüseyin'in türbesine gitti ve o Abdul Karim Celanı, Barapi, Azam Hanifa, İmam Bakar Sadık'ın mezarlarını da ziyaret etti. Ardından Kudüs'ten Mısır ve Mekke'ye gitti. Yolda, dünyaca ünlü El Ezher Üniversitesi eğitim kurumunda, bir yıl boyunca hadis, tefsir, fıkıh ve felsefe okudu ve bir yıl çalıştı. Üniversite yetkilileri, onu üstün yarar sağlayacağından dolayı öğretmen olarak atadılar. Öğretmenlikten sonra, orada çok büyük bir ün kazandı. Mekke'ye ulaştığında, Hacı Şeriatullah, yine en sevdiği öğretmeni Mevlâna Taher Ali'yi aradı, tekrar görüştüktan sonra tekrar hac yaptı. Daha sonra Hz. Peygamber'in kabri şerifini ziyaret etmek için Medine'ye gitti.⁴¹⁰ Ülkedeki Müslümanların üzerindeki felaketin kalkması için ve özellikle kurtuluş ve rehberlik için dua etti.

3.6.7. Hacı Şeriatullah Faraizi Hareketi

Faraizi Hareketi, on dokuzuncu yüzyılda Bengal'de ortaya çıkan bir reform hareketidir. Faraizi, “*Farz*”⁴¹¹ kelimesinden gelir. Bu, Allah'a itaat etmenin bir gereklilik olduğunu ifade eder. Bu nedenle, Faraizi, kelimesinin amacı dini görevleri yerine getirmeyi amaçlayanlara gönderme yapmak içindir. Bu hareketin savunucusu Hacı Şeriatullah idi.

1818 yılında Mekke'den Bangladeş'e döndüğünde, Müslüman toplumda çeşitli önyargılar ve İslami olmayan gelenekler fark etti. Şirk ve bidatlerin etkisi hızla yayılıyordu.⁴¹² Müslümanlar büyük ölçüde inançlarını birlikte yerine getiriyorlardı fakat her zaman haklarının tam manasıyla farkında değillerdi. Kayıtsızlık onları geriye götürüyordu.⁴¹³ Hayatları zalim yöneticilerin (zamindarlerin) yönetimi altında acınası

⁴¹⁰ Barbara Daly Metcalf, *Güney Asya'da İslam*, s. 392.

⁴¹¹ Muhammed Mojlum Han, *Bengal'in Müslüman Mirası*, s. 84.

⁴¹² Munshi Abdul Halim, *Hacı Şeriatullah (Bengalce)*, s. 39.

⁴¹³ Mueen-ud-din Ahmad Khan, *Bengal'de Fara'idi Hareketi Tarihi (1818-1906)*, s. 116.

bir hale dönüşüyordu. Şeriatullah bu durumu müşahade ettiğinde çok müteessir oldu.⁴¹⁴ Bunun ardından kendisini Müslümanları bu durumdan çıkartmaya ve onları geliştirmeye Âdemaya karar verdi. Kur'an ve hadislerin ışığında, Müslümanların dini, kişisel, aile ve sosyal yaşamlarını İslam'a göre tekrar düzenlemek ve onlara kendilerine güven duyma mesajını öğretmek bu reform hareketinin nihai hedefiydi.⁴¹⁵

Hacı Şeriatullah, İslam'ın beş temel ilkesinin önemini vurguladı. Tevhitte tam bir inanç ve tam bir uygulama konusunda ısrar etti ve mücadele edilecek ana inanç veya doktrini şirk ve bidat olarak ilan etti. O zamanda Müslüman toplumda Shabagat, Milad ve Uras yasağı gibi doğum, evlilik ve ölümle ilgili sayısız aktivite vardı.⁴¹⁶ Şeriatullah Puja'ya tapmanın ve Tajya yapısının büyük şirk faaliyetleri olduğuna dikkat çekti. Adaleti, toplumsal eşitliği ve Müslümanların evrensel kardeşliğini vurguladı ve her türlü sosyal ayrımcılığın kaldırılması ve kast önyargısının kaldırılması teorisini yaydı.⁴¹⁷

Faraizi hareketi Dakka, Faridpur, Bakerganj (şimdiki Barisal), Mymensingh, Tripura (şu anda Cumilla), Chattogram ve Noakhali ilçelerinde ve Assam'da hızla yayıldı.⁴¹⁸ Hareket, zalim Hindu yöneticilerin (zemindarlerinin) ve Avrupalı İndigoların güçlü olduğu ve köylüleri ezdiği bölgelerde en büyük popülarlığı kazandı.⁴¹⁹ Ancak Faraizi hareketi, çağdaş Bengal toplumunun mevcut sosyal sisteminde ve sosyoekonomik koşullarında devam edemedi. Ev sahibi sınıfın çıkarlarının korunması için, Faraizi ile muhafazakâr Müslümanlar arasında çatışma oluşturuldu.⁴²⁰ Dakkali yöneticiler (Zamindarlar), polis yardımı ile Ramnagar kampanya merkezinden Şeriatullah'ı uzaklaştırdı.⁴²¹ Hindu yöneticileri (Zamindarları) ve Avrupalı İndigolarla

⁴¹⁴ Mueen-ud-din Ahmad Khan, *Bengal'de Fara'idî Hareketi Tarihi (1818-1906)*, s. 117.

⁴¹⁵ Han, Muin-ud-Din Ahmad, *Hacı Sharitullah*, Banglapedia, Bangladeş Asya Topluluğu, Erişildi, 11.04.2019.

⁴¹⁶ Hunter's: *Our Indian Muslim's are they bound in Conscience to rebel against: the queen*, London, 1871, p. 87.

⁴¹⁷ History and Doctrines of the Wahhabis. Translated by J. Okinealy JASB vol. xiii, Külkutta, 1874, p. 68.

⁴¹⁸ Munshi Abdul Halim, *Hacı Şeriatullah (Bengalce)*, s. 39.

⁴¹⁹ Hacı Şeriatullah, *Kuzey Amerika'nın Müslüman Ümmetine*, Erişildi, 12.04.2019.

⁴²⁰ Barbara Daly Metcalf, *Güney Asya'da İslam*, s. 393.

⁴²¹ Muhammed Mojum Han, *Bengal'in Müslüman Mirası*, s. 85.

sürekli çatışmaların sonucu olarak, hareket kademeli olarak sosyal bir form kazandı. Bu sosyal boyut, Şeriatullah ve haleflerinin önderliğinde Faraizi hareketinin ana özelliği haline geldi.⁴²²

On dokuzuncu yüzyılda, Müslümanların azlığı ile yöneticiler (neo zamindarlar), hükümet tarafından onaylanmayan birçok yasadışı vergi uyguladı. 1872’de Faridpur’da çalışan hâkimlerin soruşturması, yöneticilerin (Zamindarların) çiftçilere dayattığı yasadışı vergi sayısının yirmi üçten az olmadığını ortaya koydu. Hatta Kalipura, Durga Puja vb. gibi Müslümanların festivallerinde Müslümanlar bu festivalleri gerçekleştirebilmek için yöneticileri (Zamindarları) haraç ödemek zorunda bırakılırlardı.⁴²³ Şeriatullah bu sistemi protesto etti ve öğrencilerine bu yasadışı vergileri yöneticiler (Zamindarları) ödememelerini söyledi.⁴²⁴ Eid-ül-Azha vesilesiyle yöneticiler (Zamindarlar), sığır kesimine de yasak getirdi.

Şeriatullah, kurban kesmenin dini bir vecibe olması nedeniyle, Müslümanları inek kesiminin yasaklanması kuralını görmezden gelmeye teşvik etti.⁴²⁵ 1837’de yöneticiler (Zamindarlar) Şeriatullah’ı Titumir gibi bir devlet kurmaya çalışmakla suçladı. Ayrıca Faraiziler’e karşı çok sayıda dava açılar ve bu çalışmada Avrupalı çivit yetiştiricilerinin aktif işbirliğini kazandılar. Ancak iddiaları tamamen temelsizdi ve hiçbir iddia mahkemede kanıtlanamadı. Bununla birlikte, 1839 yılında Şeriatullah, Faridpur’da barış ve rahatsızlık yaratmakla ilgili olarak birkaç kez gözaltında tutuldu.⁴²⁶

1840 yılında Hacı Şeriatullah’ın ölümünden sonra, tek oğlu Muhsinuddin Orfe Dudu Mia Faraizi hareketinin lideri ilan edildi. 1793’deki kalıcı yerleşimin devam etmesi, tam bir ticari çıkar tarafından teşvik edilen bir toprak sınıfı oluşturmuştu. İnsanlardan mümkün olduğu kadar para kazanmanın dışında başka bir düşünceleri

⁴²² Mueen-ud-din Ahmad Khan, *Bengal'de Fara'idi Hareketi Tarihi (1818-1906)*, s. 117.

⁴²³ *Özgürlük Hareketinin Tarihi*, Karaçi, 1957, s. 570.

⁴²⁴ James Wise, *Notes on the Races, Castes and Trades of Eastern Bengal*. London, 1884, s. 121.

⁴²⁵ Munshi Abdul Halim, *Hacı Şeriatullah (Bengalce)*, s. 39.

⁴²⁶ Amir Ali, *A cry for the Indian Mohamedans*, s. 184.

yoktu.⁴²⁷ Çok sayıda portatif işkence merdiveni vardı ve onları kullanarak insanlara işkence yaptılar.⁴²⁸ Faraiziler, bazı ayırt edici özelliklere sahip olmakla birlikte Hanefi mezhebini takip ettiler.

Bu özellikler kabaca beş Faradi doktrinine dâhil edilebilir: 1. Tövbe, ruhun arındırılmasını amaçlayan geçmiş günahların pişmanlığıdır, 2. Zorunlu görevleri yerine getirmek, 3. Kuran'ın belirttiği tevhit ve monoteizm, 4. Hindistan Darul Harb olduğu için, bayram töreni kutlamak ve burada cuma namazı kılmak gerekli değildir, 5. Kur'an ve Sünnet dışındaki tüm gelenek ve olayları bidat sayıp bırakın. "Pir" ve "Mürit" unvanları yerine, Faraizi'nin liderini "Usta", "Shagrid" veya takipçilerinin öğretmeni olarak çağırın. Faraizi Cemaati'ndeki kişiye "Taubar Müslim" veya "Mümin" denir.⁴²⁹

Faraizileri örgütlemekle, Dudu Miya'nın iki amacı vardı: 1. Faraizi köylü topluluğunu Hindu yöneticileri (Zamindarları) ve Avrupalı İndigoların baskısından korumak, 2. Halk için sosyal adaleti gerçekleştirmek. İlk hedefe ulaşmak için gönüllü bir kuvvet oluşturdu ve onlar için düzenli eğitim hazırladı. İkinci hedefi gerçekleştirmek için, Faraizi önderliğinde geleneksel yerel hükümeti (Panchayat) canlandırdı. Birincisi "Siyaseti" veya siyasi şube olarak bilinir ve ikincisi "Dini" veya "Dini ilişki" olarak bilinir.⁴³⁰ Daha sonra bu iki dal "Hilafet" sistemi şeklinde birleştirildi. Faraizi Hilafet planının amacı, tüm Faraizileri, Dudu Miah'ın güçlenen delegelerinin (Halife) doğrudan kontrolü altına almaktı. Dodu Mia, halifelik geleneğinde en büyük onurdu. Halife'nin üç rütbesini atadı: Halife, koruyucu Halife ve Gaan Halife.⁴³¹

Cames Wise'a göre, "Doğu Bengal'deki panchayatların halk üzerinde çok büyük bir etkisi oldu ve Faraizi köylerinde meydana gelen şiddet olayları ve kavga olayları ondan sonra nadiren meydana geldi. Ona göre, Dudu Mia anlaşmazlıkları çözer, derhal

⁴²⁷ Keramet Ali, *Quttowat Al Iman*, s. 137.

⁴²⁸ Barbara Daly Metcalf, *Güney Asya'da İslam*, s. 394.

⁴²⁹ Muhammed Mojlum Han, *Bengal'in Müslüman Mirası*, s. 85.

⁴³⁰ Mueen-ud-din Ahmad Khan, *Bengal'de Fara'idi Hareketi Tarihi (1818-1906)*, s. 118.

⁴³¹ Dr. A.R. Mallick, *Brithish policy and the Muslims in Bengal 1757-1856, A study of the development of the Muslims in Bengal with special reference to their education*, s. 78.

duruşma ve tutanakları hazırlardı ve herhangi bir Hindu, Müslüman veya Hristiyan Duda Mia'ya hakkının yerine getirilmesi için gelmeden Munshif aleyhine dava açtığı takdirde, cezalandırılacaktı. Faraizi hareketinin sosyoekonomik yönü, halkı yerli yöneticilerin (Zamindarların) baskı altına almasının önlenmesi için iyi düzenlenmiş bir adımdır. Bu, çiftçilerin, toprak sahiplerinin ve indigo ekicilerinin baskılarına karşı şikâyetlerin yoğunluğunu yansıtıyor.”⁴³²

3.6.8. Şeriatullah Hapishanede

Çeşitli vesilelerle, Faraizi hareketinin içinde bulunanlara, Hindu yöneticileri (Zamindarları) ve tutucu Müslümanlar tarafından İngiliz hükümetinin rüşhanasında işkence yapıldı.⁴³³ 1822-39 yılları arasında İngiliz polisi Hacı Şeriatullah'ı birçok kez tutukladı ve yine birçok kez insanlık dışı işkenceye maruz kaldı.⁴³⁴ İngiliz polisi defalarca onu tutukladı ama kendisine karşı herhangi bir suçu kanıtlayamadı. Bu nedenle, gözaltında tutulamadı. O kendisini her zaman bir sosyal reformcu olarak kanıtlamıştır.⁴³⁵

3.6.9. Vefatı

Hacı Şeriatullah 22 Ocak 1840 yılında öldü. Ölümü sırasında 59 yaşındaydı.⁴³⁶ 3 Kasım 1977'de, Şeriatpur ilçesi, önde gelen sosyal reformcu ve İngiliz karşıtı hareketin lideri Hacı Şeriatullah'ın adını aldı.⁴³⁷ 1984 yılında Şeriatpur ilçe olarak kabul edildi.

⁴³² Durr-i-Muhammad, *Faraizi Puthi in Bengali*, Dakka: Asb Collection, p.121.

⁴³³ Vahhabilerin Tarihi ve Doktrinleri. Çeviren J. Okinealy JASB vol. xiii, Calcutta, 1874, s. 68.

⁴³⁴ Muhammed Mojlum Han, *Bengal'in Müslüman Mirası*, s. 86.

⁴³⁵ Durr-i-Muhammad, *Faraizi Puthi in Bengali*, p. 123.

⁴³⁶ James Taylor. *A sketch of the Topography and Statistics of Dhaka*, s. 252.

⁴³⁷ JASP. Vol. iii. 1958. p. 187-98.

3.6.10. Hatıralar

Şeriatpur ilçesi adını Şeriatullah'dan aldı. Ayrıca, Madaripur Shibchar'daki Arial Han Nehri üzerindeki köprü de adını ondan almıştır.

3.7. MEVLÂNA KERAMET ALİ (R.H.): TASAVVUF'UN SÖNMEYEN KANDİLİ

Hadee Bengal unvanı verilmiş olan Mevlâna Keramet Ali (r.h.) Bengal ve Assam'da İslam'ı yaymada önemli bir rol oynamıştır. O, zamanının reformcularından biriydi ve Bengal'deki Müslümanlar çeşitli önyargılar içindeyken, okuma yazma bilmiyorlarken ve karanlıktalarken ortaya çıktı.⁴³⁸

1757 yılında Nawab Siracuddaula'nın düşmesinden sonra, bu ülkenin valisi adeta ortadan kaybolmuştu ve yönetim İngilizlerin elindeydi. İngilizler iktidara geldiğinde, yerli Hindular İngilizler ile anlaşma yaptılar ve Müslümanlar iktidarı kaybetmekteydiler.⁴³⁹ Zamanla Bengal'i Müslümanların tarihlerini ve geleneklerini de unuttukları bir durum ortaya çıktı. Müslümanlar ayrıca İslam Şeriatını da unuttular. Hindu gelenekleri davranışlarına girdi.⁴⁴⁰ Hindu kültürü pirinçle ve kıyafetle geldi. Böylece Bengal Müslümanları on sekizinci yüzyılın sonunda ve on dokuzuncu yüzyılın ilk yarısında çok geride kaldılar.⁴⁴¹

Bu zamanda, birçok sahte pirin meydana çıkışı da onları yoldan çıkarmıştı. İslam'ın temel ilkelerini unuttular ve birçok batıl inançlara karıştılar. Ezan birçok camide durduruldu. Pek çok insan düzenli namaz kılmayı ve oruç tutmayı unuttu. Kırsal ve kentsel tüm alanlarda Hindu kültürü Müslümanların hayatını etkiledi.⁴⁴²

Bu duruma rağmen Sufilerin girişimleri sayesinde Bangladeşli Müslümanlar tekrar öne çıktılar. Onlar Bengal köylerinde İslami vaazlar verdiler. Müslümanları tekrar doğru yola getirdiler. Camilerde ezan okunmaya başladı. Müslümanların hayatına tekrar

⁴³⁸ Banglapedia: Bangladeş Ulusal Bilgi Programı, *Jaunpuri, Keramet Ali*, Dakka, Bangladeş Asya Topluluğu, 2014, (Erişim Tarihi: 15 Haziran 2019)

⁴³⁹ Sunnipedia, *Hazreti Mevlâna Keramet Ali Jaunpuri (r.h.)*, Dakka: Sunnipediabd Yayınları, 2001.

⁴⁴⁰ Mao. Ebu Bakar Siddique, *Alt kıtanın ünlü Alim'in siyasi hayatı*, Dakka: Khoshroj Kitam Mahal, 2009, s.31-40.

⁴⁴¹ Banglapedia: Bangladeş Ulusal Bilgisi, *Jaunpuri, Keramet Ali*, s.123.

⁴⁴² İslami Vakfı Bangladeş, *Kısa İslam Ansiklopedisi*, 1. Cilt, İslam Vakfı, Bangladeş Yayınları, Dakka, 2012, (Erişim Tarihi: 16 Haziran 2019).

oruç ve namaz girdi.⁴⁴³ Bayram ve Cuma namazı her yerde kılınmaya başladı. Bu şekilde, İslam'ın canlanmasında pirlar ve evliyalar büyük rol oynadılar. Onlardan biri de Hz. Mevlâna Keramet Ali Jaunpuri'dir (r.h.). Bu ülkede, Keramet Ali Jaunpuri'nin (r.h.) İslam'ın canlanmasına katkısı gerçekten çok kritiktir. O Müslümanları doğru yola geri getirmek için iki şekilde mücadele başlattı.⁴⁴⁴ Her şeyden önce Assam ve Bangladeş köylerine gitti ve İslam için kampanya yürüttü. Tartışmaları ve açıklamaları ile Müslümanların yanlış anladığı durumları düzeltmeye çalıştı. İkinci yaptığı iş ise Müslümanların önyargılarını ortadan kaldırmak ve onları İslam'ın doğru yoluna getirmek için İslami kitap yazmak oldu.⁴⁴⁵

Ek olarak, on dokuzuncu yüzyılda Bengal'de, Müslümanlar tarafından bazı reform hareketlerine girişilmişse de bu reform hareketlerini yönetenlerin çoğu, dini bilgi derinliğine sahip değildi. Bunun dışında Wahabi, Farayeei, vb. pek çok hareket de başarısız oldu. Bu hareketlerin amacı dini reformlardı. Ancak bu reform hareketlerinin arkasında birçok farklı amaç vardı. Sonuç olarak, reform hareketlerindeki farklılıklar nedeniyle Müslümanlar arasında bir ihtilaf vardı. Hazret'i Keramet Ali (r.h.), tüm karışıklıklardan sonra Müslümanları doğru yola getirmiştir.⁴⁴⁶

3.7.1. Doğumu ve Jounupur'un Durumu

Hazreti Mevlâna Keramet Ali, 11 Haziran 1777'de Hindistan'ın Uttar Pradesh, Jownupur kasabasının Moulatola köyünde doğdu. Babasının adı Mevlâna Ebu İbrahim Şeyh Muhammet İmam Bakhş idi. Annesinin adı ise Abida'ydı. Hem babası hem de annesi itibarlı ailelerden gelmekteydi. Hazreti Keramet Ali Jaunpuri (r.h.), İslam'ın ilk halifesi olan Hz. Ebubekir'in (r.a.) soyundandı. Hindistan'daki Müslüman egemenliği

⁴⁴³ Kulosum Rashid, *Jaunpuri Pir (r.h.) kendini gerçekleştirme doktoruydu*, Günlük Jugantor: gazete, İslam ve Yaşam, Dakka, 2016. S. 8. Çevrimiçi Erişim:

<https://www.jugantor.com/news-archive/islam-and-life/2016/03/18/19373/%E0%A6%86%E0%A6%A4%E0%A7%8D%E0%A6%AE%E0%A6%B6%E0%A7%81%E0%A6%A6%E0%A7%8D%E0%A6%A7%E0%A6%BF%E0%A6%B0>

⁴⁴⁴ Mao. Ebu Bakar Siddique, *Alt kıtanın ünlü Alim'in siyasi hayatı*, s.31-40.

⁴⁴⁵ Sunnipedia, Hazreti Mevlâna Keramet Ali Jaunpuri (r.h.), s. 128.

⁴⁴⁶ Kulosum Rashid, *Jaunpuri Pir (r.h.) kendini gerçekleştirme doktoruydu*, s. 8

sırasında, Hz. Keramet Ali Jaunpuri'nin (r.h.) ailesi ün sahibiydi. Müslüman yönetim döneminde, ailesinin halkı camilerin imamı olurlardı. Ebu İbrahim Şeyh Muhammet bir şeyh idi. Babasının tek çocuğuydu. Tanınmış bir Fars şairi ve yetenekli bir yazardı. Keramet Ali (r.a.) bu ünlü ailede doğmuştur.⁴⁴⁷

Jownupur'un durumu da Bengal'in geneline benzemektedir. İslam, zor bir durumdadır ve İngiliz yönetimi ülkeyi yönetmektedir.⁴⁴⁸ O zamanlarda, Hindu topluluğu da uzun zamandır istihdam alanında ileri gitmiştir. Yöneticilerinin (Zamindarinin) kontrolünü kaybeden Müslümanlar, İngilizlerden uzaklaşmış ve öfkelenmişlerdir. Hindistan'ın tamamında Müslümanlar arasında birçok önyargı vardır ve Jounupur da bunun dışında değildir. Yine bu zamanlarda ezan okunması birçok camide durdurulmuştur.⁴⁴⁹

3.7.2. Nasıl 'Keramet' Olarak Adlandırıldı

Mevlâna Keramet Ali Jaunpuri (r.h.) gibi büyük bir âlime o dönemde bu bölgede nadiren rastlanırdı. Fakat adı çocukluğunda Keramet Ali değildi. İslam ansiklopedisinden, adının çocukluğunda Muhammet Ali Jaunpuri olduğu bilinmektedir. Ayrıca kendisi de yazdığı birkaç kitapta kendinden "*Khaksar Ali Jawnupuri*"⁴⁵⁰ olarak bahsetmektedir.

Allah'ın dilemesiyle onun hayatında meydana gelen birçok keramet vardır. Bunlar tüm halk tarafından da bilinmektedir. Böylece o, Mevlâna Keramet Ali Jaunpuri olarak tanınmıştır. Ali Jaunpuri çocukluğunda sakin bir mizaca sahipti. Babasının tek çocuğuydu. Diğer çocuklar gibi, eğlenceye veya oyuna düşkün değildi. Çocukluğundan beri muttaki bir Müslüman gibi yaşıyordu. Dikkatliydi ve çok iyi çalışıyordu. İslam'ı

⁴⁴⁷ Mao. Ebu Bakar Siddique, *Alt kıtanın ünlü Alim'in siyasi hayatı*, s. 31-40.

⁴⁴⁸ Banglapedia: Bangladeş Ulusal Bilgisi, Jaunpuri, Keramet Ali, s. 125.

⁴⁴⁹ İslami Vakfı Bangladeş, *Kısa İslam Ansiklopedisi*, 1. Cilt, s. 556.

⁴⁵⁰ Sunnipedia, *Hazreti Mevlâna Keramet Ali Jaunpuri (r.h.)*, s. 128.

öğrenmekle çok ilgilendi. Çocukluğunda harika bir yetenektir.⁴⁵¹ 5 yaşındayken Kuran'ı okumayı öğrendi. 7 yaşından beri düzenli namaz kılmaya ve oruç tutmaya başladı. Yine çocukluğunda Farsça ve Arapça dillerini öğrendi. 10 yaşında ise hafız oldu.

Çocukluktan itibaren, Mevlâna Keramet Ali diğer çocuklardan farklıydı. Çocuk olmasına rağmen çok zekiydi. İnsanların aralarında geçen konuşmalara dikkat kesilir özellikle de dini konuşmalar dikkatini çok çekerdi. Birçok insan onun davranışları hakkında şaka yapar ve “Bu çocuğun içinde yaşlı bir Âdem'in ruhu var” denilirdi. Zira o aynı yaş grubuyla birlikte hareket etmiyor ve yaşlıların meclisinde oturuyordu. Çok zeki ve yetenekli bir çocuktur. Birçoğu onun zekâsını, hafızasını ve bilgisini gördüğünde şaşırırdı.⁴⁵² Büyüdüğünde de çocukluğundaki olayları hatırladığını söylerdi. Hatta çocukluğunda annesinin sütünü emdiğini hatırladığını söylemiştir. O çocukluğundaki diğer birçok olayları da anlatırdı.⁴⁵³ Yaşlılar da onun bu anlattıklarını doğrularlardı.⁴⁵⁴ Çocukluğunda birçok kişi bu çocuğun çok özel bir insan olacağını anlamıştı. Çünkü sadece Keramet Ali'ye böyle sözler söylemek mümkündü.

3.7.3. İslami Eğitimi

Mevlâna Keramet Ali Jaunpuri (r.a.) ilköğrenimini babasından aldı. Kur'an okumayı öğrendikten sonra, dikkatini Kuran'ın farklı kıraatlerine yöneltti. Bu arada, Şeriat konusunda da çeşitli bilgiler edindi. Mevlâna Ahmad Ullah Thanbi'den Hadis ilmini tahsil etti. Kur'an-ı Kerim metni eğitimini Qari Seyyid Ibrahim Madani'den aldı. Tecvit ilminde de eğitim gördü ve Seyyid Muhammad Sikandari (r.h.)'dan yazma teknikleri öğrendi. Yazma teknikleri konusunda çok yetenekliydi. Ayrıca bilim ve felsefe konularında da tecrübeler kazandı.

⁴⁵¹ Kulosum Rashid, *Jaunpuri Pir (r.h.) kendini gerçekleştirme doktoruydu*, s. 8.

⁴⁵² Mao. Ebu Bakar Siddique, *Alt kıtanın ünlü Alim'in siyasi hayatı*, s. 31-40.

⁴⁵³ İslami Vakfı Bangladeş, *Kısa İslam Ansiklopedisi*, 1. Cilt, s. 562.

⁴⁵⁴ Kulosum Rashid, *Jaunpuri Pir (r.h.) kendini gerçekleştirme doktoruydu*, s. 8.

Birçok farklı konuyu birçok farklı öğretmenden okudu. Ayrıca farklı teorik kitaplar okudu. Arapça ve Farsça'yı çok iyi yazacak hale geldi. İslam Ansiklopedisi'nde onun Bismillah'ı ve Sure-i İhlası bir pirinç üzerine yazabildiği yazmaktadır. Tabii ki, bu aynı zamanda bir keramettir. Yedi tür yazı yazabilirdi.⁴⁵⁵ Tek kelimeyle, el yazısında olağanüstü biriydi. Özellikle, onun zamanında, insanların çoğu Kufik, Nasaltik ve Farsça yazı tarzında yazmayı bilmezlerdi. Fakat Mevlâna bunları çok iyi biliyordu. Hafız Abdul Ghani Saheb'den yazma süreci hakkında yükseköğrenim gördü.⁴⁵⁶

Mevlâna Keramet Ali aynı zamanda İslam kuruluşlarının kurulmasını arzu eden gerçek bir reformcuydu. Cihadın bir parçası olmaya hazırdı. Bu yüzden kendini çocukluğundan beri hazırladı.⁴⁵⁷ Hindistan'ın batı tarafında Müslümanlar ve Sihler arasında güçlü bir çatışma vardı. Savaşın her an başlayabileceğini biliyordu. Bunun için Jawnupur'da Bihari adındaki bir kişinin yöneticisi olduğu bir enstitüden askeri eğitim aldı. Bununla birlikte sanat ve zanaat eğitimini de her akşam Bihari'den aldı. Çok kısa bir süre içinde askeri tekniklerde uzmanlaştı ve kendisini düşmanlardan koruyabilecek seviyeye geldi. Bu sayede bir zamanlar kendisini düşmanın tuzağından kurtarmıştı. Düşmanları onu öldürmeye çalıştı. Ancak o onları güreş taktikleri ile kolayca mağlup etti.⁴⁵⁸

3.7.4. İslam'ı Tebliği

Seyyid Ahmad, o zamanların ünlü mücahidiydi. O aynı zamanda Keramet Ali'nin de piri idi. Keramet Ali, onunla cihada katılma isteğini dile getirdi. Ancak Seyyid Ahmed savaşa katılmak yerine onu başka bir yöne doğru yönlendirdi. Seyyid Ahmed, ona Bengal ve Assam bölgelerinde İslam'ın vaazı ve İslami konuların yazılması yoluyla sosyal reform yapma talimatı verdi. O zamanlarda bu alanlardaki

⁴⁵⁵ İslami Vakfı Bangladeş, *Kısa İslam Ansiklopedisi*, 1. Cilt, s. 559.

⁴⁵⁶ Sunnipedia, *Hazreti Mevlâna Keramet Ali Jaunpuri (r.h.)*, s. 128.

⁴⁵⁷ Kulosum Rashid, *Jaunpuri Pir (r.h.) kendini gerçekleştirme doktoruydu*, s. 8

⁴⁵⁸ Mao. Ebu Bakar Siddique, *Alt kıtanın ünlü Alim'in siyasi hayatı*, s.31-40.

Müslümanların çoğu Hinduizm ve Hristiyanlık gibi diğer dinlerin dini törenlerine katılır, onların dini faaliyetlerine iştirak ederdi. İslami faaliyetleri, İslam'ın dualarını, oruç tutmayı ve diğer dini faaliyetlerini nasıl gerçekleştireceklerini unutmuşlardı. Mürşidinin rehberliğinde Keramet Ali, Bengal ve Assam bölgesinde İslam'ın gerçek manasını ve değerini onlara getirdi.⁴⁵⁹

Keramet Ali babasının izniyle Rae Bareli'ye gitti. Burada bağlılık yemini ederek Seyyid Ahmad Barelvi (r.h.) in müridi oldu. Seyyid Ahmad Barelvi (r.h.) Kadiri Tarikatının imamı ve aynı zaman da Azadi hareketinin kurucusuydu. Seyyid Ahmed Barelvi (r.h.) Keramet Ali'yi gördüğünde onun yüksek maneviyata ve potansiyele sahip olduğunu anladı. Keramet Ali'nin eğitiminin üzerine düştü. Ona maneviyatı öğretti. Daha sonra Mevlâna Keramet Ali, ülkedeki ve yurtdışındaki en iyi İslam âlimlerinden ilim Maqulat'ı ve 'ilim Manqulat'ı öğrendi.⁴⁶⁰

Bu şekilde, manevi bilgiyi edindi. Mevlâna Keramet Ali, Kadiriya, Çeştiyye ve Nakşibendi Tarikatları hakkında birçok bilgiler edindi. Sonunda Kadiri Tarikatı'nın takipçisi oldu. Bangladeş'te bu tarikatı vaaz etti. Seyyid Ahmad Barelvi'nin iznini aldıktan sonra, Mevlâna Keramet Ali, Jawnpur'a geldi. Mürşidiyle sadece üç haftası vardı.⁴⁶¹ Bu üç haftada mürşidinden ruhsal yaşamın çeşitli yönlerini öğrendi. Jawnpur'a döndükten sonra Mevlâna Keramet Ali (r.h.) namaz, oruç ve fıkıh hakkında insanları bilgilendirmeye başladı İnsanları günde beş kez namaz kılmaya teşvik ediyordu. İnsanları İslam'ın doğru yoluna yönelmeye çağırırdı.⁴⁶²

O zamanlarda, birçok Müslüman Şeriatın kurallarını unutmuştu ve birçoğu Hindu geleneklerini takip ediyordu. Hatta Hindu kültürüne ilgi de duyuyorlardı. Mevlâna Keramet Ali Şeriat karşıtı uygulamaların durdurulmasını şiddetle talep etti. O sırada, çok fazla sorun yaşadı. Birçok insan onun işlerine menfi surette müdahale etti.

⁴⁵⁹ Kulosum Rashid, *Jaunpuri Pir (r.h.) kendini gerçekleştirme doktoruydu*, s. 8.

⁴⁶⁰ Sunnipedia, Hazreti Mevlâna Keramet Ali Jaunpuri (r.h.), s.128.

⁴⁶¹ Mao. Ebu Bakar Siddique, *Alt kıtanın ünlü Alim'in siyasi hayatı*, s.31-40.

⁴⁶² Banglapedia: Bangladeş Ulusal Bilgisi, *Jaunpuri, Keramet Ali*, s.123.

Birçok Müslüman bile yaptığı İslami faaliyetlerden dolayı onu kınadı. Ama Mevlâna durmadı. Sonuç olarak, İslam'ın aydınlığı ve dini eğitim Jawnupur'da giderek yayıldı.⁴⁶³

3.7.5. Camide Düzenli Olarak Ezan Okuması

Mevlâna Keramet Ali, Jawnupur'da doğdu. O zamanda Janupur İslami eğitimin merkeziydi. Birçok Müslüman, Bengal'den Jawnupur'a gider ve İslam'ın çeşitli konularını öğrenirdi. Medresede iyi bir eğitim ortamı vardı. Camilerde ezanlar okunurdu. İslami eğitim ve kültür merkezi Jounpur'du. Büyük bir İslam âlimi olan Isa Taj Tajhulla gibi evliyanın sultanları, burada camide ibadete öncülük ederdi ve imam olurdu.⁴⁶⁴

Ancak Mevlâna Keramet Ali zamanında, Jownupur eski geleneğini ve önemini kaybetti. Camide ezanın okunması durdu. İnsanlar namaz kılmak için çağrılısalar bile camiye gitmiyorlardı. Camiler kötü faaliyet yerlerine dönüştürüldü.⁴⁶⁵ Camileri harmoni ve davul çalmak için kullanıyorlardı. Bununla birlikte, camide bunları yapanlar çok az sayıda birkaç sefih olmalarına rağmen kimse en ufak bir tepki belirtisi bile göstermedi.⁴⁶⁶ Çünkü kimse başına bela almak istemiyordu Sonuç olarak, kimse onları durdurmaya cesaret edemedi.

Keramet Ali bu durumu görünce hayal kırıklığına uğradı. Allah'ın evini bu sefihlerden koruyacağına dair yemin etti. Keramet Ali, Vidya'nın (İslam'da yeni ortaya çıkan bir akım) faaliyetlerinden korunacaktı. İlk önce beş cesur ve inanan insanı buldu. O ve takipçileri camide düzenli olarak namaz kılmaya başladılar. Ezan her gün okunmaya başlandı. Onların inançlarını yerine getirmelerindeki kararlılıklarını ve sahip oldukları cesareti görenler onları durdurmaya teşebbüs dahi edemedi. Sefihler de bir

⁴⁶³ Sunnipedia, *Hazreti Mevlâna Keramet Ali Jaunpuri (r.h.)*, s.128.

⁴⁶⁴ Maw. Ebu Bakar Siddique, *Alt kıtanın ünlü Alim'in siyasi hayatı*, s.31-40.

⁴⁶⁵ Kulosum Rashid, *Jaunpuri Pir (r.h.) kendini gerçekleştirme doktoruydu*, s. 8.

⁴⁶⁶ İslami Vakfı Bangladeş, *Kısa İslam Ansiklopedisi*, 1. Cilt, s. 556.

daha camide toplanmaya cesaret edemediler.⁴⁶⁷ İnsanlar yavaş yavaş düzenli olarak namaz kılmaya başladılar. Keramet Ali insanların evlerine gidiyor ve onları camide namaz kılmaya davet ediyordu. İnsanlar onun sözlerinden ilham aldılar ve camiye gelmeye başladılar. Jawnupur'un ortamı değişmişti. Böylece halk İslam'ın nurlu yoluna geri döndü.

3.7.6. Zulme Uğraması

Çok genç yaşta, 18 yaşında genç Mevlâna Keramet Ali, Jownupur'da çok değişiklikler yapmıştı. İnsanlar camide düzenli olarak namaz kılmaya başlamışlardı. Fakat fasıklar bittabi bundan hoşlanmadılar. Genç Keramet Ali (r.h.)'yi rahatsız etmeye başladılar. Bir keresinde Jawnupur'da İslami tebliğ için bir yere gidiyordu. Yaşlı bir kadın da onun geçtiği yoldan geçiyordu. Fakat yaşlı kadın sokakta Mevlâna'yı görünce Mevlâna'nın başına bir kâse attı ve dedi ki: “bu kişi, mescitte ezan okumaya başlayan yeni Mowlobi'dir.” Bu şekilde Mevlâna yaşlı kadın tarafından yaralanmış oldu.⁴⁶⁸

Bir zaman sonra, bu yanlış yönlendirilmiş insanlar bu kötü yoldan uzaklaştılar. Fasıkların bütün komploları ve onu öldürme teşebbüsleri başarısız oldu. Sonraki zamanlarda da zalimler Mevlâna Keramet Ali'nin rehberliğini engelleyemediler. Onun çabaları Jawnupur'daki İslami hareketi yeniden canlandırdı.⁴⁶⁹

3.7.7. Din Eğitimine Katkısı

Mevlâna Keramet Ali (r.h.)'nin güçlü çabalarıyla Jawnupur İslam'ın aydınlığıyla aydınlandı. Mevlâna insanları camiye davet ederek düzenli namaz kılmalarına vesile olduktan sonra, Jawnupur'da İslami eğitimi yaymaya ve geliştirmeye yöneldi. İnsanların birbirine karşı taşıdığı önyargıyı ortadan kaldırmak için eğitimi yaymaya başladı. Gençlik kuşağına ilham veriyordu. Modern İslami eğitim ihtiyacını hissetti.

⁴⁶⁷ Banglapedia: Bangladeş Ulusal Bilgisi, *Jaunpuri, Keramet Ali*, s. 128.

⁴⁶⁸ İslami Vakfı Bangladeş, *Kısa İslam Ansiklopedisi*, 1. Cilt, s. 556.

⁴⁶⁹ Kulosum Rashid, *Jaunpuri Pir (r.h.) kendini gerçekleştirme doktoruydu*, s. 8.

Jawnupur'un ünlü iyiliksever insanlarından olan Hacı İmam Bekh Sahib'e gitti. Ondan arazi istedi. O da medrese için toprak verdi. Ve orada Mevlâna klasik bir medrese kurdu. Bu medreseye "*Hanife Medresesi*" adını verdi.⁴⁷⁰

Hanife Medresesi Jawnupur ve çevresinde İslami eğitimi yaymak için birçok katkıda bulundu. Şu anda da medrese faaliyetlerine devam etmektedir. Bu medresenin ilk muallimi ünlü İslam Âlimi Hazreti Mevlâna Abdul Halime'dir. O, bölgenin diğer ünlü İslam âlimlerinden olan Ömer Abdül Hai Laknavir'in babasıdır. Birçok İslam âlimi bu medresede öğretmenlik yaptı. Birçok insan büyük bir İslam Âlimi olmak için bu medresede okumuştur. Örneğin Mevlâna Keramet Ali'nin en büyük oğlu Mevlâna Hafız Ahmet (r.h.) ve Seyyid Ahmad Barelvi'nin (r.h.) halifelerinden biri olan Mevlâna Abdul Haq (r.h.) idi.⁴⁷¹

Mevlâna Keramet Ali (r.h.) Kolkata'dan Bangladeş'e gelirken, seyyar bir medrese kurarak geldi. O seyyar medresede İslami eğitim verdi. Öğrenciler burada zahiri ve batini konularda bilgi sahibi oldular. Sonunda onlar özel bir İslam âlimi olmuşlardı. Daha sonra Mevlâna farklı yerlere oralarda insanlara rehberlik etmeleri için farklı öğrencilerini gönderdi. Böylece Bangladeş'in tamamında İslami eğitim yayıldı ve gelişti. Bugün de onun birçok takipçisi birçok bölgede bulunmaktadır. Eğitimsiz Bengal toplumunda rehberlik çalışması o zamanlar pek kolay değildi. İlk başta, cehaletlerinden dolayı, birçok kişi namaz, oruç ve şeriattan bahsedilmesinden hoşlanmadı. Aydınlanmayı sevmeyenler. Birçoğu öfkelenmiş ve onu kınadı.⁴⁷²

O özellikle Cessore ve Barisal bölgelerindeki çeşitli yerlerde böyle olumsuz bir durumla karşı karşıya kaldı. Fakat Keramet Ali söyleyeceklerinden ve tebliğinden vazgeçmedi. Ancak, bu köylü insanlar hatalarını anladılar. Tövbe ettiler ve ondan biat aldılar. Noakhali, Lakshmipur ve Sandwip halkı onu iyi bir şekilde desteklediler. Bugün bile, bu bölgelerde Mevlâna Keramet Ali (r.h.)'nin büyük hayranları var. Noakhali,

⁴⁷⁰ Mao. Ebu Bakar Siddique, *Alt kıtanın ünlü Alim'in siyasi hayatı*, s.31-40.

⁴⁷¹ Sunnipedia, *Hazreti Mevlâna Keramet Ali Jaunpuri (r.h.)*, s. 128.

⁴⁷² Kulosum Rashid, Jaunpuri Pir (r.h.) kendini gerçekleştirme doktoruydu, s.8.

Lakshmpur ve Cumilla bölgelerinin yanı sıra, Bangladeş'te birçok İslam âlimi de gönülleri razı bir şekilde onu desteklediler.⁴⁷³

3.7.8. İslam'ın Yayılmasına Katkısı

Keramet Ali'nin müşitlerinden biri Seyyid Ahmad Berlavi (r.h.) idi. O cihada katılmıştı Ancak Keramet Ali onunla birlikte cihada katılmamıştı. Pir, Bangladeş'te İslam'ın vaz edilmesi için Keramet Ali'yi seçti. Onun için ona cihad için izin vermedi. Mürşidinden gerekli direktifleri alan Karamet Ali ilk 6 yılını Hindistan'da Uttar Pradesh'te geçirdi. Orada, Jaunpur, Gazipur, Ajamgarh, Faizabad ve Sultanpur bölgelerinde, kendini din ilimlerinin hizmetine adadı. Sonra Bangladeş ve Assam'a gitti. İslam'ın bu alanlara yayılması için orada birçok medrese onun tarafından kuruldu. İlk yolculuğunda Jawnupur'dan Bengal ve Assam'a gelmişti. O sırada, birkaç gün Kalküta'da da kalmıştı. Orada Seyyid Ahmad Barelvi (r.h.)'nin halifelerinden biri olan Mevlâna Hafız Cemaluddin Sahib (r.h.), Medresenin Müdürü Mevlâna Muhaddis Wajih Sahib ve birçok gençle birlikte Kazi Abdul Bari (r.h.) ile de tanıştı. Aynı zamanda onlar da bu sıralarda Kalküta'da kalıyorlardı.⁴⁷⁴

Bu arada, Kalküta'daki İslam âlimleri Mevlâna Keramet Ali (r.h.)'yi kendi aralarına almaktan mutluluk duymuştu. O Kalküta'da çeşitli İslami konularla çeşitli yerlerde insanlara hitap etti. Genel olarak, İslam'ın mesajını vaaz etti. İslam karşıtı geleneğin boykotu çağrısında bulundu. Bu çağrısına insanlardan büyük bir karşılık buldu. Şeriat karşıtı eylemlerin durdurulmasına devam ediliyordu. İnsanlar İslam hakkında kendilerine güvenir hale geldiler.⁴⁷⁵ Mevlâna'nın tavsiyeleri herkesi büyüledi. İnsanlar onunla beraber olmak için ona koşarak geldiler. Zalimler pişman oldular. Böylece Kalkütalı Müslümanlarda dini bilinç ve İslami uyanış yarattı. Aynı zamanda,

⁴⁷³ Kulosum Rashid, Jaunpuri Pir (r.h.) kendini gerçekleştirme doktoruydu, s.8.

⁴⁷⁴ Mev. Ebu Bakar Siddique, *Alt kıtanın ünlü Alim'in siyasi hayatı*, s. 31-40.

⁴⁷⁵ Banglapedia: Bangladeş Ulusal Bilgisi, *Jaunpuri, Keramet Ali*, s. 123.

Kalküta’da en büyük oğlu Mevlâna Hafız Ahmad doğdu. Daha sonra Mevlâna Hafız Ahmet (r.h.) babasının halefi oldu.⁴⁷⁶

Bangladeş’e geldikten sonra İslam’ın içinde bulunduğu faciayı ve perişan durumunu gördü. Çoğu kişi, namaz ve orucu unutmuştu. Dini eğitimden uzaklaşmışlardı. Din kurallarına kendilerini kapalı tutmuşlardı, Hindu gelenekleri Bengal Müslümanları arasında uygulanmaya başlamıştı. Müslüman insanlar İslami elbise giymek yerine Hindu elbisesi giyiyorlardı.⁴⁷⁷ Hindu evlilik tarzı herhangi bir Müslüman ailede görülebilirdi. Müslüman kadınların başörtüsü sistemi yoktu. Başka bir deyişle, Bengal’de İslam büyük bir perişanlık içindeydi. Mevlâna Keramet Ali Jaunpuri, bu kötü günlerden Bengali kurtarmak için nasıl bir tadilat yapılacağını düşündü.⁴⁷⁸ Amacı Bengal halkına doğru yolda rehberlik etmektir. İlk olarak halkı, Hazreti Muhammet’in sünneti ile, Tevhid (Allah’ın Birliği) öğretisine çağırarak başladı.⁴⁷⁹

Onun zamanında Bangladeş’te İngiliz kuralları yürürlükteydi. Ülkenin kırsalındaki köyleri ziyaret etti. Bazı bölgelerde insanlar Cuma ve Bayram namazı kılmıyorlardı. Onlara göre, ülke İngilizlerin yönetiminde olduğundan Cuma ve Bayram namazı kılmanın bir anlamı yoktu. Bu bölge Darulharbtı. Onların bu haline rağmen Keramet Ali fikri mücadelesine ve mantık çerçevesinde tavsiyeler vermeye devam etti. Sonunda, Cuma ve bayram namazı her yerde kılınmaya başladı. Bangladeş gezisine ilişkin, Mevlâna Keramet Ali (r.h.) “*Muradul Mussidin*” adlı kitabı yazdı. Jonunupour’dan Kalküta’ya, Chattogram’a ve Sandeep’e ve Dakka’dan Sylhet’e kadar ülkedeki tüm şehir ve köylere hep İslam’ı yaymak için gitmişti.

Keramet Ali Jawunpuri, tüm insanlara Şeriat’ın öğretilerini, yani oruç tutmayı, haccı, zekâtı, fitreyi ve namazı öğretti. İnsanları bunları yapmaya teşvik etti. Bu amaçla çeşitli yerlerde cami, medrese, hankâh, mektep vb. inşa etti. Hindistan’da ve

⁴⁷⁶ Sunnipedia, *Hazreti Mevlâna Keramet Ali Jaunpuri (r.h.)*, s. 128.

⁴⁷⁷ Kulosum Rashid, *Jaunpuri Pir (r.h.) kendini gerçekleştirme doktoruydu*, s. 8.

⁴⁷⁸ Banglapedia: Bangladeş Ulusal Bilgisi, *Jaunpuri, Keramet Ali*, s.123.

⁴⁷⁹ İslami Vakfı Bangladeş, *Kısa İslam Ansiklopedisi*, 1. Cilt, s. 562.

Bangladeş'te çok sayıda Sufi hankâhı kurdu. 78 yıllık hayatının 57 yılını İslam için harcadı. Bu 51 yıl Bangladeş ve Assam'daydı. Bangladeş'te Rangpurda son nefesini verdi.⁴⁸⁰

Aslında, tüm yönleriyle, Bangladeş'in Müslüman toplumunda çok yönlü bir İslam reformuna ihtiyaç vardı Mevlâna Keramet Ali (r.h.) bu ıslahatı ve devrimi gerçekleştirdi. İnsanlar batıl inançlardan uzaklaştılar. Yüce Allah'ın yoluna girdiler. Mevlâna Keramet Ali (r.a.) sadece manevi bir kimliğe sahip olan bir insan değil, aynı zamanda ıslahatçı bir liderdir. Onun önderliğinde, bu ülkenin Müslümanlarının sosyal hayatında büyük değişiklikler meydana geldi.

3.7.9. Faraizi Hareketi ve Onun Buna Bakışı

Keramet Ali Hacı Şeriatullah tarafından oluşturulan Faraizi hareketine karşıydı. Faraizi, Bengal'in, İngiliz yönetiminde olduğundan Darul Harb olduğunu savunuyordu. Ve cuma ve bayram namazlarına bu yüzden insanları teşvik etmiyorlardı.⁴⁸¹ Öte yandan, Keramet Ali, Benan'ın Darul İslam olmadığını fakat Darl Harb'da olmadığını savunuyordu. Aksine, Bengal darulemandı. Çünkü İngilizler Müslümanlara özgür olarak dini vecibelerini gerçekleştirme izni vermişlerdi. Bu bakımdan, Keramet Ali Faraizi hareketine üstünlük sağladı. Düşüncelerini topluma kazandırdı. Böylece tüm insanların cuma ve bayram namazı kılmasına vesile oldu.⁴⁸²

3.7.10. Eserleri

Keramet Ali Jaunpuri, on dokuzuncu yüzyılın önemli bir sosyal reformcusu idi. Muhammadi tarikatının en önde gelen vaizlerinden ve takipçilerinden biriydi. Bu tarikat Seyyid Ahmad Bellevi (r.h.) tarafından kurulmuştu.⁴⁸³ Keramet Ali birçok medresenin

⁴⁸⁰ Mev. Ebu Bakar Siddique, *Alt kıtanın ünlü Alim'in siyasi hayatı*, s. 31-40.

⁴⁸¹ Kulosum Rashid, *Jaunpuri Pir (r.h.) kendini gerçekleştirme doktoruydu*, s. 8.

⁴⁸² Sunnipedia, *Hazreti Mevlâna Keramet Ali Jaunpuri (r.h.)*, s. 128.

⁴⁸³ İslami Vakfı Bangladeş, *Kısa İslam Ansiklopedisi*, 1. Cilt, s. 556.

yanı sıra Sufi hankâhı da kurdu. İnsanlara yaşamlarında İslam'ı tam olarak takip etmelerini tavsiye etti. İnsanları İslam'a davet etmenin yanı sıra birçok kitap da yazdı. Yaklaşık 46 kitap yazdı. Bunlardan Zakhiyara Keramet adıyla 19 kitabı üç cilt haline getirilerek yayınlandı. Diğer kitapları ise kayıptır.⁴⁸⁴

Onun önemli kitaplarından bazıları şunlardır: 1. Kur'an, Hadis ve Tasavvufun rolü, 2. Tarık Al Haq, 3. Istafsar Zawab, 4. Gerçeğin tezahürü, 5. Diyalogun tamamı, 6. Seyyid Rashid Ahmad Jounpuri (r.h.): din ve felsefenin rolü, 7. İslam Diyalogu, 8. Rashid Ahmad Jounpuri (r.h.) ve bir mutabakat, 9. Mifatahul Jannat, 10. Tarjamaye Shamayel Tirmidhi, 11. Kawkabe Durari, 12. Barahihein Qataiyah Fee Mawlid Khairil Bariahah, 13. Nurun Ala Noor, 14. Jajud Taqwa, 15. Yinatul Qari, 16. Mukharijul Hooruf, 17. Tazkiratun Niswan.⁴⁸⁵

3.7.11. Önemli Mesajları

- i. Gerçeklik için savaşın. Bu cihadın silahı, kılıç değil yüce bir karakterdir.
- ii. Nefes almak sizi hayatta tutuyor. Her nefesinizi hatırlayın.
- iii. Dostların, bedeni dünyada ise de zihni Allah iledir.⁴⁸⁶
- iv. Dinde haddi aşmayın, tüm yaratılanları sevin. En büyük başarı ve iş budur.
- v. Öfke ve korku sırasında Allah'ı unutan kişi, o gerçek bir mümin olamaz.
- vi. İnsan doğuştan beri öğreniyor. Kendini ve yaratanını.
- vii. Eğer Peygamberin (s.a.v.) ile herhangi bir benzerlik yoksa, o zaman huşu duygun devamlı olamayacaktır.⁴⁸⁷
- viii. Her zaman gece gündüz abdestli olun. Bu aynı zamanda insana farkındalık veren bir ibadettir. Eğer bir kimse abdestli ölürse, Şehitlik makamındadır.

⁴⁸⁴ Banglapedia: Bangladeş Ulusal Bilgisi, *Jaunpuri, Keramet Ali*, s. 130.

⁴⁸⁵ Mevlâna Ebu Bakar Siddique, *Alt kıtanın ünlü Alim'in siyasi hayatı*, s. 31-40.

⁴⁸⁶ Kulosum Rashid, *Jaunpuri Pir (r.h.) kendini gerçekleştirme doktoruydu*, s. 8.

⁴⁸⁷ Sunnipedia, *Hazreti Mevlâna Keramet Ali Jaunpuri (r.h.)*, s. 128.

- ix. Şeriat dış temizliği sağlar, tarikat ise akıl ve kalbin arındırılmasıdır. Bunlar birbirlerine tamamlayıcıdır.
- x. Peygamber (s.a.v.), hiçbir zaman vücuduna tapınmadı. O sadece onu kontrol etti.⁴⁸⁸

3.7.12. Vefatı ve Mezarı

Keramet Ali, Bangladeş ve Hindistan'da İslam'ı vaaz etmek için Noakhali, Chattogram, Assam, Rangpur ve diğer bölgelere gitti.⁴⁸⁹ 1873 yılında, yolculuğu sırasında Bangladeş'teki Rangpur'da ağır hastalandı ve 30 Mayıs 1873 yılında vefat etti.⁴⁹⁰ Rangpur'daki Munshipara Camisinin yanına defnedildi.⁴⁹¹ Bangladeş ve Hindistan'daki insanların çoğu, Keramet Ali'nin mezarının bulunduğu Rangpur'a geliyor. Keramet Ali'ye dua ediyorlar ve Keramet Ali'yi saygı ile anıyorlar.⁴⁹²

⁴⁸⁸ Mevlâna Ebu Bakar Siddique, *Alt kıtanın ünlü Alim'in siyasi hayatı*, s. 31-40.

⁴⁸⁹ Kulosum Rashid, *Jaunpuri Pir (r.h.) kendini gerçekleştirme doktoruydu*, s. 8.

⁴⁹⁰ Mevlâna Ebu Bakar Siddique, *Alt kıtanın ünlü Alim'in siyasi hayatı*, s. 31-40.

⁴⁹¹ Sunnipedia, *Hazreti Mevlâna Keramet Ali Jaunpuri (r.h.)*, s. 128.

⁴⁹² Kulosum Rashid, *Jaunpuri Pir (r.h.) kendini gerçekleştirme doktoruydu*, s. 8.

3.8. SEYYİD TITUMİR (R.H.): BARASAT İSYANININ ÖNCÜSÜ VE BİR “ÖZGÜRLÜK SAVAŞÇISI”

Seyyid Titumir, İngilizlere karşı duran birkaç Bengali Müslümandan biriydi. Titumir (1782-1831), Bengal’in Pracakula bölgesinin zamindari (yerelyöneticisi)’ydi.⁴⁹³ Avrupalı çivit yetiştiricilerinin baskılarına karşı koydu. Bengal’in İngiliz yönetiminden kurtulmasını sağlayan hareketin lideriydi. Herhangi bir kuvvet kullanmadan yalnızca ruhani bir direnişle adaletsizlikle mücadele etti. Kendi hayatı pahasına doğruluktan ayrılmadı ve asla taviz vermedi. Dindar biriydi bununla birlikte hiçbir dini gruba baskıda bulunmadı. Din ve kast ayrımı gözetmeksizin herkese saygı duyan bir kimseydi.

Halka yöneldi ve onların sorunlarını çözmeye çalıştı. Hareketi başlangıçta sosyal ve dini reformlara yönelikti.⁴⁹⁴ Ve Müslüman toplumun içindeki şirk (yani Allah’ın yanı sıra başka herhangi bir şeye ibadet) ve bidat (İslam’ın temel kaidelerine aykırı dini alanda ortaya çıkan yenilikler) uygulamalarını ortadan kaldırmak için çok çalıştı. Onun hareketinin temel amacı, Müslümanları günlük yaşamlarını İslam’ın öğretilerine göre şekillendirmeye sevk etmektir. Daha sonra Hint Yarımadası’nda İngiliz egemenliğine karşı silahlı devrim mücadelesine başladı.⁴⁹⁵ Sonunda ülkesi için savaştı ve hayatını feda etti. Ülkeyi özgürleştiremedi, ancak bir cesaret örneği gösterdi. Titumir’in fedakârlığı ülkedeki özgürlük savaşçıları cesaretlendirdi. Nihayetinde onun takipçileri Bengal’i İngilizlerden kurtardılar.⁴⁹⁶

⁴⁹³ Golam Kibria Bhuiyan, *Titumir ve İngiliz Hint belgesindeki takipçileri*, Dakka: Bangla Akademi yayını, 1991, s. 12.

⁴⁹⁴ Pinaki Biswas, *Şehitler: Komünik Titanik*, Ekstra Yayınlar, Kalküta, 2014, s. 20- 21.

⁴⁹⁵ Haftalık Sonar Bangla, "Shaheed Titumir, zamanın en büyük kahramanlarından birinin adıdır, Çevrimiçi erişim: www.weeklysonarbangla.net, Erişim tarihi: 2019-04-21.

⁴⁹⁶ Abdullah El-Mehdi, *Bir özgürlük savaşçısı, Bir Şahid Titumir*, s. 9.

3.8.1. Doğuşu ve Çocukluğu

Gerçek adı Seyyid Mir Nisar Ali olan Titumir, 27 Ocak 1782’de doğdu.⁴⁹⁷ O İngiliz karşıtı bir devrimciydi. İlk önce Vahhabi Hareketi ile birliktelik kurdu. Daha sonra ise önde gelen bir Sufi oldu. Zamindarlara ve İngilizlere karşı savaştı. İngiliz ordusuyla savaşırken kendisinin yaptırmış olduğu bambu kalesinde vefat etti. O, yirmi dört Parganadan olan Baduria ilçesinin Haidarpur köyünde (şimdi Batı Bengal eyaletinde bulunmaktadır) doğdu. Babasının adı Mir Hasan Ali ve annesinin adı Abida Rokeya Khatun’dur.⁴⁹⁸ Titumir’in dört erkek ve bir kız kardeşi vardı. Titumir’un ailesinin, Hz. Ali’nin soyundan geldiği düşünülmektedir. Atalarından biri olan Seyyid Şadat Ali, Suudi Arabistan’dan Bengal’e İslam’ı yaymak için gelmiş, Seyyid Ali’nin oğlu Seyyid Abdullah ise Delhi Sultanı tarafından Jafarpur’a yönetici olarak atanmıştır. Ve ona ‘Mir İnsaf’ ünvanı verilmiştir. Seyyid Ali’nin torunları hem “Mir” hem de “Seyyid” adlarını kullanmışlardır.⁴⁹⁹

3.8.2. Çocukluğu ve Gençliği

Titumir eğitim hayatına ilk olarak babasıyla başladı. 1786 yılında, Titumir dört yaşındayken, babası Mir Hasan Ali ona ilk eğitimini verdi. İlkokul eğitiminden sonra köy öğretmeni vesilesiyle Urduca, Arapça, Farsça ve Bengalce dillerini öğrendi. Ardından köy medresesinde, Şeriat ve Tarikat konularını inceledi. 1798 yılında, o ve hocası Hafız Niyamat Ullah, Bihar’ı ziyaret ettiler.⁵⁰⁰ O ve hocası oradaki eğitim devresinin ardından Chandpur’daki Haiderpur köyüne geri döndüler. 1801 yılında, Titumir, 18 yaşındayken Kur’an Hafızı oldu ve birçok hadis ezberledi. Aynı zamanda felsefe ve şiir öğrendi. İslam teolojisi, hukuk, tasavvuf ve mantık konularında eğitim

⁴⁹⁷ Mujib Tagore, *Tüm zamanların en büyük Bengalileri*, www.thehindu.com, Erişim tarihi: 2019/04/21.

⁴⁹⁸ Sosyoloji kitabı, Ortaöğretim, *Bangla uyanışı: Titumir*, Dakka: Ulusal Müfredat ve Ders Kitabı Kurulu, 2013, s. 44.

⁴⁹⁹ Pinaki Biswas, *Şehitler: Komünik Titanik*, s. 21.

⁵⁰⁰ Golam Kibria Bhuiyan, *Titumir ve İngiliz Hint belgesindeki takipçileri*, s.15.

aldı. Ayrıca felsefe öğretmeni oldu. Medrese'deki eğitimi sırasında Titumir, yetenekli bir güreşçi olarak da ün salmıştı.

Gençlik hayatında ünlü bir güreşçiydi. Savaşı kazanmanın askeri taktiklerini öğrendi. Daha sonra birçok farklı yerde, birçok şey hakkında yeni bilgiler de öğrendi. Çocukluğu boyunca, o zamanın en iyi âlimlerinden eğitim aldı. Çalışmalarını tamamladıktan sonra Mekke'ye gitti. Orada bölgedeki ünlü Sufilerden Seyyid Ahmad Şeyheed Barelvi ile bir araya geldi. Syed Ahmad Barelvi (1786-1831), Sünni Hanefi hukukunu, Şeyh Waliullah Dehlawi'nin oğlu Şeyh Abdul Aziz'in öğretileriyle aynı doğrultuda takip eden ve aynı zamanda sufi olan biriydi.

Titumir, Barelvi'den birçok şey öğrendi. 1821'de Sayyid Barelvi ile Mekke, Medine, Irak, İran, Suriye, Mısır ve Afganistan'ı ziyaret etti. O sırada dünya liderleriyle görüşme ve görüş alışverişinde bulunma fırsatı buldu. Bu turnede, Müslüman dünyanın çağdaş sorunları, beklentileri ve faaliyetleri hakkında bilgi aldı. Sonra memleketine döndü.⁵⁰¹

3.8.3. Adının Titumir Olmasının Nedeni

Titumir'in adının nereden geldiği ile ilgili bir hikâye vardır. Onun zamanında, hastalandığında küçük çocuklara acı bir ilaç verilirdi. Bu ilacın adı Titu idi. Ancak küçük çocuklar onu yemek istemezlerdi.⁵⁰² Fakat Titumir bu ilacı tereddüt etmeden yiyebiliyordu. Oradan adı Titu oldu. Ve asıl adı Seyyid Mir Nisar Ali'den Mir kısmı geldi. Sonunda Titumir oldu. Seyyid Mir Nisar Ali böylece Titumir olarak tanındı.⁵⁰³

⁵⁰¹ Abdul Gafur Siddiqui, *Shaheed Titumir*, Dakka: Bangla akademi yayını, 1992, s. 12.

⁵⁰² Pinaki Biswas, *Şehitler: Komünik Titanik*, s. 21.

⁵⁰³ A.F Salahuddin Ahmed ve Bazlul Mobin Chowdhury, *Bangladeş Ulusal Kültür ve Mirası, Sunumlar*, Dakka: Bağimsız Üniversite Yayınları, 2004. s. 38.

3.8.4. Meşguliyetleri

1808-1810 yılında Kalküta şehri'ne gitti. Burada düzenli olarak güreş yarışmasına katılırdı. Kalküta'daki güreş yarışmasında birinci oldu. Bundan sonra, Titumir'in adı her yere yayılmaya başladı. Yönetici (Zamindar) Mirza Golam Ambia, onun bu öne çıkan başarısı sayesinde Titumir'ı tanıdı ve takdir etti. Titumir, Mirza Golam'ın yanında, bir savaşı kazanmanın askeri taktiklerini öğrendi. Mirza Ghulam Ambia, Kalküta'daki Mirzapur bölgesinin zamindarıydı.⁵⁰⁴ Titumir burada pek çok şey öğrenmeye çalıştı fakat burada kalıcı olarak duramadı.

1827 yılında Pabarti'den Kalküta'ya köyüne döndü. Müslüman toplumu şirkten kurtarmaya ve özgür kılmaya çalıştı.⁵⁰⁵ Ayrıca, Müslüman toplumun kültürel ayrılığına odaklandı. Çalışmalarına Chabbish-Pargana ve Nadia ilçelerinde başladı. Titumir, Nadia bölgesinde bulunan Narkilbaria yakınlarındaki Hyderpur'da yaşamaya başladı. Dini bir ıslahatçı kimliğiyle çalışmaya devam etti.⁵⁰⁶ Daha sonra Kalküta ve Bangladeş'teki bazı yerlerde, Mohammedi ve Kaderia Tarikatlarını yaydı ve çeşitli medreseler ve hankâhlar kurdu.

3.8.5. Hayat Değiştiren Bir Gezi

1822 yılında Titumir, Mekke şehrine gitti. Bu gidiş onun hayatını tamamıyla değiştirecekti. Mekke'de Hac yaptıktan sonra Medine'ye de uğradı. Orada ünlü Sufi, dini reformcu ve devrimci lider Sayed Ahmed Barelvi ile buluştu. Seyyid Ahmed, ona Hint Yarımadası'nda İslam'ı vaaz etmesini tavsiye etti. Orayı yabancıların istibdatından kurtarması konusunda onu teşvik etti. Titumir, Seyyid Ahmed Berlavi ile iletişime geçmekle, devrimci faaliyetler konusunda düşünmeye başladı.⁵⁰⁷ 1827'de kendisini

⁵⁰⁴ Monir Zaman, *Asi Titumir*, Dakka: Kotha Prakash yayını, 2010, s. 7.

⁵⁰⁵ Sosyoloji kitabı, Ortaöğretim, *Bangla uyanışı: Titumir*, s. 48.

⁵⁰⁶ A.F Salahuddin Ahmed ve Bazlul Mobin Chowdhury, *Bangladeş Ulusal Kültür ve Mirası, Sunumlar*, s. 40.

⁵⁰⁷ Dakka Raporu. "Mir Nisar Ali (Titu Mir), Erişim: 2019. 04. 2.

buna Âdemîş bir Âdem olarak, İslam'ı anlatmak için Mekke'den Hindistan'a döndü.⁵⁰⁸ Böylece Titumir, Bengal'in 24 Parganasında ve Nadia semtinde Müslümanlara İslami ilkeleri vazetmeye başladı.⁵⁰⁹

Bütün insanları İslam'a davet etti. Ayrıca İngilizlere karşı kampanya yapmaya da devam etti. İngilizlerin verdiği destek sayesinde yöneticiler (zamindarlar) Müslümanlar aleyhine çalıştı. Bengal'ı Müslüman halka zulmederek baskı yaptılar. Bu nedenle Titumir, baskıcı yöneticiler (Zamindarlara) karşı savaşılmaya başladı. Alt kasttaki Hindular hızla ona yöneldiler ve İslam'ı kabul etmeye başladılar. Bu şekilde, tanınırlığı giderek arttı. İlk olarak yaklaşık 400 insandan oluşan bir grup kurmayı başardı. Müslümanları, İslam'ın öğretilerine göre yaşam sürdürmeye ikna etti.⁵¹⁰ Bu sıralarda Hindu zamindar Krishnadev Roy, Müslümanlara karşı toplumsal nefret yaydı ve onlara yasa dışı vergiler koydu. Böylece Titumir ile bir çatışmaya girmeye kalkıştı.⁵¹¹ Ayrıca Hindu zamindarlar da çiftçilere baskı yaptılar. Titumir bu zulümleri durdurdu ve yöneticiler (Zamindarlar) ile mücadeleye girişti. Bu zalim yöneticiler (Zamindarlar), Gobardanga'dan Kaliprasanna Mukherjee, Tarogonyar'dan Rajnarayan, Nagpur'dan Gauriprasad Chowdhury ve Gobra-Govindpur'dan Debnath Roy idi.⁵¹²

3.8.6. Eşi ve Ataları

Titumir, Mayamuna Khatun ile evlendi. Mayamuna Khatun, yirmi dört Parganadan Baduriia'daki Khalpur köyünde ikamet eden Hz. Şeyh Sufi Muhammet Rahim Ullah Siddiqui'nin kızıydı. Titimur'un ataları ise eski zamanlarda Hint Yarımadası'ndaki ünlü sufilerdendiler. Titumir birçok medrese ve hankâh kurdu. Ve İslam'ın mesajı onun vesilesiyle bölgede yayıldı. Birçok Hindular onun davetiyle

⁵⁰⁸ Şeyh Rafiq, *Yüz devrimci*, 2014, s. 32-37.

⁵⁰⁹ D. Mueenuddin Ahmad Khan, *Titumir ve onun takipçileri*, Kalküta: Subarnarekha yayını, 1994, s. 23.

⁵¹⁰ Pinaki Biswas, *Şehitler: Komünik Titanik*, s. 21.

⁵¹¹ Şeyh Rafiq, *Yüz devrimci*, 2014, s. 32-37.

⁵¹² Monir Zaman, *Asi Titumir*, s. 9.

İslam'ı kabul ettiler.⁵¹³ Titumir'in babası Seyyid Hasan Ali, Titimir'in evliliğinin üzerinden altı ay geçmesinin ardından vefat etti.⁵¹⁴ Titumir'in karısı da ünlü kadın sufiler'den idi ve kadınlar arasında İslam'ın mesajını vaaz etti.

3.8.7. Asi Titumir

Titumir'in popülaritesi günden güne artmaktaydı. Baskıcı yöneticiler (Zamindarlar), Titumir'in bu kadar popüler olduğunu görmeye tahammül edemediler. Bu nedenle, yöneticiler (zamindarlar) Titumir'i engellemenin farklı yollarına giriştiler. Müslümanlar sakal bırakmak için ve camide namaz kılmak için vergi ödemek zorundaydılar.⁵¹⁵ Çocuklara İslami bir ad konulduğunda dahi bunun için vergi alıyorlardı.⁵¹⁶ Hiç kimsenin, vergi korkusu yüzünden Titumir'e katılmak istemeyeceğini sandılar. Titumir onlara yapıcı bir şekilde karşı çıktı ve yöneticiler (zamindarlar) ile çatışması böylece başladı.

Yöneticiler (zamindarlar) ve çivit yetiştiricilerine karşı bu çatışma ortamında, Mishkin Şeyh ve arkadaşları Titumir'e katıldılar. Bununla birlikte Gobragovindapur'lu Devnath Roy, Nagpur'dan Gauri Prasad Chowdhury, Tarakandi Rajnarayan ve Gobardanga Kaliprasanna Mukhopadhyay Titumir'le büyük bir çatışmanın içine girdiler. Bu savaşta herkes Titumir tarafından hezimete uğratıldı. Sonuç olarak, Titumir bölgenin her yanında çok fazla ün kazandı.⁵¹⁷ Hem Hindular hem de Müslümanlar onunla dayanışmalarını ilan ettiler ve ona katıldılar.

Bu şekilde, kademeli olarak Nadia'nın, yirmi dört Pargananın ve Faridpur'un bazı bölümlerini kontrol altına aldı. İngilizlere karşı bir isyan ilan etti. Ve o bölgede

⁵¹³ A.F Salahuddin Ahmed ve Bazlul Mobin Chowdhury, *Bangladeş Ulusal Kültür ve Mirası, Sunumlar*, s. 40.

⁵¹⁴ The Daily Star, "Bangabandhu tüm zamanların en iyi Bengalce'sine karar verdi", Erişim Tarihi: 19 Mart 2019.

⁵¹⁵ Abdul Gafur Siddiqui, *Shaheed Titumir*, s. 14.

⁵¹⁶ Pinaki Biswas, *Şehitler: Komünik Titanik*, s. 21.

⁵¹⁷ Golam Kibria Bhuiyan, *Titumir ve İngiliz Hint belgesindeki takipçileri*, s.16.

bağımsız bir devlet kurdu. Bu hareket tarihte “*Barasat isyanı*” olarak bilinmektedir.⁵¹⁸ Titumir yöneticileri (zamindarları) vergi ödemeyi ve her türlü vergiyi reddetti. İsyanı püskürtmek için gelen Gobragobindapur’lu Debnath Roy da öldürüldü.

Titumir’in durumu çoktan İngilizlere ulaşmıştı. Titumir’i cezalandırmak için savcı (Magistrate) Alexander’a görev verildi. Titumir’in ordusu, Bagheria’daki Nilkuthi arazisinde İngilizlerin müttefiki olan Gobardanga ve Nadia bölgelerinin zamindarlarına karşı savaşıyordu. Titumir, üç kuvveti de yendi. Sarfarajpur’un zamindarı, Cuma namazı sırasında Müslümanlara saldırdı. Ve iki dindar Müslüman öldürüldü. Sonra Titumir ordusuyla Narikalbaria’ya geldi.⁵¹⁹

3.8.8. Narikalbaria’daki Bambu Kalesi

27 Ekim 1831’de Titumir, Sarfarazpur’dan Narikalbaria’ya geldi. Titumir, İngiliz hükümetine karşı yaptığı savaşın sonunda, hazırlıkların yapılmasının ve uygun askeri eğitimin verilmesinin gerekli olduğunu anladı. Ordunun savunma yapabilmesi için, bir kale inşa edilmesine derinden ihtiyaç duyulduğunu hissetti. Kalküta yakınında Narikalbariya’da bir kale inşa etti. Kale tarihte “*Narikalbariya*” olarak bilinmektedir.⁵²⁰ Titumir orada İngilizlere karşı silahlı bir savaşa hazırlanıyordu. Bununla birlikte, Krishnadev Roy, yine Titumir’e saldırma şansını buldu. 29 Ekim’de Narikalbariya’ya saldırdı ve saldırıda Titumir’in güçlerinin birçoğu yaralandı. Bu olaydan sonra, Şeyh Ghulam Masum, Titumir’in yeğeniyle birlikte yaklaşık 500 kişilik bir ekiple Titumir’e katıldı. Daha sonra Golam Masum savaşçı grubun başına getirildi.⁵²¹ Böylece Titumir’in takipçilerinin sayısı 5.000’e kadar ulaştı. İngilizlere karşı silahlı mücadeleye hazırıldılar. 23 Ekim 1831’de, Titumir Baduria’ya 10 kilometre uzaklıktaki Barisat’ta

⁵¹⁸ The Daily Star, “*Bangabandhu tüm zamanların en iyi Bengalce’sine karar verdi*”, Erişim Tarihi: 20 Mart 2019.

⁵¹⁹ A.F Salahuddin Ahmed ve Bazlul Mobin Chowdhury, *Bangladeş Ulusal Kültür ve Mirası, Sunumlar*, s. 40.

⁵²⁰ Abdullah El-Mehdi, *Bir özgürlük savaşçısı, Bir Şahid Titumir*, Günlük Sangram Gazetesi, Dakka: Bangladeş Yayınları Limited yayın, 2016, s.8.

⁵²¹ Pinaki Biswas, *Şehitler: Komünik Titanik*, s. 21.

Narailbariya köyünde Bambu kalesi inşa etti. Ayrıca bambu ile iki katlı binalar da inşa ettiler. Titumir, mevcut yirmi dört Parganada, Nadia ve Faridpur bölgelerinde İngiliz yönetimine karşı bağımsızlığını ilan etti.⁵²² Yerel yöneticilerin (zamindarların) kendi orduları ve İngiliz ordusu birkaç kez Titumir tarafından yenilgiye uğratıldı. Bunlar arasında, “*Barasat isyanı*” en önemlilerinden biriydi.⁵²³ William Hunter, isyanda, yaklaşık sekiz bin üç yüz çiftçinin Titumir için İngiliz ve yöneticiler (zamindarlar) karşısında savaştığını söylemiştir.⁵²⁴

6 Kasım’da, Krishnadev tekrar Narikalbaria’ya saldırdığında birçok insan öldürüldü. Krishnadev Roy tekrar Titumir’e saldırmayı planladı. Fakat bu sefer saldırı İngiliz desteğiyle oldu. İngiliz komutan Davis, çeşitli ağır silahlarla Narikelbaria’ya saldırdı. Yoğun mücadele nedeniyle, Davis bölgeden kaçtı. Sonraki iki-üç günde toprak sahibi Debnath, Narkelabariya’ya saldırdı, Debnath Titumir’le çıkan çatışmada yenildi ve öldürüldü. O yılın 13 Kasım’ında, Barasat’ın Ortak Sulh Hâkimi Alexander tarafından başka bir saldırı yönetildi.⁵²⁵ İngiliz sulh hâkimi ağır silahlara sahip olmasına rağmen kazanamadı. Her iki taraf da çok büyük kayıplar verdi. Sonunda, Alexander kaçtı. Bir toprak sahibi ve yöneticiler (zamindar), Titumir tarafından yakalandı.⁵²⁶

3.8.9. Titumir’in Son Savaşı

Sonunda, İngiliz hükümdarı, Titumir’e direnmek için tüm hareketli güçlerini kullandı. 19 Kasım’da, tüm Hindistan’ın valisi olan Lord William Bentinck, Narikelbaria’ya saldırmayı planladı. Teğmen William Bentich daha sonra da zamindarları çağırdı. Albay Stewart’ın önderliğinde, Narumelbaria’daki Titumir’e karşı Bambu kale bölgesine 100 süvari, 300 piyade askeri ve iki top gönderdi. 14 Kasım 1831’de, Titumir ve takipçilerine modern silahlarla saldırdı. Titumir ve takipçileri

⁵²² Monir Zaman, *Asi Titumir*, s. 9.

⁵²³ Şeyh Rafiq, *Yüz devrimci*, 2014, s. 32-37,

⁵²⁴ Şeyh Rafiq, *Yüz devrimci*, 2014, s. 32-37,

⁵²⁵ Golam Kibria Bhuiyan, *Titumir ve İngiliz Hint belgesindeki takipçileri*, s.17.

⁵²⁶ Sirajul Islam (düzenlenmiş), *Titumir*, Banglapedia, Cilt 3, Dakka: Bangladeş Asya Topluluğu, s. 41.

Bambu kalesinin içinden, yapılan saldırıya cevap verdiler.⁵²⁷ Titumir, elinde sadece sopa ile altı gün boyunca savaşıma devam etti. Bambu kalesi, 19 Kasım 1831’de İngiliz ordusunun top ateşi ile yok edildi.⁵²⁸ Eğitimli İngiliz ordusuna karşı, Titumir direnişe teşebbüs etti. Fakat, nihayetinde o ve takipçileri hayatlarını feda ettiler.

Titumir isteseydi teslim olabilirdi, yaşamı için yalvarmayı tercih edebilirdi. Fakat kahraman, ister canlı ister ölü olsun, daima bir kahramandır. Ünlü bir Sufi ve Müslüman olarak İngilizlere teslim olmadı. Titumir, topçu tarafından vurularak şehit edildi.⁵²⁹ Bu savaşta Titumir dâhil yaklaşık üç yüz kişi şehit edildi. Oğlunun sağ bacağı koptu. Bazı insanlar Hooghli köyünde yaşayan insanlar tarafından Titumir’in parçalanmış vücudunun oraya gömüldüğünü söylüyorlar. Diğer bir görüşe göre ise savaştan sonra, Alexander onun vücudunun yakılmasını emretti. Bu durum üzerine takipçileri onu hatırlatacak bir mezar taşı bile dikemediler.⁵³⁰

Bambu kalesi ateşle yakıldı. Titumir’in komutanı Golam Masum o köyde asıldı. Bunun üzerine o yer “*Phansitala*” olarak adlandırıldı. Birçok mücahit öldürüldü. Ve Titumir’in 140 takipçisi farklı zamanlarda hapsedildi. 125 tutuklu 2 yıldan 7 yıla kadar hapis cezasına çarptırıldı, 11 kişi ömür boyu hapis cezasına çarptırıldı, 1 kişi de ölüm cezasına çarptırıldı.⁵³¹ Duruşmadan önce 4 kişi öldü. Toplam suçlananlar 333 idi. Bunlardan biri de Saajan Gazi idi. Titumir tarafından desteklenen Maksin Fakir isim’li bir Âdem da şehit edildi.⁵³²

3.8.10. Bu Savaşın Analizi

Birçok tarihçi Titumir savaşını toplumsal ve dinsel olarak adlandırıyor. Çünkü o esasen Hindu yöneticileri (zamindarlara) karşı savaş açtı. Titumir’in din ve cihat

⁵²⁷ Şeyh Rafiq, *Yüz devrimci*, 2014, s. 32-37,

⁵²⁸ Pinaki Biswas, *Şehitler: Komünik Titanik*, s. 21.

⁵²⁹ Abdul Gafur Siddiqui, *Shaheed Titumir*, s.15.

⁵³⁰ Abdul Gafur Siddiqui, *Shaheed Titumir*, s.16.

⁵³¹ Pinaki Biswas, *Şehitler: Komünik Titanik*, s. 21.

⁵³² Golam Kibria Bhuiyan, *Titumir ve İngiliz Hint belgesindeki takipçileri*, s. 21.

çağrısıyla takipçilerini birleştirdiği doğrudur. Amalendu Dey'e göre, "Titumir'in İslam'a tam bir inancı vardı ve Sufi idi. Fakat yalnızca Müslümanlar değil Hindu çiftçiler de onun çağrısı altında toplandılar."⁵³³ Titumir, yöneticileri (zamindarlara) ve çivit yetiştiricilerine karşı çıktı. Titumir'in sadece Hindular'a karşı çıktığı iddiası tam olarak doğru değildir. Aksine, İngilizlere yardım eden Müslümanlara da karşı çıkmıştır.

Onun emirlerini dinlemek için Hindu ve Müslüman köylüler onun altında toplanmışlardır. Bir tarihçi olan Prakash Rai'ye göre, "Titumir'in mücadelesinin amacı köylülere yardım etmektir. Bundan dolayı onun hareketi aynı zamanda köylü isyanı olarak da adlandırıldı."⁵³⁴ Titumir'in savaşı yalnızca zalim yöneticiler (zamindarlar), çivit yetiştiricileri ve İngiliz yöneticileri ileydi.⁵³⁵

3.8.11. Bengal'de İslam'ın Kuruluşuna Katkısı

Birçok tarihçiye göre, "Titumir tam bir mücadeleci kişiliğe sahipti. Onun başlattığı hareket sayesinde, İngiliz yönetimi altında olan bazı bölgeler bağımsız oldular. Bu bağımsızlık daha sonraları insanlara umut getirdi ve onun takipçileri İngilizlerden Bengal'ı bağımsız olarak geri aldılar."⁵³⁶ Titumir insanlar'ı İslam'a davet ederdi. Çeşitli yerlerde camiler ve medreseler kurdu. İslam için adanmış bir ruhtu. Birçok yerde İslami kurumlar da kurdu. Birçok Hindular, onun çağrısıyla İslam'ı, gruplar halinde kabul ettiler.

3.8.12. Vefatı

19 Kasım 1831 yılında, Hint Yarımadası'nın özgürlük hareketi tarihindeki en unutulmaz günlerden biridir. Bugün, İngiliz karşıtı hareketin liderlerinden biri olan Sayed Mir Nesar Ali Titumir şehit edilmiştir. O gün, Titumir da dâhil olmak üzere 50

⁵³³ Abdul Gafur Siddiqui, *Shaheed Titumir*, s. 18.

⁵³⁴ A.F Salahuddin Ahmed ve Bazlul Mobin Chowdhury, *Bangladeş Ulusal Kültür ve Mirası, Sunumlar*, s. 40.

⁵³⁵ D. Mueenuddin Ahmad Khan, *Titumir ve onun takipçileri*, s. 25.

⁵³⁶ Golam Kibria Bhuiyan, *Titumir ve İngiliz Hint belgesindeki takipçileri*, s. 22.

masum kahraman savaşı, İngiliz ordusunun ve baskıcı yöneticilerin (zamindarların) suikastıyla acımasızca katledildi.⁵³⁷ 350’den fazla kişi tutuklandı. Daha sonra mahkeme tarafından asılma dâhil birçok farklı cezaya hükmedildi. Onlar sadece ülkenin fakir çiftçileri adına konuşanlardı. İçlerinde yanlış bir şey yoktu.⁵³⁸ Şehit Titumir de dâhil olmak üzere ölümlerinin cesetleri halkın gözü önünde ateşe verildi. Yaklaşık iki yüz yıl önce Titumir, Bengal’in bağımsızlığı için ilk savaşı ilan etti. Titumir ve onun kahramanca yaşamı ölümsüzleşmiştir.⁵³⁹ O hayatı pahasına hak namına savaştı. Onun inanılmaz azmi ve mücadelesi dünyadaki milyonlarca Müslümana hala ilham vermeye devam ediyor.⁵⁴⁰

3.8.13. İtibar ve Saygı

Bangladeş’in kurtuluş savaşında, özgürlük savaşçıları Titumir’i motivasyonlarının kaynağı olarak görüyorlardı. Bangladeş’in bağımsız olduğu 1971 yılında Muhammet Jinnah Koleji, “Titumir Koleji” olarak adlandırıldı. Bangladeş Mühendislik Üniversitesi’nin (BUET) öğrenci yurdunun adı Titumir yurdu olarak adlandırıldı. British Broadcasting Corporation’a (BBC) göre, “*Titumir Bengal tarihindeki en etkileyici 11 kişiden biridir.*”⁵⁴¹ Bir Bangladeş Donanma gemisi BNS Titumir olarak adlandırıldı.

Titumir’in hatırası Bengal halkı tarafından şimdiye kadar hep saygı ile anılmıştır. İngiliz karşıtı hareket mücadelesinin devamında, Bambu kalesi özgürlük savaşçıları için hep bir sonraki mücadeleye onları hazırlayan cesaret kaynağı olmuştur.⁵⁴² Titumir bir Sufi olarak, sadece zalim yöneticileri (zamindarlara) ve

⁵³⁷ Pinaki Biswas, *Şehitler: Komünik Titanik*, s. 21.

⁵³⁸ Monir Zaman, *Asi Titumir*, s. 10.

⁵³⁹ Şeyh Rafiq, *Yüz devrimci*, 2014, s. 32-37.

⁵⁴⁰ A.F Salahuddin Ahmed ve Bazlul Mobin Chowdhury, *Bangladeş Ulusal Kültür ve Mirası, Sunumlar*, s. 40.

⁵⁴¹ Abdul Gafur Siddiqui, *Shaheed Titumir*, s. 21.

⁵⁴² Golam Kibria Bhuiyan, *Titumir ve İngiliz Hint belgesindeki takipçileri*, s. 25.

İngilizlere karşı mücadele etti. O ve onun bambu kalesi hala daha dünyaca tanınmaktadır.

3.9. SEYYİD AHMAD ULLAH MAİCVANDARİ (R.H.): MAİCVANDARİ TARİKATININ KURUCUSU VE HINT YARIMADASI'NIN ÖNDE GELEN SUFİ AZİZİ

Seyyid Ahmad Ullah Maicvandari (15 Ocak 1826- 23 Ocak 1906) Sufi bir eren ve Maicvandari tarikatının kurucusuydu. “*Ahmed Ullah Maicvandari*” olarak da bilinmektedir.⁵⁴³ Ayrıca, Gausul Azam, Hz. Kible, Ghausul Azam Maicvandari, Mahal Mevlâna, Khatimul Alad, Shani-e-Lillah gibi isimlerle de bilinir.⁵⁴⁴

3.9.1. Doğumu ve Ailesi

Seyyid Ahmad Ullah Maicvandari (r.h.), Maicvandari dergâhı'nın kurucusudur. Atası Seyyid Hamid Uddin Gauri, İslam'ın yayılması için 1575 yılında Chattogram'a geldi. Daha sonra Patiya bölgesinin altında bulunan Kachtnnagar'da bir yerleşim yeri kurdu. Onun ismiyle kurulan “*Hamid Gaon*” adında bir köy de bulunmaktadır.⁵⁴⁵

Oğlu Seyyid Abdul Kader (r.h.) babası tarafından Fatikchari'deki Azim Nagar köyüne imam olarak görevlendirilmiştir. Onun Oğlu Seyyid Ataullah idi. Ve Onun oğlu Seyyid Tayyabullah idi.⁵⁴⁶ Onun Büyük oğlu Seyyid Matiullah, Maicvandari köyüne geldi ve oraya yerleşti. Onun Oğlu Şeyh Sufi Seyyid Ahmad Ullah Maicvandari (r.h.) ise 1826'da öğle namazı vaktinde dünyaya geldi. Babasının adı Seyyid Motiullah Maicvandari ve annesinin adı Seyyida Khairunnesa idi.

3.9.2. Eğitim Hayatı

Seyyid Ahmad Ullah eğitimine dört yaşındayken köy okulunda başladı. 1260 yılında yüksek çalışmalar için Kalküta'ya gitti. 1268 yılında Kalküta Aliya

⁵⁴³ Aminul Huq Farhadabadi, *Tohfatul Akhayer Fifa Daaf-e-Sharratil Asrar*, Çevirmen, Sayed Fayzul İslam Farhadabadi, Dakka, 1907, s. 17.

⁵⁴⁴ Hans Harder, *Sufism and Saint Veneration in Contemporary Bangladesh: The Maijbhandaris of Chattogram*, Routledge: Routledge Advances in South Asian Studies, Heidelberg University, 1 edition 2011, s. 11.

⁵⁴⁵ Gausul Azam Maizbhandari Orus bugünden itibaren, *Daily Azadi Gazetesi*, Üçüncü sütun, Erişim Tarih-i: 11 Mart 2019.

⁵⁴⁶ Abdul Gani Kanchanpuri, *Ainaay Bari*, Dakka, 2007, s. 20.

Medresesi'nin bitirme sınavını başarılarıyla geçti. Bu süre zarfında Hadis, Tefsir, Fıkıh, Mantık, Belagat, Akait, Felsefe ve Faraiz gibi konularda özel bir uzmanlık elde etti.⁵⁴⁷ Böylece en yüksek eğitim seviyesini tamamladı. Ayrıca, çeşitli dini törenlere davet edilen bir konuk ve konuşmacı olarak insanları din hakkında bilgilendirdi.⁵⁴⁸

3.9.3. Manevi Hayatının Başlangıcı

Seyyid Ahmad Ullah'ın piri Şeyh Seyyid Abu Şeyhima Muhammet Saleh el-Kaderi Lahari Gavsıl Azam Seyyid Abdülkadir Geylani hazretlerinin (r.h.) soyundan idi. Öte yandan, Pir'in ağabeyi Şeyh Seyyid Delewar Ali Pakbaj (r.h.)'dı. Ahmed Ullah, tasavvufun çeşitli konularında ondan bilgi edinmişti.⁵⁴⁹ Bir gün öğle namazından sonra, Şeyh Sufi Seyyid Ebu Şeyhmi Lahari (r.h.) evinde tasavvufla ilgili takipçilerine bir ders vermişti. O sırada Ahmed Ullah Maicvandari binanın önünden geçiyordu. El Kaderi Lahari'nin bir takipçisi Ahmad Ullah (r.h.)'ı gördü ve onunla tanıştı ve bu olayı kendi pirine anlattı.⁵⁵⁰ Pir, Ahmad Ullah'ı davet etmesi için Şeyh Anayet Ullah'a sorumluluk verdi. Enayet Ullah Sahib Ahmad Ullah (r.h.)'ı davet etti. Ahmed Ullah da bu daveti kabul etti.

Muhammad Salah al-Kadri Lahari, Ahmad Ullah ile kısa bir hasbihalden sonra onu öğle yemeğinde ağırladı. Muhammet Salah El Kadri Lahari (r.h.), Ahmad Ullah'ın tasavvuf konusunda yetkin olduğunu anladı ve ona temsilcilik verdi. Ve ona manevi meseleler hakkında birçok şey öğretti. Sonra Seyyid Ahmad Ullah, Pir Muhammet El-kaderi Lahari (r.h.)'nin rehberliğinde manevi arayışa girdi. Pirinin tavsiyesi ile Ahmad Ullah Bangladeş'in farklı illerinde İslam'ı vaaz etti. Bununla birlikte insanları tasavvufa de çağırdı.

⁵⁴⁷ Aminul Haque Harbangiri, *Oafat Nama*, Chattogram: Chattogram Üniversitesi Kütüphanesi, 1907, s. 11-20.

⁵⁴⁸ Peter J. Bertocci, *Bangladeş'te Bir Tasavvuf Hareketi: Maizbhandari Tariqa ve Takipçileri*, ABD: Oklahoma Üniversitesi, Michigan, 2006, s. 78.

⁵⁴⁹ Gausul Azam Maizbhandari Orus bugünden itibaren, *Daily Azadi Gazetesi*, Üçüncü sütun, Erişim Tarih-i: 11 Mart 2019.

⁵⁵⁰ Hans Harder, *Sufism and Saint Veneration in Contemporary Bangladesh: The Maijbhandaris of Chattogram*, s. 21.

3.9.4. Aile Hayatı

1276 yılında, 32 yaşındayken Ahmad Ullah Maicvandari, Azim Nagarlı Munshi Seyyid Afaj Uddin Ahmed'in kızı Seyyida Alfunnessa Bibi ile evlendi. Ancak evliliğin ilk altı ayı dolmadan karısı vefat etti. Bunun ardından yine o yılın içinde Seyyida Lutfunnessa Bibi ile evlendi. 1278 yılında, ilk kızı Seyyida Badiunnessa Bibi doğdu.⁵⁵¹ Fakat kızı dört yaşındayken vefat etti. Sonra birkaç oğlu daha kısa süre yaşayıp vefat ettiler. Daha sonra 1282 yılında, Seyyid Fayzul Haq (r.h.) ve 1289 yılında ikinci kızı Seyyida Anwarunnessa doğdu. İkinci oğlu da ondan önce hayatını kaybetti.⁵⁵²

3.9.5. Meşguliyetleri

Eğitimi tamamlandıktan sonra, 1269'da İngiliz egemenliği altında bölünmemiş Hindistan'da Cessore'da yargıç olarak göreve başladı. Daha sonra, 1270 yılında yargıçlık görevinden istifa etti ve Kalküta Ali Medresesi'nde başmüdür olarak göreve başladı. Ayrıca, öğrencilerine tasavvufun çeşitli konularında ders verdi.⁵⁵³ Karakteristik nitelikleri ve bilgisi çok genişti. Bundan dolayı Kalküta halkı onun konuşmalarını sıkı takip ederlerdi. Ve o da farklı yerlerde İslam'ın inceliklerini halka duyururdu.

Ahmed Ullah Maicvandari, Tefsir, Mantık, Belagat, Usulü Fikih ve Akaid de dâhil birçok konuda çok bilgiliydi. Özellikle Arapça, Urduca, Bengalce ve Farsça eğitimi gördü. Bu süre zarfında, özellikle güçlü bir hatip olarak nam salmıştı. Kısa bir süre sonra, kendi içine ve ruhuna yöneldi. O zamandan itibaren hayatını bir sufi olarak geçirdi.

⁵⁵¹ Aminul Haque Harbangiri, *Oafat Nama*, s. 11-20.

⁵⁵² Aminul Huq Farhadabadi, *Tohfatul Akhayer Fıfa Daaf-e-Sharratil Asrar*, Çevirmen, Sayed Fayzul İslam Farhadabadi, Dakka, 1907, s. 17.

⁵⁵³ Abdul Gani Kanchanpuri, *Ainaay Bari*, Dakka, 2007, s. 21.

3.9.6. Belayet Başarısı

Seyyid Ebu Şeyhama Muhammet Şereh el-Kaderi Lahori (r.h.), Abdülkadir Geylani (r.h.)’nin torunlarından ve Kaderi sufi emirlerinin halifelerindendir.⁵⁵⁴ Ahmed Ullah ondan biat almıştır. Seyyid Delwar Ali Pakbaj’dan Ahadi Qutbiyyeh’in gücünü kazanmıştır. Gündüz öğretmenlikle vaktini geçirirken gecelerini ibadetle geçirmiştir. Bunu yaparken, manevi âlemde ileri dereceler kazanmıştır.

3.9.7. Muhyiddin İbnü’l-Arabî’nin Kerameti

Ünlü Tasavvuf teorisyeni ve araştırmacısı Muhyiddin İbn-i Arabi, tasavvuf hakkında “*Fususul Hikem*” adlı bir kitap yazmıştır.⁵⁵⁵ Ve bu kitapta bir bölümün ismini “Fuchs Shichi” koymuştur. Maicvandari Şerif dergâhı, Muhyiddin İbn El-Arabi (r.h.)’nin bu ifadeyle ona atıf yaptığını ve onun gelişini ve Gavsı Azam olacağını işaret ettiğini iddia etmiştir.⁵⁵⁶

3.9.8. Maicvandari Tarikatı’nın Kurulması

Ahmed Ullah Maicvandari (r.h.), 1857’de pirinin emriyle Maizbhandar köyüne döndü. Bu köyde manevi bir eren olarak tanındı. Bu azizin evi manevi bir saray haline geldi. Bu bölgedeki insanlar orayı “*Maicvandar Dergâhı*” olarak adlandırdı.⁵⁵⁷ Birçok insan buraya tasavvufu öğrenmek için geldi. Burada, Seyyid Ahmad Ullah Maicvandari (r.h.) Maicvandari Tarikatını kurdu. Maijbhandari sufi düzeni, Kur’ân’a ve Hadise dayanan İslam’ın temel ideolojisini takiben oluşturulmuş bir disiplindir. Maicvandari tasavvuf ilkeleri diğer ilahi metinlerin manevi hususiyetlerini kendinde topladı.⁵⁵⁸

⁵⁵⁴ Gausul Azam Maizbhandari Orus bugünden itibaren, *Daily Azadi Gazetesi*, Üçüncü sütun, Erişim Tarih-i: 11 Mart 2019.

⁵⁵⁵ Hans Harder, *Sufism and Saint Veneration in Contemporary Bangladesh: The Maijbhandaris of Chattogram*, s. 22.

⁵⁵⁶ Abdul Gani Kanchanpuri, *Ainaay Bari*, Dakka, 2007, s. 22.

⁵⁵⁷ Abdul Gani Kanchanpuri, *Ainaay Bari*, Dakka, 2007, s. 23.

⁵⁵⁸ Peter J. Bertocci, *Bangladeş’te Bir Tasavvuf Hareketi: Maizbhanderi Tariqa ve Takipçileri*, s. 78.

O ayrıca Kādiriyye sufi emirleri ile de ilgiliydi. Bu nedenle, Maicvandariye tabi olan bir kimse aynı zamanda Kādiriyy sufi Emirlerinin de takipçisi olacaktı. Bu sufi oluşumunun en önemli özelliği, İslami düşünceyi tam olarak somutlaştırmasıdır. Aynı zamanda bu oluşum, umumi olmayan, özgürlükçü ve açık fikirli, ahlaki, dini kimliği baskın, sınıfsız ve hümanist düşünceleri de içerir. Bu nedenle, bu sufi düzeni Bangladeş'te herkesçe bilinmektedir ve birçok kişi bu Tarikat'ın mensubu olmaktadır.

3.9.9. Sonraki Halifelerin Belirlenmesi

Seyyid Ahmad Ullah (r.h.) hayatının sonuna geldiğinde, Bir cuma günü, dergâhında topluma ve takipçilerine bir konuşma yaptı. Mevlâna Şeyh Sufi Seyyid Delaar Hossain Maicvandari (r.h.), Mevlâna Seyyid Ahmad Ullah (r.h.) tarafından halife ve Maicvandari Şerif'in koruyucusu olarak görevlendirildi.⁵⁵⁹ Mevlâna Seyyid Ahmad Ullah'ın toplamda 12 halifesi vardı. Seyyid Ahmad Ullah bazen onlardan 12 yıldızım diye bahsederdi. On iki yıldızla on iki halifesine işaret etti. On iki yıldızdan biri, Farnadipi'den Şeyh Ofiar Rahman Al Farooqi'dir. 21 Şubat tarihinde, Boalkhali ilçesinin altındaki Bati Charanadip köyünde doğmuştur. Babasının adı Şeyh Muhammet Azam El Farooqi ve annesinin adı Mohammed Jainab Bibi'dir. O, Hz. Mehdi Ullah Maicvandari'nin ilk sufi halifesiydi.⁵⁶⁰

Aynı zamanda Mehdi Ullah Maicvandari (r.h.) hayatta iken emir verilen tek halifeydi. Şeyh Sufi Şeyh Ashiyar Rahman (r.h.), Şeyh Sufi Şeyh Fayful Haq Fanaa Fillahın (r.h.) ardından Maijbandari tarikatının halifesi olarak seçildi.⁵⁶¹ O Mehdi Ullah Maicvandari'nin oğluydu. 1865 yılında doğdu. 1902'de 37 yaşında öldü. O sırada babası yaşıyordu. Şeyhzoufi Qazi Esad Ali (r.h.), Ahmed Ullah Maicvandari'nin 3.

⁵⁵⁹ Hans Harder, *Sufism and Saint Veneration in Contemporary Bangladesh: The Maijbhandaris of Chattogram*, s. 22.

⁵⁶⁰ Gausul Azam Maizbhandari Orus bugünden itibaren, *Daily Azadi Gazetesi*, Üçüncü sütun, Erişim Tarih-i: 11 Mart 2019.

⁵⁶¹ Aminul Haque Harbangiri, *Oafat Nama*, s. 11-20.

Halifesi idi.⁵⁶² Boalkhali ilçesinde doğdu. Şeyh Ashiyar Rahmanın (r.h.) çocukluk arkadaşıydı. Kendisi, Ahmed Ullah Mussawandari (r.h.)'nin önde gelen halifelerinden biriydi. Onun türbesi Boalkhali'nin Ahlla köyünde bulunmaktadır.⁵⁶³

Şeyh Seyyid Aminul Haque Farhadabadi, Maibandari Tarikatının 4. halifesi idi. 1866'da Faridabad köyünde doğdu. Farhadabad köyü adını ondan aldı. 13 Aralık 1944'te köyünde vefat etmiştir. Şeyh Sufi Amiruzzaman beşinci halifesi idi. 1845'te Patiya Govindarakhel köyünde doğdu. 1927'de memleketinde vefat etmiştir. Şeyh Sufi Aminul Şeyh Harbangiri (r.h.) Maijbandari Tarikatının altıncı halifesi idi. Boalkhali ilçesinin Doğu Padanpipal'deki Harbang köyünde doğdu. Biatını Ahmad Ullah Maicvandari'den aldı. Ve onun en seçkin halifesi idi. Son günlerinde Maicvandari Tarikatını tanıtmak için Burma'ya gitmiş ve orada vefat etmiştir.⁵⁶⁴

Şeyh Süfi Abdül Aziz Dilabichari (r.h.) 7. halife idi. Boalkhali ilçesinin halifesi idi. O Şeyh Asheyar Bahman El Farrui'nin çocukluk arkadaşıydı. Çalışmalarını bitirdikten sonra uzun zamandır Hindistan'daki Deoband Medresesi'nde öğretmenlik yapıyordu. Ülkeye döndüğünde, sufi Şeyh Aisiar Rahman'ın görüşüne karşı çıktı. Daha sonra kendi takipçilerini kazandı. Myjbandari Tarikatının halifesi oldu.⁵⁶⁵ Onun türbesi Bangladeş'teki Boalkhali köyünde bulunmaktadır. Seyyid Abul Barakat Muhammet Abdul Gani Kanchanpuri (r.h.) Maicvandari Tarikatının 8. halifesi idi. Fatikchari Kanchanpur köyünde öldü.

Seyyid Abdul Maced (r.h.), Maicvandari Tarikatı'nın dokuzuncu halifesi idi. Fatikchari ilçesinde öldü. Şeyh Süfi Rezwar Uddin Şeyhangiri (r.h.), Şabağar köyünde bulunan, 10. halifeydi.⁵⁶⁶ Seyyid Aminul Haque, bu Tarikatin onbirinci halifesi idi. Şeyhnagar Fatikchari köyünde, İslam'ı vaaz etti. O aynı zamanda Ahmed Ullah

⁵⁶² Gausia Ahmadi Manzil, Chattogram, Gausul Azam Hazrat Mevlâna Şah Chufi Syed Ahmad Ullah Maizbhandari (r.h.), Maizbhandar Darbar Şerif, Erişim Adresi, <http://www.sufimaizbhandar.com/index.php>

⁵⁶³ Syed Delwar Hossain Maizbhandari, Rönesans döneminin bir yönü, Cattagram, 1974, s. 42.

⁵⁶⁴ Aminul Huq Farhadabadi, Tohfatul Akhayer Fifa Daaf-e-Sharratil Asrar, s. 17.

⁵⁶⁵ Abdul Gani Kanchanpuri, Ainaay Bari, Dakka, 2007, s. 23.

⁵⁶⁶ Gausul Azam, Syed Ahmad Ullah Maizbhandari'nin (A) kısa biyografisidir, Mania Gençlik Forumu.

Mussawandari'nin (r.h.) kardeşinin oğluydu. Hazreti Şeyh Sufi Seyyid Golamur Rahman (r.h.), 12. halife idi. Doğduğunda Ahmed Ullah Maicvandari (r.h.) 'ye götürüldü. Ahmed Ullah ismini Golam Rahman verdi. Daha sonra Maicvandari Tarikatının takipçisi oldu.⁵⁶⁷ 28 yaşında İslam'ı vaaz etmek için seyahate çıktı. Bangladeş, Myanmar ve Hindistan'da İslam'a giden yola insanları davet etti. Ahmad Ullah'ın ölümünden sonra Maicvandari Darbar Şerif'e döndü. Ve Tarikatın temsilcisi ve Ahmad Ullah'ın Halifesi oldu. Sufi düzenini teşvik etmede önemli bir rol oynamıştır. 5 Nisan 1937 yılında 71 yaşındayken pazartesi günü sabahı vefat etmiştir.⁵⁶⁸

3.9.10. Kerametleri

Gavsıl Azam Maicvandari (r.a.), 1857'de pirinin gözetiminde Maizbhandar köyüne döndü. Bu süre zarfında insanları İslam'a davet etti. Birkaç gün içinde onun kerametleri her yere yayıldı. Ayrıca insanları İslam'a çağırarak tasavvuf'un inceliklerini de öğretiyordu. Farklı dinlerden birçok insan onun çağrısıyla İslam'ı kabul etti.

Onun çeşitli kerametlerini anlatan birçok metin vardır.⁵⁶⁹ Kerametlerinden bazıları şunlardır.

- i. Bir kişi bulaşıcı bir hastalık kaptı. Sonra onun için Ahmad Ullah (r.h.) dua etti, hasta Âdem iyileşti.
- ii. Bazı insanlar yoksulluk içinde kalmışlardı. Onlar için dua etti. Sonuç olarak, ekonomik refaha ulaştılar.
- iii. Bir ailenin çocuğu olmuyordu. Doktorlar, hastalıklarından dolayı çocuk sahibi olmayacaklarını söylediler. Onlar için dua etti. Sonuç olarak, Allah'ın rahmetiyle çocukları oldu.

⁵⁶⁷ Syed Delwar Hossain Maizbhandari, *Rönesans döneminin bir yönü*, Cattagram, 1974.s. 42.

⁵⁶⁸ Syed Ahmdul Haq, *Gausul Azam'ın önemi ve kullanımı*, tasarım arayışı, dördüncü sayı, 2001, s. 7.

⁵⁶⁹ Profesör Syed Shafiul Gani Chowdhury, *Hazreti Gausul Azam Mevlâna Shaksufi Syed Ahmad Ullah Maizbhandari (r.h.)*, Günlük Suprobhat Bangladesh Gazetesi, 2016.

- iv. Takipçilerinden biri ölüm anında çok fazla sıkıntı yaşadı. Ahmad Ullah onun için dua etti. Daha sonra, acısı azaldı. Ve bu kişi inanç ve sekinet içinde kolayca vefat etti.
- v. Deneyimsiz bir yargıç vardı. Ahmad Ullah'ın duası vesilesiyle büyük bir ün kazandı. Hz. Ahmad Ullah (r.h.)'ın daha birçok kerameti farklı metinlerde geçmektedir.⁵⁷⁰

3.9.11. Onu Hakkında İslam Âlimlerinin Görüşleri

Birçok âlim ona saygı duymuş ve onun hakkında övgü dolu sözler söylemişlerdir. Mevlâna Hazreti Seyyid Ahmad Şeyh Chirokoti (r.h.)'ye göre, “Seyyid Ahmad Ullah (r.a.), Hint Yarımadası'nın evliyasının imparatoru idi.”⁵⁷¹ Ehli Sünnet ve Cemaat Grubu emiri Mevlâna Seyyid Azizul Haque Sher-e-Bengal (r.h.) yazdığı “*Diwan Aziz*” adlı kitapta, Seyyid Ahmad Ullah Maicvandari (r.h.) hakkında şunları yazmıştır: “Şeyh Ahmad Ullah, Maicvandari Tarikatının kurucusuydu. O, ümmeti Muhammet'in rehberliği için ilham kaynağı olan Gavsul Azam'dır.”⁵⁷²

3.9.12. Vefatı

Seyyid Ahmad Ullah Maicvandari (r.a.) 1906 yılında pazartesi gecesini 79 yaşında vefat etmiştir. Her Bengal yılının sekiz, dokuz ve onuncu Magh ayında onun ölümünü anmak için, 3 günlük tören (Ores) yapılır. Yurt içinden ve yurt dışından birçok insan bu programa katılmak için gelir. Bu törene katılım her geçen gün artmaktadır. Katılımcıların toplumun her kesiminden olması da dikkat çekmektedir ve bu çeşitlilik

⁵⁷⁰ Syed Delwar Hossain Maizbhandari, *Gausul Azam Maizbhandari biyografisi ve şiiri*, Cattagram: Cattagram Yayın, 1967, s. 12.

⁵⁷¹ Abdul Gani Kanchanpuri, *Ainaay Bari*, Dakka, 2007, s. 20.

⁵⁷² Abdul Gani Kanchanpuri, *Ainaay Bari*, Dakka, 2007, s. 21.

giderek artmaktadır.⁵⁷³ Bu durum manevi mirasın evrenselliğine ve Şeyh Ahmad Ullah'ın kapsayıcılığına eşsiz bir işarettir.

3.9.13. Müritler

Ahmed Ullah Maicvadari'nin ömrü boyunca, onun kurduğu sufi Tarikat'ı toplumun her kesimini kucakladı. Böylece o da tanındı ve büyüdü. Her zaman İslam için davet çalışmalarını yapan birçok sufi temsilcisi ve halifesi vardı. Bir zamanlar Seyyid Ahmad Ullah Maicvadari'nin 204 halifesinin olduğu bilinmektedir.⁵⁷⁴ Ayrıca, onun müritlerinden yaklaşık 156 kişinin ismi ve mezarı hakkında bilgiler bulunmaktadır.⁵⁷⁵ Onlar İslam'ı duyurmak için Bangladeş, Myanmar, Hindistan ve Pakistan'a yayılmışlardı. Bu kişilerin arasında Seyyid Golamur Rahman, Seyyid Amiruzzaman Şeyh, Abdul Aziz, Mia Hossain, Seyyid Aminul Haque Maicvadari ve Seyyid Fayjul Haque de vardı.

3.9.14. Maicvadari Dergâhı'nda Tören (Ores): Takipçilerin Biraraya Geldiği Program

Ülkenin farklı bölgelerinden gelen insanlar, kast ve dinden bağımsız olarak, Oreslere (İslami programlar) katılırlar. Ahmad Ullah Maicvadari(r.h.)'nin takipçileri de Ores çerçevesinde farklı programlar düzenlerler. Maicvadari dergâhı'nın merkezinde öğrencilere burs sağlayan İslami kültür yarışmaları, seminerler, Maicvadari tanıtım ve resim sergileri düzenlenir. Bu programlara Hindistan, Pakistan, Endonezya ve diğer ülkelerin de dâhil olduğu çeşitli ülkelerin vatandaşları katılırlar. Maizbhandar dergâhı'nın yaklaşık üç kilometre çevresinde halk festivalleri düzenlenir.

⁵⁷³ Syed Ahmdul Haq, *Gausul Azam'ın önemi ve kullanımı*, s. 8.

⁵⁷⁴ Sayyed Mosiur Rohmona Rahat, *Nokshar Sondhane*, Youth Association of Rah Evander Affectionate (YARA), Chattogram, Erişim tarihi, 19, Mart 2019.

⁵⁷⁵ Syed Delwar Hossain Maizbhandari, *Belatete Multala*, Dakka, 3. Baskı, 1974, s. 42.

Ores vesilesiyle, Maicvandari Şerif Camisi ve Hz. Ahmed Ullah'ın türbesi de dekore edilmiştir.⁵⁷⁶

Gaushia Ahmadiya Mancil, Şeyh Emdadia Mancil, Rahmania Mancil, Huq Mancil, İlçe İdaresi, Chattogram şehir Şirketi, RAB ve Polis, her yıl üç gün tören (Ores) günlerinde iş birliği yapmaktadırlar.⁵⁷⁷ Otuz bin gönüllü Ores'te çalışmaktadır. Burada üç gün boyunca İslami konferanslar, Zikir ve Mevlit de düzenlenmektedir.

Müslümanlar, ülkelerinin ve Müslüman milletin refahı için birlikte dua etmektedirler. Ülkenin farklı bölgelerinden gelen sanatçılar, üç gün boyunca Maizbhandar dergâhı'nın etrafında Bhandari ve Cheema şarkılarını söylüyorlar. Cox'un Bazar'ındaki Pekua bölgesinde Maizbhandar şarkısının sanatçısı olan Muhammad Nasir Uddin Ores hakkında şunları söylemiştir: *“Burada çeşitli grupların takipçileri var ve hepsi bir arada olup farklılıklarını unutuyorlar.”*⁵⁷⁸ Orese katılanların hareketini kolaylaştırmak için polis, Najirhat Jongkhar Bourge'den dergâh kapısına kadar trafiği durdurmaktadır. Nazirhat Chattogram'dan gelen katılımcıların bölgeye ulaşımını kolaylaştırmak için, Bangladeş Demiryolu sadece onlar için iki özel sefer düzenlemektedir.

⁵⁷⁶ Syed Ahmdul Haq, *Gausul Azam'ın önemi ve kullanımı*, s. 8.

⁵⁷⁷ Peter J. Bertocci, *Bangladeş'te Bir Tasavvuf Hareketi: Maizbhandari Tariqa ve Takipçileri*, s. 78.

⁵⁷⁸ Syed Delwar Hossain Maizbhandari, *Belatete Multala*, Dakka, 3. Baskı, 1974, s. 42.

3.10. ŞEYH SUFİ NESARUDDİN AHMET (R.H.): CHARCHINA DERGÂHININ KURUCUSU

1757 yılında Hintli Müslümanlar ve İngilizler arasında Plassey Savaşı yapıldı. Bu savaşta, Müslüman komutan Siracuddaula, İngilizler tarafından yenilgiye uğratıldı. Bu olayla Müslümanların gerilemesi başladı.⁵⁷⁹ Her durumda ve koşulda Bengal Müslümanları üzücü bir durumla karşılaştılar. Böylece alt kıtanın Müslümanları mağdur olmaya başladılar. Durum kademeli olarak, Müslümanların kültürlerini ve uygarlıklarını unuttuğu ve derin karanlığa battığı bir noktaya yavaş yavaş ulaşmıştı. Müslümanların bu trajik döneminde Hint Yarımadası'nda bilgin Nesaruddin Ahmet (r.h.) doğdu.⁵⁸⁰

3.10.1. Doğumu ve Babası

Nesaruddin Ahmet (r.h.), 1873 yılında, Barisal ilinin Pirojpur ilçesinin Magura köyünde doğdu. Babası Hacı Chadruddin Ahmad. Nesaruddin Ahmet (r.h.), Bengal'de Furfura Şerif'in Halifesi olarak ün kazanmış İslami bir kişiliktir. Şeriat ve Marifet'i öğrenmek için en uygun merkezlerden biri olan Carcahina dergâhı onun tarafından kurulmuştur.⁵⁸¹ O İslam şeriatının sıra dışı bir öğretmeni olmuştur ve aynı zamanda marifet ilmine sahip üst düzey kişiliği ile dikkat çekmiştir.⁵⁸²

3.10.2. Çocukluk Çağında Evliliği ve Babasının Ölümü

Nesaruddin Ahmet (r.h.) on iki yaşındayken, babası Hacı Sadruddin Saheb, Hacca gitmeye karar verdi. 1888'de, tek oğlundan ayrılırken, onu evlendirmeye karar verdi. Oğlunu Duleiluddin Sikder'in kızıyla evlendirdi. Oğlunun evlilik töreninden sonra hacca gitti. Sadaruddin Sahib Hac sonrası ülkeye dönemedi. Mekke'de vefat

⁵⁷⁹ JagoneWS24.com. *Allama Nesarudin Rahmatullahi Alaihi'in Hayatı ve Çalışması*, Dakka, 2016, Çevrimiçi Erişim: <https://www.jagoneWS24.com/religion/news/78016>.

⁵⁸⁰ Dr. Anwarul Haque, *Şah Sufi Nesaruddin Ahmad (Rh): Bir Bir hayat ve idealdir*, Sarsina Darussunnat Kütüphanesi, Dakka: KitabGhor yayını, 2001, s. 12.

⁵⁸¹ Dr. Anwarul Haque, *Şah Sufi Nesaruddin Ahmad (Rh): Bir Bir hayat ve idealdir*, s. 14.

⁵⁸² Bilgi: *Axiata Dışı- Malfuzat Nesaria*, s. 18.

etti.⁵⁸³ Kocasının ölümünden sonra, Nasaruddin Ahmet'in annesi Zohra Khatun, oğlunun iyi bir eğitim alması için elinden geleni yaptı.⁵⁸⁴

3.10.3. Eğitim ve Çocukluk Dönemi

Nasaruddin Ahmet (r.h.), ilk eğitimine köyünde başladı. Madaripur İlköğretim İslami Medresesi'nde okuyordu. Eğitimini Madaripur'da tamamladıktan sonra Dakka'ya gitti ve sırasıyla Hammadia, Kalküta Alia ve Hugli Mohseniya Medreselerine kabul edildi. Bu sürecin sonunda, Şeriat ve Marifet alanlarında uzmanlığa sahip oldu. Nasaruddin Ahmet (r.h.) çocukluğunda da olağanüstü idi. Boş işlerle iştigal edip hayattan zevk alarak vakit geçirmek istemiyordu.⁵⁸⁵

Genç yaşında, sade ve dindar biri olarak tanındı. Meşguliyetlerini ciddiyetle yerine getiren, dikkatli, sabırlı ve dindar bir çocuktur. Çocuklarda görülebilecek çocukça alışkanlıklar Nasaruddin Ahmet (r.h.)'in hayatında pek yoktu.⁵⁸⁶

3.10.4. Halifeliği Kabul Etmek

Bir zamanlar Ebu Bakar Siddiqui (r.h.) Hindistan'daki Hughli bölgesine İslami bir program için geldi. Nasaruddin Ahmet (r.h.) bu programı özel ilgiyle dinlemeye gitti. Akşam namazından sonra, Nasaruddin Ahmet (r.h.) programı dinliyordu. Program tamamlandıktan sonra, Ebu Bakar Siddiqui'e tasavvuf hakkında bazı sorular sordu. Hazreti Ebu Bekir bu soruları dinlediğinde şaşırdı. Birçok olaydan sonra, 1895 yılında Nasaruddin Ahmad, Ebu Bekir Siddiqui'den biat (Yemin) aldı.⁵⁸⁷

Nasaruddin Ahmet Furfura Pir Şerif Ebu Bekir Siddiqui (r.h.) ile karşılaşmasından itibaren ondan çeşitli konularda eğitim aldı. Şeriat ve Marifet

⁵⁸³ Bilgi: *Axiata Dışı- Malfuzat Nesaria*, s. 19.

⁵⁸⁴ Barisalpedia, *Chashirina Pir Saheb*, Adda Dhansiri Yayını, Barisal, 2016.

⁵⁸⁵ *Yüzyıl Geleneksel Chharina Darbar Sharif*, Sarsina Darussunnat Kütüphanesi Yayını, Charchina, 2016. s. 02, Çevrimiçi Erişim: <http://www.sarsinadarbarsharif.org/page13.php>

⁵⁸⁶ Siraj Uddin Ahmed, *Barisal Bölümünün Tarihi (Cilt II)*. Dakka: Bhaskar Yayınları, 2015, s. 27.

⁵⁸⁷ Dr. Anwarul Haque, *Şah Sufi Nasaruddin Ahmad (Rh): Bir Bir hayat ve idealdir*, s. 15.

ilimlerinde ilerledi.⁵⁸⁸ Ve Ehli Sünnet ve Cemaat akidesine inandı. Nesaruddin Ahmet'in durumuna muttali olan Furfura Pir' Şerif Ebu Bekir Siddiqui (r.h.) ona bu tarikatın hilafetini verdi.

3.10.5. Hacca Gitmek

Hindistan'da hilafeti aldıktan sonra Nesaruddin Ahmet annesinin evine geri döndü. Ülkeye geldikten sonra çeşitli hastalıklardan acı çekti. Şifa bulduktan sonra Mekke'ye gitmeye karar verdi. Böylece annesi, karısı, oğlu ve eniştesiyle birlikte hacca gitti. Mekke'de kaldığı süre içinde karısı Şeyhrah Hatun ve en büyük oğlu Şeyh Muhammet Mujahar vefat etti.⁵⁸⁹ Bu olaydan sonra, annesinin tavsiyesi üzerine ülkesine geri döndü. Ülkeye geri dönen Nesaruddin Ahmeti, mürşidi Furfura Pir karşıladı. Mürşidinin izniyle, insanları İslam yoluna çağırmaya başladı. Böylece 1905 yılında, 33 yaşındayken, ilk karısını kaybetmiş oldu ve. ikinci evliliği Gopalganj ilçesinin Kushala köyündeki Abdul Wafi'nin kızı ile oldu. Daha sonra İslam'ın tebliği işine odaklandı.⁵⁹⁰

3.10.6. Bangladeş'te İslam Vaazına Katkı

Nesaruddin Ahmet (r.h.), İslam'ı insanlara öğretmeye başladı. Ülkenin farklı yerlerinde sayısız hankâh ve medrese kurdu.⁵⁹¹ Bengal'ın genelinde, özellikle Güney Bengal'de, dinin yeniden canlanmasına vesile olmuştur. Nesaruddin Ahmet (r.h.), insanlara Kur'an'ı ve Ehli Sünnet ve Cemaat akidesini öğretirdi.⁵⁹² O zamanlarda, Charchina dergâhı'nın büyük ve itibarlı bir İslami merkez olduğu bilinmektedir.

Nesaruddin Ahmet (r.h.)'in çabalarıyla toplumun menfi durumu yavaş yavaş değişti. Müslümanlar, Hindular'ın dhutisine karşı İslami kıyafet giymeye başladılar. Böylece yavaş yavaş Müslümanlar ayağa kalkmaya başladılar. Birçok tefeci, faizci,

⁵⁸⁸ Siraj Uddin Ahmed, *Barisal Bölümünün Tarihi (Cilt II)*, s. 31.

⁵⁸⁹ Dr. Anwarul Haque, *Şah Sufi Nesaruddin Ahmad (Rh): Bir Bir hayat ve idealdir*, s. 15.

⁵⁹⁰ Bilgi: *Axiata Dışı-Malfuzat Nesaria*, s. 18.

⁵⁹¹ Jagonews24.com. *Allama Nesarudin Rahmatullahi Alaihi'in Hayatı ve Çalışması*, s. 07.

⁵⁹² Barisalpedia, *Chashirina Pir Saheb*, Adda Dhansiri Yayını, s. 03.

şarkıcı vb. tövbe ederek İslam'ın yoluna geldiler. Nesaruddin Ahmet (r.h.)'in fikirleri farklı gruplardan insanları kendine çekti ve tatbiki Müslüman olmak için Charchina dergâhı'na geldiler.⁵⁹³

Nesaruddin Ahmet (r.h.) sadece tasavvufla sınırlı kalmamıştır. Aynı zamanda siyasete de birçok katkısı olmuştur. Nesaruddin Ahmet (r.h.) Pakistan'da İslami rejim oluşturmak için Charchina dergâhı'nda Ulama konferansı düzenlemiştir. Daha sonra 22 maddelik çerçeve bildiriye Pakistan'daki İslami rejim için Pakistan Cumhurbaşkanı'na sunmuştur. Akidesi Ehli Sünnete uygun olmayan gruplar bu projeye dâhil edilmemiş ve Ehli Sünnet itikadından taviz verilmemiştir.⁵⁹⁴

Nesaruddin Ahmet (r.h.) aynı zamanda bir sosyal hizmet uzmanıydı. Sel, gelgit dalgaları ve siklon gibi afetlerin isabet ettiği topluluklara yardım etti. Bu amaçla onun gözetiminde olan bir yardım fonu kurdu. İlk olarak, kendi elinden fon sağladı. Bu fondan, muzdarip olan insanlara mümkün olduğu kadar yardım gönderirdi. 1941 yılında Mekke için bir yardım fonu kurdu.⁵⁹⁵ O sırada Mekke'ye 41 bin dolar gönderildi. Ayrıca her ay Mekke'ye bin dolar gönderdi. Üçüncü ziyaretinde yaptığı hac sırasında da Mekke ve Medine yoksullarına 30 bin dolar bağışta bulundu.⁵⁹⁶

1942 yılında Bangladeş'te büyük bir kıtlık yaşandı. O zaman, bir langalı kana (büyük aşevi) açtı ve halka dağıtılması amacıyla aş pişitti. 1943 yılında, İkinci Dünya Savaşı'nda Mekke'de bir kıtlık oluştu. O zaman bile, onun yardım fonundan Mekke'ye 73 bin dolar gönderildi.⁵⁹⁷ Hicaz Sultanı Abdülaziz İbn Suud bu bağışa karşı müteşekkir olduğuna dair bir mektup gönderdi. Bu mektupta Nesaruddin Ahmet'e teşekkürlerini iletti.⁵⁹⁸

⁵⁹³ Siraj Uddin Ahmed, *Barisal Bölümünün Tarihi (Cilt II)*, s. 32.

⁵⁹⁴ Bilgi: *Axiata Dışı- Malfuzat Nesaria*, s. 18.

⁵⁹⁵ Jagonews24.com. *Allama Nesarudin Rahmatullahi Alaihi'in Hayatı ve Çalışması*, s. 07.

⁵⁹⁶ Dr. Anwarul Haque, *Şah Sufi Nesaruddin Ahmad (Rh): Bir Bir hayat ve idealdir*, s. 16.

⁵⁹⁷ Bilgi: *Axiata Dışı-Malfuzat Nesaria*, s. 20.

⁵⁹⁸ Jagonews24.com. *Allama Nesarudin Rahmatullahi Alaihi'in Hayatı ve Çalışması*, s. 07.

Nesaruddin Ahmet (r.h.) ve onun takipçileri özellikle Şeyh Sufi Ebu Cafer Muhammet Salah Şaheb (r.h.), Bengal'in tamamında çok fazla katkıda bulunmuşlardır. Charchina dergâhının çabasıyla kurulan 4,500 civarında farklı Alia Medreseleri bulunmaktadır.⁵⁹⁹ Ayrıca birçok mektep, camii, hankâh kurulmuştur. Nasheeria/Charchina, Bangladeş'in farklı bölgelerindeki İslami eğitim kurumlarının isimleriyle hala ilişkilidir.

3.10.7. Vefatı

Nesaruddin Ahmet (r.h.) 1 Şubat 1952 yılında perşembe gecesi saat 9.45'te vefat etmiştir. Cenaze namazından sonra Charchina Camii'nin kuzey tarafına defnedilmiştir.⁶⁰⁰

3.10.8. Eserleri

Nesaruddin Ahmet (r.h.)'in çabalarıyla, Bangladeş'te birçok İslam'ı kitap çevrilmiş, yazılmış ve basılmıştır. Onun tarafından, İslam'ı kitap yayınlamaları için birçok eğitimli insan, akademisyen ve halife teşvik edilmiştir. Sonuç olarak, bugüne kadar Chrchina dergâhı'nda yüzlerce kitap yazılmış ve yayımlanmıştır. O, insanlara dini vaazlarda bulunmuş, bunun yanında, yazı faaliyetlerinin içine de girmiştir. “*Tarikul İslam*” onun tarafından yazılan meşhur kitabın ismidir. Ve “*iki haftada bir tebliğ*” adıyla bir dergi de kurmuştur.⁶⁰¹

Nesaruddin Ahmet (r.h.), Kuran ve Sünnet hakkında birçok kitap yazmıştır. Bu kitapların adları şöyledir: “Müslüman Ratnar, Furfura Pir Saheb'in Achitnama'sı, Talimi Marifet, Tahkike Barijakh, Hilafet Hareket Sistemi, Sosyal Gelişme,

⁵⁹⁹ Siraj Uddin Ahmed, *Barisal Bölümünün Tarihi (Cilt II)*, s. 31.

⁶⁰⁰ Dr. Anwarul Haque, *Şah Sufi Nesaruddin Ahmad (Rh): Bir Bir hayat ve idealdir*, s. 16.

⁶⁰¹ Siraj Uddin Ahmed, *Barisal Bölümünün Tarihi (Cilt II)*, s. 31.

Mevlâna'nın Sözleri, Sobhe Sadek, Radda Badungman, Fatwiya Siddiqi, Tarikul İslam, Kadın ve Hicap vb.”⁶⁰²

3.10.9. Charchina Darussununnat Kâmil Medresesi'nin Kurulması

15 Ocak 1915 yılında Nesaruddin Ahmet (r.h.), şu anki adı Charchina Daruusunnat Kâmil (Yüksek Lisans) olan Charchina Medrese'ni kurmuştur. 1922, 1931 ve 1942 yıllarında Âlim (yüksek ortaokul sertifikası), Fazil (Lisans) ve Kâmil (Yüksek Lisans) derecelerini verebileceğine ilişkin onay almıştır.⁶⁰³ Medresenin mevcut kampüsü 20.56 dönümlük arazi üzerinde yer almaktadır. Ayrıca medresenin altında yaklaşık 3,000 metrekarelik bir arazi vardır. Şeyh Sufi Ebu Cafer Saleh, 1952'de Nesaruddin Ahmad'ın görevinden sonra medreseden sorumlu olmuştur. Onun döneminde Darul Hadis Binası (1961), Kütüphane (1966), Huzur Evi (1974), Akademik Bina (1967), Cami (1974), İdari Bina (1956) ve Yurt (1961) kurulmuştur.⁶⁰⁴

Şu anda, Medrese'deki öğrenci sayısı 1800'dür. Öğrencilerin konaklamaları için 7 yurt bulunmaktadır. Bu yurtlar'da 1500 öğrenci ücretsiz kalmakta ve yemek yemektedir. Medresedeki öğretmen sayısı 47, çalışan sayısı ise 20'dir. Şimdiye kadar medreseden yaklaşık 300 öğrenci Bangladeş'teki merit (onur) listesinde ilk sırada yer almıştır. Ortaöğretim düzeyinde bilim bölümü bulunmaktadır. Lisans ve yüksek lisans programlarında Hadis, Tefsir ve Fıkıh gibi farklı bölümler vardır. Medresenin iki tane kütüphanesi vardır. Ayrıca Medresenin kendine ait matbaası da bulunmaktadır. Bu sayede birçok kitap mederesede basılmıştır.⁶⁰⁵ Tarikul İslam (1. ve 2.), Fatowaye Siddiqia, Khutbaye Chalhia, Kubanir Masayel, Mevlâna Nesaruddin (Biyografi), Mevlâna Ebu Cafar (Biyografi), Azifay Chaleh, Bar Çad Fetih, Kadınlar ve Perdeler, Sakal ve sigara içmek, Amir Muaviye matbaadan yayınlanan kitaplardan göze

⁶⁰² Siraj Uddin Ahmed, *Barisal Bölümünün Tarihi (Cilt II)*, s. 32.

⁶⁰³ Bilgi: *Axiata Dışı- Malfuzat Nesaria*, s. 32.

⁶⁰⁴ Siraj Uddin Ahmed, *Barisal Bölümünün Tarihi (Cilt II)*, s. 34.

⁶⁰⁵ Dr. Anwarul Haque, *Şah Sufi Nesaruddin Ahmad (Rh): Bir Bir hayat ve idealdir*, s. 16.

çarpanlardan birkaçıdır. İki haftada bir Tebliğ, Aylık tomurcuklar, Mukul ve El Helal düzenli olarak matbaadan yayınlanan eserler arasındadır.⁶⁰⁶ Ayrıca, 1920 yılında Şeyh Sufi Nesaruddin Ahmet (r.h.), öğrencilerin ve öğretmenlerin namaz kılabilimleri için bir cami inşa etmiştir.⁶⁰⁷ 1938 yılında da Hafızlık Medresesi kurmuştur ve bu hafızlık birimi hala daha aktif bir şekilde hafız yetiştirmeye devam etmektedir.

Nesaruddin Ahmet (r.h.) tarafından kurulan bu medresinin temel amacı, Hz. Peygamber (s.a.v.) in yolunu takip etmektedir. Diğer amacı ise, hadis öğretileriyle öğrencilerin İslam âlimi olmalarını sağlamaktır. O zamanlarda, Bangladeş'te medrese düzeyinde yüksek lisans programının hiçbir bölümü yoktu. Eğer birisi Medrese seviyesinde yüksek lisans programında okumak istiyorsa, Hindistan'a gitmek zorunda kalırdı. Bu nedenle, Nesaruddin Ahmet (r.h.) Charchina Medresesi'nde bir Yüksek Lisans Programı açma ihtiyacı hissetti. Ve bu amaçla Muhaddis Hazreti Mevlâna Abdül Celil Sahebi ve Muhaddis Hazreti Mevlâna Saadullah'ı görevlendirdi.

Böylece, hadis kursu başlamış oldu.⁶⁰⁸ Bir sonraki aşamada, ustalık düzeyinde hadis öğretmek için ünlü Hadis âlimleri atandı, aralarında genellikle Çin aristokrati olarak adlandırılan Türkistan'lı Mevlâna Niaz Mahdum Khatwani Sahib de vardı. Bununla birlikte, burada Mevlâna Abdüs Sattar Bihari Huzur ve Cumilla'lı Mevlâna Abdul Latif Şahab de görevlendirildi.⁶⁰⁹

Medreselerde genelde dört avlu vardı. Buralarda her yıl düzenli olarak İslami programlar düzenlenirdi. İlk İslami Yıllık Program, 1915 yılında Bengal yılının Aগ্রহায়ণ ayının 14, 15 ve 16.günlerinde gerçekleştirildi. 1932'nin ikinci yarısında ise, Falgun ayının 28 ve 29'unda İslami programlar gerçekleştirildi.⁶¹⁰ 1915'ten beri her yıl Mahfil'in veya diğer adıyla İslami programın icra edilmesi üç gün olarak devam etmektedir. 2015 yılında İslami ritüel programının 100.yılı kutlanmıştır. Yıllık İslami

⁶⁰⁶ Jagonews24.com. *Allama Nesarudin Rahmatullahi Alaihi'in Hayatı ve Çalışması*, s. 07.

⁶⁰⁷ Siraj Uddin Ahmed, *Barisal Bölümünün Tarihi (Cilt II)*, s. 35.

⁶⁰⁸ Siraj Uddin Ahmed, *Barisal Bölümünün Tarihi (Cilt II)*, s. 37.

⁶⁰⁹ Bilgi: *Axiata Dışı-Malfuzat Nesaria*, s. 46.

⁶¹⁰ Dr. Anwarul Haque, *Şah Sufi Nesaruddin Ahmad (Rh): Bir Bir hayat ve idealdir*, s. 17.

programa misafir olarak gelenlere günde iki kez Medrese'den ücretsiz olarak yemek verildiği de belirtilmelidir.⁶¹¹

3.10.10. Hankâh'ın Kuruluşu: Charchina Dergâhı

Nesaruddin Ahmet (r.h.), Charchina dergâhı'nın içinde ayrıca bir hankâh da kurmuştur. Burada Müslümanlara Tarikat hakkında bilgi vermiştir. Nesaruddin Ahmet (r.h.), gölettin doğu tarafında ise bir konuk evi inşa etmiştir. Konuk evinde tasavvuf ve Tarikat hakkında halka bilgiler vermiştir. O zamanlarda Bengal'de bulunan binlerce medrese, maktab, hankâh ve camii, Charchina dergâhı'nın desteğiyle kurulmuştur.

Nesaruddin Ahmet (r.h.), içinde halifelerinin ve âlimlerin de bulunduğu birçok eğitime eğitim vermiştir. Onlar da bütün ülkede İslam'ı vaaz etmişlerdir. Nesaruddin Ahmet halifelerine, hankâh'da genel insanlara bilgi aktarma görevini ve sorumluluğunu yüklemiştir. Bu bilgilerden de anlaşılacağı üzere sonuç olarak, Charchina dergâhı İslami faaliyetlerin merkeziydi.⁶¹² Bu bağlamda, Charchina dergâhı gibi Bangladeş'te kendisini gösteren büyük İslami eğitim kurumları bulunmaktadır. Charchina dergâhı'nın ve hankâhlar'ın bu konuda büyük katkıları olduğu söylenebilir. Nesaruddin Ahmet (r.h.) ve onun en büyük oğlu Şeyh Sufi Ebu Zafar Muhammet Saleh (r.h.) Bengal'in tamamında muhtelif yerlerde birbirinden farklı Medreseler kurdular. Bu eğitim kurumlarının sayısı dört buçuk bini aşmaktadır.⁶¹³

3.10.11. Halife Seçimi

Nesaruddin Ahmet (r.h.)'in ölümünden önce, en büyük oğlu Şeyh Sufi Ebu Cafar Muhammet Saleh (r.h.), Nesaruddin Ahmet(r.h.)'in döneminden sonrası için

⁶¹¹ Jagonews24.com. *Allama Nesarudin Rahmatullahi Alaihi'in Hayatı ve Çalışması*, s. 07.

⁶¹² Siraj Uddin Ahmed, *Barisal Bölümünün Tarihi (Cilt II)*, s. 37.

⁶¹³ Bilgi: *Axiata Dış- Malfuzat Nesaria*, s. 48.

halife seçildi.⁶¹⁴ Şeyh Süfi Ebu Cafer Muhammet Salih (r.h.) ise ölümünden önce, Şeyh Muhammet Mohibullah Muhammet Cahir'i halife olarak seçti.⁶¹⁵

3.10.12. Medine’de Bir Konuk Evi Kurulması Dâhil Diğer Faaliyetler

Nesaruddin Ahmet (r.h.), Medine’deki Bengal hacılar için bir bina satın almıştı. Orada misafirhane kurdu. Amacı, Bangladeşli hacıların Medine’de düşük bir maliyetle kalmasını sağlamaktı. Daha sonra, halefi, Mevlâna Şeyh Abu Cafer Muhammet Saleh (r.h.) bu evin sorumluluğunu üstlendi. Bina “*Medine’deki Nesaria Konuk Evi*” olarak adlandırıldı.⁶¹⁶ Nesaruddin Ahmet (r.h.) bu evi Bengal hacılar için vakfetti. Bununla birlikte, hacılar için Medine’de bir su dağıtım merkezi kurdu. Bu suyun dağıtılması için Charchina dergâhı’nda şimdi de devam etmek üzere her ay para gönderilmektedir.

3.10.13. Camia Hizbullah’ın Kurulması

İslami faaliyetlerin dernek veya başka herhangi bir organizasyon olmadan sistemli bir şekilde gerçekleştirilmesi mümkün değildir. Bangladeş’te kurulan organizasyonlar ise esas olarak politik ve dünya çapındaki fikirlerden ilham alıyorlar.⁶¹⁷ Poorfura Şerif’in Pir’i Hz. Mevlâna Ebubekir-İ (r.h.) idi. Mevlâna Ebubekir’in emriyle Nesaruddin Ahmet (r.h.), 1943’te halkı doğru yola yönlendirmek için “*Camiya’da Hicbullah*”⁶¹⁸ adlı siyasi olmayan bir İslam organizasyonu kurdu. Bu organizasyon amacı genel olarak insanları gerçek, dindar ve iyiliksever Müslümanlar haline getirmektir ve böylece toplumu yeniden yapılandırmak da başka bir amaçtır.⁶¹⁹

⁶¹⁴ Dr. Anwarul Haque, *Şah Sufi Nesaruddin Ahmad (Rh): Bir Bir hayat ve idealdir*, s. 21.

⁶¹⁵ Jagonews24.com. *Allama Nesarudin Rahmatullahi Alaihi'in Hayatı ve Çalışması*, s. 07.

⁶¹⁶ Siraj Uddin Ahmed, *Barisal Bölümünün Tarihi (Cilt II)*, s. 38.

⁶¹⁷ Dr. Anwarul Haque, *Şah Sufi Nesaruddin Ahmad (Rh): Bir Bir hayat ve idealdir*, s. 22.

⁶¹⁸ Siraj Uddin Ahmed, *Barisal Bölümünün Tarihi (Cilt II)*, s. 39.

⁶¹⁹ Dr. Anwarul Haque, *Şah Sufi Nesaruddin Ahmad (Rh): Bir Bir hayat ve idealdir*, s. 23.

3.10.14. Hemayet İslam Fonunun Oluşumu

1945 yılında Nesaruddin Ahmet (r.h.), *'Hemayet İslam Fonu'*nu oluşturdu. Lakshmipur ilçesindeki Bashikpur'da İslam'ı kabul etmelerinden dolayı bir Müslüman ailenin zulüm gördüklerini duyduğunda derinden şok oldu ve onlara yardım etmek için bu fonu kurdu.⁶²⁰ Böylece amacı yeni Müslümanlara, kıtlıktan, sellerden, doğal afetlerden etkilenen insanlara ve toplumsal isyanlarla karşı karşıya olup bundan zarar gören insanlara yardım etmek olan bir kuruluş ortaya çıkmış oldu.⁶²¹ Bu bağlamda bu fonla Hindistan'da Bihar isyanının mağdurlarına da yardım edildi.

3.10.15. Ehli Sünnet Fonunun Oluşumu

1945 yılında Nesaruddin Ahmet (r.h.), "Ehli Sünnet Fonu'nu" kurdu. Bu amaca ulaşmak için önce kendisi 1000 dolar bağışlayarak finansman bulma sürecine başladı. Nesaruddin Ahmet (r.h.) dedi ki: "Babalar, anneler, kardeşler ve kız kardeşler! İnsanların bana inekler, keçiler, para ve diğer birçok şeyi (Hediye) bağışladığını unutmayın. Bunları kendim için almıyorum. Bu hediyeleri ehli-sünnet fonuna fakirler için aktarıyorum. Kısa süre içinde bu fona çok para yatırıldı. Yeni medreselerin inşası da bu fondan tahsis edilen paralarla oldu. Medreselerde iyi sonuçlar elde edip başarılı olanlara da bu fondan burs veriliyor."⁶²²

3.10.16. Yaşamının Sonunda Hacca Gitmek

1950 yılında Nesaruddin Ahmet (r.h.), 1401 takipçisi ile Hacca gitti. Bu durum o zamanlarda olağandışı cesaret gerektiren ve hayrette bırakan bir şeydi.⁶²³ O zamanlarda o Charchina Şerif'te Hac bürosu da açmıştı. Bengal'in farklı illerinden 1401 gönüllü

⁶²⁰ Siraj Uddin Ahmed, *Barisal Bölümünün Tarihi (Cilt II)*, s. 40.

⁶²¹ Siraj Uddin Ahmed, *Barisal Bölümünün Tarihi (Cilt II)*, s. 41.

⁶²² Dr. Anwarul Haque, *Şah Sufi Nesaruddin Ahmad (Rh): Bir Bir hayat ve idealdir*, s. 24.

⁶²³ Siraj Uddin Ahmed, *Barisal Bölümünün Tarihi (Cilt II)*, s. 41.

topladı. O ve takipçileri gemi ile Mekke'ye gitmişti. Haccı tamamladıktan sonra, herkesle birlikte eve döndü.⁶²⁴

3.10.17. Hicbullah Adında Bir Öğrenci Organizasyonu Kurulması

Bangladeş'te genellikle öğrenci organizasyonlarının siyasi partilerin gençlik yapılanmaları şeklinde olduğu görülmektedir. Genellikle, öğrenciler buralarda seküler yaşamın zihniyetini kabul ederler ve yabancı ideolojilerden etkilenip ilham alırlar.⁶²⁵ 1951 yılında, genç öğrencileri ve gençleri siyasi yozlaşmışlıklardan uzak tutmak için siyasi olmayan bir öğrenci kuruluşu olarak “Öğrenci Hicbullah” kurulmuştur.⁶²⁶ Bu organizasyonun amacı düzgün bir akideye sahip olmak ve İslami kriterlere uygun bir öğrenci olmaktır.

3.10.18. Teknik Düzenlemenin Formülasyonu

Nesaruddin Ahmet (r.h.) medrese öğrencileri için istihdam olanaklarının oluşturulması amacıyla çeşitli adımlar attı. Bu süre zarfında teknik eğitime duyulan ihtiyacı hissetti. Devam eden süreçte, Nesaruddin Ahmet (r.h.) teknik sanayi kurdu. Orada birçok saree (Hint kadınının geleneksel elbisesi), lungi, çarşaf ve file yapıldı. Daha sonra sanayi faaliyetleri durdu, ama bugün hala bu ev “Tata'nın evi” olarak bilinmektedir.⁶²⁷ Endüstri özel sebeplerden dolayı kapandığında, o bölgeye Medrese öğretmenlerinin konut mahalleleri inşa edildi. Şu anda, çeyreği oranında konutlar artmış durumdadır ve şimdi de, birçok Medrese öğretmeni ve işçi bu alanda kalmaktadır.⁶²⁸

⁶²⁴ Barisalpedia, *Chashirina Pir Saheb*, Adda Dhansiri Yayını, s. 03.

⁶²⁵ Jagonews24.com. *Allama Nesarudin Rahmatullahi Alaihi'in Hayatı ve Çalışması*, s. 07.

⁶²⁶ Dr. Anwarul Haque, *Şah Sufi Nesaruddin Ahmad (Rh): Bir Bir hayat ve idealdir*, s. 28.

⁶²⁷ Siraj Uddin Ahmed, *Barisal Bölümünün Tarihi (Cilt II)*, s. 43.

⁶²⁸ Jagonews24.com. *Allama Nesarudin Rahmatullahi Alaihi'in Hayatı ve Çalışması*, s. 07.

3.10.19. Özel Tavsiyesi

Nesaruddin Ahmet (r.h.) takipçilerine farklı zamanlarda rehberlik yaptı. Bir keresinde şunları söylemişti: “Size söylediğim şeyleri söylediğim doğrultuda yapacaksınız ve bunu diğer insanlara da öğreteceksiniz.”⁶²⁹ Herhangi bir şirke (başka bir deyişle Allah’ın yanı sıra herhangi bir şeye ibadet) veya bidate (İslam’ın temel ilkelerine aykırı dinde ortaya çıkan asılsız yenilikleri girmeyin). Dikkatli olun! Herhangi bir hata yapmayın.”⁶³⁰

⁶²⁹ Dr. Anwarul Haque, *Şah Sufi Nesaruddin Ahmad (Rh): Bir Bir hayat ve idealdir*, s. 28.

⁶³⁰ Bilgi: *Axiata Dışı- Malfuzat Nesaria*, s. 51.

3.11. SEYYID MUHAMMET İSHAK (R.H.): CHARMONAI DERGÂHINI KURUCUSU VE BAŞARILI BİR POLİTİKACI

Seyyid Muhammet İshak (1915-1977) Bangladeş'in önde gelen bir piri ve siyasi figürüdür. “*Pir Saheb Charmoni*” olarak da bilinir.⁶³¹ Chishtia, Sabaria, Imdadia ve Rashidiya Tarikatında Pir olarak tanınmıştır. Bu tarikatın ikinci piri de oğlu Ojawahya Fazlul Karim (r.h.) idi. Ölümünden sonra, takipçiler arasında “*Dede Hujur*” olarak anıldı.⁶³² Pir Saheb Charmonai, Chishtiya Sabaria Imdadia Rashidiya Tarikatı'nın Halifelerinin ünvanı idi ve Seyyid Muhammet İshak Barisal tarafından tanıtılmıştı. Ardından Muhammet İshak, Bangladeş Mücahit organizasyon komitesinin başkanı oldu. Ayrıca örgütsel olarak “*Emirul Mujahideen*” olarak da adlandırılmaktadır.

3.11.1. Doğum ve Doğum Yeri

Seyyid Muhammad Ishak (r.h.), 1915 yılında Barisal'daki Kirtankhola Nehri'nin doğu tarafında yer alan Poshurikathi köyünde doğmuştur. Babasının adı Seyyid Amjad Ali idi.

3.11.2. Aile Kimliği

Seyyid Muhammet İshak (d)'ın babasının adı Seyyid Amjad Ali idi. Onun babasının adı Seyyid Ömer Ali, onun babasının adı Seyyid Ghulam Ali, onun babasının adı Seyyid Ali Ekber idi. Seyyid Ali Ekber ve Seyyid Ali Asghar, iki erkek kardeştiler. Abbasi Hilafetinin sonunda İslam'ı vaaz etmek için Bağdat'tan Bangladeş'e geldikleri söylenmektedir.⁶³³ Bunlardan biri Bangladeş'in Barisal eyaletinin batı tarafındaki Lakhtiya köyünde, diğeri ise Pashurakathi'de ikamet etmiştir.

⁶³¹ Mevlâna Muhammed Yusuf Ali Han, *Charmonoi Pir Syed Muhammed Ishak (r.h.)'ın Kısa Biyografî*, Dakka: Al-Ezhak Yayınları, Bangla Bazar, s. 11.

⁶³² Mevlâna Muhammed Yusuf Ali Han, *Charmonoi Pir Syed Muhammed Ishak (r.h.)'ın Kısa Biyografî*, s. 12.

⁶³³ Hafız Mevlâna Habibur Rahman, *Halefleri bizden: Takharaye Mashaheek Deoband*, Dakka: El Kawsar Yayını, Bangladeş (revize edilmiş basım: 006 AD), Cilt. 1, s. 234.

Seyyid Muhammet İşaq'ın babası Seyyid Farman Ali, Mir Sayed Muhammad'ın (Isaac) kızı ile evlendi. Seyyid Muhammet İşhak (r.h.) ve üç kız kardeşi bu ailede doğdu. Seyyid Muhammad İşhak (r.h.) hem anne hem de baba tarafından Seyyid'di. Bu yüzden ona “*Najibut Tarafain*” de dendi.⁶³⁴

3.11.3. Eğitim Hayatı

Seyyid Muhammet İşhak ilk eğitimini amcası Mevlâna Sayyid Muhammet Abdul Cabbar'dan aldı. Kur'ân ve Hadis ilmini ondan öğrendi. Seyyid Muhammet İşhak amcasından sonra Ujani eyaletinde Muhammet İbrahim'den kıraat eğitimi aldı. Ardından, Kur'an'ın 7 kıraatını öğrendi. Tefsir dalında Bhola Darul Hadis Aliya Medresesi'nden eğitim alarak uzman oldu. Daha sonra, Hindistan'ın ünlü İslam Kurumu (Medrese) olan Darul Uloom Deoband'ın Daraoway Hadislerini (Yüksek Lisans konseptinde) tamamladı.⁶³⁵

3.11.4. Hilafetin Manevi Başlangıcı ve Başarısı

Seyyid Abdul Jabar diğeri adı Ahsanullah Kasimir (r.h.), Seyyid Muhammet İşhak'ın (d) büyükbabasıydı. O zamanda, Ahsanullah Kasimir (r.h.), Bangladeş'in Barisal bölgesinde (Charmonoi) İslam'ın anlatıldığı bir hankâh kurmuştu. Seyyid Ahsanullah Kasami (r.h.) ünlü bir Deobandi âlimi idi. Ve Hazrat Qari İbrahim'in ilk halife'siydi.

Seyyid İşhak (r.h.), ondan İslam'ın farklı dalları (zahiri ve batını) hakkında bilgi edinmişti. O sırada, Rashid Ahmed Ganguly (r.h.), Chishtiya Chhabaria Tarikatı'nın halife'siydi. Onun halifesi Hazrat Qari İbrahim Sahib (r.h.) idi. Seyyid İşhak (r.h.) biatını Hazreti Qari İbrahim Sahib'den almıştı. Daha sonra, Seyyid İşhak (r.h.),

⁶³⁴ Mevlâna Muhammed Yusuf Ali Han, *Charmonoi Pir Syed Muhammed Ishak (r.h.)'ın Kısa Biyografisi*, s. 14.

⁶³⁵ “*Charmoni Dargah'in kurucusu Allama Syed Muhammet Ishaq (R.h.)'nin (3 Cilt.) yazıları*, Al-Aasak Yayınları, Dakka, Bangladeş (yayın: 2007 AD).

Charmonoyi dergâhı'nda bir hankâh ve medrese kurdu. Ayrıca, orada Bangladeş Mücahit Komitesini de kurdu. İnsanlara Taleem ve Tawakia'yı öğretti. O insanları İslam'a davet etmek için ülkenin uzak bölgelerine de giderdi.

3.11.5. Halifeler

Charmonai dergâhı'nda hankâhın kurulmasından sonra, Seyyid Muhammet İshak (r.h.), 1973 yılından ölümüne kadar “*Baş Danışman*” olarak orada hizmet etti. Daha sonra oğlu Seyyid Fazlul Karim (r.h.), 1973'ten 25 Kasım 2006'daki ölümüne kadar hizmet etti.⁶³⁶ Müftü Seyyid Rezaul Karim (r.h.), babasının ölümünden beri bu yana hizmet etmektedir. Bangladeş'te Sayed Muhammet İshak (r.h.)'ın sayısız mürit ve takipçisi vardır. Sayed Muhammad (r.h.) kendi halifesi olarak üç tür müritten bahsetmiştir.

3.11.5.1. İlk Kategori

İlk kategorideki halifeler büyük âlimlerdi. Onlar Pir olma niteliğine sahiptiler ancak Pir olmayıp onun müridi olmayı tercih etmişlerdi. Ve bu şekilde insanları İslam'a çağırdılar. Sayed Muhammet (r.h.) hilafet'i onlara verdi. Ve onları halife olarak adlandırdı. Bangladeş'teki bu 18 halifesinin isimleri şöyledir:⁶³⁷

1. Mevlâna Muhammet Daudilur Rahman (Kalagaçya).
2. Mevlâna Muhammet Akram Ali (Alimadabad).
3. Mevlâna Sayed Muhammet Fazlul Karim (Sahebjada ve Pir Saheb Charmonoi).
4. Mevlâna Muhammet Abul Başar (Pir Saheb Şeyhtali).
5. Mevlâna Muhammet Zahurul Haque (Büyük kayınpederi).
6. Mevlâna Muhammet Delwar Hossain (Mej Jabat).

⁶³⁶ Sakhar Hossain Shibly, *Azim Özgürlük Savaşçısı*, Dakka: Al-ekhak yayını, bangladeş pazarı, s. 333-334.

⁶³⁷ Mevlâna Muhammed Yusuf Ali Han, *Charmonoi Pir Syed Muhammed Ishak (r.h.)'ın Kısa Biyografî*, s. 38-41.

7. Mevlâna Muhammet Yusuf Ali Han (Küçük oğlu).
8. Mevlâna Muhammet Delwar Hossain (Pir Saheb Tech Haat, Sarmangal).
9. Mevlâna Muhammet Acharul İslam Siddiqui (Pir Saheb Manikganj).
10. Mevlâna Muhammet Abdul Gani (Kukuya).
11. Mevlâna Muhammet Abdur Rashid (Keorbunia).
12. Hafız Mevlâna Muhammet Abdul Âlim (Noakhali).
13. Mevlâna Muhammet Habibur Rahman (Barishal).
14. Mevlâna Muhammet Nizam Uddin (Faridpur).
15. Mevlâna Muhammet Abdul Hai (Faridpur).
16. Mevlâna Muhammet Mufizur Rahman (Barguna).
17. Mevlâna Muhammet Habibur Rahman (Subidpur).
18. Mevlâna Muhammet Abdul Aziz (Sripur, Rangpur).

3.11.5.2. İkinci Kategori

Seyyid Muhammet İshak (r.h.)'ın ikinci kategorisini oluşturan halifeleri ders programlarını tamamlayanlardı. Fakat onların arasında Pir derecesinde olanlar yoktu. Seyyid Muhammet İshak tarafından onlara, sadece tasavvuf meselelerine ilişkin insanlara yol göstermeleri şeklinde talimat verildi.⁶³⁸ Bu tür halifelerin bazılarının isimleri şunlardır:

1. Mevlâna Sayyed Muhammet Mübarek Karim (Bara Sahabzada).
2. Sufi Muhammet Mansur (Baltala, Kachhali).
3. Muhammet Abdul Khaleque Azizi (Malowar).
4. Moulvi Amir Ali (Khulna).
5. Muhammet Âmin Uddin (Dakka).
6. Muhammet Abdullah Darwish (Noakhali).

⁶³⁸ Mevlâna Muhammed Yusuf Ali Han, *Charmonoi Pir Syed Muhammed Ishak (r.h.)'ın Kısa Biyografî*, s. 42.

7. Muhammet Yusuf Derviş (Noakhali).
8. Moulvi Muhammet Zainul Abedin (Pirojpur).
9. Muhammad Zainul Abedin (Noakhali).
10. Muhammet Abdul Bari (Jaguwa).
11. Maulvi Muhammet Hishamuddin Han (Dakka).
12. Moulvi Muhammet Şeyh Cihan Chowdhury (Khulna).
13. Muhammet Habibullah (Noakhali).
14. Muhammet Abdul Majid (Chalana).
15. Mevlâna Muhammet Golzari (Noakhali).
16. Dr. Muhammet Moyuzzuddin Sarkar (Natore).
17. Mevlâna Muhammet Abdul Gani (Patuakhali).⁶³⁹

3.11.5.3. Üçüncü kategori

Üçüncü sınıf halife, Bangladeş Mücahit Komitesi ve Ehli Zikrin imamlarıydı. Seyyid Muhammet İşak (r.h.)'ın temsilcisi olarak atandılar. Ve insanlara İslam hukukunu öğrettiler. Sayed Muhammet İshak (r.h.) tarafından yazılan tüm metinleri okurlardı ve insanları yılda iki kere düzenlenen İslami programa getirirlerdi. Ve onlar Mücahit Komitesi'nin raporlarını Sayed Muhammet İshak (r.h.)'a sunarlardı. Bu üçüncü sınıf halife dışında da daha birçok takipçisi vardı.⁶⁴⁰ Bunlardan bazıları: Mevlâna Fazlul Karim, Muhammet Abul Başhar (Şeyhtali'nin Pir'i), şu anda Bangladeş'in en popüler Pir'i Pir Muhammad Acharul Islam Siddiqui (Manikganj'ın Pir'i).

Ayrıca, ilk kez Charmonai Pir seçilen Mevlevi Sadi Muhammet Ishak (r.h.)'da onun takipçilerindendi. Ondan sonra onun en büyük oğlu Mevlâna Sayyed Muhammet

⁶³⁹ Mevlâna Muhammed Yusuf Ali Han, *Charmonoi Pir Syed Muhammed Ishak (r.h.)'ın Kısa Biyografî*, s. 38-41.

⁶⁴⁰ Mevlâna Muhammed Yusuf Ali Han, *Charmonoi Pir Syed Muhammed Ishak (r.h.)'ın Kısa Biyografî*, s. 38-41.

Fazlul Karim Pir olarak seçildi.⁶⁴¹ O vefat ettikten sonra ise oğlu Mevlâna Sayed Muhammet Rezaul Karim pir olarak seçildi. Ancak bu pirin ölümünün ardından, Bangladeş Mücahit Komitesinin çoğunluğu ve halifeler yeni piri belirlemeye başladılar. Ancak, yeni Pirin son Pirin halifesi olması gerekmektedir.

3.11.6. Bangladeş'te Kurtuluş Savaşındaki Rolü

Seyyid Muhammet İshak (r.h.) Bangladeş'in bağımsızlığından yanaydı. Yerel olarak kurtuluş savaşının bulunduğu yerdeki lideriydi. Kurtuluş Savaşı sırasında, Bölge Komutanı Binbaşı M.A. Calil ve Yüzbaşı Abdul Latif, Sayed Muhammet İshak (r.h.)'ın Charmonai dergâhı'na düzenli olarak gelirlerdi. Buna ek olarak, birçok özgürlük savaşçısı ona gelmiş, onunla konuşmuş, ondan tavsiye almış ve savaşta başarılı olmak için onun dua etmesini talep etmişlerdir. Bu savaşçılardan bazıları gece savaştan döndüklerinde Jamnagar'da Muhammet İshak'ın Rashidiya Ahsanabad Aliya Medresesi'nde kalmışlardır.

Medrese'de özgürlük savaşçıları için en az iki büyük oda tahsis edilmişti. Medrese tarafından, özgürlük savaşçıları için öğle ve akşam yemeği düzenlemeleri vardı. Kurtuluş savaşının yaklaşık dokuz ayı boyunca, farklı hükümet yetkilileri de yine Medrese'ye sığınmıştır.

3.11.7. Eserleri

Seyyid Muhammet İshak (r.h.) İslam'ın manevi ve içe dönük yönüyle (tasavvuf) de ilgilenen bir araştırmacı ve teorisyendi. Birbirinden farklı konularda toplam 27 kitap yazdı.⁶⁴² Kitapları dindar Müslümanlar arasında çok popülerdi. Örneğin, Kur'an-ı Kerim'in otuzuncu cüzünün tefsiri, Kur'an-ı Kerim'in yirmi dokuzuncu cüzünün tefsiri,

⁶⁴¹ Mevlâna Muhammed Yusuf Ali Han, *Charmonoi Pir Syed Muhammed Ishak (r.h.)'ın Kısa Biyografî*, s. 38-41.

⁶⁴² Mevlâna Muhammed Yusuf Ali Han, *Charmonoi Pir Syed Muhammed Ishak (r.h.)'ın Kısa Biyografî*, s. 44.

Yasin Suresinin tefsiri, Rahman Suresi'nin Tefsiri, Cennetin Mutluluğu, Cehennem'in Yası, Marifete Haq veya Talimi Jikr, İbrahim'in Biyografisi (r.h.), Kocanın Sorumluluğu, Dua Hakkında Bilgi, Muska Kitabı, Cihad'da İslam, Hadiyatul İslamia (Takvim), Faridpur'a Tavsiye, Noakhali'ye Tavsiye, Nujhatul Qari'nin Basit Açıklaması, Cennette Sevgi, 116 Dua Türü, Charchina'nın soruları ve Charmonai'nin cevapları, Kabir Azabı, Cuma Duaları, Allah'ı Aramak. vb.⁶⁴³

3.11.8. Aile Hayatı

Seyyid Mohammed İshak (r.h.) Seyyid Abdul Cabbar'ın kızı Müsemmamda Rabeya Hatun ile evlendi. İki oğlu ve üç kızı vardı. En büyük oğlu Qari Seyyid Muhammet Mobarak Karim idi. İkinci oğlu Seyyid Fazlul Karim idi. Babasının ölümünden sonra, o “*Charmonai Pir*” olarak seçildi.⁶⁴⁴

3.11.9. Vefatı

Seyyid Mohammed İshak 1977 yılında 62 yaşında vefat etti ve Charmanon dergâhı'nın yanına defnedildi.⁶⁴⁵ Seyyid Mohammed İshak (r.h.)'a dua etmek için birçok kişi buraya gelmektedir. İnsanların çoğu onun şimdiye kadar Bangladeş'te görülen en saygın İslam âlimlerinden biri olduğunu söylemektedirler.

3.11.10. Bangladeş'te İslam'ın Tanıtımına Katkı

Seyyid Muhammad İshak (r.h.) türlü meşakkat ve sıkıntı içinde olmasına rağmen milyonlarca insanı İslam'a davet etti. Bu fedakârlığı gören birçok Müslüman olmayan kimse de onun bu halinden etkilenerek İslam'ı kabul ettiler. Seyyid Muhammet İshak

⁶⁴³ Mevlâna Muhammed Yusuf Ali Han, *Charmonoi Pir Syed Muhammed Ishak (r.h.)'ın Kısa Biyografî*, s. 45.

⁶⁴⁴ Mevlâna Muhammed Yusuf Ali Han, *Charmonoi Pir Syed Muhammed Ishak (r.h.)'ın Kısa Biyografî*, s. 48.

⁶⁴⁵ Mevlâna Muhammed Yusuf Ali Han, *Charmonoi Pir Syed Muhammed Ishak (r.h.)'ın Kısa Biyografî*, s. 49.

(r.h.), İslam'ı tebliğ etme davası uğrunda yorulmaksızın çalıştı. Bugün Hindistan, Pakistan, Kuveyt, Nepal, Orta Doğu, Avrupa ve Amerika'da onun birçok müridi ve takipçisi bulunmaktadır.⁶⁴⁶ Seyyid Muhammet İshak (r.h.) dine davet için insanların ayağına bizzat kendisi yürüyerek gider ve uzak yerlere tekne vasıtası ile giderdi.⁶⁴⁷

Seyyid Mohammed İshak (r.h.) zulme karşı da sessiz kalmadı. 1971'deki kurtuluş savaşındaki rolü gerçekten övgüye değerdi. O Bangladeş halkını kurtarmak için Kurtuluş Savaşı'na katılmıştır. Bu nedenle, ülkenin özgürlük mücadelesinde Charmonai dergâhı'nın rolü çok parlak ve açık bir surette gözükmekteydi.⁶⁴⁸ Ayrıca, Charmonai dergâhı'nın ilkelerinden biri de zalimlere karşı durmaktır.

3.11.11. Charmonai Dergâhı: Tarihçe ve Katkıları

Seyyid Mohammed İshak (r.h.), Charmonai'de dergâhı kurdu. Daha sonra oğlu Seyyid Fazlul Karim (r.h.) onu kurumsal hale getirdi. Charmonai dergâhı, yalnızca kendini gerçekleştirme merkezi ya da politik amaçlı bir merkez değil, aynı zamanda İslam'ın tam olarak öğrenilebileceği donanımlı bir kurumdur. Bundan dolayı, bu dergâh sadece bir dergâh değil, aynı zamanda manevi, siyasi ve devrimci bir merkezdir.

Seyyid Mohammed İshak (r.h.) Çhistiye Sabeya tarikatının halife'siydi. Bu tarikattaki ilk ders “*Sesli Zikir*” di. Seyyid İshak bu zikri ülkedeki Müslümanlar arasında iyi bir şekilde yaydı. Bütün insanları, farzları yerine getirip Sünneti takip etmeye davet etti. Sünnet'i görmezden gelenler için şöyle derdi: “*Onlar benim takipçilerim ve müritlerim değiller. Onlar beni sevenlerden de değiller.*”⁶⁴⁹

Şu anda, Charchina dergâh Darbani Şerif dört ana hedef üzerinden yürütülmektedir. İlk hedef, Bangladeş Mücahit Komitesini yönetmektir. İkinci hedef;

⁶⁴⁶ Mevlâna Muhammed Yusuf Ali Han, *Charmonoi Pir Syed Muhammed Ishak (r.h.)'ın Kısa Biyografisi*, s. 50.

⁶⁴⁷ “*İslami Andolon Bangladeş: Onlar kim ve ne için duruyorlar?*”. dhakatribune.com. Erişim Tarihi 10 Şubat 2019.

⁶⁴⁸ “*Parlamento seçimleri, 2018, İslamcı partiler nerede seçilir?*”, *BBC Bangla*, Erişim Tarihi 09 Şubat 2015.

⁶⁴⁹ Mevlâna Muhammed Yusuf Ali Han, *Charmonoi Pir Syed Muhammed Ishak (r.h.)'ın Kısa Biyografisi*, s. 44.

Chariai'nin Camia komitesini yönetmektir. Bu komite aynı zamanda insanları İslam yoluna davet edecektir. Üçüncü hedef ise, Bangladeş Kur'an Eğitim Kurulunun idaresidir. Şu anda, bu Yönetim Kurulu altında 16000'den fazla medrese bulunmaktadır. Dördüncü hedef ise, Bangladeş'teki İslami Hareketi yönetmektir. Charchina dergâh Darbani Charmonoyi, dergâh'ın siyasi organizasyonu olarak görev yürütmektedir.

3.11.12. Charmonai Mahfil (İslami Program)

Her yıl dergâh'ta üç günlük bir İslami program düzenlenmektedir. Milyonlarca insan vadide 10 kilometrekarelik bir alanda toplanmaktadır. Bu İslami programı ilk olarak başlatan Seyyid İshak (r.h.)'tır. Ölümünden sonra, Seyyid İshak (r.h.)'ın iki oğlu, Müftü Seyyid Muhammet Rezaul Karim ve Müftü Seyyid Muhammet Fayzul Karim her yıl bu buluşmayı devam ettirdiler.⁶⁵⁰

Üç günlük mahfil (buluşma) her Bengal yılında Falgunda düzenlenmektedir. Bu buluşmaya ülkenin dört bir yanından insanlar akın etmektedirler.⁶⁵¹ Bununla birlikte, ülke dışından birçok insan da Mahfile katılmaktadır. Milyonlarca Müslüman Charmoni dergâhında Cuma namazında bir araya gelirler ve genellikle, Mahfil, dergâh'ta cuma namazının kılınmasının ardından başlar.⁶⁵² Şu anda, Seyyid İshak'ın torunu ve şu anki Pir Hazar Moulana Müfti Seyyid Muhammet Rezaul Karim bu Mahfil'deki açılış konuşmasını yapmaktadır.⁶⁵³

3.11.13. Charmonai Medresesi'nin Kuruluşu

Hint yarımadasındaki ünlü Kalküta Alia Medresesi, 1870 yılında kurulmuştur. İngilizlerin medresenin açılmasına izin vermemelerine rağmen ilim Âdemleri birçok

⁶⁵⁰ "İslami Andolon Bangladeş: Onlar kim ve ne için duruyorlar?", dhakatribune.com, Erişim tarihi 10 Şubat 2019.

⁶⁵¹ "İslami hareket tek başına yürüyor", change.com, Erişim tarihi, 08 Şubat 2019.

⁶⁵² "Şu anda ülkedeki 3. Partiyiz: Charmonai Pir", Jugantor gazete, 24 Aralık 2012, Erişim tarihi 11 Şubat 2019.

⁶⁵³ "Parlamento seçimleri, 2018, İslamcı partiler nerede seçilir?", BBC Bangla, Erişim Tarihi 09 Şubat 2015.

mücadelenin ardından bu medreseyi açabildiler. Bangladeş ve Hindistan'daki önde gelen İslam âlimlerinin çoğu bu medresede okudu ve sonrasında insanları İslam'a davet etti. Onlar ayrıca birçok farklı yerde medreseler kurdular ve dini faaliyetlerine devam ettiler. Onların bitmek tükenmek bilmez çabaları Müslüman sayısını arttırdı. Doğu Bengal o zamanlarda Hinduların çoğunlukta olduğu bir alandı.⁶⁵⁴ Ancak medrese-i Alia (Hükümet Medresesi) âlimleri gayri Müslimleri de etkilediler. Böylece, Hindular da İslam'ı kabul etmeye başladılar.

Bu nedenle Medrese-i Alia'nın katkısı hiçbir zaman unutulmayacak niteliktedir. Seyyid Muhammet İshak (r.h.) Kalküta Alia Medresesi'ni takip etti ve 1934 yılında Charmonoi'de Charmonoi Medresesi'ni kurdu. Başlangıçta, medresesinin müfredatını Kalküta Alia Medresesi'nin müfredatına göre belirlemişti.⁶⁵⁵ Bu çalışmasında, Mevlâna Muhammet Akamatullah ve onun seçkin damadı Mevlâna Delwar Hossain Sahip de ona yardım etti. Seyyid İshak manevi eğitimi İslami hukukla birleştirerek öğrencilere öğretti. Bununla birlikte, Medrese her daim sünnete uygun bir şekilde eğitim verdi. Şimdi de bu medrese Bangladeş'in İslami eğitim kurumları arasında seçkin bir yere sahiptir. Bu Medresenin şu anki adı, "*Charmonyai Ahsanabad Rashidia Kâmil Medresesi*"dir."⁶⁵⁶

Medrese zaman içinde eğitim yelpazesini arttırmıştır. 1948'de Dâhil (Ortaokul Sertifikası), 1951'de Âlim (Yüksek Ortaokul Sertifikası), 1956'da ise Fazıl (Lisans) belgelerini vermeye hak kazanmıştır. Ayrıca Seyyid Muhammet İshak (r.h.) hayattayken, 1970 yılında hükümetten Kâmil (Yüksek Lisans) seviyesinde eğitim verebileceğine ilişkin hibe almıştır. Medrese, sıkı çalışmaları sayesinde ülkenin en kaliteli medresesi olduğuna ilişkin resmi bir belge kazanmaya da hak kazanmıştır. Seyyid Muhammet İshak (r.h.)'ın ölümünden sonra oğlu ve halifesi Mevlâna Seyyid

⁶⁵⁴ " İslamcı Parti, Latif Siddique için Emekli Maaşına Talep Etti ", bdnews24, Erişim tarihi 12 Şubat 2019.

⁶⁵⁵ Mevlâna Muhammed Yusuf Ali Han, *Charmonoi Pir Syed Muhammed Ishak (r.h.)'ın Kısa Biyografi*, s. 49.

⁶⁵⁶ "İslami hareket tek başına yürüyor", change.com, Erişim Tarihi, 08 Şubat 2019.

Muhammet Fazlul Karim medresenin temsilcisi olarak seçildi. Şu anda, Hazreti Mevlâna Seyyid Muhammet Fazlul Kerim'in oğlu, Mevlâna Musaddak Billah Al Madeni bu Medresenin müdürü olarak hizmet etmektedir.⁶⁵⁷

3.11.14. Bangladeş'te İslami Hareket Partisi'nin Kuruluşu

Bangladeş'in bağımsızlığından sonra ülkenin siyaseti daha da kötüye gitti. Halkın çoğu siyasete katılarak İslam'ı tekrar unutmaya başladı. Bu arada, Mevlâna Seyyid Muhammet İshak (r.h.), Bangladeş halkını komünizm ve sekülerizmden İslam'a götürmek için bir siyasi parti kurmayı düşünüyordu. O zaman, bu partinin ilk görevlerinin planlarını bitirmişti. Beklenmedik bir şekilde birden vefat etti. Daha sonra, onun oğlu ve halifesi Allama Seyyid Fazlul Karim (r.h.), 1987 yılında "*Bangladeş İslami Hareketi*"⁶⁵⁸ adında bir siyasi parti kurdu.

Bangladeş İslami Hareketi, Bangladeş'te dini temelli bir siyasi partidir. 1987 yılında, "*İslami Anayasal Hareket*" adıyla kurulmuştur, ancak mevcut seçim komisyonunda, "*Bangladeş İslami Hareketi*" adı altında tescil edilmiştir.⁶⁵⁹ Bu partinin seçim sembolü yelpazedir. Bu grubun şu anki başkanı Charmonoyi'li Pir Mevlâna Seyyid Rezaul Karim'dir. Bu siyasi partinin amacı Allah'ın rızası için ve ahiret kurtuluşu için dünyada barış ve memnuniyeti sağlamaktır.

Bu siyasi partinin hedefi aynı zamanda İslamiyet'in ışııyla cehaletin varlığını ortadan kaldırmaktır ve İslami ilkelerin uygulanmasının yanı sıra, Bangladeş'i, Râşidîn Hilafet örneğiyle sosyal bir refah devleti haline gelmektedir.⁶⁶⁰ Şu anda, bu siyasi parti Bangladeş'teki en büyük ikinci İslam partisi olmuştur, ancak yine Bangladeş'te bulunan Cemaati İslami, Bangladeş'teki en büyük ve en popüler siyasi partidir. Genel olarak,

⁶⁵⁷ "*Baş Adalet kaldırılmalı, Charmoni Pir*", Bengal Tribünü, 16 Nisan 2007, Erişim Tarihi, 13 Şubat 2019.

⁶⁵⁸ '*Anayasa*', Bangladeş Mücahid Komitesi, Al-Madina Plaza (3. Kat), 5/1/3, Simson Yolu, Sadar Ghat, Dakka-1000, (6. Baskı: Kasım 2011), s. 12 (Dördüncü, Kısım-1: Amirul Mücahidler).

⁶⁵⁹ Mevlâna Muhammed Yusuf Ali Han, *Charmonoi Pir Syed Muhammed Ishak (r.h.)'ın Kısa Biyografisi*, s. 45.

⁶⁶⁰ "*İslami Hareketi Bangladeş'e Giriş*", İslami Hareket Bangladeş, Erişim Tarihi, 06 Şubat 2019.

insanlar bu partiye katılmaktadırlar. Bu siyasi parti tasavvuf da dâhil olmak üzere İslami ilkeleri vurgulamaktadır.⁶⁶¹

Neticede, Seyyid Muhammad İshak (r.h.), Bangladeş'te İslam'a çok katkılarda bulunmuştur. Şu anda, Bangladeş'te birçok Majarpurujari, Bidat (İslam'ın temel kaidelerine aykırı dinde ortaya çıkan temelsiz yenilikler) ve sahte pir bulunmaktadır.⁶⁶² Özellikle örnek vermek gerekirse Dewanbagi, Atroshi ve Chandrapur Pir'leri dikkat çeken isimler arasındadır. Tasavvufu olmadığı bir forma sokmak suretiyle insanları yanlış yönlendirenlerin Bangladeş ve Hindistan'da pek çok takipçileri bulunmaktadır. Ne yazık ki bu gruplar büyük şirk ve bidat faaliyetleri gerçekleştirmektedirler.⁶⁶³ Seyyid Muhammet İshak (r.h.) hayatı boyunca bu tür gruplarla mücadele etmiştir. O, insanları bu sahte pirlere karşı bilinçlendirmiştir. Bu nedenle, bu sapık gruplar Mevlâna Seyyid Muhammet İshak (r.h.) ve onun takipçilerinden her zaman korkuyorlardı.⁶⁶⁴

Neticede, Charmonai'deki dergâh, Bengal'deki sahte pirlerin tespit edilmesine ve bu bağlamda yapılan din dışı faaliyetlerin önlenmesine önemli katkılarda bulunmuştur. Siyasi partinin olağanüstü bir başarısı ise hükümet medreselerini (Alia) ve hükümet dışı medreseleri (Kawmia) aynı anda yönetmesidir. Bu Seyyid Muhammet İshak (r.h.)'ın ileri görüşlülüğünün bir kanıtıdır.

⁶⁶¹ "İslami Andolon Bangladeş: Onlar kim ve ne için duruyorlar?", dhakatribune.com, Erişim tarihi, 10 Şubat 2019.

⁶⁶² "İslami hareket üç şehir anketinde yapılacaktır", Bengalce Tribünü. Erişim Tarihi 07 Şubat 2019.

⁶⁶³ Mevlâna Muhammed Yusuf Ali Han, *Charmonoi Pir Syed Muhammed Ishak (r.h.)'ın Kısa Biyografisi*, s. 46.

⁶⁶⁴ "İslami Hareketi Bangladeş'e Giriş", İslami Hareket Bangladeş Erişim Tarihi, 06 Şubat 2019.

3.12. MUHAMMET ACHARUL İSLAM SİDDİQUEE (R.H.): TALİM E ZİKR MANİKGANJ DERGÂHI'NIN KURUCUSU

3.12.1. Doğumu ve Soyu

Ünlü bir İslam âlimi, filozof, araştırmacı, zamanının az sayıda bilim Âdemından biri ve manevi rehber olan Muhammet Acharul İslami Siddiquee, 1937'de saygın ve eğitilmiş Müslüman bir ailenin çocuğu olarak Manikganj bölgesi altında bulunan Ghior beldesinin Pailagram köyünde doğdu. Babasının soyu Rasulullah'a dayanmaktadır.⁶⁶⁵ Babasının adı Profesör Mevlâna Seyyid Muhammet Nasim Uzzaman Siddiquee idi. Tereshiri Koleji'nde çok donanımlı, örnek bir öğretmen idi. Urduca şairi olarak da çok ünlüydü. Annesinin adı Seyyida Maleka Siddiquee idi.⁶⁶⁶ İslami hayat kodunun örnek bir takipçisi idi.⁶⁶⁷ Onun ataları Irak'tan bu ülkeye gelmişti. Annesinin soyu ilk halife Hazreti Ebu Bekir (r.h.) ile bağlantılıdır. Mevlâna'nın Anne tarafından soy listesi aşağıda verilmiştir:

1. Maleka Siddiqa. 2. Mevlâna Abdul Sukar. 3. Muzzafar Ali. 4. Enam kutusu.
5. Muhammet Seyyid. 6. Muhammet Hafız. 7. Muhammet Nasir. 8. Abdin Nabi. 9. Ebu Trub. 10. Muhammet Ebu Hossen. 11. Muhammet Atique. 12. Muhammet Seyyid Uddin.
13. Hamid Uddin. 14. Abdur Razzak. 15. Ebrahim. 16. Muhammet Zahid. 17. Muhammet Hossin. 18. Muhammet Ebul Qasem. 19. Muhammet Kutub Uddin. 20. Nawaz Sultanul Hind Ana Uddin Sattari (r.h.). 21. Abdul Majid Mandar Sharifdar. 22. Ebdül Ekhal Quddus. 23. Yusuf Ahmed. 24. Ebdül Eziz. 25. Ebul Qashem. 26. Ebdullah. 27. Junaid Bağdadi. 28. Abul Hossain Sarrari Shakati. 29. Mesut Qildani. 30.

⁶⁶⁵ Prof Muhammed Acharul İslam Siddiquee (Rh.), *Astronomi Felsefesi*, Manikgonjo: Siddiqi Vakfi Bangladeş Yayınları, 1991, s. 02.

⁶⁶⁶ The World Practical Teaching of Remembrance of Allah, *Talim E Islam*, Erişim Tarihi: 22 Mart 2019.

⁶⁶⁷ Prof Muhammed Acharul İslam Siddiquee (Rh.), *Astronomi Felsefesi*, s. 03.

Rukun Uddin. 31. Süleyman. 32. Ain Uddin. 33. Ebu Ahmed. 34. Khasim. 35. Abdur Rahman. 36. Hazarat Abu bakkar Siddique (r.h.).⁶⁶⁸

3.12.2. Yüksek Çalışmalar ve İş Hayatı

Muhammet Acharul İslam çocukluğundan beri çok yetenekliydi ve hafızası çok keskindi. Önde gelen saygın öğretmenler ona titiz bir şekilde eğitim vermekteydi. 1951 yılında Fazil (Onur) sınavında heyette bir koltuk edinmişti. O zamanda Batı ve Doğu Pakistan'ın tamamında sadece 47 öğrencinin bu sınavda birincilik alması dikkat çekicidir. Mevlâna Muhammet, Dakka Üniversitesi Sosyal Bilimler bölümünden Lisans (Bachelor of Arts) ve Ekonomi Yüksek Lisans (Master of Arts.) derecesi aldı. Ayrıca hukuk bölümünü de beraberinde bitirip Dakka Yüksek Mahkemesinde avukatlık mesleğini yürütmüştür.⁶⁶⁹

Bununla birlikte iyi bir şekilde Arapça öğrenmiştir. Yurtiçindeki ve yurtdışındaki farklı İslam âlimlerinden Talim ve Talkin (öğrenme ve öğretme) öğrenmiş ondan sonra öğrencilere ve insanlara bir şeyler öğretmek ilgisini çekmişti. İktisat Bölüm Başkanı olarak Manikganj Debandra Koleji'nde 16 yıl boyunca profesör olarak çalıştı.⁶⁷⁰

Dakka Üniversitesi İktisat Bölümünde kıdemli araştırmacı olarak ve Birleşik Doğu-Batı Pakistan Psikanaliz Birliği Kurumu'nda genel sekreter olarak görev yaptı. Aslında, üniversitedeki çalışması sırasında, çoklu bilgi alanı da oluşmuş oldu.⁶⁷¹ Bu aşamaya ulaşmasıyla, öğrenmesinde ve öğretmesinde yeni bir yöntem kazandı. Üniversitenin Merkez Kütüphanesini de çalışmalarında bir kaynak olarak kullanmıştı. Bu süre zarfında felsefe, bilim, teoloji, edebiyat gibi konularda dersler verdi. Özellikle Newton ve Einstein'ın bilimsel araştırmaları onu bilime heveslendirdi. Uzak bilimi ve

⁶⁶⁸ Prof. Muhammed Acharul İslam Siddiquee (Rh.), *Talim E Jikr: Manikganj Dargah Şerif*, Manikgonjo, Siddiqi Vakfı Bangladeş Yayınları, 1986, s. 03.

⁶⁶⁹ Prof. Muhammed Acharul İslam Siddiquee (Rh.), *Astronomi Felsefesi*, s. 04.

⁶⁷⁰ Prof. Muhammed Acharul İslam Siddiquee (Rh.), *Talim E Jikr: Manikganj Dargah Şerif*, s. 05.

⁶⁷¹ The World Practical Teaching of Remembrance of Allah, *Talim E Islam*, Erişim Tarihi: 22 Mart 2019.

biyoloji, eğitim kazanımının temel cazibesiydi. Bilim ve felsefe çalışmalarını birleştirme arzusuyla belirli bir felsefi inanca ulaşmak istedi.⁶⁷²

3.12.3. Büyük Şair

O aynı zamanda çok yüksek düzeyde bir şair idi. 1981 yılında “*Tarana-Jannat*” veya “*Divine tune*” adlı bir kitapta 170 manevi gazel (İslami şarkılar) dizisi besteledi. Bu gazelin her sayfası, manevi bilgiyi ifade eden marifetullah ile doludur. Bu gazal, günümüzde kendi melodisinde, öğrencisi Abdul Kader Mullah’ın melodi tonunda çalıyor. Onun 10 İslami şarkıyı ezgisi ile beraber ünlü manevi sanatçı Abdul Âlime verdiği de bilinmektedir. Bu ilahiler halk tarafından büyük rağbet görmüştür.

Ayrıca üst düzeyden büyük bir şair olarak o, çoğunlukla şiirsel ve edebi bir şekilde konuşurdu. Edebi bir kişiliğe sahip olan Muhammet Acharul İslam tarafından sekiz tane kitap yazılmıştır ve birçok eğitimli insan onun yazdıklarını okumuştur.⁶⁷³

3.12.4. Manevi Tefekkür Hayatı

Muhammet Acharul İslam, Asham’ın azizi olarak bilinen Hazret Mevlâna Muhammet Abdul Gani Sahip (r.h.)’in bir öğrencisi idi. Birkaç yıl Zikir ile uğraştığı söylenmelidir. Asham ve Chattogram’un engebeli bölgesinde, uzun 9 yıl şariat ve marifet pratiğini gerçekleştirdi.⁶⁷⁴ Daha sonra, Chormonai Pir Hazret Mevlâna Seyyid Muhammet Ishaq Sahib (r.h.) tarafından Kadiri tarikatından icazetini aldı.1963 yılında ise Chistia Siberia Tarikatı’nın hilafetini aldı ve Hazreti Mevlâna Saeyd Muhammet İshaq Sahip (r.h.) ile 13 yıl beraber oldu.⁶⁷⁵

⁶⁷² Manikganj Dargah Şerif’in Kurucusu, *Talim E İslam*, Erişim Tarihi: 23 Mart 2019

⁶⁷³ Prof.Muhammed Acharul İslam Siddiquee (Rh.), *Talim E Jikr: Manikganj Dargah Şerif*, s. 06.

⁶⁷⁴ Prof Muhammed Acharul İslam Siddiquee (Rh.), *Astronomi Felsefesi*, s. 05.

⁶⁷⁵ Manikganj Dargah Şerif Zikir yarın başlıyor, Personel Muhabiri, *The Daily Star Gazetesi*, Erişim Adresi: <https://www.thedailystar.net/news-detail-166797>

3.12.5. Manikganj Dergâhı'nın Kurulması

Muhammet Acharul Islam Siddiquee, 1965 yılında Mevlâna Muhammet İshak (r.h.)'ın emri ve dualarıyla talim ve zikir merkezi Manikganj dergâhını kurdu. Şeriat ve marifet ilminin ışığını yaymak için dinlenmeksizin çalışmaya başladı. İnsanları İslam yoluna davet etmek için bazen bisikletle, bazen de yürüyerek, kilometrelerce mil gitmiştir.⁶⁷⁶ 1977 yılında Camia Arabiya Siddique Darul Ulum Medresesini kurmuş ve Şeriat ve Marifet ilimlerinin yanı sıra burada Arapça, Urduca, Bilim ve İngilizce de öğretmiştir.

Tüm insanlara Kur'an ve Hadis'i takip etmelerinin kendileri için gerekli olduğu vurgulayarak anlatmıştır. O ayrıca Bengal yılının Agrahain ve Falgun aylarında bir yılda iki kez İslami kongre düzenlemiştir. Bu programda hayatı tam olarak İslami şekilde yönetebilmek için gereken bilgiler verilmiştir. Bu eğitim üç gün içinde Şeriat ve tasavvufun pratik uygulamasını aktarmayı amaçlamıştır. Bu programla, yüz binlerce insan ve mürit, şeriat ve tasavvuf bilgisini öğrenmiştir.⁶⁷⁷

Ulusal ve uluslararası birçok İslam Âlimi, “*Manikganj dergâhı Sünnet ve kültürün dergâhıdır.*” demiştir. Bu dergâh, Kur'an ve Hadis'i takip etmektedir. Burada birçok bilge ve âlim insan çalışmaktadır.⁶⁷⁸ Günümüzde de, Dr. Muhammet Manzurul İslam Siddiquee, Manikganaj dergâhının ilk halifesi seçilmiştir. Babası Muhammet Acharul Islam Siddiquee'nin emri ve duaları ile Dr. Muhammet Manzurul İslam Siddiquee, her yıl büyük İslami kongreyi ve Manikganaj dergâhındaki zikir talimlerini düzenlemektedir. Bu bağlamda dergâh İslam'ın vaaz edilmesinde kritik rol oynamaktadır.

Manikganj dergâhının dogmalardan, batıl inançlardan ve kör inançtan uzak olduğu belirtilmektedir. Çünkü Manikganj dergâhı, İslam Şeriatını ve İslam Hukuku'nu

⁶⁷⁶ Hazreti Mevlâna Muhammed Acharul İslam Siddiqui, *En son Tasavvuf görüşmeleri*, Manikgonjo, Siddiqi Vakfı Bangladeş Yayınları, 2000, s. 03.

⁶⁷⁷ Manikganj Dargah Şerif Zikir yarın başlıyor, Personel Muhabiri, *The Daily Star Gazetesi*, Erişim Adresi: <https://www.thedailystar.net/news-detail-166797>

⁶⁷⁸ Prof Muhammed Acharul İslam Siddiquee (Rh.), *Astronomi Felsefesi*, s. 06.

tamamen takip etmektedir.⁶⁷⁹ Sadece Bangladeş'te değil, dünya da bu Tarikatı takip eden çok sayıda insan bulunmaktadır. Çünkü Hint yarımadasında, onun kadar büyük bir eğitimci pir yoktur.

3.12.6. Vefatı

Muhammet Acharul İslam 21 Mayıs 2000 yılında pazartesi günü vefat etmiştir.⁶⁸⁰ Ardından büyük oğlu Dr. Mancurul İslam Siddiqui, Manikganj dergâhının sorumluluğunu üstlenmiş ve bu tarikatın halifesi olmuştur.

3.12.7. Halifeleri

Hint Yarımadası'nda Hazreti Mevlâna Muhammet Acharul İslam Siddiquee'nin pek çok halifesi vardır.⁶⁸¹ Ancak, onun dört halifesi Bangladeş perspektifinde popüler olmuştur. Bu dört halife şunlardır.⁶⁸²

- i. 1999 yılında, Hazreti Mevlâna Muhammet Acharul İslam Siddiquee, onun büyük oğlu Hazret Mevlâna Müftü Dr. Muhammet Mancurul İslami'ye Çiştîyye Sibirya ve Kaderi Tarikatlarının Hilafetini vermiştir.
- ii. 2000 yılında Müftü-e-Azam Hazreti Mevlâna Muhammet Abdul Hâkim Şahit, Kaderi Tarikat icazetnamesine layık görülmüştür. Halen Manikganj dergâhında düzenli olarak ders vermektedir.⁶⁸³
- iii. 2000 yılında, Hazret Mevlâna Muhammet Abdüs Sattar Asra'ya Çiştîyye Sibirya Tarikatı'nın icazeti verilmiştir. Kendisi şu anda Bangladeş halkını İslam'a davet etmektedir.

⁶⁷⁹ Prof. Muhammed Acharul İslam Siddiquee (Rh.), *Talim E Jikr: Manikganj Dargah Şerif*, s. 08.

⁶⁸⁰ Prof. Muhammed Acharul İslam Siddiquee (Rh.), *Astronomi Felsefesi*, s. 07.

⁶⁸¹ Prof. Muhammed Acharul İslam Siddiquee (Rh.), *Astronomi Felsefesi*, s. 09.

⁶⁸² Prof. Muhammed Acharul İslam Siddiquee (Rh.), *Astronomi Felsefesi*, s. 10-11.

⁶⁸³ Hazreti Mevlâna Muhammed Acharul İslam Siddiqui, *En son Tasavvuf görüşmeleri*, Siddiqi Vakfı Bangladeş Yayınları, Manikganj, 2000, s. 03.

- iv. 2000 yılında Hazret Mevlâna Muhammet Masum Billah Cihadi, Çiştîyye Siberia Tarikatı'ndan Manikganj dergâhı öğrencisi olarak icazet almıştır.⁶⁸⁴

⁶⁸⁴ Siddiquee, Muhammed Acharul İslam. *Talim E Jikr: Manikganj Dargah Şerif*, s. 09.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

BANGLADEŞ'TEKİ SUFİ AZİZLERİ VE SUFİ AZİZLERİ'NİN TOPLUM ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

Bangladeş'te, Bengal halkının inançları, uygulamaları, şarkıları, gelenekleri ve düşünceleri üzerinde tasavvufun etkisi aktif ve görünür bir şekilde 13. yüzyılın başından itibaren hissedilmeye başlandı. Tasavvuf faaliyetleri durağan ve sınırlı bir nitelikte kalmamış aynı zamanda İslam'ın yayılmasında önemli bir rol oynamış ve halkın sadece kısıtlı bir bölümünde değil toplumun tamamında büyük etkisi olmuştur.⁶⁸⁵ Sufilerin yerleşmedikleri Bengal kasabası kalmamıştır. Bengal sufiler'i, hayatlarının sadeliği, karakter güçleri, imana adanmış ruhları ve huzur verici çabaları sayesinde ünlenmişlerdir. Özellikle Kuzey Hindistan'daki sufiler'in ve diğer yabancı ülkelerin çoğunun dikkatleri Bengal'e dönmüştür. Bengal'deki sufi misyonunun başarılı olmasına yardımcı olan birkaç etmen vardır.⁶⁸⁶

- a. Bengal'de sufiler'in başarısının ilk nedeni; sarf ettikleri yüksek gayret, çok nazik dindarlıkları ve çok basit ve aynı zamanda hayranlık uyandıran yaşamlarıydı. Her çeşit dünyevi bağları kestiler ve rahatlık ile zevkten kaçındılar. Hayatlarını İslam'a ve insanlığın hizmetine adadılar.⁶⁸⁷

Ayrıca Sultanların sufiler'i himayeleri altına almaları ve onları desteklemeleri Bengal'de başarılı olmalarına yardımcı oldu.

- b. Ülkenin dini ve sosyal koşulları, imanlarını yaymaları için onlara yardım etti. Budizm ve Hinduizm Bengal'in önde gelen iki diniydi fakat ahlaki bozulmaları zirvedeydi. Toplumda insanlar arasında ayırım yapılmıştı ancak İslam insanlara toplumsal statüsülerini yükseltmeleri için altın bir fırsat sundu. Bu şekilde sufiler çok başarılı oldular.⁶⁸⁸

⁶⁸⁵ Haq, *Bengal'de Tasavvuf Tarihçesi*. s. 260.

⁶⁸⁶ Haq, *Bengal'de Tasavvuf Tarihçesi*. s. 261.

⁶⁸⁷ Haq, *Bengal'de Tasavvuf Tarihçesi*. s. 263.

⁶⁸⁸ Haq, *Bengal'de Tasavvuf Tarihçesi*. s. 266.

Sufiler, uyumun ve barışın temelini attılar. Kitleler arasında statü eşitliği, sevgi ve kardeşlik kurdular ve insanlara birbirlerinin dinine, duygularına ve uygulamalarına saygı duymaları gerektiğini öğrettiler. Böylece tasavvuf toplumda etkili bir unsur haline geldi ve bu, sufilerin toplumun iyileştirilmesine katkısı sayesinde oldu. Sufilerin Bengal'deki Müslüman toplumun genişlemesi üzerindeki etkisi aşağıdaki alt konular kapsamında değerlendirilebilir.⁶⁸⁹

4. 1. Sufilerin Asıl Nitelikleri

Sufiler arasında kendisini eşitlik ve kardeşlik olarak gösteren sosyal adalet, Budistlerin ve Hindistan'daki kast sisteminin alt tabakalarında bulunan grupların dikkatini ve ilgisini çekmiştir. Sufiler, kitlelerin zihnini büyük ölçüde etkilemiş ve dinî gayretleri, örnek olma nitelikleri ve insani faaliyetleriyle insanları İslam inancına çekmişlerdir. Bengal'in her köşesinde kurulan tasavvuf kağanları, insani ve entellektüel faaliyetlerin merkezi olmuş ve ülkedeki Müslüman toplumun gelişiminde önemli bir rol üstlenmişlerdir.⁶⁹⁰ İslam, Bengal'deki insanlara daha yüksek toplumsal statü önermiştir. Arnold yazıyor:

Hindistan'daki İslam davetçileri en çok dışlanan yerler arasında ve düşük kasta mensup kişiler arasında elde edebildikleri kadar başarı elde ettiler. Bengal'de ise Müslüman misyonerler yerliler ve kast sistemindeki düşük konuma sahip kimseler tarafından memnuniyetle karşılandılar.⁶⁹¹

Ünlü Faslı seyyah Ibn Battuta (ö.1377) Şeyh Celal ile 1345'te biraraya geldi ve Şeyh Celal'ın Sylhet kasabası yakınlarındaki dağ evinde üç gün geçirdi. Şeyh'in büyük azizlerden ve benzersiz kişiliklerden biri olduğunu belirtiyor. Toplumun aşına olduğu

⁶⁸⁹ Haq, *Bengal'de Tasavvuf Tarihçesi*. s. 266.

⁶⁹⁰ Haq, *Bengal'de Tasavvuf Tarihçesi*. s. 268.

⁶⁹¹ T.W. Arnold, *İslam'ın Vaadesi*, Kashmiuri Bazar, Lahore 1961, s. 280-282.

mucizelerine (kerâmat) inanmak zorunda kaldı ve Şeyh ihtiyar bir Âdemdi. Bu dağ sakinleri İslam'a sıkı sıkıya bağlıydılar ve bu nedenle onla birlikte yaşıyorlardı.⁶⁹²

Makdum Cahaniyan Cihangasht (1308-1384), insanlara karşı nazik, mütevazı, asil ve tanınmış bir tasavvufçu'dur.⁶⁹³ Furfura Sharif'in kurucusu olan Abu Bakr Siddiqui (1846-1939) tanınmış bir Âdemdir ve basit ve cömert bir hayat geçirmiştir. O geniş, adil, nazik, merhametli ve asil bir karaktere sahipti. Dindarlığı, fedakârlığı ve davranışları nedeniyle kitleler tarafından sınıf ve din fark etmeden hoş karşılandı.⁶⁹⁴

Şeyh Sultan Rumi çeşitli mucizevi davranışları, dindarlığı, asil karakteri, şefkat, sevgi ve iyilik performansı ile birçok insanı cezbedi.⁶⁹⁵ Ebû Bekr Siddiqi'nin oğlu Abdul Hai Siddiqui (1903-1977), insanlara zulüm yapmamalarını vurguladı. Her cemaatte, takipçilerine tartışmanın olumsuz yönleri hakkında tavsiyelerde bulundu.⁶⁹⁶ Ayrıca, tartışma, toplumu ve onun uyumunu yok ediyor dedi. Mutabakata inandı ve ulusal lidere birlik için çağırdı. Sık sık şunları söyledi: Unutmayın ki özgürlük ve insanlık birbirinden ayrıdır fakat özgürlüğün olmadığı yerde insanlık yoktur. İnsanlık olmadan özgürlük değersizdir. İnsanlar ile hayvanlar arasındaki fark nedir? Görünürde süsleme, içinde insanlık yoksa hiçbir şey değildir.⁶⁹⁷

4. 2. Bir Refah Devleti Oluşturmanın Rolü

Sufiler; adalet, eşitlik ve insan statüsünün desteklendiği Bengal'de bir refah devleti kurmada hayati bir rol oynamıştır. Sufiler bölgenin krallarını etkilemişler ve kısa bir zamanda İslam'a girmelerini sağlamışlardır. Şeyh Calal (1271-1347) ve takipçileri, Zimmer Gazi Müslüman güçleri ile Tiran Kralı Gaur Gavinda'ya karşı savaşta ülkenin bu bölümünde 1303'te Müslüman hâkimiyet kurmak için işbirliği yapıyorlardı. Han

⁶⁹² İbn Battuta, *İbn Battuta'nın Rehla*, Çevirmen: Mehdi Hüseyin, Baroda: Şarkiyat Enstitüsü, 1995, s. 238-39.

⁶⁹³ Chawdhuri Shamsur Rahman, *Sufi Felsefe*, Dobbopokash, Dakka 2010, s. 110.

⁶⁹⁴ Abdullah Mamun Arif el-Mannan, *Furfuranın tarihi*, Dakka: Eshayat-e-Islam KutubHana, 2005, s. 13.

⁶⁹⁵ Haq, *Bengal'de Tasavvuf Tarihçesi*, s. 209.

⁶⁹⁶ Al-Mannan, *Furfuranın Tarihi*, s. 139.

⁶⁹⁷ Hz. Abdul Hai Siddiqui, *Eshayat-e-Islam*, Kutubhana, Dakka 1981, s. 100.

Cihan Ali'nin (ö.1459) Cessore, Khulna ve Barisal bölgelerini Müslüman saltanatına eklediği ve burada din, sınıf ve kastdan bağımsız olarak bir refah devleti kurduğu düşünülmektedir. Sufiler krallara dini konularda tavsiyelerde bulunmuşlar, politikanın yön değiştirmesini önlemek ve onu dini yola yönlendirmek için birçok çaba sarf etmişlerdir.⁶⁹⁸ Kriz dönemlerinde devleti sağlamlaştırmaya ve tasarruf etmeye katkıda bulunmanın yanı sıra ahlaki bir güç eklemişlerdir.

Hazret'i Nur Kutb Alam (ö.1415) Raja Kans, Sultan Ghiyathuddin Azam Şeyh'in (1390-1411) ölümünden sonra Müslümanlara zulüm politikası izlenmeye kalkışıldığında Müslüman egemenliğini Bengal'de kurtardı. Bazı sufiler ayrıca Müslüman devletlerin idaresinde İslami politikanın savunucusu oldu. Şeyh Abdul Haqq (ö.1384), Sultan Ghisatddin Azam Şeyh'a devlet'in işlerinde İslami politikalar kullanmasını tavsiye etti. Şeyh Jalaluddin Tabrizi'nin insani faaliyetleri ve mucizevi gücünden etkilenen Kral Laksmanasena (1178-1206), ona cami inşa etmek için bazı topraklar verdi. Şeyh daha sonra bir öğrenme merkezi haline gelen bir Hanaka kurdu. Bu Bangladeş'e bilgi aktarmada öncü rol oynamıştır.

Bununla birlikte, krallar ve sufiler arasında iyi ilişkiler vardı. Bengal'in sufileri ve sultanları, devletin siyasi oluşumunda ve özellikle yeni hanedanlar başlatırken karşılıklı cazibe ve çekim bağları ile ölümcül bir şekilde birbirlerine bağlıydı.

4. 3. Hem Müslümanlar Hemde Gayrimüslimler için Öğretim Faaliyetlerinin Yaygınlaştırılması

Sufiler, Bengal'de tasavvuf başlangıcından itibaren, İslami öğretileri yaymak için kurumlar inşa ettiler ve halkı eğitmek için dikkatlerini çekmeye çalıştılar.⁶⁹⁹ Onlar, eğitim amaçları için sınıfları olan camiler, okullar ve hankâhlar inşa ettiler. Böylece öğretileri bölgedeki kitlelere ulaştı. İlköğretim için birçok okul (medrese olarak bilinir)

⁶⁹⁸ Abdul Karim, *Bengal'deki Müslümanın Sosyal Tarihi*, Dakka: Jatiya Sahitta Prakash, 2007, s. 154.

⁶⁹⁹ Karim, *Bengal'deki Müslümanın Sosyal Tarihi*, s. 160.

vardı. Hankâhlar, İslam ve öğrenme hakkında vaaz merkezleri haline geldi. Bu kurumlar öğrenme merkezi olarak büyük bir üne kavuştu.

Sultan Nasır el-Din Mahmud Şeyh (1442-1459) döneminde Han Hakan Ali, Halifatabad bölgesindeki Güney Bengal’de cami ve akademik merkezler kurdu ve böylece öğrenimin artması ve İslam’ın yayılmasında önemli rol oynadı. Bununla birlikte, hankâhların çoğu hem Müslüman hem de gayrimüslimler için öğrenme merkezleri haline geldi.⁷⁰⁰

4. 4. İnsani Yardım Faaliyetlerine Katılım

Bengal sufilerin’den çoğu insani faaliyetleri ile insanları cezbettiler. Şeyh Mahmud, Celaledin Tabrizi ve Akhi Sirajuddin Usman (ö.1357) insanları ikna etmek için karizmatik karakterleri olan etkili ve büyük figürlerdi.⁷⁰¹ İnsani yardım faaliyetleri için bir merkez haline gelen “*Langar Hanah*”ı kurdular ve fakirlere, dilencilere ve gezginlere yardım ettiler. Hem Müslümanlar hem de gayrimüslimler, hankâhlara “dünyevi ve manevi ilham merkezi” oldukları için saygı duyuyorlardı.⁷⁰²

Bir sufi biyografisi olan Siyar’l Arifin, Celaledin Tabrizi’nin 1228 civarında Bağdat’tan ayrıldığını ve Hindistan’a gittiğini ve Delhi mahkemesinde sıcak bir karşılama bulmadığını göstermektedir. Tabriz’i bunun ardından Bengal’in küçük başkenti Lakhnauti’ye gitmiştir.⁷⁰³ Kayıtlar, Bengal’e gittiğinde orada bulunan bütün nüfusun kendisine geldiğini ve öğrencisi olduğunu göstermektedir. Orada halka açık bir düşünler evi ve aşevi yaptı ve oraya bağışlamak için birkaç bahçe ve arazi satın aldı. Deva Mahal adında bir nehir limanı da vardı. Günümüzde (yani, 1530-36), kutsal

⁷⁰⁰ Imtiaz Ahmed, *Tasavvuf ve Tasavvuf: Tasavvuf Yolunda Bangladeş'e Yakından Bakış*, Orta Doğu Enstitüsü, Singapur, 2010, s. 20.

⁷⁰¹ H. Blochmann, *Bengal Coğrafyası ve Tarihine Katkı*, Kolkata, Asya Toplumu, 2003, s. 52.

⁷⁰² Golam Saklayen, *Bangladeşli Sufi-shadhok*, Dakka: İslam Kuruluşu Bangladeş, 1982, s. 182.

⁷⁰³ Mavlana Jamali, *Siyar al- Arifin*, Matbaa Rizvi, Delhi 189, s. 164-169.

mezarı bu Deva Mahal adındaki nehir limanının içindeki tapınakta bulunur ve bu limanın yarısı, buradaki aşevinin bakımı için ayrılmıştır.⁷⁰⁴

Şeyh Celaleddin Tabrizi'nin affedici olma, fedakârlık, insanlığa karşı adalet, birlik ve sevgiyle ilgili konuşmaları ezilen insanlara ilham kaynağı oldu. Mahdum Cehaniyan Cihangasht (1308-1384) yoksullara ve yardıma muhtaç kişilere yardım etmek için kraldan bazı hediyeler ve paralar aldı. Makdum, bütün servetini sadaka olarak harcadı. Şeyh Alauddin Alaul Huq'un (ö. 1398) öğrencilerinin, dilencileri ve gezginleri beslemek ve onlara barınacak yer sağlamak için çok miktarda para harcadığı söylenir.⁷⁰⁵

Ebû Bekr Siddiqui (1846-1939) birçok hayır kurumunu, yetimhaneleri ve ücretsiz sağlık merkezlerini kurdu. Ayrıca sadece eğitim sayesinde tüm kötülükleri ortadan kaldırılabileceğini fark eden büyük bir eğitimci idi ve böylece birçok medrese, okul ve eğitim merkezi kurdu. El Mannan'a göre, çalışmaları sadece düşünsel anlamda kalmadı, aynı zamanda insanlar ve ülkeler için maddi olarak çalıştı. İnsanlara yorulmadan insani yardım yaptı. Oğlu Abdul Qahhar Siddiqui (1940-2006) birçok sosyal faaliyetle ve hayır işleriyle uğraşmış ve pek çok eğitim merkezini himaye altına almıştı. Ayrıca çok cömertti ve acı çeken insanları görmezden gelmedi. Bu bağlamda ezilenler ve fakirler için çok şey yaptı. Hizmetlilerin geçimini sağladı ve hasta olduklarında onlara hizmet etti. O hayvanlara karşı çok nazikti ve suda boğulan bir karıncayı bile kurtarmak istedi. Yetimlere iyilik gösterdi ve o bir insan olarak gayet basit bir yaşam sürdü.⁷⁰⁶

4. 5. Gayrimüslimler'e Saygı

İslam'ın ortaya çıkış zamanında Bangladeş ağırlıklı olarak bir Hindu-Budist ülke idi ve Brahmanlar diğerlerinin üzerinde siyasi ve sosyal olarak belirgin bir üstünlük

⁷⁰⁴ Mavlana Jamali, *Siyar al-Arifin*, s. 171.

⁷⁰⁵ Abdul Karim, *Bengal'teki Müslümanın Toplumsal Tarihi*, s. 128.

⁷⁰⁶ Al-Mannan, *Furfuranın Tarihi*, s. 361.

sağlamıştı. Onların baskıları, kast yönetimi ve diğer ayrımcı toplumsal kurallar, Budistler'in ve düşük sınıf Hindular'ın hatta kast sisteminde Brahmanlar'ın bir altında yer alan Sudralar'ın üzerinde bile etkisini göstermişti. Sudralar ve diğer alt sınıf insanlar dini kitaba ya da ibadet yerlerine erişemedi. Hindu-Budist düşmanlığı toplumda çok fazla olduğu zaman, İslam'ın sufiler tarafından ortaya çıkması ülkenin siyasi ve sosyal hayatında büyük bir etki ile karşılandı.⁷⁰⁷ Bir Brahmin ile bir Sudra, bir Hindu ve bir Budist arasında fark yoktu. Müslümanlar çeşitli nedenlerle yöre halkıyla temas kurdu.

Hindularla Müslümanlar arasındaki yüzyıllarca süren temas her ikisini de çok etkilemişti, böylece Müslümanların sosyal ve dini hayatı Hinduizm'i derinden etkiledi.⁷⁰⁸ İbn Battuta, Şeyh Celal döneminde Hindular ve Müslümanlar arasında bulunan ilişkiden, Sümerce'nin tepelerinin altındaki Surma ovalarının bir tarım toplumu olduğundan ve Hindu olarak açıkça tanımlandığından bahsetmiştir. Hindular Müslümanların Hindu festivallerinde gösterdikleri tutumdan derinden etkilendiler. Müslümanlar onlarla yiyeceklerini, bilgilerini ve elbiselerini paylaşmışlardı.⁷⁰⁹

Abdul Qahhar Siddiqui, babasının gayrimüslimlere karşı tutumundan şu şekilde bahsediyor: *Babam, ay ışığı ve güneş ışığının herkese açık olduğunu söyledi.* “Rüzgâr, zengin, fakir, ulus, din ve kasta bakılmaksızın herkes için esiyor. Tanrı bunları insanlara göre farklı mı dağıtıyor? Müslümanlar ve gayrimüslimler için ürün ve balık dağıtılmamış mıdır? Allahın insanları eşit kabul etmesi neden bazılarını rahatsız ediyor? Ey insanlar! Unutmayın ki, ben Hindulara, Budistlere ve diğer gayrimüslimlere Allah'ımın nasıl davrandığına bakarım siz de öyle davranın.” Babam gayrimüslimlere Peygamber'in sünnetinde olduğu gibi davranırdı. Bu nedenle gayrimüslimlerin çoğu ona saygı duymaktaydı. Herhangi bir işe başlamadan önce ona giderlerdi. Onlara karşı

⁷⁰⁷ Abdul Karim, *Bengal'teki Müslümanların Toplumsal Tarihi*, s. 204.

⁷⁰⁸ Sirajul İslam, *Bangladeş Ulusal Ansiklopedisi*, Dakka: Bangladeş Asyatik Topluluğu, 2003, s. 312.

⁷⁰⁹ M. Murshid Tazeen, *Kutsal ve laik Müslüman Söylemleri (1871-1977)*, İngiltere: Oxford University basını, 1995, s. 32.

sert bir karakter göstermedi. Konuşmalarını dinledikten sonra pek çok kişi İslam'a girdi.⁷¹⁰

Nisaruddin Ahmed (1872-1952), Hint alt kıtasında, özellikle de Bengal'in güney kesiminde İslam'ı anlatan etkili kişilerdendi. Onun bulunduğu alanda çoğunlukla Hindular yaşamıştı ancak Müslümanlar ile onlar arasında herhangi bir çatışma olduğuna dair tek bir kanıt bulunmamaktadır. Boş zamanlarını yeni Müslümanlara yardım etmek için kullanırdı. Başkalarına karşı açık kalpli, insancıl, sempatik ve merhametli olmak onun eşsiz karakterinin özelliklerindendi. Bütün insanlara aynı şekilde davrandı.

Bununla beraber, İslam tarafından ifade edilen insanlığın eşitliği ve kardeşliği ilkeleri, kast sisteminde ve Brahmanların egemen olduğu Hindu toplumunda devrimci bir güç olarak kendisini gösterdi. Müslümanlar, Hindulardaki gibi kast sistemi kendilerinde bulunmadığından dolayı yüksek ve alçak statüler arasında kendilerine yer edinmek için çabalamak zorunda kalmıyorlardı ve hepsi de istihdam ve eğitimden eşit derecede yararlanıyorlardı.

Brahman olmayan Hindular, Müslüman hükümdarların destekleri sayesinde aldıkları eğitim ve istihdam ile toplumda saygın bir konum kazanmışlardır. Basitçe, Hindular için özgürlük vardı ve Müslümanlar İslam'ı Brahman baskısından kurtarmışlardı. İslam, yerel dini ve yerel sistemleri derinden etkiledi. Bengal'de İslam'ın en önemli etkisi, Brahminlerin üstünlüğünü ortadan kaldırmak oldu.⁷¹¹

4. 6. Açık Yürekli Yaklaşımlar

Genel olarak tasavvuf, Müslümanlar ve diğer dini topluluklar arasındaki köprüleri kurmaya ve hümanizmin ruhunu geliştirmeye yardımcı olur. Müslümanlar Hinduları kâfir olarak Hindular ise Müslümanları kast sisteminin alt tabakalarındaki hindular gibi görürken sufiler hindular ve müslümanlar arasındaki bağların

⁷¹⁰ Al-Mannan, *Furfurarnın Tarihi*, s. 487.

⁷¹¹ Muhammed Mohar Ali, *Müslümanın Bengal Tarihi*, C. IB, Riyad: İmam Muhammed İbni Saud İslam Üniversitesi, 1985, s. 805.

güçlenmesini sağladılar. Sufiler hakkında araştırmalarda bulunan yazar Abdul Karim sufiler hakkında iki önemli durumu belirtiyor: Birincisi, insanlar sufilerin insanüstü güçlere sahip olduklarını düşünüyorlardı, ikincisi, hankâhlar tüm yoksullara, fakirlere ve yolculara açıktı.⁷¹²

Bangladeş'te, erken tasavvuf öğretmenleri Hinduizm ve Budizmin dil ve kültüründen etkilenmiş ve benzer terimlerin İslami terminolojide de bulunduğunu ifade etmişlerdir. Sufiler, ülkedeki çeşitli dinlere mensup insanların arasında barışçıl ve sağlıklı ilişkilerin sürdürülmesine de yardımcı olmuşlardır. Çeşitli dillerin edebiyatını ve müziğini zenginleştirmişlerdir. Tasavvuf'dan kadınların da faydalanması yönünde atılmış adımlar vardır. Sufi dergâhlarında erkeklerle karışık olmamak şartıyla kadınların da ziyaretine imkân tanınmıştır.⁷¹³

Sufilerin olduğu bölgelerde herkesin huzur içinde hayat güvenliğine sahip olması, namusunun ve mülkiyet hakkının garanti altına alınmış olması ve dini özgürlüklerin bulunması bu bölgedeki insanların etkilenmelerini sağlamıştır. Şeyh Makdum Rupos (ö. 1313), asil karakteri ve harika davranışları ile yöre halkının kalbini kazanmıştır. Bu sayede her gün binlerce kişi onun etrafında toplanmış ve İslamı kabul etmiştir. Ona gelen herkes ondan etkilenmiştir. Yeni Müslümanlar ona karşı çok saygılı davranmışlar ve hankâh'a geldikten sonra evlerine geri dönmek istememişlerdir. Bazıları hankâh'ın yanında yerleşmişler, ancak o onlara ailelerine dönmelerini söylemiştir.⁷¹⁴

4. 7. Toplumsal Uyuma Etkileri

Tasavvufun öne sürdüğü düşüncelerin yaygınlaşması Bangladeş halkının ortak uyumunu sağlamıştır. Sufiler'in amacı yalnızca İslam'ı yaymak değil, aynı zamanda

⁷¹² Abdul Karim, *Bengal'deki Müslümanların Toplumsal Tarihi*, s. 149.

⁷¹³ Alyson Callan, *Bangladeş'li Sylhet'de İslam'ın Dosta Azizleri*, C. 35, *American Ethnologist* 2008, s. 396-412.

⁷¹⁴ Choudhury, *Tanınmış Sufi*, s. 70.

toplumda manevi değerleri yaymaktı. Neticede, sufilerin faaliyetleri Hindu ve İslam kültürleri arasında koordinasyon sağlamada bir köprü haline gelmiştir. Sufiler'in gelişi vesilesiyle, Arapça ve Farsça dillerinin özellikleri de Bengalce ile harmanlanmıştır. İslami gelenekler Hindu kültürüne girmiştir. Bununla birlikte, yeni Müslüman sınıfın yaşam tarzı, gelenek ve kıyafetleri aynı kalmıştır. Sufilerin  l m yıldönümü her yıl anılmaya başlandı. Ayrıca, bu anma günleri Hindu-Müslüman toplumların duygusal birliğini kuvvetlendirdi. Sufi müziği ve şarkıları (kawalis) her iki cemiyetin ortak bir değeri haline geldi.⁷¹⁵

Bu iyi niyetli bağlantılar sosyal ilişkilerde de ortaya çıktı ve dini inanç yerlerinde daha da gelişti. Hindu toplumunda çok sayıda kişinin sufilerin camilerine ve türbelerine hindistan cevizi ve  i ek bıraktığı görülebilir. Böylece, sufi azizleri sayesinde Bengal halkının inançları, sosyal ve kültürel birikimleri, yaşam tarzları arasında iyi niyetli bir birlik, beraberlik ve bütünlük oluşturulmuş oldu. Bununla birlikte, insanlar azizlerin diğer dinlerin insanlarına karşı hoşg r leri ve uyumlu bir toplum oluşturma çabaları nedeniyle onlardan etkilendiler.

4. 8. Sosyal  nemi

Önde gelen sufiler, biat verirlerken tavsiyelerde bulunurlardı. İnsanlara günahlarından tövbe etmeleri gerektiğini salık verirlerdi. Allah'a ve Hazreti Muhammet'e (s.a.v.) olan sadakat ve itaatle ilgili ciddi bir titizlik söz konusu idi. Sufiler, insanları ahlaksızlıklardan uzak durmak, hoşg r l  olmak, adaletsiz muamelelerden kaçınmak, baskı yapmamaya ve başkalarının haklarını ihlal etmemeye dikkat etmek konularında uyarırlardı. Sufiler, kötülüğün, kıskan lığ n, servet ve iktidar arzusunun ortadan kaldırılmasına yönelik tavsiyeler vererek,  ğrencilerinin ahlaki yükselişine odaklandılar. Onlardan her daim Allah'ı hatırlamalarını, yarattıklarına karşı

⁷¹⁵ Peter J. Bertocci, *Bangladeş'te bir Sufi hareketi: Maijbhandari Tarikat ve Takipçileri*, s. 1-28.

iyilik yapmalarını ve özverili davranmalarını istediler. Ayrıca sufiler kendilerine kim gelirse gelsin onlara güzelce tavsiyelerde bulunurlardı. Akıllarında ve kalplerinde, ilahi aşkı ve içsel reformu uyandırmaya çalışırlardı.⁷¹⁶

Toplum, muazzam samimiyetleri, ahlaki üstünlükleri ve vaazları sayesinde sufi liderleri tarafından değiştirildi. Tarihçi Ziauddin Barni, Alaaddin Khilji döneminde Hindistan'da hüküm süren sosyal koşulları şöyle anlatıyor. “Sultan Allaaddin Khilji'nin danışmanı olan üç sufi vardı. Onlar Şeyh-ül-İslam Nizamuddin, Şeyh-ul-İslam Alaaddin ve Şeyh-ül-İslam Ruknuddin'di. Dünya onlar ile aydınlandı.”⁷¹⁷ İnsanlar biatları'nı onların ellerinden aldılar. Günahkârlar, günahlarından dolayı tövbe etmek için onlardan ilham aldılar. Binlerce kötülük yapanlar kötülüklerini terk ettiler ve dindar oldular. Dini işler için insanların arasında güçlü bir şevk meydana geldi. İnsanlar onların bereketi ile hakikate ulaştılar. Dünyevi işlerinin yönetiminde de dürüst oldular.

Tarihçi şu şekilde devam ediyor “Sultan Alaaddin'in yönetiminin son yıllarında ahlaki seviye düzeldi. İnsanların çoğu içkiden, zinadan ve kumardan uzaklaştılar.”⁷¹⁸ Büyük günahlar sadakatsizliğe eşdeğer olarak görüldü ve reddedildi. Müslümanlar tefecilerden kaçındılar.⁷¹⁹ Hile, aldatma ve tartıda oynama pazardan kalktı. Sufiler, ulusun tarihinde görülmemiş bu büyük hidayet dönüşümüyle şekillenen Hindistan kıtasındaki vicdanlı bir çevrenin gelişimine muazzam bir katkıda bulunmuşlardı.

Ayrıca, İslam'ın yayılışının Bangladeş'te sufi azizlerinin maneviyatları ve karakter büyüklükleri sayesinde giderek hız kazandığı da belirtilmektedir. Bangladeş'te hiçbir hükümet, hiçbir yasa veya başka hiçbir kurum bu kadar iyileşme sağlayamamıştır.

⁷¹⁶ Abul Hasan Ali Nadwi, *Müslümanların Hint Altı Ülkelerine Katkıları*, Çev. Muhammed Asif Kidwai, Ankara: Güney Asya Gençlik organizasyonu, 2018, s. 44.

⁷¹⁷ Siar-ul-Aulia, Sayyid Muhammad bin Mubarak Kirmani, Çevir: Ghulam Ahmed Biryani (Lahore: Mushtaq Kitap Köşesi, 2012), s. 253-55.

⁷¹⁸ Nadwi, *Müslümanların Hint Yarımadasına Katkıları*, s. 45.

⁷¹⁹ Nadwi, *Müslümanların Hint Yarımadasına Katkıları*, s. 45.

4. 9. Bilginin Yayılması ve Öğrenilmesi

Bangladeş sufileri, üstün yetenekli kişilerdi. Onlar hikmet, irfan ve ilmi vukufiyet olmadan Allah'ı ve onun yaratılışını bilmenin oldukça zor olduğunu savunurlardı. Bu düşünceleri, kendisini, Müslümanların yönetimi altındaki Hindistan kıtasında eğitim ve edebi alanlarda kaydadeğer bir gelişim olarak gösterdi. 14. yüzyılın en büyük âlim ve öğretmenlerinden ikisi, Kadı Abdul Muqtadir Kindi ve Şeyh Ahmad Thanesari idi. Onlar Khwaja Naseruddin Chiragh-i-Dehli'nin manevi muritleriydiler.⁷²⁰ Çok eğitilmiş insanlardı. 17. Yüzyılın ünlü eğitimci ve öğretmenlerinden biri ise Çeşti tarikatının bir mensubu olan Mevlâna Lutfullah Kora Cihanabad idi. Onun öğrencileri ve sonraki nesiller vasıtası ile eğitim faaliyetleri 19. yüzyıla kadar devam etti.⁷²¹

Sufiler, hankâh ve Medreseleri eğitim faaliyeti için kullandılar. Jaunpur'un hankâh-ı Rasheediya'sı, Lucknow'taki Şeyh Pir Muhammet'in medresesi, Delhi'deki Şeyh Waliullah'ın Medresesi, Gangohi'de Mevlâna Rasheed Ahmed'in hankâh'ı ve Şeyh Celal'in hankâh'ı Bangladeş'in yanı sıra Hint yarımadasındaki en iyi örneklerdir. Sufiler bu kurumlar aracılığıyla tüm insanlara İslami bilgiyi ve şeriatı yaymışlardır.

4. 10. Sufilerin Yardımseverliği

İnsanların çoğu, sufilerin yardımseverliğinden ve davranışlarından her zaman memnundu. Hankâhlarda çok sayıda insan kalıcı misafir olarak yaşadı, hayatlarını refah içinde geçirdiler. Hankâhlarda kahvaltı, öğle yemeği ve akşam yemeği verilirdi. Hankâhlar'da, sufiler zengin fakir, dost düşman ayrımı yapmazlardı. Tanınmış bir sufi Şeyh Saifuddin Sirhindi, on yedinci yüzyılda Mujaddidiya Tarikatı'nın halifesi idi. Onun hankâhı tarafından her gün 1.400 kişiye yemek sağlanırdı. Her birine kendi tercih ettiği yiyecekler servis edilirdi. On yedinci ve on sekizinci yüzyılın başlarında Çeşti tarikatının azizi olan Seyyid Muhammet Seyyid Şeyh Bheek'in hankâh'ın da kalıcı

⁷²⁰ Siar-ul-Aulia, s. 253-55.

⁷²¹ Nadwi, *Müslümanların Hint Yarımadasına Katkıları*, 48.

olarak yaşayan 5.000 mürit vardı. Yemeklerde ise bir bu kadar daha günlük ziyaretçiler olurdu. Sonuç olarak, yaklaşık 10000 kişi, düzenli olarak onunla yemek yedi.⁷²²

Bangladeş'te öne çıkan başka bir sufi de Hz. Şeyh Celal'di. Onun hankâh'ın da binlerce insan kalmıştı. Herkese hankâh tarafından karşılıksız yemek sağlanmıştı. Mevlâna Manazir Ahsan Gilani çok doğru bir şekilde şunları gözlemlemişti: sufi azizler hankâhlarda zenginler ve yoksullar arasında bir bağlantı olarak da görev yaptılar. Sayısız yoksul Müslüman aile memnun edildi. Sufiler'in cömertliğinden, yardımseverliğinden ve alicenaplığından tüm insanlar memnun kaldılar.⁷²³

4. 11. Teslimiyet ve Memnuniyet

Genelde, sufiler başkanlardan, lordlardan, krallardan ve prensler gibi yöneticilerden makam, hediye veya hibe kabul etmediler. Ayrıca bazı sufiler, yöneticilerden ve onların faaliyetlerinden hoşlanmadı.⁷²⁴ İki tür sufi grubunun olduğu söylenebilir. Bir grup sufiler yöneticilerin kötü faaliyetlerini gördükleri zaman, münzeviliği tercih ettiler. Dağa gittiler, orada yaşadılar ve İslami faaliyetlerini orada gerçekleştirdiler. Diğer bir grup, zulüm faaliyetlerini gördüklerinde, yöneticilere karşı koydular ve hatta onlarla mücadele ettiler.

Bangladeş perspektifinde, sufiler'in çoğu zalim Hindu krallarıyla savaştı. Bangladeş'te Şeyh Celal, Şeyh Paran, Şeyh Rophus, Şeyh Mahdum, Baba Âdem Şeyhid gibi bazı önde gelen sufiler, zalim Hindu ve Buddha krallarıyla savaşanlara örnek verilebilirler. Birçok farklı savaştan sonra Bangladeş'te İslam toplumunu inşa etmeyi başardılar.⁷²⁵

Mirza Mazhar Jan-i-Janan, Nakşibendiyye ve Müceddidiyye tarikatlarının sufi lideriydi. Delhi İmparatoru ondan İmparatorluktan para kabul etmesini istedi. O ise

⁷²² Nadwi, *Müslümanların Hint Yarımadasına Katkıları*, s. 49.

⁷²³ Nadwi, *Müslümanların Hint Yarımadası'na Katkıları*, s. 50.

⁷²⁴ Siar-ul-Aulia, s. 253-55.

⁷²⁵ Nadwi, *Müslümanların Hint Yarımadasına Katkıları*, s. 51.

hükümetin bu talebini reddetti. Nawab Asaf Jah bir keresinde 20.000 (dolar ya da eşdeğeri) para sunmasına rağmen o yine bu parayı reddetti. Nawab Asaf Cah “*Bu paraları alıp fakirlere verin*” diye çağrıda bulunmasına rağmen Mirza Jan-i-Janan, “*Onları dağıtmaya siz başlayabilirsiniz. Lütfen, bu parayı benim hankâhıma bağışlamayınız. Bu beni hoşnut etmez. Ben parayı yalnızca zavallı nefsim için idare edebilirim.*” dedi.⁷²⁶ Yine bir zamanlar üst düzey bir devlet memuru, önde gelen Moradabadlı Sufi Mevlâna Şeyh Fazlur Ganj Rahman (ö, 1895) ile görüşmeye gelmişti.⁷²⁷

Hükümet memuru, onun hankâhına hibe vermek istiyordu, ancak Sufi Mevlâna Şeyh Fazlur Rahman bu fonu reddetti. O zamanlarda, çoğu Hindu İslam hakkında merak içindeydi. Bundan dolayı hankâh’a gelmişlerdi ve İslam hakkında farklı sorular sormaktaydılar. Onun bu iyi davranışlarını gören birçok gayrimüslim kolayca İslamı kabul ettiler.

4. 12. İnsanlığın Sığınağı

Sufiler, topluma karşı mükemmel insancıl ideallerle doluydular. Tüm insanlığa yine insanlık için heves ve iştiaqla rehberlik ettiler. Sufiler, insanlar’a Peygamber’in sünnetini takip etmelerini tavsiye ettiler. Takipçilerine Allah’ın yarattığı mahlûkatın durumunu teffekkür etmelerini söylediler. Khwaja Nizamuddin Aulia’nın (r.h.) şu sözü de dikkate şayandır: “Bir kişi bana geldiğinde ve sıkıntılarını söylediğinde, kendisinden iki kat daha fazla sıkıntı çekiyorum.”⁷²⁸

Hinduların birçoğu kast sisteminin zulümlerine maruz kaldılar. Çoğu zaman, alt kast Hindular, Yüksek kast Hindular tarafından baskı altında tutuldu, bazen ise öldürüldü. Bu nedenle, alt kast Hindular yüksek kast Hindulardan korkuyorlardı. Alt

⁷²⁶ Siar-ul-Aulia, s. 271-72.

⁷²⁷ Nadwi, Müslümanların Hint Yarımadasına Katkıları, s. 52.

⁷²⁸ Nadwi, Müslümanların Hint Yarımadasına Katkıları, s. 53.

kast Hindular kendi şehirlerinden kaçtılar ve sufiler'e iltica etmek istediler. Sufiler ise hankâhların'ın kapılarını sonuna dek onlara açtılar.⁷²⁹

O sırada Bangladeş'te çok sayıda hankâh bulunmaktaydı. Hankâhlar'dan günde üç kez yiyecek sağlandı. Sufiler onlara karşı iyi davranışlarda bulundular. Ayrıca sufiler İslamiyet'i onlara tanıtip onlara tavsiyelerde bulundular. Onlar da hankâh sisteminden çok memnun kaldılar ve severek İslam'ı seçtiler.⁷³⁰

⁷²⁹ Nadwi, *Müslümanların Hint Yarımadasına Katkıları*, s. 53.

⁷³⁰ *Siar-ul-Aulia*, s. 271-72.

DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Bangladeş'teki yaygın İslami hassasiyet, ancak sufi vaizlerinin yorulmak bilmeyen faaliyetleri ile açıklanabilir. Tasavvuf Güney Asya'da dini, kültürel ve sosyal yaşam üzerinde önemli bir etki bırakmıştır. İslâm'ın mistik biçimi sufiler tarafından tanıtılmıştır. Kıtasal Asya'nın her yerinden seyahat eden sufi âlimleri, Bangladeş'in sosyal, ekonomik ve felsefî gelişiminde etkili olmuşlardır. Önde gelen şehirlerde ve entellektüel düşünce merkezlerinde vaaz etmenin yanı sıra, sufiler marjinalleşmiş kırsal topluluklara da ulaşmışlar ve Bangla, Sindhi, Panjabi bölgelerinde Farsça, Türkçe ve Arapça gibi yerel lehçelerde vaaz vermişlerdir. Tasavvuf, Hinduizm gibi diğer dini gelenekleri bile etkileyen *“ahlaki ve kapsamlı bir sosyo-dini güç”* olarak ortaya çıkmıştır.

Sufilerin adanmışlık uygulamaları ve mütevazı yaşam gelenekleri tüm insanları etkilemiştir. Onların insanlık öğretileri, Allah'a ve Hz. Muhammet (s.a.v.)'e olan sevgileri, günümüzde mistik masallar ve ilahiler ile kendini hatırlatmaya devam etmektedir.⁷³¹ Sufiler, dini ve toplumsal çatışmalardan uzak durmakta kararlıydılar ve sivil toplumun barışçıl unsurları olmaya çalıştılar. Ayrıca sufilerin konaklamaları, uyumları, dindarlıkları ve karizmatik tutumları tasavvufun Bangladeş'te mistik İslam'ın bir ayağı olarak kalmasına yardımcı olan unsurlar olmuştur.⁷³²

Yukarıda verilen bilgiler neticesinde şunu söyleyebiliriz ki tasavvuf Bangladeş'teki dini uyumu oluşturmada hayati bir rol oynamıştır. Sufiler, yeni müslüman olan kimseleri dini ilkeler konusunda eğittiler, yoksullara ve yardıma muhtaç kişilere yardım ettiler, yerel halkın dikkatini üzerlerine çekip onları İslam'a çevirdiler ve Bangladeş'in sosyal ve dini yaşamında saygılı bir yer kazandılar. Sufiler, brahmanların sosyal hayattaki sarsıcı etkilerine bir reform olarak bu ülkeye hoşgörü, kardeşliği,

⁷³¹ Satiyor, Michael. Ed. *Erken İslam Tasavvufu: Tasavvuf, Kur'an, Mi'raj, Şiirsel ve Teolojik Yazılar*, New York: Paulist yayını, 1996, s. 112.

⁷³² Anniemarie Schimmel, *"Hint-Pakistan'da Tasavvuf: İslam'ın Mistik Boyutları"*, s. 240.

eşitliği ve evrensel sevgi ruhunu getirdiler ve böylece insanlar üzerinde etki sahibi oldular.⁷³³

Kast, inanç, ırk, cinsiyet ve din farkı olmaksızın herkes sufileri severdi. İnsanlara insanlığı, herkesin eşit olarak yargılanması gerektiğini ve bunun önemini, tasavvufun önemini, büyüklüğü ve kapsamlılığını öğrettiler.⁷³⁴ İnsanların aydınlanmalarına, masumiyet kazanmalarına ve kalplerinin ilahi aşkla doyuma ulaşmasına yardım ettiler. Bu nedenle tasavvuf insanlığına ve insanoğluna prensipleri ile katkıda bulundu ve bu sayede tasavvuf insanlık bağlamında büyük bir yer edindi. Sufilerin manevi gücü ve soylu karakteri, halkın kalbini kazandı. Son olarak aslında sufilerin “*hankâhları*” Hindular ve Müslümanların uzlaşma merkezleri idi.⁷³⁵

Egemen sınıfın, sufilerin ve Müslüman âlimlerin etkisi, Bangladeş'teki Müslüman toplumun gelişmesinde önemli rol oynamıştır. Bu koordineli çaba, Müslüman toplumun gelişimini hızlandırmıştır. Bu faaliyetler kendisini Medreselerde, hankâhlar'da ve Camiler'de göstermiştir. Cami Müslümanlar için vazgeçilmezdi zira Müslümanlar günde beş vakit namaz kılmak mecburiyetindelerdir. Böylece caminin durumu, Müslüman toplumun sembolü olarak tanımlanabilir. Caminin ardından, ikinci zorunlu alan, Müslüman toplum tarafından kurulmuş, hankâh idi. Burada öğrenciler dine ve diğer konulara erişim sağlıyorlardı. Ayrıca hankâh'da sufiler halka İslamı öğütüyorlardı. Kamu refahının sağlanmasında da hankâhların rolü büyüktü. Sonuç olarak, Müslüman toplumun yayılımı hızlanmaya devam etti.⁷³⁶ Bangladeş'teki diğer dinlerle bir aradalığın sağlanmasının yanı sıra, tasavvuf, halka da büyük önem verdi. Bu sayede birçok insan barış içinde Müslümanlaştı.

Sufiler ve azizlerin, Bangladeş'te İslam'ı teşvik etmede oynadıkları ve oynayacakları rol büyüktür. Özellikle Hindistan alt kıtasında, birçok İslami şahsiyet,

⁷³³ Sajida Sultana Alvi, *Babür Hindistan'a Bakış Açıları: Yöneticiler, Tarihçiler, Ulama ve Sufiler*, s.12.

⁷³⁴ Anniemarie Schimmel, *"Hint-Pakistan'da Tasavvuf: İslam'ın Mistik Boyutları"*, s. 241.

⁷³⁵ Syed Anwar Husain, *Bengal'de İnsan Hakları: Atish Dipankar- Sufiler*, s. 114.

⁷³⁶ Anniemarie Schimmel, *"Hint-Pakistan'da Tasavvuf: İslam'ın Mistik Boyutları"*, s. 242.

İslam'ın yayılması için çalışmıştır ve çalışmaktadır. Bu insanlar Kuran ve Hadislerden çıkarılan ilkeleri hayatlarının tamamına yaymışlardır.⁷³⁷ Ancak bu değerli insanların harcadıkları ömürlerinin ardından, birçok sahtekâr insan, bu harika insanların popülaritesini kullanarak insanları kandırıp onlar üzerinden para kazanmaktadır.⁷³⁸

Bunlar gibi birçok insan İslam'ı bölmüş ve yeni batıl doktrinler oluşturmuşlardır. Hatta bu insanların bazıları tecavüz, haraç, insan kaçakçılığı ve haksız toprak işgali gibi suçlardan suçlu bulunmuşlardır. Sahte Pir Bastırma Aşaması (Bhand Pir Daman Mancha) adlı kuruluş Bangladeşte'ki 100 sahte pirin listesini çıkarmış ve bunların ülkedeki faaliyetlerini analiz ederek yayınlamıştır.⁷³⁹ Bu isimlerden en önemlileri şunlardır:1. Dewanbaghi⁷⁴⁰ Şerif (Dewanbagi), Motijheel Dakka. 2. Maij Bhandari Durbar Şerif, Fatikchari Chattogram. 3. Gulap Şeyh Mazar, Dakka. 4. Langara Şeyh, Chattogram. 5. Dhanvandar Şeyh, Fatikchari. 6. Jinni, Moulvibazar. 7. İmam Mehdi komutanı Lutfar, Gopibag Dakka. 8. Gui Baba Şeyh, Patiya, Chitragram. 9. Rajarbagh Dergâh Şerif, Dakka. 10. Nunus, Sandeep, Chattogram. 11. Lanta Baba, Dharmapasha, Sunamganj. 12. Pagla Şeyh, Feni. 13. Badna Şeyh 1, Hathazari, Chattogram. 14. Atoshi Faridpur, Kutubbagh, Dakka. 15. Awaliya Mazar Barr, Chattogram. 16. Baba Gazipur, Gazipur. 17. Furfura Pir. 18. Bhandipi Amjad Bepari, Sirajganj. 19. Solaiman Saha Mazar, Kawran Bazar, Dakka. 20. Pagla Amca, Bogra.⁷⁴¹

Dewanbagi Pir, İslam'la ilgili fitne yaydığı gerekçesiyle geniş çapta eleştirilmiştir.⁷⁴² Gerçek adı Mahbub Khuda olan bu kişi herkes tarafından Dewanbagi olarak bilinmektedir. Dewanbagi, kendisini Allah ile mukayese ederek, Hz. Muhammet'in kızı Hz. Fatıma'nın kocası olduğunu iddia ederek ve kendisini sufi

⁷³⁷ Sajida Sultana Alvi, *Babür Hindistan'a Bakış Açıkları: Yöneticiler, Tarihçiler, Ulama ve Sufiler*, s.14.

⁷³⁸ Bangladeş'ten Sahte Pir'de bazı farklı isimler, Erişim Tarihi: 28 Nisan, 2019.

Erişim adresi: <https://www.somewhereinblog.net/blog/azadmulla/30097421>

⁷³⁹ A list of One hundred hypocrites Pir (Yüz ikiyüzlü Pir listesi), Erişim Tarihi: 29 Nisan, 2019.

⁷⁴⁰ Dewanbagi Pir, who got the reputation of 'Fraud Pir' due to the absurd questions & Answer, <http://www.somoyerkonthosor.com/2017/02/11/95703.htm>, Erişim Tarihi: 28 Nisan, 2019.

⁷⁴¹ A list of One hundred hypocrites Pir (Yüz ikiyüzlü Pir listesi), Erişim adresi: https://www.newsbd247.com/2018/10/blog-post_18.html, Erişim Tarihi: 28 Nisan, 2019.

⁷⁴² Dewanbagi Pir now claims to be God, not only Fatima nor his wife, www.somewhereinblog.net, Erişim Tarihi: 28 Nisan, 2019.

imparatoru ilan ederek tartışmalı hale gelmiştir.⁷⁴³ Bangladeşli âlimler onu bu görüşlerinden ve batıl uygulamalarından dolayı tenkit etmektedirler ve insanları ona karşı uyarmaktadırlar.⁷⁴⁴

Bununla birlikte günümüzde, Charmonai Pir adındaki kişi insanları İslam yoluna çağırdığını iddia etmektedir.⁷⁴⁵ Başlıca sorunlardan biri, kadın erkek karışık bir eğlence olarak zikrin yapılması halinde bunun o kişiyi Allah'a yaklaştıracakı iddiasıdır.⁷⁴⁶ Bangladeşli âlimler Charmanai'nin bu fikirlerine şiddetle karşı çıkmaktadırlar.⁷⁴⁷ Charmonai'nin programlarında insanların erkek kadın karışık bir şekilde zikir yaptıkları görülebilir.⁷⁴⁸

Buna ek olarak, Sureshwar'ın piri İslam adına İslam karşıtı faaliyetlerde bulunmaya devam etmektedir. Sureshwar dergâh geleneğine göre, takipçiler ve adanmışlar Pir'lere secde etmelidirler.⁷⁴⁹ Hatta dergâh geleneğine göre Sureshwar dergâh'ının mensuplarının türbelere secde etmesi gerekmektedir. Bu tür şeyler insanları küfre ve şirke bulaştırmaktadır. Sureshwar dergâhı piri, Kuran ayetlerini tahrif edip yanlış yorumlayarak müridlerinden secde etmelerini istemektedir. Bunu kabul eden müritler de düzenli olarak Pire ve mezarlara secde etmektedirler.⁷⁵⁰

Sureshwar dergâh'ının takipçileri, Kur'anı ve Hadis'i yanlış yorumlayarak Ramazan ve Kurban Bayramı'nı kamerin Bangladeşte'ki vaziyetine göre değil Suudi Arabistan'daki durumuna göre belirleyerek Bangladeş'teki Müslümanlara muhalefet etmektedirler.⁷⁵¹ Bu tür pirleri takip etmek müritlerini şirke kadar götürmektedir. Bangladeş'teki âlim ve bilginlerin çoğu bu bozuk durumu düzeltmeye çalıştıysa da

⁷⁴³ *Manat'ın rehberliği*: 23, Sufi Vakfı, Arambagh, Dakka. Erişim Tarihi: 28 Nisan, 2019

⁷⁴⁴ *Aylık Ruh Mesajı*, 5. Yıl, 1. Sayı 21, Erişim Tarihi: 29 Nisan, 2019

⁷⁴⁵ “*Syed Muhammet Ishak'ın eserleri: Ashk Mashuk*”, Dakka: Al-Ishaq Yayınları, 2007, s. 24.

⁷⁴⁶ *Charmonai Pir's wrong belief and confusion*, Umar Bin Khattab, medium.com. Erişim Tarihi: 29 Nisan, 2019

⁷⁴⁷ “*Syed Muhammet Ishak'ın eserleri: Vede Marefat*”, Dakka: Al-Ishaq Yayınları, Dakka, 2007, s. 67.

⁷⁴⁸ “*Syed Muhammet Ishak'ın eserleri: Ashk Mashuk*”, Al-Ishaq Yayınları, Dakka, 2007, s. 05.

⁷⁴⁹ Sureshwari Pir'in Allah karşıtı etkinlikleri, Erişim Tarihi: 29 Nisan, 2019

⁷⁵⁰ Lutfur Rahman Faraizi, Sureswari Pir'in tapınağı ve Uras'ın mesleği ve istekleri yasaktır. Ahle Haq Bangla Medya Hizmetleri, Erişim Tarihi: 29 Nisan, 2019.

⁷⁵¹ Bangladeş'ten Sahte Pir'de bazı farklı isimler, Erişim Tarihi: 30 Nisan, 2019.

onlar bu tutumlarından vazgeçecek gibi görünmemektedirler ve Sureshwari pirleri bu uyarıları dikkate almıyorlar.⁷⁵²

Münafık ve aldatıcı pirlar insanları mezarlara secde etmeye, Pirlar'ı Allah'a ortak koşmaya ve bidat işlemeye yöneltmektedirler. Bu sayede çıkarlarını korumaya ve devam ettirmeye çalışmaktadırlar. Bu sahte pirlar ile ilgili bir başka mevzu ise bunların evlerine gelen çok sayıda kadın müritleridir. Bu münafık pirlar kadınları kullanarak onları kötü arzularına alet etmektedirler.⁷⁵³ Ayrıca birçok politikacı ve siyasi aktörlerle derin ve gizli bağlantıları olan bu sahtekârlar, bu yolla da insanları etkilemekte ve kendilerine çekmektedirler. Fakat bunlarla birlikte bu sahtekâr pirlar karşı farklı zamanlarda birçok eleştiri ve protesto da gerçekleşmiştir. Bengal halkı sokaklara çıkarak tepkisini ortaya koymuştur. Ancak, sahtekâr pirlar bu tepkilere aldırış etmeden faaliyetlerini devam ettirmektedirler.⁷⁵⁴

Bangladeş'teki hakiki Pirlar bu sahte Pirlar'e karşı bilinçlendirme hareketlerine devam etmelidirler. Dürüst pirların duyuru çalışmalarını arttırmaları gerekecek. Bütün iyi liderler birleşmeli. Ne yazık ki Bangladeş'te, çeşitli politik ve sosyal nedenlerle bu birleşmenin bir türlü gerçekleşemediği görülmektedir. Bir dini grup diğer dini gruplara bir an bile tereddüt etmeden müşrik ve kâfir diyebilmektedir. Bu nedenle, âlimler ve sufiler bu tür faaliyetlerden uzaklaşmalı, halka İslam davetinde birleşmeli ve faaliyetlerini arttırmalıdır. Bangladeş'te aldatıcılığa karşı birleşme çalışmaları duraksamadan devam etmelidir. Ancak o zaman halk gerçek İslam'ı kolayca anlayabilir ve bilinçlenebilir.⁷⁵⁵

Ancak bu şekilde dinin istismarı azaltılabilir. İnsanları kendilerine secde etmeye davet eden bu sahtekârlara karşı Bangladeş'teki her Müslümanın görevi bunun bir şirk

⁷⁵² Müftü Mansurul Haque, Sahte Pir'in Akhida'sı, Sureshwari'nin sahte inançları.

⁷⁵³ *A list of One hundred hypocrites Pir (Yüz ikiyüzlü Pir listesi)*, <https://www.newsbd247.com>

Erişim adresi: https://www.newsbd247.com/2018/10/blog-post_18.html

⁷⁵⁴ Bangladeş'ten Sahte Pir'de bazı farklı isimler, www.somewhereinblog.net,

Erişim adresi: <https://www.somewhereinblog.net/blog/azadmulla/30097421>

⁷⁵⁵ Syed Anwar Husain, *Bengal'de İnsan Hakları: Atish Dipankar -Sufiler*, s. 116.

olduğunu ve Allah'tan başka kimseye secde edilemeyeceğini belirterek tüm güçleri ile bu inançsızlığa karşı durmaktır. Türbelere secde etmeye insanları teşvik eden bu sahtekârların şok edici faaliyetlerinin durdurulmasında Bengal halkı kritik bir rol oynayacaktır.⁷⁵⁶ Çünkü Bangladeş halkı sufilerle yoğrulmuştur. Tasavvuf yaratıcıya bağlılığı benzersiz öğretisi ile birlikte insanı insan olduğu için sevmeyi de kazandırmaktadır ve belki de bu yüzden insanlar da sufilere büyük bir saygı duymaktadırlar.⁷⁵⁷ Vefat etmiş olsalar bile türbelerini ziyaret ederek onlara olan bağlılıklarını ve hissiyatlarını göstermektedirler.

Bangladeş'teki Pir-Evliya türbelerinin tamamı dini kültürle iç içedir. Tasavvuf'un Bangladeş'te İslam'ın yayılmasındaki etkisinin inkâr edilebileceği hiçbir alan yoktur. Sufiler, bu ülkede İslam'ı vaaz etmek için çoğu zaman kendi hayatları bile feda etmişlerdir. Birçokları Hindu krallarının eliyle şehit edilmiştir.⁷⁵⁸ Yine birçoğu gazi olmuştur. Bangladeş'in 64 ilçesinde de İslam'ın yayılmasına katkıları göz ardı edilemez derecededir. Bangladeş halkı hala onların hatırasını çeşitli eserler üzerinden yâd ediyor. Bu bağlamda Bangladeş'in ana havalimanının adı da ülkedeki sayısız üniversitenin adı da yine sayısız hastane, kolej, okul, medrese, mektep ve caminin adı da sufiler'den seçilmiştir.⁷⁵⁹ Tasavvufun Bangladeş'in uzun tarihine katkısı yadsınamaz. Bangladeş'te İslamın tarihi, Tasavvufun tarihi ile eşdeğerdir. Çünkü hala toplumda hâkim olan İslam dini öğretileri, Tasavvuf yolu ile tebliğ edilmiştir.

⁷⁵⁶ D. N. Majumdar ve C. R. Rao, *Bengal'deki Irk Elemanları*, s. 186.

⁷⁵⁷ D. N. Majumdar ve C. R. Rao, *Bengal'deki Irk Elemanları*, s. 190.

⁷⁵⁸ Sajida Sultana Alvi, *Babür Hindistan'a Bakış Açıları: Yöneticiler, Tarihçiler, Ulama ve Sufiler*, s.15.

⁷⁵⁹ Syed Anwar Husain, *Bengal'de İnsan Hakları: Atish Dipankar-Sufiler*, s. 128.

BİBLİYOGRAFYA

Alam, Rashidul. *Müslüman Felsefeye Giriş* 6. baskı. Dakka: Merit Fuarı yayınları, 2009.

Ahsan, Abdullah. *Müslüman Olmayan Bengal'de İslam'ın Yayılması*, Dakka: Entelektüel Söylem, 1994.

Ahmed, Imtiaz. *Tasavvuf ve Tasavvuf: Tasavvuf Yolunda Bangladeş'e Yakından Bakış*, Singapur: Orta Doğu Enstitüsü, 2010.

Ahmed, Siraj Uddin. *Barisal Bölümünün Tarihi (Cilt II)*. Dakka: Bhaskar Yayınları, 2015, s. 27.

Ahmad, Aziz. *Studies in Islamic Culture in the Indian Environment*, Oxford: Clarendon Press, 1964.

Ahmed, Nazimuddin, *Discover the Monuments of Bangladesh*, p.158.

Ahmad Ullah Maicvandari (r.h), Maizbhandar Darbar Şerif, Erişim adresi: <http://www.sufimaizbhandar.com/index.php>

Ali, Muhammad Mohar. *Müslüman Bengal Tarihi*, Riyad: İmam Muhammet İbn Suud İslam Üniversitesi, Kültür ve Yayınlar Bölümü, 1985.

Alvi, Sajida Sultana. *Perspectives on Mughal India: Rulers, Historians, Ulama, and Sufis*, Karachi: Oxford University Press, 2012, p.11.

Asher, C. B. *Inventory of Key Monuments. In the Islamic Heritage of Bengal*, Paris: United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (UNESCO), 1984.

Anas, Muhammet, Etta'lifü-t Tasavvufiyatu fil Hindi, *Yüksek Lisans Tez*, Darul Huda İslam Üniversitesi, Kerala

Ali, Keramet. *Quttowat Al Iman*, Calcutta, 1837, p. 135.

Ali, Amir. *A cry for the Indian Mohamedans, Nineteenth Century*. New York: vol, xii. A.D.1882, p. 183.

Ahsan, Abdullah. *Spread of Islam in pre-Mughal Bengal*, Dhaka: Intellectual Discourse, 1994.

Blochmann, H. *Coğrafya ve Bengal Tarihine Katkı*. Kolkata: Asya Toplumu, 2003.

Brannon, Ingra M. *Sufiler, Akademisyenler ve günah keçileri: Rashid Ahmad Gangohi (ö.1905) ve Tasavvuf Deobandi eleştirisi*, C.99 s. 278-501.

Bernard. *Bangladeş'te İslam ve gelişme*, Çevirmen: S.M. Imamul Haq, Dakka: Sosyal Araştırmalar Merkezi, 1995.

Bahauddin, Muhammet, “*Sufism in Bangladesh*”, Dhaka: *Daily Samakal editorial*, 2016. Retrieved 4 April 2019. <https://samakal.com/todays-print-edition/tp-islam-society/article/1610245583>

Battuta, İbn. *İbn Battuta'nın Rehla'sı*. Çevirmen: Mehdi Hüseyin, Baroda: Oriental Institute, 1953. s. 46.

Bahauddin, Muhammet. *Bangladeş'in Sufi Azizi*, (Erişim tarihi, 20 Nisan, 2019).

Biswas, Ashok. *Bangladeş nehri hücresi*, Dakka: Hareketi Yayınları, Şubat 2011, s. 399-400.

Bhuiyan, Golam Kibria. *Titumir ve İngiliz Hint belgesindeki takipçileri*, Dakka: Bangla Akademi yayını, 1999, s.12.

Bertocci, Peter J. *Bangladeş'te Bir Tasavvuf Hareketi: Maizbhanderi Tariqa ve Takipçileri*, Michigan, ABD: Oklahoma Üniversitesi Yayın, 2006, s.78.

Bangla Haber Editör, “*Şah Mahdum ve Şah Noor (Rah)*”, banglanews24.com, Dakka, Erişim tarihi, 2011-05-11.

Biswas, Pinaki. *Şehitler: Komünik Titanik*, Kalküta: Ekstra Yayınlar, 2014, s. 20-21.

Blochmann, H. *Contribution to the Geography and History of Bengal*. Kolkata: Asiatic Society, 2003.

Brannon, Ingram. *Sufis, scholars, and scapegoats: Rashid Ahmad Gangohi (d. 1905) and the Deobandi critique of Sufism*, vol. 99, pp. 278-501.

Callan, Alyson. *Female Azizler ve Bangladeş'in Sylhet'deki İslam Uygulaması*, ABD: American Ethnologist, C. 35, s. 396-412.

Choudhury, Dewan Nurul Hussain. *Amader Sufiaye Kiram, Sufilerin Yaşam Krokisinin bir koleksiyonu*. 2. baskı. Dakka: Bangladeş İslam Vakfı, 2004.

Charmoni Dargah'in kurucusu Allama Syed Muhammet Ishaq (R.h.)'nin (3 Cilt.) yazıları, Al-Aasak Yayınları, Dakka, Bangladeş (yayın: 2007 AD).

Choudhury, Dewan Nurul Hussain. *Amader Sufiaye Kiram*, (A collection of the Life-sketch of the Sufis). 2nd ed. Dakka: Islamic Foundation Bangladesh, 2004.

Dewanbagi Pir now claims to be God, not only Fatima nor his wife, www.somewhereinblog.net,

Erişim adresi: <https://www.somewhereinblog.net/blog/alukdia/29847691>, (Erişim Tarihi: 28 Mayıs 2019).

Dewanbagi Pir, who got the reputation of 'Fraud Pir' due to the absurd questions&Answer, Erişim adresi: <http://www.somoyerkonthosor.com/2017/02/11/95703.htm>, (Erişim Tarihi: 29 Mayıs 2019).

Ernst, Carl.W. *Eternal Garden- Mysticism, History and Politics at a South Asain*, New York: State University of New York Press, 2001.

Eric, Miller Roland. *The Mappila Muslims of Southwest India- A Study in Islamic Trends*, U.S.A: University Microfilms International, 1973.

"Evaluation Report: Historic Mosque City of Bagerhat" (pdf). Unesco.org. Retrieved 15 May 2019.

Faraizi, Lutfur Rahman. *Sureswari Pir'in tapınağı ve Uras'ın mesleği ve istekleri yasaktır*, Ahle Haq Bangla Medya Hizmetleri, Erişim adresi <https://ahlehaqmedia.com/4781-2>

Farhadabadi, Aminul Huq. *Tohfatul Akhayer Fifa Daaf-e-Sharratil Asrar*, Çevirmen, Sayed Fayzul İslam Farhadabadi, Dakka, 1907, s. 17.

Gausul Azam Maicvandari Orus bugünden itibaren, *Daily Azadi Gazetesi*, Üçüncü sütun, (Erişim Tarihi: 11 Mart 2019).

Haque, Muminul. *Sylhet Bölümünün Tarihi: Hz. Şah Paran (R)*, Sylhet: Sylhet Yayınları, 2010, s. 69.

Himel, Nur Alam. *Şah Mahdum'un türbesinin eşsiz mimarisi*, Dakka: Banglanews24.com, 2017, çevrimiçi Erişim: <https://www.banglanews24.com/feature/news/bd/597065.details>.

Haque, Muhammet Enamul. *Bengal'deki Tasavvufun etkisi*, Dakka: Ramon Yayıncıları, 2011, s.8.

Hai, Saiyed.Abdul. *Müslüman Felsefe*, Dakka: Bangladeş İslam Vakfı, 1989.

Han, Muin ud Din Ahmad. *Hacı Sharitullah*, Dakka: Banglapedia, Bangladeş Asya Topluluğu, (Erişim Tarihi: 11 Nisan 2019).

Hossain, Seyyid Anwar, *Sufis contribution to the spread of Islam in Bengal*, Dhaka: Daily Manab Zamin, 2017. Retrieved 2 April 2019, <http://www.mzamin.com/details-archive2016.php?mzamin=70909>

Hossain, Amjad. *Bangladeş'in köylü hareketinin tarihi* (2. cilt), Dakka.

Haque, Anwarul. *Şah Sufi Nesaruddin Ahmad (Rh): Bir Bir hayat ve idealdir*, Dakka: Sarsina Darussunnat Kütüphanesi, KitabGhor yayını, 2001, s. 12.

Han, Muhammet Yusuf Ali. *Charmonoi Pir Syed Muhammet Ishak (r.h.)'ın Kısa Biyografi*, Dakka: Al-Ezhak Yayınları, Bangla Bazar, s. 11

Hasan, Tanvir. "Baba Âdem Camii", *Daily prothom Alo Gazetesi*, (Erişim tarihi: 12 Nisan 2019).

Haftalık Sonar Bangla, "*Shaheed Titumir, zamanın en büyük kahramanlarından birinin adıdır*", Çevrimiçi erişim: www.weeklysonarbangla.net, (Erişim tarihi: 21 Nisan 2019).

Hasan, P. Sultans. *The Early Muslim Architecture of Bangladesh*, London: I. B. Tauris, 2007.

Husain, Syed Anwar. *Human Rights in Bengal: Atish Dipankar to Sufis*, p. 116.

Hasan, P. *Sultans and Mosques: The Early Muslim Architecture of Bangladesh*, London: I. B. Tauris, 2007.

Hasan, Perween. *Sultans and mosques: the early Muslim architecture of Bangladesh*, I.B. Tauris Publication, 2007, pp. 144–147. ISBN 978-1-84511-381-0. Retrieved 13 April 2019.

Haji Shariatullah, *Muslim Ummah of North America*, Accessed, 12.04.2019.

Hans Harder, *Sufism and Saint Veneration in Contemporary Bangladesh: The Maijbhandaris of Chattogram*, Routledge Advances in South Asian Studies Routledge: Heidelberg University, 1 edition 2011, p.11.

Hans Harder, *Sufism and Saint Veneration in Contemporary Bangladesh: The Maijbhandaris of Chattogram*, p.21.

İslam, Rafiqul. *Bangladeş Toplumunda İslam*, Dakka: Güney Asya Kültür Çalışmaları, C. 2, s. 3-10.

İslam, Sirajul. *Ed. Banglapedia (Bangladeş Ulusal Ansiklopedisi)*, C.5, Dakka: Bangladeş Asyatik Topluluğu, 2003.

İslami Vakfı Bangladeş, *Kısa İslam Ansiklopedisi*, 1. Cilt, Dakka: İslam Vakfı Bangladeş Yayınları, 2012

Islam, I., and Noble. A. Mosque Architecture in Bangladesh: The Archetype and Its Changing Morphology, *Journal of Cultural Geography*, 17(2), 5-25, 1998.

Jagonews24.com. *Allama Nesarudin Rahmatullahi Alaihi'in Hayatı ve Çalışması*, Dakka, 2016, Çevrimiçi Erişim: <https://www.jagonews24.com/religion/news/78016>

Karim, Abdul. *Bengal'deki Müslümanın Sosyal Tarihi. (2. baskı)*. Dakka: Jatiya Sahitta Prakash, 2007.

Khan, Moinuddin Ahmad. *Bengal'de Faraizi Hareketi Tarihi*, Dakka: Bangla Akademisi, 2007, s. 1-153.

Kamal, Syed Mostafa, *Sylhet Bölümünün Coğrafi Tarihi Profili*, Sylhet: Palash Services Güven Yayını, 2011, s. 30.

Kurulu, Yayın. *Bangladeş'teki çağlar boyunca İslam.*, Dakka: İslam Vakfı Bangladeş, 1995.

Kasem, Abul. *Şah Mahdum Ruposheh (Rh): Dönemin rağbet (2. basım)*, Shah Mahdum Ruposhesh (rah), Rajshahi: Darga Emlak Yayınları, 2017, s. 158-159.

Karim, Abdul. *Social History of the Muslim in Bengal*, (2nd ed.), Dhaka: Jatiya Sahitta Publications, 2007, p. 84.

Mueenuddin, Ahmad Khan, *Titumir ve onun takipçileri*, Kalküta: Subarnarekha yayını, 1994, s. 23

Maicvandari, Syed Delwar Hossain. *Gausul Azam Maicvandari biyografisi ve şiiri*, Cattagram, 1. Yayın, 1967, s.12.

Mannan, Abdullah Mamun Arif. *Furfura Tarihi*. Dakka: Eshayat-e- Yayınlar, 2005.

Mehdi, Abdullah. *Bir özgürlük savaşçısı, Bir Şahid Titumir*, Günlük Sangram Gazetesi, Dakka: Bangladeş Yayınları Limited yayın, 2016, s.8.

Muhammet Bahauddin. Relevance of Sufism, Dhaka: Daily Samakal, January 2017, Retrieved 3 April 2019. <https://samakal.com/todays-print-edition/tp-islam-society/article/1701260653>

Mallick, Kumudanath. *Nadia Hikayesi*, Dakka: Hareket yayın, 1998, s. 145

Mojlum, Muhammad Khan, *The Muslim Harritage of Bengal*, UK: Kube Publishing Ltd, 2013, p. 14.

Majumdar, D. N. and Rao, C. R, *Race Elements in Bengal*, Calcutta: Asia Publishing House, 1960, p. 96-114.

Muin-ud-Din Ahmad Khan, *History of the Fara'idi Movement in Bengal (1818-1906)*, Pakistan Historical Society, Dhaka, 1984. p. 114.

Mallick, A.R. *Brithish policy and the Muslims in Bengal 1757-1856, A study of the development of the Muslims in Bengal with special reference to their education*, Dhaka: 1996.

Majumdar, R. C. *History of Medieval Bengal*, Calcutta: G. Bharadwaj & Co., 1973. p.196–97.

Mohar, Ali. *History of the Muslims of Bengal*, vol. 1a, Riyadh: Imam Muhammad ibn Sa'ud Islamic University, 1985, 33-35.

Mahmudul, Hasan Seyyid. *Islam*. 2nd ed. Dakka: Islamic Foundation Bangladesh, 1980.

Nujrul, Aslam. *Sufi Azizler Adina ilçelerin isimleri*, (Erişim tarihi: 18 Nisan, 2019).

Nadwi, Abul Hasan Ali. *Contributions of Muslims To Indian Subcontinents*, trans. Muhammad Asif Kidwai, Ankara: South Asian Youth Organization, 2018, 44.

Popovic, Alexandre ve Venistein, Gilles. *İslam Dünyasında Tarikatlar*, Tercüme: Prof. Dr. Osman Türer, Ankara: Suf yayınları, 2004.

Pemberton, Kelly. *Kadın pirleri, aziz istifalar ve Güney Asya tasavvufunda manevi rehberlik* ", Müslüman Dünyası, C. 96, s. 61-87.

Rahat, Sayyed Mosiur Rohmona. *Nokshar Sondhane*, Youth Association of Rah Evander Affectionate (YARA), Chattogram, (Erişim tarihi, 19, Mart 2019).

Rahman, Habibur. *Halefleri bizden (Takharaye Mashaheek Deoband)*, Dakka: El Kawsar Yayını, (revize edilmiş basım: 006 AD), Cilt. 1, s. 234.

Rahman, Chawdhuri Shamsur. *Sufi Dorsan*. Dakka: Dibbo prokash, 2010.

Rashid, A N.M. Bazlur. *Our Sufi-Sadhak*, Dhaka, Islamic Foundation Bangladesh, 1984, p. 20

Saklayen, Golam. *Bangladeser Sufi-shadhok: Bangladeş Azizlerinin Yaşamı ve Faaliyetleri*). Dakka: İslam Vakfı Bangladeş, 3. baskı, 1982.

Siddique, Ebu Bakar. *Alt kıtanın ünlü Alim'in siyasi hayatı*, Dakka: Khoshroj Kitam Mahal, 2009, s.31-40

Salahuddin, Ahmed and Chowdhury, Bazlul Mobin. *Bangladesh National Culture and Heritage, An Introductions Reads*, Dhaka: Independent University Press, 2004.

Siddiqui, Azharuddin. *Srihatta'da İslam'ın ışığı*, Dakka: Kaynak yayın, 2002.

Selim, Mostafa. *Srihatta'nın Tarih Öncüsü*, İkinci cilt, bölüm 2, Dakka: Kaynak yayını, 2004, s. 84.

Shibly, Sakhar Hossain. *Azim Özgürlük Savaşçısı*, Dakka: Al-ekhak yayını, 2007, s. 333-334.

Şeyhnawaz, AKM. *The primary section of the spread of Muslim society in Bengal*, Dhaka: Daily jugantor, April 2015. Retrieved 3 April 2019, <https://www.jugantor.com/old/the-number-of-anniversaries/2015/04/05/245127>

Siddiqui, Abdul Gafur. *Shaheed Titumir*, Dakka: Bangla akademi yayını, 1992, s.12.

İslam, Sirajul. *Titumir*, Dakka: Banglapedia, Cilt 3, Bangladeş Asya Topluluğu, 2013, s. 41.

Siddiqui, Eşref. *Bangladeşli edebi ve miras*, Dakka: Choyon yayını, 2001, s. 67

Siddiquee, Muhammet Acharul İslam. *Talim E Jikr: Manikganj Dargah Şerif*, Manikganj: Siddiqi Vakfı Bangladeş Yayınları, 1986, s. 02-12.

Siddiquee, Muhammet Acharul İslam, *En son Tasavvuf görüşmeleri*, Siddiqi Vakfı Bangladeş Yayınları, Manikganj, 2000, s. 03.

“*Syed Muhammet Ishak'ın eserleri: Vede Marefat*”, Al-Ishaq Yayınları, Dakka, 2007.

Sosyoloji kitabı, Ortaöğretim, *Bangla uyanışı: Titumir*, Dakka: Ulusal Müfredat ve Ders Kitabı Kurulu, 2013, s. 44.

Siddiquee, Muhammet Acharul İslam. *Astronomi Felsefesi*, Manikgonjo: Siddiqi Vakfı Bangladeş Yayınları, 1991, s. 02.

Siar-ul-Aulia, Sayyid Muhammad bin Mubarak Kirmani, Çevir: Ghulam Ahmed Biryani, Lahore: Mushtaq Kitap Köşesi, 2012, s. 253-55

Schimmel, Anniemarie, "*Sufism in Indo-Pakistan: Mystical Dimensions of Islam*," USA: University of North Carolina Publication, 1975, p. 344.

Sharif, Ahmad. *Baul, and Sufi Literature*, Dhaka: Anbasha Publishing, 1995, p. 27.

Sharif, Ahmad. *Bengali Sufi Literature*, Dhaka: Time publication, 2nd Printed, 2011, p. 20-26.

Tagore, Mujib. *Tüm zamanların en büyük Bengalileri*, www.thehindu.com, Access. (Erişim Tarihi:21 Nisan 2019).

The Daily Star, "*Bangabandhu tüm zamanların en iyi Bengalce'sine karar verdi*", (Erişim Tarihi: 19 Mart 2019).

Taylor, James. *A sketch of the Topography and Statistics of Dhaka*, Calcutta: 1840, p. 250.

Webster, J, E. *East Bengal, and Assam District Gazetteers: Noakhali*, Allahabad: Pioneer Press, 1911.

Wise, James. *Notes on the Races, Castes and Trades of Eastern Bengal*. London: 1884.

Wali, Maclavi Abdul. On the Antiquity and Traditions of Shahzadpur,"*Journal of the Asiatic Society of Bengal*, January to December 1904, Calcutta, p. 2.

Yüzyıl Geleneksel Chharina Darbar Sharif, Sarsina Darussunnat Kütüphanesi Yayını, Sarsina, 2016. s. 02. Çevrimiçi Erişim: <http://www.sarsinadarbarsharif.org/page13.php>

Zaman, Monir. *Asi Titumir*, Dakka: Kotha Prakash yayını, 2010, s. 7

İTERNET KAYNAKÇALARI

"İslami Hareketi Bangladeş'e Giriş" İslami Hareket Bangladeş, (Erişim Tarihi: 06 Şubat 2019).

" İslami hareket üç şehir anketinde yapılacak", Bengalce Tribünü, (Erişim Tarihi: 07 Şubat 2019).

"İslami hareket tek başına yürüyor", change.com, (Erişim Tarihi: 08 Şubat 2019).

"İslami Andolon Bangladeş: Onlar kim ve ne için duruyorlar?". dhakatribune.com. (Erişim Tarihi: 10 Şubat 2019).

"Parlamento seçimleri, 2018, İslamcı partiler nerede seçilir?", BBC Bangla, (Erişim Tarihi: 09 Şubat 2015).

"Şu anda ülkedeki 3. Partiyiz: Charmonai Pir", Jugantor gazete, 24 Aralık 2012, (Erişim Tarihi: 11 Şubat 2019).

" İslamcı Parti, Latif Siddique için Emekli Maaşına Talep Etti ", bdnews24, (Erişim Tarihi: 12 Şubat 2019).

"Baş Adalet kaldırılmalı, Charmoni Pir", Bengal Tribünü, 16 Nisan 2007, (Erişim Tarihi 13: Şubat 2019).

Manikganj Dargah Şerif Zikir yarın başlıyor, Personel Muhabiri, *The Daily Star Gazetesi*, Erişim Adresi: <https://www.thedailystar.net/news-detail-166797>, (Erişim Tarihi: 10 Şubat 2019).

Manikganj Dargah Şerif Zikir yarın başlıyor, Personel Muhabiri, *The Daily Star Gazetesi*, Erişim Adresi: <https://www.thedailystar.net/news-detail-166797>, (Erişim Tarihi: 11 Şubat 2019).

Bangladeş'ten Sahte Pir'de bazı farklı isimler, www.somewhereinblog.net, Erişim Adresi: <https://www.somewhereinblog.net/blog/azadmulla/30097421>, (Erişim Tarihi: 17 Şubat 2019).

Sureshwari Pir'in Allah karşıtı etkinlikleri, www.somewhereinblog.net, Erişim Adresi:<https://www.somewhereinblog.net/blog/KhurshidKhan/29701220>, (Erişim Tarihi: 19 Şubat 2019).

Tasavvuf azizleri ile ilgili ilçelerin isimleri, Amardesh, (Erişim Tarihi: 24 Nisan 2019).

Bangladeş İstatistik Bürosu (Haziran 2014). *"Sayım 2011"* (PDF), <http://bbs.gov.bd/>, (Erişim Tarihi: 29 Nisan 2019).

"Khan Cihan Mausoleum". ArchNet Digital Library, (Erişim Tarihi: 9 Mayıs 2019).

A list of One hundred hypocrites Pir (Yüz ikiyüzlü Pir listesi), <https://www.newsbd247.com> Erişim adresi: https://www.newsbd247.com/2018/10/blog-post_18.html, (Erişim Tarihi: 29 Nisan 2019).

Banglapedia: Bangladeş Ulusal Bilgi Programı, Jaunpuri, Keramet Ali, Dakka, Bangladeş Asya Topluluğu, 2014, Erişim adresi: http://bn.banglapedia.org/index.php?title=%E0%A6%9C%E0%A7%8C%E0%A6%A8%E0%A6%AA%E0%A7%81%E0%A6%B0%E0%A7%80,%E0%A6%95%E0%A7%87%E0%A6%B0%E0%A6%BE%E0%A6%AE%E0%A6%A4_%E0%A6%86%E0%A6%B2%E0%A7%80, (Erişim Tarihi: 03 Mayıs 2019).

Sunnipedia, *Hazreti Mevlâna Keramet Ali Jaunpuri (Rh)*, Sunnipediabd Yayınları, Dakka, 2001, (Erişim Tarihi: 04 Mayıs 2019).

Kulosum Rashid, *Jaunpuri Pir (R) kendini gerçekleştirme doktoruydu*, Günlük Jugantor: İslam ve Yaşam, Dakka, 2016. S. 8, (Erişim Tarihi: 14 Mayıs 2019).

Sylhet Bölgesi Bilgi Bağlantısı, *Hazrat Shahjalal (R) ve Hazrat Shahpuran (R)'ın Mazar*, Bangladeş Ulusal Bilgi Merkezi Yayını, Sylhet, 2019, (Erişim Tarihi: 16 Mayıs 2019).

Sirajul Islam, Banglapedia: *Shah Mahdum Rupos (R)*, Bangladeş Asya Topluluğu, 2015, çevrimiçi Erişim: [http://bn.banglapedia.org/index.php?Başlık=%E0%A6%B6%E0%A6%BE%%E0%A6%B9%E0%A6%AE%E0%A6%96%E0%A6%A6%E6%A0%A7%81%E0%A6%AE%E0%A6%B0%E0%A7%82%E0%%A6%AA%E0%A6%B8_\(%E0%A6%B0%E0%A6%83\)](http://bn.banglapedia.org/index.php?Başlık=%E0%A6%B6%E0%A6%BE%%E0%A6%B9%E0%A6%AE%E0%A6%96%E0%A6%A6%E6%A0%A7%81%E0%A6%AE%E0%A6%B0%E0%A7%82%E0%%A6%AA%E0%A6%B8_(%E0%A6%B0%E0%A6%83)), (Erişim Tarihi: 18 Mayıs 2019).

Barisalpedia, *Chashirina Pir Saheb*, Adda Dhansiri Yayını, Barisal, 2016, Çevrimiçi

Erişim:http://www.barisalpedia.net.bd/barisalpedia/index.php?title=%E0%A6%9B%E0%A6%BE%E0%A6%B0%E0%A6%9B%E0%A6%BF%E0%A6%A8%E0%A6%BE%E0%A6%B0_%E0%A6%AA%E0%A6%BF%E0%A6%B0_%E0%A6%B8%E0%A6%BE%E0%A6%B9%E0%A7%87%E0%A6%AC, (Erişim Tarihi: 21 Mayıs 2019).

Titumir ve onun bambu kalesi, tarihi, İslam, biyografi, dini, siyaset, (Erişim Tarihi: 04 Haziran 2019).

Ibn Saij Uddin, Baba Âdem Shaheed, Dakka, *Günlük Sangram Gazetesi*, 2014, ErişimAdresi:[http://www.dailysangram.com/post/143993-](http://www.dailysangram.com/post/143993-%E0%A6%AC%E0%A6%BE%E0%A6%AC%E0%A6%BE-%E0%A6%86%E0%A6%A6%E0%A6%AE-%E0%A6%B6%E0%A6%B9%E0%A7%80%E0%A6%A6)

[-%E0%A6%AC%E0%A6%BE%E0%A6%AC%E0%A6%BE-](http://www.dailysangram.com/post/143993-%E0%A6%AC%E0%A6%BE%E0%A6%AC%E0%A6%BE-%E0%A6%86%E0%A6%A6%E0%A6%AE-%E0%A6%B6%E0%A6%B9%E0%A7%80%E0%A6%A6)

[-%E0%A6%86%E0%A6%A6%E0%A6%AE-](http://www.dailysangram.com/post/143993-%E0%A6%AC%E0%A6%BE%E0%A6%AC%E0%A6%BE-%E0%A6%86%E0%A6%A6%E0%A6%AE-%E0%A6%B6%E0%A6%B9%E0%A7%80%E0%A6%A6)

[-%E0%A6%B6%E0%A6%B9%E0%A7%80%E0%A6%A6](http://www.dailysangram.com/post/143993-%E0%A6%AC%E0%A6%BE%E0%A6%AC%E0%A6%BE-%E0%A6%86%E0%A6%A6%E0%A6%AE-%E0%A6%B6%E0%A6%B9%E0%A7%80%E0%A6%A6), (Erişim Tarihi: 21 Mayıs 2019).

Ahmad Ullah Maicvandari (r.h.), Günlük Suprobhat Bangladesh Gazetesi, 2016,Erişimadresi:[http://suprobhat.com/%E0%A6%B9%E0%A6%AF%E0%A6%B0%E0%A6%A4-](http://suprobhat.com/%E0%A6%B9%E0%A6%AF%E0%A6%B0%E0%A6%A4-%E0%A6%97%E0%A6%BE%E0%A6%89%E0%A6%B8%E0%A7%81%E0%A6%B2-%E0%A6%86%E0%A6%9C%E0%A6%AE-%E0%A6%B6%E0%A6%B9%E0%A7%80%E0%A6%A6)

[-%E0%A6%97%E0%A6%BE%E0%A6%89%E0%A6%B8%E0%A7%81%E0%A6%B](http://suprobhat.com/%E0%A6%B9%E0%A6%AF%E0%A6%B0%E0%A6%A4-%E0%A6%97%E0%A6%BE%E0%A6%89%E0%A6%B8%E0%A7%81%E0%A6%B2-%E0%A6%86%E0%A6%9C%E0%A6%AE-%E0%A6%B6%E0%A6%B9%E0%A7%80%E0%A6%A6)

[2-%E0%A6%86%E0%A6%9C%E0%A6%AE-](http://suprobhat.com/%E0%A6%B9%E0%A6%AF%E0%A6%B0%E0%A6%A4-%E0%A6%97%E0%A6%BE%E0%A6%89%E0%A6%B8%E0%A7%81%E0%A6%B2-%E0%A6%86%E0%A6%9C%E0%A6%AE-%E0%A6%B6%E0%A6%B9%E0%A7%80%E0%A6%A6)

%E0%A6%B8%E0%A6%AE%E0%A7%8D%E0%A6%AA%E0%A6%B0%E0%A7%8D/, (Erişim Tarihi: 29 Mayıs 2019).

Bangladeş Ulusal Bilgi Merkezi (Haziran 2014), "*Bir bakışta Bagerhat*", Bangladeş Halk Cumhuriyeti Hükümeti, (Erişim Tarihi: 29 Nisan, 2019).

Bagerhat ili, Bangladeş-Bangladeş Ulusal Ansiklopedisi, Bangladeş Asya Topluluğu, Dakka, 2012, (Erişim Tarihi: 21 Mayıs 2019).

Bangladeş Ulusal Bilgi Merkezi (Haziran 2014), "*Bir bakışta Cemalpur Ilinin temel bilgileri*", Bangladeş Halk Cumhuriyeti Hükümeti, (Erişim Tarihi: 28 Nisan 2019).

Cemalpur Ili (Dakka Bölümü), Banglapedia-Bangladeş Ulusal Ansiklopedisi, Bangladeş Asya Topluluğu, Dakka, 2012, Erişim Adresi, http://bn.banglapedia.org/index.php?title=%E0%A6%9C%E0%A6%BE%E0%A6%AE%E0%A6%BE%E0%A6%B2%E0%A6%AA%E0%A7%81%E0%A6%B0_%E0%A6%9C%E0%A7%87%E0%A6%B2%E0%A6%BE, (Erişim Tarihi: 28 Nisan 2019).

şeriatpur Ili, Banglapedia-Bangladeş Ulusal Ansiklopedisi, Bangladeş Asya Topluluğu, Dakka, 2012, (Erişim Tarihi: 29 Nisan 2019).

Bangladeş Ulusal Bilgi Merkezi (Haziran 2014), "*Bir noktada şeriatpur*", Bangladeş Halk Cumhuriyeti Hükümeti, (Erişim Tarihi: 29 Nisan 2019).

Madaripur Ili, Banglapedia-Bangladeş Ulusal Ansiklopedisi, Bangladeş Asya Topluluğu, Dakka, 2012, (Erişim Tarihi: 24 Nisan 2019).

Bangladeş Ulusal Bilgi Merkezi (Haziran 2014), "*Bir bakışta Madaripur*", Bangladeş Halk Cumhuriyeti Hükümeti, (Erişim Tarihi: 29 Nisan, 2019).

Bangladeş Ulusal Bilgi Merkezi (Haziran 2014), "*Bir bakışta Munshiganj Ili*", Bangladeş Halk Cumhuriyeti Hükümeti, (Erişim Tarihi: 30 Nisan, 2019).

Bangladeş Ulusal Bilgi Merkezi (Haziran 2014), "*Bir Bakışta Ili*", Bangladeş Halk Cumhuriyeti Hükümeti, (Erişim Tarihi: 28 Nisan, 2019).

Mymensingh Ili, Banglapedia-Bangladeş Ulusal Ansiklopedisi, Bangladeş Asya Topluluğu, Dakka, 2012, (Erişim Tarihi: 30 Nisan 2019).

Faridpur Ili, Banglapedia-Bangladeş Ulusal Ansiklopedisi, Bangladeş Asya Topluluğu, Dakka, 2012, Erişim Adresi,
http://bn.banglapedia.org/index.php?title=%E0%A6%AB%E0%A6%B0%E0%A6%BF%E0%A6%A6%E0%A6%AA%E0%A7%81%E0%A6%B0_%E0%A6%9C%E0%A7%87%E0%A6%B2%E0%A6%BE, (Erişim Tarihi: 30 Nisan 2019).

Bangladeş Ulusal Bilgi Merkezi (Haziran 2014), " *Bir Bakışta Faridpur*", Bangladeş Halk Cumhuriyeti Hükümeti, Erişim Adresi,
<http://www.faridpur.gov.bd/site/page/12269438-2013-11e7-8f57-286ed488c766/%E0%A6%8F%E0%A6%95%20%E0%A6%A8%E0%A6%9C%E0%A6%B0%E0%A7%87%20%E0%A6%AB%E0%A6%B0%E0%A6%BF%E0%A6%A6%E0%A6%AA%E0%A7%81%E0%A6%B0>, (Erişim tarihi: 06 Mayıs, 2019).

Habiganj Ili, Banglapedia-Bangladeş Ulusal Ansiklopedisi, Bangladeş Asya Topluluğu, Dakka, 2012, Erişim Adresi,
http://bn.banglapedia.org/index.php?title=%E0%A6%B9%E0%A6%AC%E0%A6%BF%E0%A6%97%E0%A6%9E%E0%A7%8D%E0%A6%9C_%E0%A6%9C%E0%A7%87%E0%A6%B2%E0%A6%BE, (Erişim tarihi: 30 Nisan 2019).

Bangladeş Ulusal Bilgi Merkezi (Haziran 2014), " *Bir bakışta, Habiganj*", Bangladeş Halk Cumhuriyeti Hükümeti, (Erişim Tarihi: 2 Mayıs 2019).

Moulvibazar Ili, Banglapedia-Bangladeş Ulusal Ansiklopedisi, Bangladeş Asya Topluluğu, Dakka, 2012, (Erişim Tarihi: 8 Mayıs 2019).

Bangladeş Ulusal Bilgi Merkezi (Haziran 2014), " *Bir Bakışta Maulvibazar Ili*", Bangladeş Halk Cumhuriyeti Hükümeti, (Erişim Tarihi: 2 Mayıs 2019).

Chandpur İli (Chattogram Bölümü), Banglapedia-Bangladeş Ulusal Ansiklopedisi, Bangladeş Asya Topluluğı, Dakka, 2012, (Erişim Tarihi, 12 Mayıs 2019).

Bangladeş Ulusal Bilgi Merkezi (Haziran 2014), " *Bir bakışta Chandpur İli*", Bangladeş Halk Cumhuriyeti Hükümeti, (Erişim Tarihi: 18 Mayıs, 2019).

EKLER

EK1: Bangladeş'te Önde Gelen Sufilerden birisi Hazreti Şeyh Celal (r.h.). Şu anda, Bangladeş'in ana havalimanının ismi "*Hazreti Şeyh Celal Uluslararası Havalimanı*" dır.

(Kaynak: Hsiabd.com, Erişim Tarih-i, 5 Mayıs, 2019, Erişim Adresi, <https://hsiabd.com/homepage/>)

EK2: Bangladesh'in önde gelen bilim ve teknoloji üniversitelerinden biri olan “Şeyh Celal Bilim ve Teknoloji Üniversitesi” Sufi Şeyh Celal adıyla kurulmuştur.

(Kaynak: United News Bangladesh, Bangladesh news, Erişim Tarih-i, 8 Mayıs, 2019, Erişim Adresi: bd.news.unb.com.bd)

EK3: Bangladeş'te “Şeyh Celal İslam Bankası” da bulunmaktadır.

(Kaynak: Places Map, Erişim Tarih-i, 10 Mayıs, 2019, Erişim Adresi: PlacesMap.net)

EK4: Bangladesh'teki üçüncü büyük havaalanı Rajshahi bölge'de yer almaktadır ve onun adı, “Şeyh Sufi Mahdum Havaalanı”dır.

(Kaynak: newsnation, Erişim Tarih-i, 13 Mayıs, 2019, Erişim Adresi: newsnationbd.com)

EK5: Şeyh Sufi Mahdum'un adının verildiği, Rajshahi şehirinde bir Kolej de vardır.

(Kaynak: smcraj, Erişim Tarih-i, 14 Mayıs, 2019, Erişim Adresi: smcraj.edu.bd)

EK6: Rajşehi Üniversitesi öğrencileri için Şeyh Sufi Mahdum'un adıyla bir yurt kurulmuştur.

(Kaynak: smmchbd, Erişim Tarih-i, 18 Mayıs, 2019, Erişim Adresi: smmchbd.com)

EK7: Şeyh Sufi Mahdum'un adının verildiği, “Hazreti Şeyh Mahdum Ruposhi (r.h.) Merkez Eidgah”, Rajshida kurulmuştur.

(Kaynak: dhakatimes, Erişim Tarih-i, 18 Mayıs, 2019, Erişim Adresi: dhakatimes24.com)

EK8: Şeyh Mahdum'un adının verildiği, Rajşehi Şehirinde “Şeyh Mahdum Tıp Koleji ve Hastanesi”de bulunmaktadır.

(Kaynak: smmchbd. Erişim Tarih-i, 21 Mayıs, 2019, Erişim Adresi: smmchbd.com)

EK9: British Broadcasting Corporation’a (BBC) göre, Titumir Bengal tarihindeki en etkileyici 11 kişiden biridir. Bangladeş Mühendislik Üniversitesi'nin (BUET) öğrenci yurdunun adı “*Titumir yurdu*” olarak adlandırıldı.

(Kaynak: smmchbd. Erişim Tarih-i, 21 Mayıs, 2019, Erişim Adresi: smmchbd.com)

EK10: Bangladesh'in bağımsız olduğu 1971 yılında Muhammet Cinnah Koleji, “Titumir Koleji” olarak adlandırıldı.

(Kaynak: titumir-college, Erişim Tarih-i, 21 Mayıs, 2019, Erişim Adresi: <https://nu-edu-bd.net/government-titumir-college-dhaka-dhaka-university-7-affiliated-college/>)

ÖZET

CHOWDURY, Saeyd Rashed Hasan, *Bangladeş'te Tasavvufun ve Tarikatların Değerlendirilmesi, Sosyal Gelişimleri ve Oynadıkları Rol: Yirmi Birinci Yüzyılda Bir Vak'a İncelemesi*, Yüksek Lisans Tezi, Tez Danışmanı: Prof. Dr. Vahit GÖKTAŞ, Xi + 236s.

Bangladeş'te farklı dini topluluklar barış içinde birarada yaşamaktadırlar ve bu kültür eski zamanlardan beri bu şekilde devam edegelmektedir. Nüfusunun yaklaşık %90'dan fazlasını Müslümanların oluşturduğu Bangladeş'te ayrıca %9,5 oranında Hindu, %0,6 oranında Budist, %0,3 oranında Hristiyan nüfus yaşamaktadır. Öte yandan bunların yanında az sayıda da Kadıyani ve Şii gruplar bulunmaktadır. Her dini grubun farklı dini günleri ve kutlamaları vardır ve hepsi özel günlerini özgür bir şekilde kutlamaktadırlar. Bangladeş'teki her dinin mensuplarının kendi dini etkinlik ve bayramlarına olan yoğun katılımı, dini plüralizmin ve dini hoşgörü kültürünün dünya çapındaki istisnai bir örneğini oluşturmaktadır. Bangladeş'teki farklı dini toplulukların barışçıl bir şekilde birarada yaşaması ve varolan dini hoşgörü, Tasavvuf'un toplumdaki etkisinin bir sonucudur.

Öte yandan, Bangladeş'teki Tasavvuf, doğrudan Bangladeşli Müslümanların inançlarına, tarihine ve kültürüne bağlıdır. Çünkü Tasavvuf Bangladeş'te 1000 yıldan fazla bir geçmişe sahiptir. Tasavvuf, Bangladeş halkı arasında her türlü dini nefreti, fanatizmi ve köktendinciliği azaltmaya katkıda bulunmuştur. Halk üzerinde de sosyal ve ekonomik etkileri vardır. Aynı zamanda Bangladeş'te tasavvufun gelişimiyle ve orada yaşayanlar arasında barışçıl ilişkilerin kurulmasıyla ilgilenen ünlü Sufiler'in tarihine odaklanmaktadır.

Bu çalışma, Bangladeş'te farklı dine ve görüşe mensup kişilerin birleşmesi için yol bulmaya yönelik bir girişimdir. Tasavvufun çeşitli tarikat liderleri, bölgelerde

tasavvuf aracılığıyla İslam'ı tanıtmak için ilk organize faaliyetleri yürütmüştür. Bununla Birlikte, Aziz figürler ve efsanevi öyküler, Bangladeş'in kırsal köylerinde Hindu kast topluluklarına ilham kaynağı olmuştur. Günümüzde ilahi maneviyat ve kozmik uyum kavramlarının algılanışı ve bugün sufi adıyla ortaya çıkan bazı grupların faaliyetleri halkla çatışmaya başlamıştır ve bu durum hala devam etmektedir. Bu tez Tasavvufun ve İslam'ın mistik bir anlayışa kavuşmasına yardımcı olan, Bangladeş'i bugün Sufi kültürü için çağdaş bir merkez üssü haline getiren sayısız etkiyi tartışmak için tematik bir yaklaşımı benimsiyor.

Bu anlamda, çalışmamın sonucu, Tasavvufun kitleler arasında statü eşitliği, sevgi ve kardeşlik sağladığını ve insanlara Bangladeş'te birbirlerinin dinine, duygularına ve uygulamalarına saygı duymalarını öğrettiğini gösteriyor. Araştırmamda, 11. yüzyıldan 21. yüzyıla kadar Bangladeş'te dini uyumun ve hoşgörünün sağlanmasında Tasavvuf'un etkisinin ortaya konulması amaçlanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Tasavvuf, Bangladeş, Yirmi Birinci Yüzyıl, Toplumsal Etki, Sufi Tarikatlar, Bangladeş'te Sufiler, Sufilerin Yardımseverliği, Sufi Hankâhları, Tasavvuf Eğitiminin Gelişimi, Sosyal Gelişim, Toplumsal Uyum, Dini Hoşgörü.

ABSTRACT

CHOWDURY, Saeyd Rashed Hasan, *Evaluation of Islamic Mysticism in Bangladesh perspective: Role and social development, a case study on the Twenty-First Century*, Master's Thesis, Supervisor: Prof. Dr. Vahit GÖKTAŞ, Xi + 236p.

The common religious believe in Bangladesh is; different religious communities live together in peace and it continues from time immemorial. Having a majority Muslim population more than 90 percent, Bangladesh also has 9.5 percent Hindu, 0.6 percent Buddhist, and 0.3 percent Christian populations and a few of Ahmadi Muslims and Shi'ite as well. In every religion, they have different Religious celebration and it is observed that all religious groups celebrate their festivals together. Mass participation in every religious celebration is considered as religious pluralism and become an exceptional religious culture in the world. Thus Bangladesh successfully illustrated religious tolerance and peaceful coexistence of religious communities in Bangladesh which is the result of the great influence of Islamic Mysticism.

On the other hand, Islamic Mysticism in Bangladesh depends directly on the beliefs, history, and culture of Bangladeshi Muslims. Because Sufism has a history of more than 1000 years in Bangladesh. Islamic Mysticism contributed to reducing the religious hatred, fanaticism, and fundamentalism among the people of Bangladesh. There are social and economic effects on people. It also focuses on the history of the famous Sufis who are interested in the development of Islamic Mysticism and the establishment of peaceful relations between the inhabitants of Bangladesh.

This study is an attempt to find a way to unite people from different religions and viewpoints in Bangladesh. Prominent Sufis have carried out the organized activities to promote Islam through Islamic mysticism in the regions as well as Sufis legendary stories have inspired the Hindu caste communities in the rural villages of Bangladesh to

accept Islam. However, at the present perspective, the perception of the concepts of divine spirituality and cosmic harmony and the activities of some groups that emerged under the name of Sufi have started to conflict with the public and proclaiming Bid'ah and this situation is continuing. This thesis adopts a thematic approach to discuss the numerous implications that help Sufi Islam attain a mystical understanding, making Bangladesh a contemporary Center for Sufi culture today.

Therefore, the result of my study shows that how the Islamic Mysticism is establishing equality, love, and brotherhood among the masses, and teach people to respect each other's religion, emotions, and practices in Bangladesh. In my research, it is aimed to reveal the influence of Islamic Mysticism in providing religious harmony and tolerance in Bangladesh from 11th to 21st century.

Keywords: Islamic Mysticism, Bangladesh, Twenty-First Century, Social Impact, Sufi Order, Sufis In Bangladesh, Charity of Sufis, Sufi Khanka, Development of Sufi Education, Social Development, Social Harmony, Religious Tolerance.